

ISSN 2786–6920 (Print)

ISSN 2786–880X (Online)

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ ІНСТИТУТ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ

НАУКОВИЙ ВІСНИК

КИЇВСЬКОГО ІНСТИТУТУ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ

Scientific Bulletin of Kyiv Institute of the National Guard of Ukraine

№ 1 (6) 2025

Наукове видання

Київ • 2025

НАУКОВИЙ ВІСНИК КИЇВСЬКОГО ІНСТИТУТУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ

Засновник: Київський інститут Національної гвардії України.

Видається з грудня 2022 року. Періодичність: двічі на рік.

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу інформації

КВ № 25202-15142 Р від 03.08.2022 р.

Наукове видання внесено до Реєстру суб'єктів у сфері медіа. Ідентифікатор медіа у Реєстрі R30-01116 (рішення Національної ради України з питань телебачення та радіомовлення № 53 від 01.09.2023 р.).

Видання входить до категорії «Б» Переліку наукових фахових видань України зі спеціальностей: К1 – Державна безпека, К6 – Забезпечення військ (сил), D8 – Право (наказ МОН від 20.06.2023 р. № 768); К5 – Військове управління (за видами збройних сил) (наказ МОН від 25.10.2023 р. № 1309).

Рекомендовано до друку та розміщення у мережі «Інтернет»

Вченою радою КІ НГУ, протокол № 15 від 29.05.2025 р.

Науковий вісник Київського інституту Національної гвардії України.

Київ: КІ НГУ. 2025. № 1 (6). 168 с.

Проблематика: актуальні питання розвитку складових сектору безпеки і оборони України; службово-бойова діяльність НГУ: безпековий та оборонний аспекти; забезпечення громадської, державної та воєнної безпеки; розвиток спроможностей складових сектору безпеки і оборони України та впровадження передових технологій; нормативно-правове забезпечення й актуальні проблеми діяльності складових сектору безпеки і оборони України.

Науковий вісник Київського інституту Національної гвардії України є рецензованим виданням, що підтримує політику відкритого доступу до наукових публікацій. Електронні копії Наукового вісника зберігаються у базі даних «Наукова періодика України» Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Думка редакційної колегії може не збігатися з поглядами авторів матеріалів. За достовірність фактів, цитат, власних назв, посилань на використані джерела та інших відомостей відповідають автори наукових статей. При цитуванні посилання на Науковий вісник є обов'язковим.

Контакти редакції: вул. Оборони Києва 7,
м. Київ, 03179, Україна.

Вебсайт видання: kingu-visnyk.kyiv.ua

**Редакційна колегія наукового періодичного видання
«Науковий вісник Київського інституту Національної гвардії України»**

Голова редакційної колегії – *Галай Вікторія Олександрівна*, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри державної безпеки факультету забезпечення державної безпеки Київського інституту Національної гвардії України.

Відповідальний секретар редакційної колегії – *Медвідь Юлія Іванівна*, кандидат педагогічних наук, старший дослідник, старший науковий співробітник науково-організаційного відділу Київського інституту Національної гвардії України.

Члени редакційної колегії:

**В галузі знань 25 «Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону»
за спеціальністю 251 «Державна безпека»**

● *Бацамут Володимир Миколайович*, доктор військових наук, професор, начальник науково-дослідного центру службово-бойової діяльності Національної гвардії України Національної академії Національної гвардії України (Україна);

● *Боруцька Анна*, PhD, доктор наук з цивільного будівництва, транспорту та дослідження безпеки, доцент цивільного будівництва, транспорту та дослідження безпеки, доцент факультету безпеки, логістики та менеджменту Військового технологічного університету (Польща);

● *Комісаров Олександр Геннадійович*, доктор юридичних наук, професор Київського інституту Національної гвардії України (Україна);

● *Власюк Валерій Васильович*, кандидат військових наук, доцент Київського інституту Національної гвардії України (Україна);

● *Павленко Сергій Олександрович*, кандидат військових наук, доцент, заступник начальника кафедри технічного та тилового забезпечення Національної академії Національної гвардії України (Україна);

за спеціальністю 253 «Військове управління»

● *Герасименко Володимир Вікторович*, доктор військових наук, начальник кафедри авіації інституту авіації та протиповітряної оборони Національного університету оборони України (Україна);

● *Лавніченко Олександр Васильович*, кандидат військових наук, доцент, професор кафедри оперативного мистецтва Національної академії Національної гвардії України (Україна);

● *Стародубцев Сергій Олександрович*, кандидат військових наук, доцент, доцент кафедри тактико-спеціальної підготовки Національної академії Національної гвардії України (Україна);

за спеціальністю 254 «Забезпечення військ (сил)»

● *Медвідь Михайло Михайлович*, доктор економічних наук, професор, заступник начальника Київського інституту Національної гвардії України з навчально-методичної роботи (Україна);

● *Морозов Олександр Олександрович*, доктор технічних наук, професор, головний науковий співробітник науково-методичного центру організації освітньої діяльності Національного університету оборони України (Україна);

● *Слюсаренко Андрій Віталійович*, доктор історичних наук, професор, заступник начальника Національного університету оборони України з навчальної роботи (Україна);

**В галузі знань 08 «Право»
за спеціальністю 081 «Право»**

- *Брітченко Ігор Геннадійович*, доктор економічних наук, професор Університету Національної комісії з питань освіти (Краків, Республіка Польща);
- *Веселов Микола Юрійович*, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри державно-правових дисциплін та безпеки життєдіяльності Криворізького навчально-наукового інституту Донецького державного університету внутрішніх справ (Україна);
- *Вовк Вікторія Миколаївна*, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова (Україна);
- *Кобзар Олександр Федорович*, доктор юридичних наук, професор Навчально-наукового інституту поліцейської діяльності НАВС (Україна);
- *Комісаров Микола Леонідович*, кандидат юридичних наук, доцент, начальник науково-організаційного відділу Київського інституту Національної гвардії України (Україна);
- *Кривенко Олександр Васильович*, кандидат юридичних наук, доцент, заслужений юрист України, старший інспектор відділу нормативно-правового забезпечення Головного управління Національної гвардії України (Україна);
- *Лук'янець Дмитро Миколайович*, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри державно-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна (Україна);
- *Полачко Йозеф*, PhD. ThLic. Інж., доцент Вищої Школи Міжнародного Бізнесу ISM Словаччини (Словацька Республіка);
- *Тетерятник Ганна Костянтинівна*, доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри кримінального процесу та криміналістики факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Одеського державного університету внутрішніх справ (Україна);
- *Труба Вячеслав Іванович*, доктор юридичних наук, професор, ректор Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (Україна).

ЗМІСТ

ВОЄННІ НАУКИ

ГАЛАЙ Вікторія ПРАВОВА ПРИРОДА ТА ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ СТАНДАРТІВ НАТО У ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	6
МОРОЗОВ Олександр СПОСОБИ КОРИГУВАННЯ ПЕРІОДИЧНОСТІ ТЕХНІЧНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ СКЛАДНИХ ТЕХНІЧНИХ СИСТЕМ ПРИ ТРИВАЛІЙ ЕКСПЛУАТАЦІЇ	14
ВЛАСЮК Валерій, НАГОРНИЙ Роман РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВПРОВАДЖЕННЯ ПІДХОДУ ДО ПЛАНУВАННЯ ОБОРОННОГО БОЮ СИЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ.....	21
СУКОНЬКО Сергій, СЕРДЮК Сергій, ПАРІЙ Сергій МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ОЦІНЮВАННЯ ВРАХУВАННЯ ГЕНДЕРНОГО ПІДХОДУ ЗА ОКРЕМИМИ ВИДАМИ ЛОГІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ.....	29
ТОВМА Лідія, МЕДВІДЬ Юлія, ЛУЩЕНКО Олег МЕТОДИКА АНАЛІЗУ ЛОГІСТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ ПРОДОВОЛЬЧОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬКОВИХ ЧАСТИН НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ	39
ГРИНЧЕНКО Віталій, ЧЕПКИЙ Ігор ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ СИЛ ТА ЗАСОБІВ ПРИКОРДОННОЇ ЗАСТАВИ ПІД ЧАС ВЕДЕННЯ БОЙОВИХ ДІЙ НА РІЧКОВІЙ ДІЛЯНЦІ.....	47
ГУТЧЕНКО Катерина, КОЗАЧУК В'ячеслав, ГУТЧЕНКО Андрій МЕТОДИКА ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ МЕДИКО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ.....	55
ВАСИЛЬЄВ Микола, ХАЦАЮК Олександр, РЕПЕНКО Олександр ІНТЕГРАЦІЯ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕС ПЛАНУВАННЯ БОЙОВИХ ОПЕРАЦІЙ	61
ГРЕЧАНИЙ Вячеслав, СУКОНЬКО Сергій ПІДХІД ДО ОРГАНІЗАЦІЇ СПІЛЬНОЇ МЕРЕЖІ ВЗАЄМОДІЇ ПІДРОЗДІЛІВ, ЯКІ ВИКОРИСТОВУЮТЬ УКХ-РАДІОСТАНЦІЇ СТАНДАРТУ DMR РІЗНИХ ЧАСТОТНИХ ДІАПАЗОНІВ.....	72
ГЕРАСИМЕНКО Валентина МЕТОДИЧНІ ПОЛОЖЕННЯ ПЛАНУВАННЯ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЛОГІСТИКИ ВІЙСЬКОВИХ ЧАСТИН НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ.....	80

ЮРИДИЧНІ НАУКИ

ВЕСЕЛОВ Микола, ПИЛИПІВ Руслан ПРИПИНЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ ЗА ІНІЦІАТИВОЮ СУБ'ЄКТА ПРИЗНАЧЕННЯ: ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ.....	85
ВЄДЕНЄСВ Дмитро, СЕМЕНЮК Олександр СУТІСНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЯВИЩА ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ	93
ЛИТВИН Наталія АНАЛІЗ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ БІОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТА БІОЛОГІЧНОГО ЗАХИСТУ: ДОСВІД НІМЕЧЧИНИ І ФРАНЦІЇ	103
ШИМКО Віталій МИСТЕЦТВО ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ КОЛЕКТИВНОЇ ПАМ'ЯТІ ТА ІДЕНТИЧНОСТІ: МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ.....	111
КОМИССАРОВ Микола, КОМИССАРОВА Наталя ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ КРАЇН-ЧЛЕНІВ НАТО	117
КОВАЛЬОВА Тетяна, БАРАНЬКО Валерій, ДАШКОВСЬКИЙ Анатолій КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ТЕРОРИЗМУ: РОЛЬ ТА ФУНКЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ.....	125
ТОЛСТОНОСОВ Дмитрій, ТОЛСТОНОСОВ Юрій ЮРИДИЧНИЙ АСПЕКТ НАДАННЯ ДОМЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ ПІД ЧАС ВЕДЕННЯ БОЙОВИХ ДІЙ.....	133
КОМИССАРОВА Наталя, СЛИВКІН Сергій ЗАГРОЗИ ДЕРЖАВНІЙ БЕЗПЕЦІ ВНАСЛІДОК ДІЯЛЬНОСТІ ДИВЕРСІЙНО-РОЗВІДУВАЛЬНИХ ГРУП: ПРАВОВІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ	143
ДРУЧЕК Олена ПОЛІТИКА ІСТОРИЧНОЇ (НАЦІОНАЛЬНОЇ) ПАМ'ЯТІ У КОНТЕКСТІ БЕЗПЕКОВИХ ПРОБЛЕМ УКРАЇНИ	151
КОЧЕРГА Данило РОЗВИТОК СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВОЄННОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ РОЗВ'ЯЗАННЯ.....	160
CONTENTS	167

ВОЄННІ НАУКИ

УДК 355.357:006.3.

DOI 10.59226/2786-6920.1.2025.6-13

ГАЛАЙ ВІКТОРІЯ ОЛЕКСАНДРІВНА

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри державної безпеки
Київського інституту Національної гвардії України
<https://orcid.org/0000-0003-1568-5068>

**ПРАВОВА ПРИРОДА ТА ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ СТАНДАРТІВ НАТО
У ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

У статті досліджено питання правового регулювання впровадження стандартів НАТО у діяльність Національної гвардії України в умовах воєнного стану. Акцентовано увагу на необхідності адаптації національного законодавства до міжнародних стандартів для підвищення обороноздатності держави та поглиблення співпраці з Альянсом. Проаналізовано адміністративні, оперативні й матеріально-технічні стандарти НАТО та розглянуто ключові нормативно-правові акти, що регламентують взаємодію України з НАТО у сфері безпеки і оборони.

Виявлено відмінності між кадровою політикою та матеріально-технічним забезпеченням Національної гвардії України і стандартами НАТО. Запропоновано шляхи їх усунення на основі інтеграції до єдиної системи підготовки сектору безпеки і оборони, а також зазначено потребу у прийнятті комплексного нормативного документу для чіткого формування спроможностей Національної гвардії України відповідно до процесів військової стандартизації та сумісності зі структурами НАТО за визначеними критеріями.

Ключові слова: *правове регулювання; національна безпека; державна безпека; стандарти НАТО; Національна гвардія України; доктрина; візія; воєнний стан.*

Постановка проблеми. Україна сьогодні потребує зміцнення збройних сил та підтримки відповідних міжнародних інституцій. Стандарти НАТО у сфері оборони існують для встановлення військових стандартів та відповідної бази для сумісності збройних сил країн зі структурами НАТО.

Завдяки імплементації у вітчизняне законодавство розроблених адміністративних, оперативних та матеріально-технічних стандартів НАТО, Україна має досягнути належного рівня обороноздатності та поглиблення співпраці з Альянсом, що сприятиме зміцненню довіри та новим можливостям для підтримки у період воєнного стану.

Поступове впровадження стандартів НАТО у діяльність Національної гвардії України, з урахуванням умов воєнного стану, є актуальним питанням, яке потрібно вирішувати передусім шляхом адаптації національної нормативно-правової бази до міжнародних стандартів як шляхом внесення відповідних змін у законодавство, так і прийняття нових нормативних документів.

Аналіз актуальних наукових досліджень і публікацій. Актуальність питання вдосконалення правового регулювання впровадження стандартів НАТО у діяльність Національної гвардії України пов'язана з необхідністю посилення обороноздатності держави під час воєнного стану та реалізацією функції участі у здійсненні заходів правового режиму воєнного стану.

Наявні наукові публікації з означеного питання підтверджують актуальність та необхідність здійснення подальших розвідок. Зокрема, йдеться про аналіз правової природи стандартів НАТО та її вплив на процеси створення національних військових стандартів [1], заходи сприяння взаємосумісності армії з Північноатлантичним альянсом [12], необхідність трансформації відносин України-НАТО в контексті російсько-українського збройного конфлікту [2], використання задля цього сил безпеки і оборони у системі воєнної безпеки держави і, як наслідок, потреба у прийнятті Доктрини діяльності Національної гвардії України [15], шляхи

впровадження стандартів НАТО у функціонування Збройних Сил України [9], доцільність та особливості запровадження положень AJP-01 Allied Joint Doctrine [27], особливості провадження стандартів НАТО у систем випробувань озброєння та військової техніки [8], питання оцінювання положень стратегічних державних документів у сфері безпеки та оборони [13].

Для реалізації стандартів НАТО Україна має напрацювати відповідну вітчизняну нормативно-правову базу, яка дозволить впроваджувати стандарти, досягаючи основної мети, а саме взаємосумісності збройних сил країни зі структурами НАТО.

Метою статті є комплексний аналіз правової природи та процесу імплементації стандартів НАТО у діяльність Національної гвардії України, а також визначення нагальних проблем та розроблення рекомендацій для подальшого вдосконалення її спроможностей у контексті забезпечення державної безпеки, зокрема під час воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. Аналізуючи правову природу стандартів НАТО, дослідники [1, с. 26, 29] слушно зауважують, що процеси військової стандартизації відповідно до стандартів НАТО мають враховувати і міжнародно-правові особливості, зокрема, те, що Україна не є членом Альянсу і тому не створює, а тільки може імплементувати їх до своєї правової системи. Відповідно, запровадження стандартів НАТО та стандартів у сфері оборони держави-членів НАТО має відбуватися за окремими процедурами.

Стандарти НАТО, на думку О. Кушти [2, с.152], можна розділити на:

1) адміністративні (стандарти ведення військової документації, управління діяльністю військ);

2) оперативні (проведення військових операцій згідно з програмою «Партнерство заради миру», вдосконалення військової освіти, навчання іноземними інструкторами військовослужбовців у рамках проведення підготовки до відповідності стандартам НАТО);

3) матеріально-технічні (стандарти забезпечення та модернізації зброї, техніки, боєприпасів, харчування).

Забезпечення реалізації зазначених стандартів бере початок з формування системи нормативно-правових актів, якими регламентовано взаємодію НАТО та України у сфері безпеки та оборони.

Передусім це Рамковий документ «Партнерство заради миру» 1994 р. [3], яким поглиблюються політичні і військові зв'язки країн щодо безпеки в євроатлантичному регіоні.

Сьогодні Україна бере участь у різних напрямках програми [4], серед яких: операції з підтримки

миру; спільні навчання; співробітництво в галузі озброєнь та протиповітряної оборони; процес планування та оцінювання сил (ППОС); Концепція оперативних можливостей (КОМ); індивідуальні програми партнерства (ІПП); розбудова оборонних інституцій; удосконалення військової освіти (ДЕЕР) та ін.

Така взаємодія сприяє вдосконаленню підготовки відповідних підрозділів Збройних Сил України та виконує завдання досягнення взаємосумісності з державами-членами НАТО та участі у складі багатонаціональних формувань.

Ініціативу військової реформи в Україні та, відповідно, підвищення оперативно-технічної сумісності зі збройними силами НАТО, було закріплено Хартією про особливе партнерство між Україною та Організацією Північно-Атлантичного договору (1997 р.) [5].

Рекомендаціями парламентських слухань про взаємини та співробітництво України з НАТО (2002 р.) [6] було сплановано реформування щодо озброєння та військової техніки для військових формувань.

Рішенням Ради національної безпеки і оборони України «Про Стратегію воєнної безпеки України» (2021 р.) [7] передбачено вдосконалення застосування та реформування сил оборони з урахуванням підготовки до ведення мережецентричних бойових дій.

Аналізуючи адміністративні та технічні стандарти НАТО, І. М. Лаппо, М. О. Герашенко, О. В. Червотока [8, с. 59] запропонували впровадження стандартів НАТО здійснювати методом перевидання (перероблення, перекладу) із залученням вітчизняних фахівців зі стандартизації Міністерства оборони України. Причиною став порівняльний аналіз STANAG4370 та військових стандартів ГОСТ В 20.39 та ГОСТ В 20.57, під час якого було виявлено відмінності у частині класифікації військової техніки, вимог щодо стійкості, міцності та тривкості до впливу зовнішніх факторів.

Вирішення проблемних питань упровадження стандартів НАТО М. С. Садовський [9, с.42] вбачав шляхом розроблення дорожньої карти розвитку й гармонізації військової стандартизації зі стандартами НАТО, в якій пропонував передусім визначитися із встановленням єдиного термінологічного апарату в Міністерстві оборони України та Збройних Силах України, гармонізацію з національною та міжнародною термінологічними системами; продовження практики впровадження в діяльність Збройних Сил України стандартів провідних країн світу; автоматизацію діяльності зі стандартизації шляхом розроблення та впровадження автоматизованої системи управління військовою стандартизацією.

З огляду на це, Рекомендаціями за результатами комітетських слухань Комітету Верховної Ради України з питань зовнішньої політики та міжпарламентського співробітництва 2025 року [10] було враховано необхідність реформування секторів безпеки і оборони та правоохоронних органів, законодавче забезпечення реалізації адаптованої Річної національної програми співробітництва України з НАТО на 2024 рік та визначення завдань на 2025 рік, імплементацію дорожньої карти здатності до взаємодії та взаємосумісності з НАТО.

У результаті в затвердженому Кабінетом Міністрів України Плані пріоритетних дій Уряду на 2025 рік [11, с. 22–23] визначено завдання щодо реалізації Програми робіт з військової стандартизації на 2024–2026 роки в частині стандартів нарощування спроможностей складових сектору безпеки і оборони.

Серед тенденцій упровадження стандартів НАТО у Збройних силах України С. М. Попко [12, с. 61] слушно виокремлює розроблення, вдосконалення в Міністерстві Оборони України, в Збройних Силах України внутрішніх положень, правил, статутних документів щодо оперативної сумісності з військовими підрозділами країн НАТО.

Питання оперативних спроможностей українського війська можна вирішити шляхом визначення критеріїв, що дають змогу оцінити такі важливі позиції як вільна мова спілкування між вітчизняними представниками та їх колегами з країн НАТО, обізнаність з процедурами оперативного планування, застосування прийнятої в збройних силах Альянсу тактику ведення бойових дій у різних умовах [13, с. 89]

Необхідність упровадження стандартів НАТО в діяльність Національної гвардії України, як військового формування, обумовлена участю у здійсненні заходів правового режиму воєнного стану у взаємодії зі Збройними Силами України щодо відсічі збройній агресії проти України та ліквідації збройного конфлікту шляхом ведення воєнних (бойових) дій згідно із Законом України «Про Національну гвардію України» [14].

На думку А. О. Каляєва [15], використання підрозділів Національної гвардії України потребують законодавчого забезпечення та вдосконалення, зважаючи на потребу акумуляції зусиль усіх складових сил безпеки та оборони, з огляду на комплексність загроз, що постають перед країною.

За Рішенням Ради національної безпеки і оборони України «Про невідкладні заходи щодо захисту України та зміцнення її обороноздатності» [16], згідно із Законом України «Про правовий режим воєнного стану» [17], Законом України «Про національну безпеку» [18], Національну гвардію України

було залучено до попередження та припинення терористичної діяльності на території Донецької та Луганської областей України спільно з Міністерством оборони України та Службою безпеки України, а також до вирішення завдань, пов'язаних із запровадженням і здійсненням заходів правового режиму воєнного стану.

Концепцією розвитку Національної гвардії України на період до 2020 року [19] було сформовано перелік невідповідностей Національної гвардії України стандартам НАТО, які стосувалися передусім кадрової політики щодо контрактного принципу комплектування; формування військових частин (підрозділів) оперативного призначення, загонів спеціального призначення; переоснащення спеціальною технікою, сучасним озброєнням, спеціальними засобами, засобами зв'язку.

Для вирішення цієї проблеми було запропоновано наблизення названих показників до встановлених стандартів НАТО на основі: процедури інтеграції до єдиної системи підготовки сектору безпеки і оборони; досягнення необхідного рівня бойової та мобілізаційної готовності, оснащення озброєнням, військовою і спеціальною технікою; запровадження прозорої системи кадрового відбору особового складу та ін.

Як результат, за Матрицею основних спроможностей сил оборони (Стратегічний оборонний бюлетень України 2021 року) [20], інституційні спроможності Національної гвардії України виявлені, зокрема, у таких межах: а) визначення рівнів воєнної загрози національній безпеці України; б) оцінювання широкого кола поточних, потенційних та майбутніх безпекових аспектів у короткостроковому, середньостроковому та довгостроковому часових горизонтах; в) проведення операцій для встановлення контролю над територіальними водами та поза їх межами; г) застосування новітніх зразків медичної та спеціальної техніки для виконання спільних завдань з медичного забезпечення.

У 2025 році було прийнято План пріоритетних дій Уряду на 2025 рік [21, с. 12–13], серед яких вирішення питання нарощення спроможностей Національної гвардії було розглянуто лише в контексті їх забезпечення безпілотними системами та засобами протидії безпілотним літальним апаратам в операціях угруповань об'єднаних сил (угруповань сил оборони) під час кризових ситуацій воєнного характеру.

Формування ефективної кадрової політики на прикладі та на основі стандартів армій держав-членів НАТО було вирішено втілити шляхом виховання лідерських якостей особового складу Національної гвардії України, для чого у 2022 році за Наказом командувача Національної гвардії України [22,

с. 2–4] прийнято «Доктрину з військового лідерства в Національній гвардії України» як спільний проєкт з військовими структурами НАТО.

За положеннями Доктрини [22, с.17], основними підходами до виховання лідерських якостей мають стати мотивація і взаємодія з особовим складом задля досягнення ефективного командування та управління, а також підтримка соціально-психологічного клімату, матеріально-технічної бази, зацікавленість у розвитку військової справи, поліпшення результатів діяльності військового формування в цілому.

Національну гвардію України було визнано серед виконавців Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2025 року [23]. Метою Національного плану є створення умов для забезпечення рівної участі жінок і чоловіків у подоланні конфліктів, встановленні миру, процесах відновлення, протидії безпековим викликам. Тобто, врахування гендерного підходу при призначенні на посади, підготовки до участі у міжнародних операціях, удосконалення документів, якими регулюється корпоративна етика, протидія дискримінації тощо.

За Концепцією військової кадрової політики в системі Міністерства оборони України на період до 2028 року [24] сплановано проходження іноземними громадянами військової служби за контрактом на певних посадах у Національній гвардії України, а також підготовка офіцерського складу на курсах професійної військової освіти оперативного рівня у ВВНЗ Нацгвардії, проведення навчання на курсах професійної військової освіти оперативного рівня.

Задля комплексного вирішення означених проблем переходу Національної гвардії України на стандарти НАТО, було розроблено «Доктрину діяльності Національної гвардії України» 2023 року [25].

Вважаємо, що додатковим важелем до прийняття доктрини є Візія Генерального штабу Збройних Сил України щодо розвитку Збройних Сил України на найближчі 10 років [26], згідно з якою сумісність усіх складових сил оборони та безпеки означатиме: операційне інтегрування, однотипність засобів зв'язку, озброєння та техніки, об'єднання підготовки сил і засобів усіх структур.

Отже, відповідно до положень згаданої Візії, Національна гвардія України має набути максимального рівня взаємосумісності з національними та іноземними партнерами (на підставі керівних документів НАТО), що означає здатність здійснення комунікацій, проведення спільних операцій та здійснення підтримки союзних сил та ґрунтується на загальному розумінні застосування об'єднаних (багатонаціональних) сил.

Саму доктрину, як зазначає А. Ю. Мамзенко [27, с. 96–97], створено в рамках процесів військової стандартизації та запровадження стандартів НАТО, а також використання кращих практик створення доктринальних документів військовими формуваннями держав-членів НАТО.

Основні положення доктрини діяльності Національної гвардії України мають на меті забезпечити [25]:

1) застосування військового стандарту AJP-01 Allied Joint Doctrine [STANAG 2437] щодо формування стилю керівництва діями підпорядкованих військ, взаємини та поведінку командирів і підлеглих (с. 16);

2) формування оперативного середовища за методологією НАТО (політична, військова, економічна, соціальна, інфраструктурна, інформаційна (PMESII) складові (AJP-01)) та запобігання конфліктам (с. 27);

4) оперативна сумісність з'єднань і підрозділів об'єднаних і багатонаціональних сил: технічна (обладнання, системи); процедурна (доктрини, процедури) і людська (мова, термінологія і тренування).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Підставами для впровадження стандартів НАТО у діяльність Національної гвардії України, як військового формування, з урахуванням умов воєнного стану, є проблема підвищення боєздатності, з урахуванням того, що стандарти НАТО мають перевірені методи, протоколи у різних сферах; наявність оперативної сумісності, завдяки якій посилюється взаємодія в контексті міжнародної співпраці членів НАТО та інших партнерів; модернізація підходів у діяльності Національної гвардії України, в частині впровадження нових технологій і методів управління під час воєнного стану; підвищення професійного рівня особового складу шляхом опанування сучасні навичок та знань, що забезпечують стандарти НАТО.

Наявні сьогодні проблеми переходу Національної гвардії України на стандарти НАТО, зокрема щодо кадрової політики, формування військових частин (підрозділів) оперативного призначення, загонів спеціального призначення, переоснащення спеціальною технікою, сучасним озброєнням, спеціальними засобами, засобами зв'язку, пропонується вирішити шляхом інтеграції до єдиної системи підготовки сектору безпеки і оборони, використовуючи передусім положення таких нормативних документів як Концепція розвитку Національної гвардії України на період до 2020 року, Стратегія національної безпеки України, Стратегічний оборонний бюлетень України, Візія Генерального штабу ЗС України щодо розвитку Збройних Сил України;

Доктрина з військового лідерства в Національній гвардії України та Доктрина діяльності Національної гвардії України.

Незважаючи на вже здійснені кроки, питання формування спроможностей Національної гвардії України у контексті забезпечення державної безпеки під час воєнного стану потребує додаткового нормативного врегулювання. Це стосується досягнення необхідного рівня оперативного управління, системного навчання особового складу, ефективного оснащення озброєнням, військовою та спеціальною технікою, а також запровадження повністю прозорої системи кадрового відбору. Нині наявні нормативно-правові акти регулюють ці питання фрагментарно. Тому постає нагальна потреба у прийнятті єдиного комплексного нормативного документа, який чітко визначатиме формування спроможностей Національної гвардії України відповідно до процесів військової стандартизації та сумісності зі структурами НАТО за визначеними критеріями.

Перспективним напрямом подальших наукових розвідок є вивчення проблеми формування ефективного механізму забезпечення державної безпеки. Це охоплюватиме визначення оптимальних організаційно-правових форм співпраці між НАТО та Національною гвардією України, що дасть змогу максимально ефективно використовувати міжнародний досвід та ресурси для зміцнення обороноздатності держави.

Список використаних джерел

1. Певцов Г. В., Науменко М. В., Давиденко Л. М. Стандарти НАТО у сфері оборони: правова природа та імплементація в національне законодавство. *Актуальні питання випробувань та сертифікації озброєння та військової техніки*. 2023. № 1(1). С. 25–30. URL: <https://surl.li/hujolc> (дата звернення: 19.04.2025).
2. Кушта О. Трансформація відносин Україна-НАТО в контексті російсько-українського збройного конфлікту. *Вісник Львівського університету. Серія: Міжнародні відносини*. 2018. Вип. 44. С. 147–162. URL: <https://surl.li/entbbv> (дата звернення: 10.04.2025).
3. Партнерство заради миру. Рамковий документ 1994. URL: <https://surl.li/hufmyb> (дата звернення: 17.03.2025).
4. Партнерство заради миру. Україна-НАТО. 2019. URL: <https://surli.cc/ukqrvj> (дата звернення: 07.04.2025).
5. Хартія про особливе партнерство між Україною та Організацією Північно-Атлантичного договору. 1997 р. URL: <https://surl.li/gtscueq> (дата звернення: 19.03.2025).
6. Про Рекомендації парламентських слухань про взаємовідносини та співробітництво України з НАТО: Постанова Верховної Ради України від 21 листопада 2002 року № 233-IV. URL: <https://surl.lu/xzjkuo> (дата звернення: 24.03.2025).
7. Про Стратегію воєнної безпеки України: Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25.03.2021 р. URL: <https://surl.li/khshcy> (дата звернення: 27.03.2025).
8. Лаппо І. М., Геращенко М. О., Червотока О. В. Деякі аспекти впровадження стандартів у систему випробувань озброєння та військової техніки України. *Збірник наукових праць Державного науково-дослідного інституту випробувань і сертифікації озброєння та військової техніки*. 2020. Вип. № 2(4). С. 55–62. URL: <https://surl.li/szshvg> (дата звернення: 13.04.2025).
9. Садовський М. С. Проблеми впровадження стандартів НАТО в функціонування Збройних Сил України. *Системи управління, навігації та зв'язку*. 2016. Вип. 1. С. 38–42. URL: <https://surl.li/ccyilp> (дата звернення: 24.04.2025).
10. Рекомендації за результатами комітетських слухань Комітету Верховної Ради України з питань зовнішньої політики та міжпарламентського співробітництва на тему: «Законодавче забезпечення набуття Україною повноправного членства в НАТО та завдання парламентської дипломатії»: Рішення Комітету з питань зовнішньої політики та міжпарламентського співробітництва від 8 січня 2025 року, протокол № 220. URL: <https://surl.li/xjzjgv> (дата звернення: 06.04.2025).
11. План пріоритетних дій Уряду на 2025 рік: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 18 лютого 2025 р. № 131-р. <https://surl.li/zrobuc> (дата звернення: 09.04.2025).
12. Попко С. М. Впровадження стандартів НАТО у збройних силах України: стан, тенденції. *Гілея: науковий вісник*. 2020. Вип. 158 (1). С. 61–66. URL: <https://surli.cc/zyhntm> (дата звернення: 02.04.2025).
13. Сасенко І. В., Єфіменко А. Є., Прижбило Т. В. Воєнна реформа України: досягнення та пріоритетні завдання українського війська на шляху впровадження стандартів НАТО. *Збірник наукових праць Військової академії (м. Одеса). Технічні науки*. 2017. Вип. 1. С. 84–91. URL: <https://surli.cc/rncsod> (дата звернення: 05.04.2025).
14. Про Національну гвардію України: Закон України від 13 березня 2014 року № 876-VII. URL: <https://surl.lu/gfetqn> (дата звернення: 29.03.2025).
15. Каляев А. О. Сили безпеки і оборони у системі воєнної безпеки держави. *Науковий вісник «Демократичне врядування»*. 2020. Вип. 2 (26). URL: <https://surl.li/eprhta> (дата звернення: 07.04.2025).

16. Про невідкладні заходи щодо захисту України та зміцнення її обороноздатності: Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 28 серпня 2014 року. URL: <https://surl.li/uhfzli> (дата звернення: 04.04.2025).

17. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII. URL: <https://surl.cc/qbdwie> (дата звернення: 08.04.2025).

18. Про національну безпеку: Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2018. № 31. ст. 241. URL: <https://surl.cc/nekbmd> (дата звернення: 04.04.2025).

19. Про схвалення Концепції розвитку Національної гвардії на період до 2020 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 лютого 2017 р. № 100-р. URL: <https://surl.li/ewamsi> (дата звернення: 14.04.2025).

20. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 серпня 2021 року «Про Стратегічний оборонний бюлетень України»: Указ Президента України від 17 вересня 2021 року № 473/2021. URL: <https://surl.li/escihsq> (дата звернення: 01.04.2025).

21. План пріоритетних дій Уряду на 2025 рік: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 18 лютого 2025 р. № 131-р. <https://surl.li/uxdawj> (дата звернення: 09.04.2025).

22. Доктрина з військового лідерства в Національній гвардії України: Наказ командувача Національної гвардії України від 06 грудня 2022 року № 450. ВКП НГУ 1-00.01. Військові публікації. Національна гвардія України. 31 с. URL: <https://surl.li/zdukde> (дата звернення: 19.04.2025).

23. Про затвердження Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2025 року: Розпорядження Кабінету міністрів України від 28 жовтня 2020 р. № 1544-р. URL: <https://surl.gd/bafkwd> (дата звернення: 20.04.2025).

24. Концепція військової кадрової політики в системі Міністерства оборони України на період до 2028 року: Наказ Міністерства оборони України від 27.10.2023 № 637. URL: <https://surl.lu/winujp> (дата звернення: 03.04.2025).

25. Доктрина діяльності Національної гвардії України: Наказ командувача Національної гвардії України від 22 грудня 2023 року № 1097. ВКП НГУ 1-00. Військові публікації. Національна гвардія України. 60 с. URL: <https://surl.cc/jafklg> (дата звернення: 17.04.2025).

26. Візія Генерального штабу ЗС України щодо розвитку Збройних Сил України на найближчі 10 років. 2020. URL: <https://surl.li/auskbc> (дата звернення: 09.04.2025).

27. Мамзенко А.Ю. Аналіз положень АJP-01 Allied Joint Doctrine [STANAG 2437] та формування рекомендацій щодо їх запровадження в проєкті Доктрини діяльності Національної гвардії України. *Збірник наукових праць Харківського національного університету Повітряних Сил*. 2022. 4 (74). С. 96–100. URL: <https://surl.lu/avzwri> (дата звернення: 03.04.2025).

References

1. Pievtsov, H. V., Naumenko, M. V., Davydenko, L. M. (2023). *Standarty NATO u sferi oborony: pravova pryroda ta implementatsiia v natsionalne zakonodavstvo* [NATO standards in the field of defense: legal nature and implementation into national legislation]. *Aktualni pyttannia vyprubuvan ta sertyfikatsii ozbroiennia ta viiskovoi tekhniki*. No 1(1). pp. 25–30. Retrieved from: <https://surl.li/hujolc> (Accessed: 29 April 2025) [in Ukrainian].

2. Kushta, O. (2018). *Transformatsiia vidnosyn Ukraina-NATO v konteksti rosiisko-ukrainskoho zbroinoho konfliktu* [Transformation of Ukraine-NATO relations in the context of the Russian-Ukrainian armed conflict]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriia: Mizhnarodni vidnosyny*. Vol. 44. pp. 147–162. Retrieved from: <https://surl.li/entbbv> (Accessed: 10 April 2025) [in Ukrainian].

3. Partnerstvo zarady myru. Ramkovyi dokument 1994 [Partnership for Peace. Framework Document 1994]. Retrieved from: <https://surl.li/hufmyb> (Accessed: 17 March 2025) [in Ukrainian].

4. Partnerstvo zarady myru. Ukraina-NATO (2019). [Partnership for Peace. Ukraine-NATO]. Retrieved from: <https://surl.cc/ukqrvj> (Accessed: 07 April 2025) [in Ukrainian].

5. Khartiia pro osoblyve partnerstvo mizh Ukrainoiu ta Orhanizatsiieiu Pivnichno-Atlantychnoho dohovoru (1997). [Charter on a special partnership between Ukraine and the North Atlantic Treaty Organization]. Retrieved from: <https://surl.li/gtcueq> (Accessed: 19 March 2025) [in Ukrainian].

6. Pro Rekomendatsii parlamentskykh slukhan pro vzaiemovidosyny ta spivrobotnytstvo Ukrainy z NATO: Postanova Verkhovnoi Rady Ukrainy vid 21 lystopada 2002 roku № 233-IV [On Recommendations of parliamentary hearings on relations and cooperation between Ukraine and NATO: Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine of November 21, 2002 No. 233-IV]. (2002). Retrieved from: <https://surl.lu/xzjkuo> (Accessed: 24 March 2025) [in Ukrainian].

7. Pro Stratehiiu voiennoi bezpeky Ukrainy: Rishenia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 25.03.2021 [On the Military Security Strategy of Ukraine: Decision of the National Security and Defense Council of Ukraine dated 2021, March 25]. Retrieved from: <https://>

surl.li/khshcy (Accessed: 27 March 2025) [in Ukrainian].

8. Lappo, I. M., Herashchenko, M. O., Chervotoka, O. V. (2020). *Deiaki aspekty vprovadzhennia standartiv u systemu vyprovuvan ozbroiennia ta viiskovoi tekhniki Ukrainy* [Some aspects of implementing standards into the system of testing weapons and military equipment of Ukraine]. *Zbirnyk naukovykh prats Derzhavnogo nauково-doslidnoho instytutu vyprovuvan i sertyfikatsii ozbroiennia ta viiskovoi tekhniki*. Is. № 2(4). pp. 55–62. Retrieved from: <https://surl.li/szshvq> (Accessed: 13 April 2025) [in Ukrainian].

9. Sadovskyi, M. S. (2016). *Problemy vprovadzhennia standartiv NATO v funktsionuvannia Zbroinykh Syl Ukrainy* [Problems of implementing NATO standards in the functioning of the Armed Forces of Ukraine]. *Systemy upravlinnia, navihatsii ta zviazku* Is. 1. pp. 38–42. Retrieved from: <https://surl.li/ccyilp> (Accessed: 24 April 2025) [in Ukrainian].

10. Rekomendatsii za rezultaty komitetskykh slukhan Komitetu Verkhovnoi Rady Ukrainy z pytan zovnishnoi polityky ta mizhparlamentskoho spivrobitnytstva na temu: «Zakomodavche zabezpechennia nabuttia Ukrainoiu povnopravnogo chlenstva v NATO ta zavdannia parlamentskoi dyplomatii»: Rishennia Komitetu z pytan zovnishnoi polityky ta mizhparlamentskoho spivrobitnytstva vid 8 sichnia 2025 roku protokol № 220 [Recommendations based on the results of committee hearings of the Verkhovna Rada of Ukraine Committee on Foreign Policy and Interparliamentary Cooperation on the topic: «Legislative support for Ukraine's full membership in NATO and the tasks of parliamentary diplomacy»: Decision of the Committee on Foreign Policy and Interparliamentary Cooperation dated January 8, 2025, protocol № 220]. Retrieved from: <https://surl.li/xjzjgv> (Accessed: 06 April 2025) [in Ukrainian].

11. Plan priorytetnykh dii Uriadu na 2025 rik: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 18 liutoho 2025 r. № 131-r [Plan of priority actions of the Government for 2025: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated February 18, 2025 No. 131-r]. (2025). Retrieved from: <https://surl.li/zrobyc> (Accessed: 09 April 2025) [in Ukrainian].

12. Popko, S. M. (2020). *Vprovadzhennia standartiv NATO u zbroinykh sylakh Ukrainy: stan, tendentsii* [Implementation of NATO standards in the armed forces of Ukraine: state, trends]. *Hileia: naukovyi visnyk*. Is. 158 (1). pp. 61–66. Retrieved from: <https://surl.li/zyhntm> (Accessed: 02 April 2025) [in Ukrainian].

13. Saienko, I. V., Yefimenko, A. Ye., Pryzhbylo, T. V. (2017). *Voienna reforma Ukrainy: dosiahnennia ta priorytetni zavdannia ukrainskoho viiska na shliakhu vprovadzhennia standartiv NATO* [Military reform of Ukraine: achievements and priority tasks of the Ukrainian army on the way to implementing NATO

standards]. *Zbirnyk naukovykh prats Viiskovoi akademii (m. Odesa). Tekhnichni nauky* Is. 1. pp. 84–91. Retrieved from: <https://surl.li/rncsod> (Accessed: 05 April 2025) [in Ukrainian].

14. Pro Natsionalnu hvardiiu Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 13 bereznia 2014 roku № 876-VII [On the National Guard of Ukraine: Law of Ukraine of March 13, 2014 No. 876-VII]. Retrieved from: <https://surl.li/gfetqn> (Accessed: 29 March 2025) [in Ukrainian].

15. Kaliayev, A. O. (2020). *Syly bezpeky i oborony u systemi voiennoi bezpeky derzhavy* [Security and defense forces in the system of military security of the state]. *Naukovyi visnyk «Demokratychnе vriaduvannia»* Is. 2 (26). Retrieved from: <https://surl.li/eprrta> (Accessed: 07 April 2025) [in Ukrainian].

16. Pro nevidkladni zakhody shchodo zakhystu Ukrainy ta zmitsnennia yii oboronozdatnosti: Rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 28 serpnia 2014 roku [On urgent measures to protect Ukraine and strengthen its defense capability: Decision of the National Security and Defense Council of Ukraine of August 28, 2014]. Retrieved from: <https://surl.li/uhfzli> (Accessed: 04 April 2025) [in Ukrainian].

17. Pro pravovyi rezhym voiennoho stanu: Zakon Ukrainy vid 12 travnia 2015 roku № 389-VIII [On the legal regime of martial law: Law of Ukraine of May 12, 2015 No. 389-VIII]. Retrieved from: <https://surl.li/qbdwie> (Accessed: 08 April 2025) [in Ukrainian].

18. Pro natsionalnu bezpeku: Zakon Ukrainy vid 21 chervnia 2018 roku № 2469-VIII [On national security: Law of Ukraine of June 21, 2018 No. 2469-VIII]. Retrieved from: <https://surl.li/nek bmd> (Accessed: 04 April 2025) [in Ukrainian].

19. Pro skhvalennia Kontseptsii rozvytku Natsionalnoi hvardii na period do 2020 roku: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 1 liutoho 2017 r. № 100-r [On the approval of the Concept for the development of the National Guard for the period until 2020: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated February 1, 2017 No. 100-r]. (2017). Retrieved from: <https://surl.li/ewam si> (Accessed: 14 April 2025) [in Ukrainian].

20. Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 20 serpnia 2021 roku «Pro Stratehichniy oboronnyi biuletен Ukrainy»: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 17 veresnia 2021 roku № 473/2021 [On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine of August 20, 2021 «On the Strategic Defense Bulletin of Ukraine»: Decree of the President of Ukraine of September 17, 2021 No. 473/2021]. (2021). Retrieved from: <https://surl.li/ecihsq> (Accessed: 01 April 2025) [in Ukrainian].

21. Plan priorytetnykh dii Uriadu na 2025 rik: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 18 liutoho 2025 r. № 131-r [Plan of priority actions of the

Government for 2025: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated February 18, 2025 No. 131-r]. (2025). Retrieved from: <https://surl.li/yxdawj> (Accessed: 09 April 2025) [in Ukrainian].

22. Doktryna z viiskovoho liderstva v Natsionalnii hvardii Ukrainy: Nakaz komanduvacha Natsionalnoi hvardii Ukrainy vid 06 hrudnia 2022 roku № 450. VKP NHU 1-00.01. Viiskovi publikatsii. Natsionalna hvardiia Ukrainy [Doctrine of military leadership in the National Guard of Ukraine: Order of the Commander of the National Guard of Ukraine dated December 06, 2022 No. 450. VKP NGU 1-00.01. Military publications. National Guard of Ukraine]. 31 p. Retrieved from: <https://surl.li/zdukde> (Accessed: 19 April 2025) [in Ukrainian].

23. Pro zatverdzhennia Natsionalnogo planu dii z vykonannia rezoliutsii Rady Bezpeky OON 1325 «Zhinky, myr, bezpeka» na period do 2025 roku: Rozporiadzhennia Kabinetu ministriv Ukrainy vid 28 zhovtnia 2020 r. № 1544-r [On the approval of the National Action Plan for the implementation of UN Security Council resolution 1325 «Women, Peace, Security» for the period until 2025: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated October 28, 2020 No. 1544-r]. Retrieved from: <https://surl.gd/bafkwd> (Accessed: 20 April 2025) [in Ukrainian].

24. Kontsepsiia viiskovoi kadrovoi polityky v systemi Ministerstva oborony Ukrainy na period do 2028 roku: Nakaz Ministerstva oborony Ukrainy vid 27.10.2023 № 637 [Concept of military personnel policy in the system of the Ministry of Defense of Ukraine for the period until 2028: Order of the Ministry of Defense of Ukraine dated October 27, 2023 No. 637]. Retrieved from: <https://surl.lu/winujp> (Accessed: 03 April 2025) [in Ukrainian].

25. Doktryna diialnosti Natsionalnoi hvardii Ukrainy: Nakaz komanduvacha Natsionalnoi hvardii Ukrainy vid 22 hrudnia 2023 roku № 1097. VKP NHU 1-00. Viiskovi publikatsii. Natsionalna hvardiia Ukrainy [Doctrine of activity of the National Guard of Ukraine: Order of the Commander of the National Guard of Ukraine dated December 22, 2023 No. 1097. VKP NGU 1-00. Military publications. National Guard of Ukraine]. 60 p. Retrieved from: <https://surl.cc/jafklg> (Accessed: 17 April 2025) [in Ukrainian].

26. Viziiia Heneralnogo shtabu Zbroinykh Syl Ukrainy shchodo rozvytku Zbroinykh Syl Ukrainy na naiblyzhchi 10 rokiv [Vision of the General Staff of the Armed Forces of Ukraine regarding the development of the Armed Forces of Ukraine for the next 10 years]. Retrieved from: <https://surl.li/auskbc> (Accessed: 09 April 2025) [in Ukrainian].

27. Mamzenko, A. Iu. (2022). *Analiz polozhen AJP-01 Allied Joint Doctrine [STANAG 2437] ta formuvannia rekomendatsii shchodo yikh zaprovadzhennia v proekti Doktryny diialnosti Natsionalnoi hvardii Ukrainy* [Analysis of the provisions of AJP-01 Allied Joint Doctrine [STANAG 2437] and the formation of recommendations for their implementation in the draft

Doctrine of the National Guard of Ukraine]. *Zbirnyk naukovykh prats Kharkivskoho natsionalnogo universytetu Povitrianykh Syl* [Collection of scientific papers of the Kharkiv National Air Force University]. No 4 (74). pp. 96–100. Retrieved from: <https://surl.lu/avzwri> (Accessed: 03 April 2025) [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції / Received: 20.04.2025
Прорецензовано / Revised: 30.04.2025
Схвалено до друку / Accepted: 05.05.2025

Halai Viktoriia

Doctor of Juridical Sciences, professor,
professor of the Department of State Security
of the Kyiv Institute of the National Guard of Ukraine

LEGAL NATURE AND FEATURES OF THE APPLICATION OF NATO STANDARDS IN THE ACTIVITIES OF THE NATIONAL GUARD OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF MARTIAL STATE

The article examines the issue of legal regulation of the implementation of NATO standards in the activities of the National Guard of Ukraine in the conditions of martial law. The emphasis is on the need to adapt national legislation to international standards to increase the defense capability of the state and deepen cooperation with the Alliance. NATO administrative, operational and logistical standards are analyzed and key regulatory legal acts that regulate the interaction of Ukraine with NATO in the field of security and defense are considered.

Existing problems of non-compliance of the National Guard of Ukraine with NATO standards are identified, in particular regarding personnel policy and logistical support. Ways to solve them are proposed through integration into a unified system of training for the security and defense sector, and the need to adopt a comprehensive regulatory document for the clear formation of the capabilities of the National Guard of Ukraine in accordance with the processes of military standardization and compatibility with NATO structures according to certain criteria is emphasized.

A promising direction for further scientific research is to further study the problem of forming an effective mechanism for ensuring state security. This will include determining the optimal organizational and legal forms of cooperation between NATO and the National Guard of Ukraine, which will allow for the most effective use of international experience and resources to strengthen the state's defense capabilities.

Keywords: legal regulation, national security; state security; NATO standards; National Guard of Ukraine; doctrine; vision; martial law.

МОРОЗОВ ОЛЕКСАНДР ОЛЕКСАНДРОВИЧ

доктор технічних наук, професор,
головний науковий співробітник науково-методичного центру
організації та проведення освітньої діяльності
Національного університету оборони України
<https://orcid.org/0000-0002-1352-1783>

СПОСОБИ КОРИГУВАННЯ ПЕРІОДИЧНОСТІ ТЕХНІЧНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ СКЛАДНИХ ТЕХНІЧНИХ СИСТЕМ ПРИ ТРИВАЛІЙ ЕКСПЛУАТАЦІЇ

У статті розглянуто способи коригування періодичності технічного обслуговування складних технічних систем із тривалим терміном експлуатації. Способи коригування періодичності технічного обслуговування враховують зниження надійності складних систем та, як наслідок, зростання тривалості їх вимушених простоїв через технічні обслуговування та необхідність усунення відмов та несправностей. Запропоновано математичні моделі простою складних технічних систем через технічне обслуговування залежно від щільності потоку відмов та швидкості усунення відмов та несправностей, економічних показників експлуатації. Отримано вирази для розрахунку періодичності технічного обслуговування та оптимально-го простою через технічне обслуговування складних технічних систем, реалізація яких забезпечить підтримку їх придатності до використання за призначенням.

Ключові слова: складні технічні системи; технічне обслуговування; напрацювання; старіння; надійність; оптимізація; періодичність та тривалість технічного обслуговування.

Постановка проблеми. Підтримання справного стану та придатності до використання за призначенням складних технічних систем (далі – СТС) забезпечується відповідними системами технічного обслуговування (далі – ТО) та ремонту. Це переважно системи, що реалізують планово-попереджувальні стратегії (далі – ППС) технічного обслуговування та ремонту, або моделі ТО та ремонту за станом системи [1]. У більшості СТС з тривалими термінами експлуатації зазвичай реалізовано ППС, які передбачають призначення незмінних видів, періодичності та тривалості робіт з їх обслуговування залежно від напрацювання [2]. Вимушені простої СТС через проведення планових обслуговувань, а також усунення відмов та несправностей їх механізмів, вузлів та агрегатів (далі – підсистем) знижують загальний час їх використання за призначенням, рентабельність експлуатації.

У процесі тривалої експлуатації СТС їх підсистеми піддаються постійному впливу експлуатаційних факторів, що змінюють їх технічний стан. Стохастичний характер впливу експлуатаційних факторів на їх підсистеми призводять до того, що при одному і тому самому напрацюванні або тривалості експлуатації однотипні системи можуть мати різний

фактичний стан і напрацювання або календарний термін служби не може однозначно характеризувати їх технічний стан [3]. Для підтримання заданого рівня надійності СТС, зниження часу їх вимушеного простою через проведення ТО та ремонту необхідно коригувати періодичність та тривалість проведення їх технічного обслуговування так, щоб забезпечувати (підтримувати) заданий рівень їх надійності та запобігати їх відмовам.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових публікацій показує, що в задачах визначення (коригування) оптимальної періодичності проведення ТО складних технічних систем як основні можна зазначити методики визначення параметрів технічного обслуговування за станом, за ресурсом та адаптивного ТО [4; 5; 6; 7]. При цьому більшість статей присвячено одній із важливих і остаточно не розв'язаних задач – забезпеченню надійності експлуатації СТС звичайної та високої відповідальності [8; 9], систем з високою надійністю та зі збільшеними періодичностями технічного обслуговування [10; 11]. Для сучасних СТС шукана задача формулюється та вирішується для стратегій ТО та ремонту за технічним станом [7; 10]. При цьому розв'язання означених задач ґрунтується на таких

підходах: періодичність проведення ТО складних ТЗ визначається шляхом формування переліку робіт з обслуговування їх підсистем; роботи з обслуговування підсистем групуються у певні види ТО; використовуються критерії оптимальності процесу технічної експлуатації, коефіцієнти технічного використання; економічний підхід (оцінювання економічних наслідків вимушених простоїв). При цьому зазвичай експлуатацію СТЗ розглядають для умов експоненційного розподілу потоку відмов із постійною величиною щільності потоку відмов [12]. Меншою мірою розглядаються та формулюються задачі коригування періодичності проведення ТО систем з урахуванням збільшення потоку відмов через старіння.

Мета статті – розробити способи коригування періодичності проведення технічного обслуговування, які забезпечували б збереження (підтримання) ефективності та якості функціонування СТС з урахуванням їх старіння.

Виклад основного матеріалу. Тривала експлуатація будь-якої складної технічної системи супроводжується зростанням інтенсивності відмов та необхідністю проведення профілактичних заходів, що компенсують деградацію стану підсистем, збільшенням часу вимушеного простою системи через необхідність усунення відмов та несправностей.

Для розв'язання поставленої задачі розглянемо кілька можливих математичних моделей простою СТС та на їх основі запропонуємо способи отримання скоригованих (уточнених) періодичностей або кількості технічних обслуговувань з урахуванням зниження надійності їх підсистем та системи в цілому.

Модель ТО № 1. Повний час вимушеного простою СТС через технічне обслуговування можна визначити як функцію від числа виконаних обслуговувань:

$$T_{\Pi} = n \cdot \bar{T}_{\text{ТО}} + \frac{k \cdot T_{\text{В}}}{n}, \quad (1)$$

де T_{Π} – повний (сумарний) час простою СТС за певний період часу;

n – кількість виконаних ТО за певний період часу;

$\bar{T}_{\text{ТО}}$ – середній або плановий час простою СТС через виконання обслуговування за певний період часу;

k – постійний коефіцієнт, пов'язаний зі специфікою обслуговування СТС, що враховує простой через усунення несправностей;

$T_{\text{В}}$ – час відновлення СТС через відмови її підсистем за певний період.

Введемо такі обмеження: функція $T_{\Pi} = f(n)$ безперервна і обмежена областю $t_{\text{ПС}} < t < t_{\text{ЖЦ}}$, де

t – напрацювання системи у процесі експлуатації, $t_{\text{ПС}}$ – початок старіння, $t_{\text{ЖЦ}}$ – тривалість життєвого циклу складної ТС.

Для визначення оптимуму (мінімуму) функції $T_{\Pi} = f(n)$ знайдемо її екстремум. Для цього, диференціюючи функцію (1) щодо n , отримаємо:

$$\frac{dT_{\Pi}}{dn} = \bar{T}_{\text{ТО}} - \frac{k \cdot T_{\text{В}}}{n^2}, \quad (2)$$

Відповідно до теореми існування та єдності задачі Коші диференціальне рівняння (2) має єдине рішення оптимальної кількості періодичних ТО старіючих складних технічних систем [13]:

$$\bar{T}_{\text{ТО}} - \frac{k \cdot T_{\text{В}}}{n^2} = 0, \quad (3)$$

Вирішуючи рівняння (3) відносно кількості ТО, отримуємо:

$$n^2 = \frac{k \cdot T_{\text{В}}}{\bar{T}_{\text{ТО}}}.$$

Звідси оптимальна кількість обслуговувань СТС:

$$n^{\text{opt}} = \left(\frac{k \cdot T_{\text{В}}}{\bar{T}_{\text{ТО}}} \right)^{1/2}, \quad (4)$$

де n^{opt} – оптимальна кількість ТО складної технічної системи для підтримання її придатності до використання за призначенням за певний період.

Підставляючи вираз (4) до виразу (1), отримуємо:

$$T_{\Pi}^{\text{opt}} = \left(\frac{k \cdot T_{\text{В}}}{\bar{T}_{\text{ТО}}} \right)^{1/2} \bar{T}_{\text{ТО}} + \frac{k \cdot T_{\text{В}}}{\left(\frac{k \cdot T_{\text{В}}}{\bar{T}_{\text{ТО}}} \right)^{1/2}}.$$

Після перетворення отримуємо формулу для розрахунку повного оптимального часу простою СТС для підтримання її придатності до використання за призначенням за певний період:

$$T_{\Pi}^{\text{opt}} = 2 \left(k \cdot \bar{T}_{\text{ТО}} \cdot T_{\text{В}} \right)^{1/2}, \quad (5)$$

де T_{Π}^{opt} – повний оптимальний час простою СТС для підтримання придатності до використання за призначенням за певний період.

Розглянемо вплив надійності СТС на загальний час їх простою через обслуговування та оптимізацію періодичності ТО. Для цього складемо оптимізаційну модель надійності та середнього часу простою системи для підтримання її придатності до використання за призначенням.

Прийmemo такі правила та обмеження для оптимізаційної моделі:

– підсистеми СТС, що відмовили, замінюються справними;

– технічне обслуговування СТС виконується через кожні Δt годин, відрахованих від початкового часу після останнього її капітального ремонту.

Для технічного обслуговування інтервали часу ТО запишемо як:

$$t = t_i + \Delta t, \text{ при } i = 0, 1, 2, \dots; 0 \leq \Delta t < t_i, \quad (6)$$

де t – поточне напрацювання підсистем СТС (у годинах); t_i – час настання i -го обслуговування; i – номер ТО, 0 – нульове обслуговування після визначення ефекту старіння; Δt – період часу між обслуговуваннями СТС, виражений у напрацюванні в годинах.

Для $i = 1$ та $\Delta t = 0$ підтримка придатності системи до використання за призначенням забезпечується технічним обслуговуванням з оптимальною періодичністю Δt^{opt} .

Надійність СТС запишемо у вигляді наступної рівності:

$$R_t(t = \Delta t^{\text{opt}}) = R(T^{\text{opt}}), \quad (7)$$

де Δt^{opt} – оптимальний проміжок часу між обслуговуваннями СТС; T^{opt} – оптимальна періодичність ТО; $R(T^{\text{opt}})$ – надійність СТС при оптимальній періодичності технічного обслуговування.

При збільшенні періодичності обслуговування зменшується надійність складної технічної системи і для $t = 2\Delta t^{\text{opt}}$ та $\Delta t = 0$ маємо:

$$R_t(t = 2\Delta t^{\text{opt}}) = [R(T^{\text{opt}})]^2, \quad (8)$$

У цьому випадку СТС використовується в перші години Δt^{opt} без відмов та несправностей. Далі протягом інших годин Δt^{opt} система використовується за призначенням після того, як будуть усунені відмови і несправності під час t_i .

При напрацюванні $0 < t_i < \Delta t^{\text{opt}}$ система безвідмовно використовується за призначенням. Отже, надійність СТС забезпечується її обслуговуванням через оптимальний проміжок часу Δt^{opt} :

$$R_t(t = 2\Delta t^{\text{opt}} + t_i) = [R(T^{\text{opt}})]^2 R(t_i), \quad (9)$$

У загальному вигляді рівняння (8) набуде вигляду:

$$R_i(t = t_i + \Delta t^{\text{opt}}) = [R(T^{\text{opt}})]^i R(T^{\text{opt}}), \text{ для } i = 0, 1, 2, \dots; 0 \leq t_i < \Delta t^{\text{opt}}, \quad (10)$$

Середня періодичність ТО означає періодичність часу усунення несправностей та виконання періодичного технічного обслуговування для підтримки придатності СТС до використання за призначенням:

$$\bar{T}_{\text{ТО}} = \int_0^{\infty} R_t(\Delta t^{\text{opt}}) dt, \quad (11)$$

Оцінюючи рівняння (11), запишемо складовий період діапазону $t_{\text{пт}} < t < t_{\text{жц}}$, так:

$$\bar{T}_{\text{ТО}} = \sum_{i=0}^{\infty} \int_{t_i}^{t_{i+1}} R_t(t) dt, \quad (12)$$

У рівнянні (12), складеному з рівняння (11), інтервали часу поділено на довжини Δt .

Для часу $t = t_i + \Delta t$, замінюючи у рівнянні (12) надійність рівнянням (10), отримуємо:

$$\bar{T}_{\text{ТО}} = \sum_{i=0}^{\infty} \int_{t_i}^{\Delta t^{\text{opt}}} [R(T^{\text{opt}})]^i R(T^{\text{opt}}) dt, \quad (13)$$

У рівнянні (12) для часу $t = t_i + \Delta t$, $dt = dt_i$ межі стануть 0 і Δt^{opt} .

Отже, перебудовуючи рівняння (13), отримуємо:

$$\bar{T}_{\text{ТО}} = \sum_{i=0}^{\infty} [R(T^{\text{opt}})]^i R(T^{\text{opt}}) dt, \quad (14)$$

Відколи:

$$\sum_{i=0}^{\infty} [R(T^{\text{opt}})]^i = \frac{1}{1 - R(T^{\text{opt}})}, \quad (15)$$

рівняння (13) набуває такого вигляду:

$$\bar{T}_{\text{ТО}}^{\text{opt}} = \frac{\int_0^{\Delta t^{\text{opt}}} R(T^{\text{opt}}) d\Delta t^{\text{opt}}}{1 - R(T^{\text{opt}})}, \quad (16)$$

де $\bar{T}_{\text{ТО}}^{\text{opt}}$ – оптимальний плановий час простою для підтримання придатності СТС при оптимальній періодичності ТО за певний період часу; Δt^{opt} – оптимальний період часу між технічними обслуговуваннями СТС; $R(T^{\text{opt}})$ – надійність СТС за оптимальної періодичності технічного обслуговування.

Отже, потреба у підвищенні надійності складної технічної системи задає час її простою на підтримання придатності до використання за призначенням.

Використовуючи дані щодо надійності СТС та знаючи розподіл середнього часу напрацювання на відмову, можна визначити середню періодичність ТО старіючих систем для підтримання їхньої придатності до використання за призначенням.

Модель ТО №2. Модель можна використовувати, щоб визначити оптимальну періодичність обслуговування СТС і мінімізувати час їх вимушеного простою через обслуговування.

У цій оптимізаційній моделі повний час простою є функцією часу напрацювання СТС чи частоти технічних обслуговувань. Математично ця оптимізаційна модель визначається такою функцією:

$$T_{\text{п}}(t) = \bar{T}_{\text{ТО}}(t) + T_{\text{в}}(t) = \frac{t}{\theta} + \frac{\lambda(t)}{\mu}, \quad (17)$$

де $T_{\text{п}}(t)$ – загальний час простою СТС в одиницю часу; $\bar{T}_{\text{ТО}}(t)$ – час простою СТС через виконання технічного обслуговування в одиницю часу; $T_{\text{в}}(t)$ – час простою СТС через усунення відмов та несправностей в одиницю часу; t – напрацювання СТС; $\lambda(t)$ – інтенсивність відмов та несправностей СТС; μ – швидкість усунення відмов та несправностей;

$1/\Theta$ – коефіцієнт середньої тривалості технічного обслуговування (відношення середньої тривалості ТО до його періодичності, тобто, $1/\Theta = \bar{T}_{\text{ТО}} / \Delta t$, де Δt – період між технічними обслуговуваннями системи).

Диференціюючи функцію (17) щодо t , отримуємо:

$$\frac{d\bar{T}_{\text{П}}(t)}{dt} = \frac{1}{\Theta} + \frac{d\lambda(t)}{d(t_i)} \cdot \frac{1}{\mu}, \quad (18)$$

Необхідна умова екстремуму функції (18) дає такі результати:

$$\frac{d\lambda(t)}{dt} = -\frac{\mu}{\Theta}, \quad (19)$$

Періодичність технічного обслуговування буде оптимальною, коли ліві та праві сторони формули (19) дорівнюватимуть. При цьому час простою СТС буде мінімальним.

Прийемо, що щільність потоку відмов СТС визначається формулою [12]:

$$\lambda(t) = f \cdot e^t, \quad (20)$$

де f – функція інтенсивності відмов СТС при $t = 0$.

Замінюючи у формулі (19) інтенсивність відмов із формули (20), отримуємо:

$$f \cdot e^t = -\frac{\mu}{\Theta}, \quad (21)$$

Отже, рівність (21) дає формулу для обчислення оптимальної періодичності технічного обслуговування СТС:

$$\Delta t^{\text{opt}} = \ln \left[\frac{f \cdot \Theta}{\mu} \right], \quad (22)$$

Підставляючи у формулу (22) замість функції інтенсивності відмов f вираз $\lambda(t)/e^t$, отримуємо:

$$\Delta t^{\text{opt}} = \ln \left[\frac{\lambda(t) \cdot \Theta}{\mu \cdot e^{-t}} \right], \quad (23)$$

де Δt^{opt} – оптимальна періодичність проведення ТО; $\lambda(t)$ – інтенсивність відмов та несправностей СТС; μ – швидкість відновлення відмов та несправностей, $1/\Theta$ – коефіцієнт середньої тривалості ТО.

Модель ТО №3. Якщо СТС обслуговується за надто часто, є небезпека, що ТО може бути дорожчим через такі фактори, як втрата виробничого використання, збільшення витрат на експлуатаційні матеріали та заробітну плату, ніж втрати через її простої на усунення несправностей при рідкісному обслуговуванні. Ця модель ТО впливає з умов забезпечення максимального прибутку під час експлуатації СТС [2].

У моделі будемо використовувати такі правила та обмеження: працездатність системи відновлюється

при кожному ТО; інтенсивність відмов підсистем СТС та функція технічного обслуговування величини постійні; час ТО та усунення несправностей розподілено за експоненційним законом; розподіл несправностей та швидкості відновлення СТС – постійні величини.

Для розвитку рівнянь моделі ТО використаємо такі позначення: n – кількість технічних обслуговувань, виконаних за одиницю часу; $1/\Theta$ – середня тривалість технічного обслуговування; $C_{\text{прб}}$ – прибуток від експлуатації СТС без урахування часу її простою через проведення ТО в одиницю часу; $\bar{C}_{\text{ТО}}$ – середня вартість технічного обслуговування СТС в одиницю часу; $\bar{C}_{\text{В}}$ – середня вартість усунення відмов та несправностей СТС в одиницю часу; $\lambda(t)$ – інтенсивність виникнення відмов та несправностей СТС; μ – швидкість усунення відмов та несправностей.

Прибуток від експлуатації СТС визначається такою формулою:

$$C_{\text{прб}} = C_{\text{дх}} - C_{\text{прс}} \cdot \bar{T}_{\text{ТО}} - C_{\text{прс}} \cdot \bar{T}_{\text{В}} - \bar{C}_{\text{ТО}} - \bar{C}_{\text{В}} = \\ = C_{\text{дх}} - \frac{C_{\text{прб}}^{\text{пл}} \cdot n}{\Theta} - \frac{C_{\text{прб}}^{\text{пл}} \cdot \lambda(t)}{\mu} - \frac{n \cdot S_{\text{ТО}}}{\Theta} - \frac{S_{\text{В}} \cdot \lambda(t)}{\mu}, \quad (24)$$

де $C_{\text{дх}}$ – доходи від експлуатації СТС; $C_{\text{прс}}$ – вартість однієї години простою СТС; $\bar{T}_{\text{ТО}}$ – простій ТС через проведення технічного обслуговування; $\bar{T}_{\text{В}}$ – простій СТС через усунення відмов та несправностей; $C_{\text{ТО}}$ – середня вартість проведення ТО; $\bar{C}_{\text{В}}$ – середня вартість усунення відмов та несправностей; $S_{\text{ТО}}$ – витрати на кожне ТО складної технічної системи; $S_{\text{В}}$ – витрати на кожне усунення відмов та несправностей; $C_{\text{прб}}^{\text{пл}}$ – плановий прибуток від використання СТС за призначенням, грн/рік напрацювання системи.

Диференціюючи (24) щодо n , отримуємо:

$$\frac{dC_{\text{прб}}}{dn} = -\frac{C_{\text{прб}}^{\text{пл}}}{\Theta} - \frac{C_{\text{прб}}^{\text{пл}} \cdot d\lambda(t)}{\mu dn} - \frac{S_{\text{ТО}}}{\Theta} - \frac{S_{\text{В}} \cdot d\lambda(t)}{\mu dn}, \quad (25)$$

Прирівнювання виразу (25) до нуля та подальші перетворення дають таку рівність:

$$\frac{d\lambda(t)}{dn} = -\left[\frac{1}{\Theta} (C_{\text{прб}}^{\text{пл}} + S_{\text{ТО}}) \right] / \left(\frac{C_{\text{прб}}^{\text{пл}}}{\mu} + \frac{S_{\text{В}}}{\mu} \right), \quad (26)$$

Кількість технічних обслуговувань СТС n буде оптимальною, коли обидві сторони формули (26) рівні. У цьому випадку прибуток буде максимальним.

Припустимо, що інтенсивність появи несправностей СТС визначається формулою (20). Підстановка формули (20) у формулу (26) дає таку рівність:

$$-f \cdot e^t = -\left[\frac{1}{\Theta} (C_{\text{прб}}^{\text{пл}} + S_{\text{ТО}}) \right] / \left(\frac{C_{\text{прб}}^{\text{пл}}}{\mu} + \frac{S_{\text{В}}}{\mu} \right), \quad (27)$$

Перетворивши вираз (26), отримуємо:

$$n^{opt} = \ln \left[\frac{\lambda(t) \cdot \Theta \cdot (C_{прб}^{пл} + S_{ТО})}{\mu \cdot e^{-t} \cdot (C_{прб}^{пл} + S_B)} \right], \quad (28)$$

де n^{opt} – оптимальна кількість технічних обслуговувань СТС за певний період часу; $\lambda(t)$ – інтенсивність відмов СТС; $S_{ТО}$ – витрати на кожне технічне обслуговування СТС; S_B – витрати на кожне усунення відмови та несправності СТС; $C_{прб}^{пл}$ – плановий прибуток від використання СТС за призначенням, грн./рік. напрацювання системи.

Ця модель може використовуватися для обчислення оптимальної періодичності технічного обслуговування СТС, за якою буде досягтися максимальний прибуток від їх експлуатації.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Підтримання заданого рівня надійності та придатності до використання старіючих складних технічних систем, в яких реалізовано планово-попереджувальні стратегії технічного обслуговування та ремонту, потребує дослідження проблеми коригування параметрів ТО – кількості та тривалості обслуговувань.

Для розв'язання таких задач необхідно розробляти моделі простою СТС, які б враховували вплив їх надійності на загальний час простою.

Розроблено моделі простою старіючих складних технічних систем та отримано розрахункові формули для визначення оптимальних кількості та тривалості їх технічного обслуговування.

Новизна проведеного дослідження полягає у тому, що для багатьох складних технічних систем тривалого використання потрібно проведення робіт з підтримання їх придатності до експлуатації через скорочення періодичності обслуговування, проведення робіт з оцінювання стану таких систем.

Подальші дослідження може бути спрямовано на вдосконалення обслуговування складних технічних систем при тривалій експлуатації.

Список використаних джерел

1. Россомаха О. І. Концептуальна модель системи технічного обслуговування і ремонту складних технічних систем. *Розвиток транспорту*. 2020. № 1(6). С. 56–70. DOI: 10.33082/td.2020.1-6.05.
2. Севостьянов І. В. Теорія технічних систем : підручник. Вінниця : ВНТУ, 2014. 181 с.
3. Сахно В. П., Іванушко О. М. Вплив умов експлуатації та системи технічного обслуговування і ремонту на технічний стан автотранспортних засобів. *Вісник Національного транспортного університету. Серія: Технічні науки*. 2017. № 1 (37). С. 363–372.

4. Опенько П. В., Поліщук В. В., Миронюк М. Ю., Козир А. Г. Досвід застосування адаптивних стратегій технічного обслуговування і ремонту озброєння та військової техніки в державах-членах НАТО. *Збірник наукових праць Державного науково-дослідного інституту випробувань і сертифікації озброєння та військової техніки*. 2021. № 2 (8). С. 101–111.

5. Воронін В., Бурцев В., Коломійцев О., Демченко М., Старцев В., Третяк В., Кулешов О., Клівець С., Приходько С., Кудря І. Впровадження планово-попереджувальної стратегії технічного обслуговування і ремонту для модернізованих зразків зенітного ракетного озброєння. *Scientific Collection «InterConf+»*. 2024. № 42(189). С. 656–671.

6. Кривцун В. І., Нагачевський В. Й., Баранов А. М. Порівняльний аналіз існуючих систем технічного обслуговування і ремонту машин інженерного озброєння. *Вісник машинобудування та транспорту*. 2015. № 1. С. 33–45.

7. Банзак Г. В., Банзак О. В., Лещенко О. І. Порівняльне дослідження різних стратегій технічного обслуговування. *Збірник наукових праць Одеської державної академії технічного регулювання та якості*. 2015. № 1(6). С. 111–118.

8. Ленков С. В., Зінчик А. Г., Ленков Е. С., Бондаренко Т. В. Порівняння ефективності методик оптимізації параметрів стратегії технічного обслуговування складних об'єктів техніки. *Збірник наукових праць Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2022. № 71. С. 11–21.

9. Матусевич О. О. Удосконалення методології системи технічного обслуговування і ремонту тягових підстанцій : монографія. Дніпропетровськ : Дніпропетр. нац. ун-т заліз. трансп. ім. акад. В. Лазаряна, 2015. 295 с.

10. Могилевич Д. І., Долженко Г. В. Аналіз стану системи технічного обслуговування електронного комунікаційного обладнання мережі спеціального призначення. *Системи і технології зв'язку, інформатизації та кібербезпеки*. 2024. № 5. С. 101–107.

11. Павлов Д. Методика визначення часу проведення технічного обслуговування зразків військової автомобільної техніки при діючій системі експлуатації. *Journal of Scientific Papers Social Development and Security*. 2021. Vol. 11. № 4. С. 123–128.

12. Семенюк А. А. Алгоритм оптимізації надійності технічних систем керування з використанням імовірнісного моделювання. *Вісник Тернопільського державного технічного університету*. 2000. Том 5. № 3. С. 118–123.

13. Самойленко А. М., Кривошея С. А., Перестюк М. О. Диференціальні рівняння (у прикладах і задачах) : навч. посіб. Київ : Вища школа, 1994. 453 с.

References

1. Rossomakha, O. I. (2020). *Kontseptualna model systemy tekhnichnoho obsluhovuvannya i remontu skladnykh tekhnichnykh system* [Conceptual model of the maintenance and repair system of complex technical systems]. *Rozvytok transportu*. No 1(6). С. 56–70. DOI: 10.33082/td.2020.1-6.05 [in Ukrainian].
2. Sevostianov, I. V. (2014). *Teoriia tekhnichnykh system : pidruchnyk*. Vinnytsia : VNTU. 181 p. [in Ukrainian].
3. Sakhno, V. P., Ivanushko O. M. (2017). *Vplyv umov ekspluatatsii ta systemy tekhnichnoho obsluhovuvannya i remontu na tekhnichni stan avtotransportnykh zasobiv* [The influence of operating conditions and maintenance and repair systems on the technical condition of motor vehicles]. *Visnyk Natsionalnoho transportnoho universytetu Serii: Tekhnichni nauky*. No 1 (37). pp. 363–372. [in Ukrainian].
4. Openko, P. V., Polishchuk, V. V., Myroniuk, M. Iu., Kozyr, A. H. (2021). *Dosvid zastosuvannya adaptivnykh stratehii tekhnichnoho obsluhovuvannya i remontu ozbroiennia ta viiskovoi tekhniki v derzhavakh-chlenakh NATO* [Experience in applying adaptive strategies for the maintenance and repair of weapons and military equipment in NATO member states]. *Zbirnyk naukovykh prats Derzhavnogo naukovodooslidnoho instytutu viprobuvan i sertyfikatsii ozbroiennia ta viiskovoi tekhniki*. No 2 (8). pp. 101–111. [in Ukrainian].
5. Voronin, V., Burtsev, V., Kolomiitsev, O., Demenko, M., Startsev, V., Tretiak, V., Kulieshov, O., Klivets, S., Prykhodko, S., Kudria, I. (2024). *Vprovadzhennia planovo-poperedzhuvalnoi stratehii tekhnichnoho obsluhovuvannya i remontu dlia modernizovanykh zrazkiv zenitnoho raketnoho ozbroiennia* [Implementation of a planned and preventive maintenance and repair strategy for modernized models of anti-aircraft missile weapons]. *Scientific Collection «InterConf+»*. No 42(189). pp. 656–671. [in Ukrainian].
6. Kryvtsun, V. I., Nahachevskyi, V. I., Baranov, A. M. (2015). *Porivnialnyi analiz isnuichykh system tekhnichnoho obsluhovuvannya i remontu mashyn inzhenernoho ozbroiennia* [Comparative analysis of existing maintenance and repair systems for engineering weapons vehicles]. *Visnyk mashynobuduvannya ta transportu*. No 1. pp. 33–45. [in Ukrainian].
7. Banzak, H. V., Banzak, O. V., Leshchenko, O. I. (2015). *Porivnialne doslidzhennia riznykh stratehii tekhnichnoho obsluhovuvannya* [Comparative study of different maintenance strategies]. *Zbirnyk naukovykh prats Odeskoi derzhavnoi akademii tekhnichnoho rehuliuвання ta yakosti*. No 1(6). pp. 111–118. [in Ukrainian].
8. Lienkov, S. V., Zinchyk, A. H., Lienkov, E. S., Bondarenko, T. V. (2022). *Porivniannia efektyvnosti metodyk optymizatsii parametriv stratehii tekhnichnoho obsluhovuvannya skladnykh ob'ektiv tekhniki* [Comparison of the effectiveness of methods for optimizing the parameters of the maintenance strategy for complex technical objects]. *Zbirnyk naukovykh prats Viiskovoho instytutu Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka*. No 71. pp. 11–21. [in Ukrainian].
9. Matushevych, O. O. (2015). *Udoskonalennia metodolohii systemy tekhnichnoho obsluhovuvannya i remontu tiahovykh pidstantsii* [Improving the methodology of the system of maintenance and repair of traction substations] : monohrafiia. Dnipropetrovsk : Dnipropetrovskiy natsionalnyi universytet zaliznychnoho transportu imeni akademika V. Lazariana, 295 p. [in Ukrainian].
10. Mohylevych, D. I., Dolzhenko, H. V. (2024). *Analiz stanu systemy tekhnichnoho obsluhovuvannya elektronnoho komunikatsiinoho obladdannia merezhi spetsialnoho pryznachennia* [Analysis of the state of the maintenance system of electronic communication equipment of a special-purpose network]. *Systemy i tekhnolohii zviazku, informatyzatsii ta kiberbezpeky*. No 5. pp. 101–107. [in Ukrainian].
11. Pavlov, D. (2021). *Metodyka vyznachennia chasu provedennia tekhnichnoho obsluhovuvannya zrazkiv viiskovoi avtomobilnoi tekhniki pry diiuchykh systemi ekspluatatsii* [Methodology for determining the time for technical maintenance of military automotive equipment samples under the current operation system]. *Journal of Scientific Papers “Social Development and Security”*. Vol. 11. No 4. pp. 123–128 [in Ukrainian].
12. Semeniuk A. A. (2000) *Alhorytm optymizatsii nadiinosti tekhnichnykh system keruvannya z vykorystanniam imovirnisnoho modeliuвання* [Algorithm for optimizing the reliability of technical control systems using probabilistic modeling]. *Visnyk Ternopilskoho derzhavnogo tekhnichnoho universytetu*. Vol. 5. Is. 3. pp. 118–123 [in Ukrainian].
13. Samoilenko, A. M., Kryvosheia, S. A., Perestiuk, M. O. (1994). *Dyferentsialni rivniannia (u prykladakh i zadachakh)* [Differential equations (in examples and problems)] : navch. posib. Kyiv : Vyshcha shkola, 453 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції / Received: 11.04.2025

Прорецензовано / Revised: 21.04.2025

Схвалено до друку / Accepted: 30.04.2025

Morozov Oleksandr

Doctor of Technical sciences, professor,
Chief Researcher of the Scientific
and Methodological Center
for the Organization of Educational Activities
of the National Defense University of Ukraine

METHODS OF ADJUSTING THE PERIOD OF TECHNICAL MAINTENANCE OF COMPLEX TECHNICAL SYSTEMS DURING LONG-TERM OPERATION

The article proposes methods for adjusting the maintenance frequency of complex technical systems with a long service life. Methods for adjusting the maintenance frequency take into account the decrease in the reliability of complex systems and, as a result, the increase in the duration of their forced downtime due to maintenance and the need to eliminate failures and malfunctions. Mathematical models of downtime of complex technical systems due to maintenance are proposed depending on the density of the failure flow and the speed of eliminating failures and malfunctions, economic indicators of operation. Expressions are obtained for calculating the maintenance frequency and optimal downtime due to maintenance of complex technical systems, the implementation of which will ensure their suitability for use for their intended purpose.

The purpose of the article is to develop methods for adjusting the frequency of technical maintenance and, as a result, preserving (maintaining) the efficiency and quality of the functioning of the STS, taking into account their aging.

To solve the formulated problem, classical mathematical probability theory, the theory of differential equations and renewal theory were used.

Before the main results, three models can be summarized that describe the problems of simple folding technical systems through their technical maintenance and elimination of faults and problems. Two of the installed models allow you to restore the reliability of the STS for the last hour of their downtime. Based on data on the

reliability of systems and knowing the distribution of the average hour of work on the device, it is possible to calculate the average frequency of maintenance of older systems to maintain their availability up to using for recognition. The third model allows us to calculate the optimal frequency of maintenance of folding technical systems in order to achieve the maximum profit from their operation.

The novelty of the research is that many complex technical systems of long-term use require work to maintain their operability by reducing the frequency of maintenance and carrying out work to assess the condition of such systems.

Maintaining a given level of reliability and usability of aging complex technical systems, in which planned and preventive maintenance and repair strategies are implemented, requires studying the problem of adjusting maintenance parameters - the number and duration of maintenance.

To solve such problems, it is necessary to develop models of downtime of STS that would take into account the impact of their reliability on the total downtime.

Models of downtime of aging complex technical systems have been developed and calculation formulas have been obtained to determine the optimal number and duration of their maintenance.

The novelty of the research is that for many complex technical systems of long-term use, it is necessary to carry out work to maintain their usability by reducing the frequency of maintenance, and to carry out work to assess the condition of such systems.

Keywords: *collapsible technical systems; technical maintenance; specification; antiquity; reliability; optimization; frequency and triviality of technical maintenance.*

УДК 355.442

DOI 10.59226/2786-6920.1.2025.21-28

ВЛАСЮК ВАЛЕРІЙ ВАСИЛЬОВИЧ

кандидат військових наук, доцент,
заступник начальника кафедри тактики
та тактико-спеціальної підготовки
Київського інституту Національної гвардії України
<https://orcid.org/0000-0002-2140-3250>

НАГОРНИЙ РОМАН ОЛЕКСАНДРОВИЧ

курсант Київського інституту Національної гвардії України
<https://orcid.org/0009-0004-2269-6018>

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВПРОВАДЖЕННЯ ПІДХОДУ ДО ПЛАНУВАННЯ ОБОРОННОГО БОЮ СИЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ

У статті йдеться про те, що оборонний бій є одним із основних видів загальновійськового бою, що може організовуватися та проводитися як силами та засобами окремого підрозділу, так і об'єднаними зусиллями різних родів та видів військ. Перевага в оборонному бою забезпечується та полягає у створенні умов, за яких противник не зможе продовжити просування та (або) понесе надмірні втрати під час спроби прориву.

Наголошено на тому, що необхідно одночасно прораховувати значну кількість показників та критеріїв ефективності побудови оборони, що має враховувати: максимально грамотну організацію оборонних позицій та їх інженерне обладнання; використання переваг місцевості: висоти, природні перепони, лісові масиви, навмисні завали та руйнування; інформаційну перевагу: контроль над комунікаціями, отримання розвідувальних даних усіма наявними способами, організація тісної взаємодії, активна співпраця із місцевим населенням; високу мобільність резервів, швидке реагування на прориви шляхом маневрування силами та засобами; організацію вогневих засідок у слабких місцях бойового порядку противника або проведення короткочасних контратак; проведення заходів на максимальне виснаження противника; ретельне планування та інші.

Вказано, що з метою вдосконалення та підвищення ефективності процесу планування оборонного бою органи управління запропонували підхід, що враховує розподіл наявних сил та засобів за найважливішими бойовими завданнями із застосуванням розробленої таблиці.

Розроблений підхід може дозволити командирю та органу управління прийняти раціональне рішення щодо організації оборонного бою та утворення ефективного бойового порядку, а також наочно побачити можливі прогалини, якщо їх допущено під час планування.

Ключові слова: оборонний бій; планування оборонного бою; розподіл сил та засобів; основні бойові завдання.

Постановка проблеми. О 03.40 по місцевому часу 24.02.2022 російська федерація (рф) розпочала повномасштабне вторгнення на територію України. Під хибною назвою «спеціальна військова

операція» (СВО) противник розпочав повномасштабну війну. Війну розпочали шляхом ведення по широкому фронту повітряно-наземної наступальної операції. Проведено масоване нанесення

ракетно-артилерійських та авіаційних ударів по військових об'єктах, їх органах управління, критичній інфраструктурі, водночас здійснено прорив державного кордону України механізованими та танковими підрозділами.

З метою відбиття нападу критично переважаючих сил РФ було залучено підрозділи та частини Збройних Сил України (ЗСУ), Національної гвардії України (НГУ), Державної прикордонної служби України (ДПСУ), Національної поліції України (НПУ), Служби безпеки України (СБУ), інші силові структури за призначенням. Активну участь брало місцеве населення, як безпосередньо, так і на волонтерських засадах.

На першому кроці війни противник мав значну перевагу у живій силі; механізованих підрозділах: бойових машинах піхоти (БМП), бронетранспортерах (БТР), бойових броньованих машинах (ББМ); танках; артилерії; авіації. Певні дні ініціатива залишалась на одному боці. Прогнози РФ та окремих західних країн були достатньо песимістичними для України. Проте, як стало зрозуміло згодом, кількісна перевага не завжди дає гарантії швидкої перемоги.

Отже, противник, користуючись вагомою перевагою, прорвав державний кордон, просунувся в глибину держави на достатньо значну відстань та розгорнув широкий фронт. На той час оборона України не витримала переважаючого наступу противника. Але рішучість, відданість, наполегливість усіх підрозділів сил сектору безпеки та оборони дозволила переломити хід подій.

Тож потребує уваги та пошуку шляхів удосконалення процесу планування оборонного бою органами управління із урахуванням розподілу наявних сил та засобів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Нині основними керівними документами, що регламентують планування та ведення оборонного бою підрозділами та частинами є Бойові статuti [1–3]. Розроблено більш актуальні проекти Бойових статuti [4; 5], але їх ще не введено офіційно для керівництва військ.

У зазначеному переліку [1–5], в кожному з них, у основних розділах «Оборонний бій» та відповідних їм додатках, наведено інформацію щодо порядку організації та ведення оборонного бою. Проте всі відомості подано текстом у вигляді статей статuti, вони не містять прикладів варіантів розподілу наявних сил та засобів за відповідними найхарактернішими бойовими завданнями для підрозділів в оборонному бою.

У наукових працях вітчизняних учених [6–15], які визнано провідними фахівцями в галузі військових наук, висвітлено фундаментальні положення

щодо вдосконалення ведення бою, в тому числі оборонного. Розглядаються питання аналізу спроможностей військ, підходи для перспективного розвитку оборонного планування. Однак варіантів планування оборонного бою із розподілом сил та засобів за найбільш притаманними завданням підрозділам не розкрито.

Актуальні та доступні для відкритого користування доктрини НАТО [16–19] розкривають підходи до планування оборонних операцій, проте приклади розподілу сил та засобів за найбільш притаманними їм завданням наведено розрізнено та нечітко.

Можливо зробити висновок, що в основних вітчизняних керівних документах та наукових здобутках, доступних для користування доктринах НАТО, відсутній однозначно представлений підхід для планування оборонного бою із застосуванням підходу розподілу сил та засобів за найбільш притаманним їм бойовим завданням.

Метою статті є розроблення підходу та формування рекомендацій органам управління підрозділів НГУ щодо підвищення ефективності процесу планування оборонного бою із розподілом наявних сил та засобів за найбільш відповідним їм бойовим завданням.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до вимог Бойових статuti, оборонний бій є одним із основних видів загальновійськового бою та має на меті чотири основні завдання [1; 2]:

- відбиття наступу противника;
- нанесення противнику максимальних втрат;
- утримання важливих районів (рубежів, об'єктів) місцевості;
- створення сприятливих умов для переходу в наступ або інших дій.

Залежно від багатьох умов та чинників підрозділ може вести позиційну або маневрену оборону. Перехід до оборони може здійснюватися навмисно або вимушено, в умовах відсутності або безпосереднього зіткнення із противником.

Відповідно до наявних керівних документів на тепер прийнято такі типові лінійно-просторові показники для організації оборони підрозділами ЗСУ та оперативного призначення НГУ.

Відділення в оборонному бою утримує бойову позицію. Бойова позиція відділення займає по фронту до 100 м і може бути обладнана в одній траншеї.

Взвод типової організаційно-штатної структури обороняє опорний пункт по фронту до 400 м і до 300 м у глибину.

Механізована рота в оборонному бою утримує опорний пункт роти. Ширина опорного пункту роти типової організаційно-штатної структури може становити 1–1,5 км та до 1 км у глибину.

Батальйону призначається район оборони. Ширина району оборони батальйону може становити по фронту 3–5 км та до 3 км в глибину.

Для бригади призначають смугу оборони 10–15 км по фронту та 10–15 км у глибину.

Залежно від умов обстановки, сил та засобів противника, характеру місцевості фронт та глибина побудови оборони може змінюватися. Але обов'язково має забезпечуватися тактична взаємодія і вогнева підтримка між усіма утвореними елементами бойового порядку, розосереджене розташування підрозділів і можливість здійснювати маневр силами та вогнем [1; 2; 5].

Бойовий порядок в оборонному бою зазвичай будується в один або два ешелони та може мати такі складові системи: артилерії, протиповітряної оборони (ППО), опорних пунктів та вогневих позицій, вогню, інженерних загороджень, а також за рішенням командира може бути утворено додаткові елементи: рухомий загін загороджень, протидесантний, протитанковий, загальновійськового та (або) інші види та типи резервів.

Типова організаційно-штатна структура (ОШС) на рівні бригади, варіант якої представлено на рисунку 1, та батальйону охоплює орган управління (штаб), бойових підрозділів, підрозділів всебічного забезпечення.

Для роботи органів управління, розміщення службових осіб і забезпечення їх діяльності на рівні бригади розгортаються пункти управління, а у батальйоні, роті, взводі облаштовуються командно-спостережні пункти (КСП).

З метою надання більшої самостійності для виконання бойового завдання щодо організації оборони основним силам може бути додано або виділено для підтримки інші підрозділи.

Додані підрозділи (сили), вогневі засоби переходять у тимчасове підпорядкування командира основного підрозділу і виконують поставлені ним завдання. Вихід їх із підпорядкування здійснюють за вказівкою старшого командування.

Підтримуючі підрозділи залишаються в підпорядкуванні своїх прямих начальників та виконують визначені ними завдання, а також завдання, які запитуються командиром сил, що підтримуються, в межах виділеного для нього ресурсу (наряду).

Може бути додано або підтримано дії головних сил підрозділи: піхотні; механізовані; танкові; артилерійські; протиповітряної оборони (ППО); армійської авіації (гелікоптери та (або) літаки); протитанкові засоби (ПТЗ); військової розвідки; радіоелектронної розвідки (РЕР); зв'язку; радіоелектронної боротьби (РЕБ); застосування засобів безпілотної літальних апаратів (БПЛА) та безпілотної літальних комплексів (БАК); інженерно-саперні; радіаційного, хімічного, біологічного захисту (РХБз); медичні; ремонтно-відновлювальні; матеріально-технічного забезпечення (МТЗ).

Отже, спираючись на проведений аналіз вимог та положень основних керівних документів [1; 2; 5], можна зробити висновок про те, що під час організації оборонного бою перед кожним командиром, який не має значного досвіду, постають такі проблемні питання:

- матеріал подано стисло і без додаткових роз'яснень;
- багато текстової інформації, що ускладнює загальну просторову уяву та заважає одночасно охопити весь процес організації оборонного бою;
- складність охопити всі можливі завдання для кожного елемента бойового порядку, що може бути утворений для організації оборонного бою, користуючись лише статтями статутів.

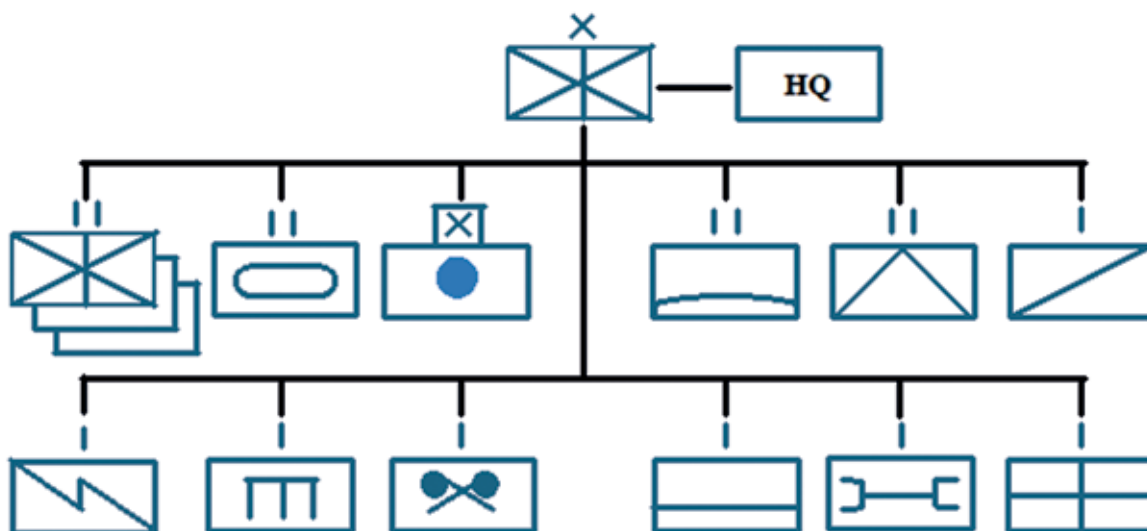

Рис. 1. Варіант організаційно-штатної структури бригади.
Джерело: розроблено авторами за даними [5]

Тому пропонується варіант щодо поєднання двох підходів одночасно відповідно до вимог вітчизняних керівних документів [1; 2; 5] та доктрин країн НАТО [16–19] для організації оборонного бою.

Враховуючи кількість можливих елементів бойового порядку в оборонному бою, що може бути утворено, наявність доданих та підтримуючих сил та засобів, достатньо складно представити задум командира всьому підлеглому особовому складу. З метою вирішення цього питання та вдосконалення роботи органів управління пропонується провадження методики розподілу наявних сил та засобів за визначеними їм завданнями.

Варіант такого розподілу представлено у таблиці 1.

У таблиці 1 системно, наглядно та зручно наведено розподіл сил та засобів для планування оборонного бою з урахуванням основних бойових завдань:

– завдання «FIND» (сили виявлення) представлено підрозділами: рядок 1, стовпчики: 1 військової розвідки; 2 РЕР; 3 застосування БПЛА та БАК;

– завдання «FIX» (сили сковування) представлено підрозділами: рядок 2 стовпчики: артилерії – 1 причіпної, 2 самохідної на колісній базі, 3

самохідній на гусеничній базі, 4 реактивної; рядок 3 стовпчики: 1 ракетних військ, 2 застосування ударних БПЛА та БАК різних типів, армійської авіації – 3 гелікоптери, 4 літаки;

– завдання «STRIKE» (сили знищення) представлено підрозділами: рядок 4 стовпчики 1 танковими, 2 на БМП, 3 на БТР, 4 на ББМ; рядок 5 стовпчик 1 піхотні;

– завдання «SHIELD» (сили захисту) представлено підрозділами: рядок 6 стовпчики 1 ПТЗ, 2 ППО, 3 інженерно-саперними, 4 РХБЗ; рядок 7 стовпчик 1 РЕБ;

– завдання «SUPPORT» (сили забезпечення) представлено підрозділами: рядок 8 стовпчики 1 медичними, 2 ремонтними та технічними, 3 автомобільними (транспортними), 4 підвезення бойових комплектів (б/к); рядок 9 стовпчики 1 МТЗ (2 забезпечення паливно-мастильними матеріалами (ПММ) 3 продовольством), 4 зв’язку;

– завдання «RESERVE» (резерв). Сили та засоби резерву може бути представлено за різними варіантами сил та засобів. Одна з найважливіших вимог до формування резерву – його мобільність. Тому найчастіше утворюється зведений підрозділ, у складі

Таблиця 1

Варіант розподілу наявних сил та засобів для планування оборонного бою

№ з/п	Завдання		1	2	3	4
1	FIND	Сили виявлення				
2	FIX	Сили сковування				
3						
4	STRIKE	Сили знищення				
5						
6	SHIELD	Сили захисту				
7						
8	SUPPORT	Сили забезпечення				
9						
10	RESERVE	Резерв				

Розроблено авторами за даними [1, 2, 5; 16–19]

якого – найчастіше бойова техніка, наприклад, рядок 10 стовпчики 1 танк, 2 БМП, 3 БТР, 4 ББМ. Бойові машини можуть виконувати завдання самостійно, без піхоти, або за підтримки десанту, що може розміщатися як всередині техніки так і «на броні».

Висновки та перспективи подальших досліджень. Ефективна оборона базується на грамотному поєднанні тактичних, оперативних і стратегічних заходів. Важливими елементами є не лише матеріально-технічна забезпеченість та чисельність сил, а й креативність у використанні місцевості, адаптивність до умов бою та здатність діяти напередження.

Отже, представлений розподіл сил та засобів за відповідними завданнями у таблиці № 1 дає змогу командирів наочно побачити, визначити та прийняти раціональне рішення щодо організації оборонного бою та утворити ефективний бойовий порядок.

Кожному елементу утвореного бойового порядку ставиться своє відповідне бойове завдання. Постає змога одразу виявити можливі прогалини у наявних силах, засобах та завданнях, що можуть бути не враховані.

На нашу думку, такий підхід є досить наочний, охоплює основні завдання військ в оборонному бою та може бути впроваджений у діяльність органів управління НГУ та інших силових відомств, що беруть безпосередню участь у веденні загальновійськового бою.

Перспективами подальших досліджень обрано аналіз та формування рекомендацій органам управління НГУ щодо вдосконалення планування та організації наступального бою за вітчизняним досвідом підходами провідних країн НАТО.

Список використаних джерел

1. Бойовий статут механізованих і танкових військ Сухопутних військ Збройних Сил України. Частина III. Взвод, відділення, екіпаж: наказ командувача Сухопутних військ Збройних Сил України від 25.05.2016 № 238.

2. Бойовий статут механізованих і танкових військ Сухопутних військ Збройних Сил України. Частина II. Батальйон, рота: наказ командувача Сухопутних військ Збройних Сил України від 30.12.2016 № 605.

3. Бойовий статут механізованих військ (рота, взвод) (проект), Львів, Національна академія сухопутних військ, 2020, 327 С.

4. Бойовий статут механізованих військ (батальйон) (проект), Львів, Національна академія сухопутних військ, 2017, 373 С.

5. БП 3-(01,04)11(55).01 Тимчасовий Бойовий статут Механізованих військ Сухопутних військ

Збройних Сил України, частина 1 (Бригада): наказ командувача Сухопутних військ Збройних Сил України № 152 від 09.03.2021.

6. Фролов В. С., Саганюк Ф. В., Мудрак Ю. М., Пушняков А. С. Досвід оборонного планування в НАТО, заснованого на спроможності військ (сил). *Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського*. 2020. № 1. С. 40–43.

7. Лобко М. М., Фучко А. Й. Деякі аспекти розвитку форм і способів застосування Збройних Сил України для відсічі збройної агресії в сучасних умовах. *Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського*. 2020. № 1. С. 26–34.

8. Варакута В. П., Кумпан О. О., Ткаченко М. Д., Подвизніков С. М. Прихована ударно-маневрова оборона в умовах проведення операцій Об'єднаних сил. *Збірник наукових праць Харківського національного університету Повітряних Сил*. 2021. № 1. С. 7–18.

9. Ткаченко М. Д., Кравченко С. О., Подвизніков С. М. Концепція оперативних сил та спроможностей НАТО як інструмент реформування та збільшення бойових спроможностей підрозділів спеціального призначення (Сил спеціальних операцій). *Честь і закон*. 2022. № 4. С. 82–86. DOI: <https://doi.org/10.33405/2078-7480/2022/4/83/272295>.

10. Ролін І. Ф., Купрієнко Д. А., Марущенко В. В. Концептуальний підхід до планування та ведення сухопутних операцій за стандартами НАТО. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія : Військові та технічні науки*. 2022. № 1–2. С. 143–168.

11. Репіло Ю. Є., Російцев В. В., Школяренко В. В. Аналіз основних методів планування воєнних дій прийнятих у НАТО. *Сучасні інформаційні технології у сфері безпеки та оборони*. 2022. № 3. С. 55–62. DOI: <https://doi.org/10.33099/2311-7249/2022-45-3-55-62>.

12. Коваль М. В., Павліковський А. К., Лобко М. М., Корецький А. А. Розвиток концептуальних засад забезпечення оборони України: від воєнної організації держави до всеохоплюючої оборони. *Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України*. 2023. № 3. С. 8–14. DOI: <https://doi.org/10.33099/2304-2745/2023-3-79/8-14>.

13. Власюк В. В., Грідіна В. В., Поляков В. Ю. Показники і критерії ефективності для оцінювання можливості виконати бойове завдання сторожовою охороною щодо недопущення раптового

нападу противника на підрозділ Національної гвардії України під час розташування на місці в районі зосередження або базовому таборі. *Честь і закон*. 2022. Вип. 4 (83). С. 21–26. DOI: <https://doi.org/10.33405/2078-7480/2022/4/83/272277>.

14. Власюк В. В., Грідіна В. В., Карпенко С. І. Модель оцінювання можливості виконати бойові завдання сторожовою охороною підрозділу Національної гвардії України. *Науковий вісник Київського інституту Національної гвардії України*. № 2 (3) 2023. С. 45–52. DOI: <https://doi.org/10.59226/2786-6920.2.2023.45-52>.

15. Власюк В. В., Карпенко С. І., Пристінський Р. В. Рекомендації щодо впровадження для застосування протоколів передачі важливої інформації підрозділами Національної гвардії України під час виконання бойових завдань. *Науковий вісник Київського інституту Національної гвардії України*. № 2 (5) 2024. С. 16–22. DOI: <https://doi.org/10.59226/2786-6920.2.2024.16-22>.

16. FM 6.0. Commander and Staff Organization and Operations. Headquarters Department of the Army. May 2015. 391 p.

17. ATP 3-06. MCTP 12-10B, Urban operations, Headquarters, Department of the Army/Headquarters, United States Marine Corps, December 2017. 128 p.

18. ATP 3-90.1 (FM 3-90.1). Armor and Mechanized Infantry Company Team. Headquarters, Department of the Army. January 2016. 206 p.

19. FM 34-2-1 Tactics, Techniques, and Procedures for Reconnaissance and Surveillance and Intelligence Support to Counter reconnaissance. Headquarters, Department of the Army. June 2019. 227 p.

References

1. Boiovyi statut mekhanizovanykh i tankovykh viysk Sukhoputnykh viysk Zbroynykh Syl Ukrayiny. Chastyna III. Vzvod, viddilennya, ekipazh: nakaz komanduvacha Sukhoputnykh viysk Zbroynykh Syl Ukrayiny No 238 vid 25.05.2016 [Combat charter of the mechanized and tank troops of the Ground Forces of the Armed Forces of Ukraine. Part III. Platoon, division, crew dated 25.05.2016 activity no. 238]. [in Ukrainian].

2. Boiovyi statut mekhanizovanykh i tankovykh viysk Sukhoputnykh viysk Zbroynykh Syl Ukrayiny. Chastyna II. Batalyon, rota: nakaz komanduvacha Sukhoputnykh viysk Zbroynykh Syl Ukrayiny No 605 vid 30.12.2016 [Combat statute of the mechanized and tank troops of the Ground Forces of the Armed Forces of Ukraine. Part II. Battalion, company dated 30.12.2016 activity No 605]. [in Ukrainian].

3. Boyovyy statut mekhanizovanykh viysk (rota, vzvod) (proekt), Lviv, Natsionalna akademiya

sukhoputnykh viysk, 2020, 327 p. [Combat statute of mechanized troops (company, platoon) (draft)]. [in Ukrainian].

4. Boyovyy statut mekhanizovanykh viysk (batalyon) (proekt), Lviv, Natsionalna akademiya sukhoputnykh viysk, 2017, 373 p. [Combat statute of mechanized troops (battalion) (draft)]. [in Ukrainian].

5. BP 3-(01,04)11(55).01 Tymchasovyy Boyovyy statut Mekhanizovanykh viysk Sukhoputnykh viysk Zbroynykh Syl Ukrayiny, chastyna 1 (Bryhada): nakaz komanduvacha Sukhoputnykh viysk Zbroynykh Syl Ukrayiny No 152 vid 09.03.2021 [Temporary Combat Regulations of the Mechanized Troops of the Land Forces of the Armed Forces of Ukraine, Part 1 (Brigade) dated 09.03.2021 activity No 152]. [in Ukrainian].

6. Frolov, V. S., Sahanyuk, F. V., Mudrak, Yu. M., Pushnyakov, A. S. (2020). Dosvid oboronnoho planuvannya v NATO, zasnovanoho na spromozhnosti viysk (syl). [Experience of defense planning in NATO based on the capabilities of troops (forces)]. *Zbirnyk naukovykh prats Tsentru voyenno-stratehichnykh doslidzhen Natsionalnoho universytetu oborony Ukrayiny imeni Ivana Chernyakhovskoho*. 2020. No 1. pp. 40–43. [in Ukrainian].

7. Lobko, M. M., Fuchko, A. Y. (2020). Deyaki aspekty rozvytku form i sposobiv zastosuvannya Zbroynykh Syl Ukrayiny dlya vidsichi zbroynoyi ahresiyi v suchasnykh umovakh. [Some aspects of the development of forms and methods of using the Armed Forces of Ukraine to repel armed aggression in modern conditions]. *Zbirnyk naukovykh prats Tsentru voyenno-stratehichnykh doslidzhen Natsionalnoho universytetu oborony Ukrayiny imeni Ivana Chernyakhovskoho*. 2020. No 1. pp. 26–34. [in Ukrainian].

8. Varakuta, V. P., Kumpan, O. O., Tkachenko, M. D., Podvyaznikov, S. M. (2021). Prykhovana udarno-manevrova oborona v umovakh provedennya operatsiy Ob"yednanykh syl. [Covert shock and maneuver defense in the conditions of Joint Forces operations]. *Zbirnyk naukovykh prats Kharkivs'koho natsionalnoho universytetu Povitryanykh Syl*. 2021. No 1. p. 7–18. [in Ukrainian].

9. Tkachenko, M. D., Kravchenko, S. O., Podvyaznikov, S. M. (2022). Kontseptsiya operatyvnykh syl ta spromozhnostey NATO yak instrument reformuvannya ta zbilshennya boyovykh spromozhnostey pidrozdiliv spetsialnoho pryznachennya (Syl spetsialnykh operatsiy). [The concept of NATO operational forces and capabilities as a tool for reforming and increasing the combat capabilities of special forces units (Special Operations Forces)]. *Chest i zakon*. 2022. No 4. pp. 82–86. DOI: <https://doi.org/10.33405/2078-7480/2022/4/83/272295>. [in Ukrainian].

10. Rolin, I. F., Kuprienko, D. A., Marushchenko, V. V. (2022). Kontseptualnyy pidkhid do planuvannya ta vedennya sukhoputnykh operatsiy za standartamy

NATO. [Conceptual approach to planning and conducting land operations according to NATO standards]. *Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoyi akademiyi Derzhavnoyi prykordonnoyi sluzhby Ukrayiny. Seriya : Viyskovi ta tekhnichni nauky*. 2022. No 1–2. pp. 143–168. [in Ukrainian].

11. Repilo, Yu. E., Rossiytsev, V. V., Shkolyarenko, V. V. (2022). Analiz osnovnykh metodiv planuvannya voyennykh diy pryynyatykh u NATO. [Analysis of the main methods of planning military actions adopted by NATO]. *Suchasni informatsiyi tekhnolohiyi u sferi bezpeky ta oborony*. 2022. No 3. pp. 55–62. DOI: <https://doi.org/10.33099/2311-7249/2022-45-3-55-62>. [in Ukrainian].

12. Koval, M. V., Pavlikovskyy, A. K., Lobko, M. M., Koretsky, A. A. (2023). Rozvytok kontseptual'nykh zasad zabezpechennya oborony Ukrayiny: vid voyennoyi orhanizatsiyi derzhavy do vseokhoplyuyuchoyi oborony. [Development of conceptual principles for ensuring the defense of Ukraine: from the military organization of the state to comprehensive defense]. *Zbirnyk naukovykh prats Tsentru voyenno-stratehichnykh doslidzhen Natsionalnoho universytetu oborony Ukrayiny*. 2023. No 3. p. 8–14. DOI: <https://doi.org/10.33099/2304-2745/2023-3-79/8-14>. [in Ukrainian].

13. Vlasiuk, V. V., Hridina, V. V., Polyakov, V. Yu. (2022). Pokaznyky i kryteriy efektyvnosti dlya otsinyuvannya mozhlivosti vykonaty boyove zavdannya storozhovoyu okhoronoyu shchodo nedopushchennya raptovoho napadu protyvnika na pidrozdil Natsionalnoyi hvardiyi Ukrayiny pid chas roztashuvannya na mistsi v rayoni zoseredzhennya abo bazovomu tabori. [Indicators and efficiency criteria for assessing the ability to perform a combat mission by the guard to prevent a sudden enemy attack on a unit of the National Guard of Ukraine while stationed in a concentration area or base camp]. *Chest i zakon*. 2022. Vol. 4 (83). pp. 21–26. DOI: <https://doi.org/10.33405/2078-7480/2022/4/83/272277>. [in Ukrainian].

14. Vlasiuk, V. V., Gridina, V. V., Karpenko, S. I. (2023). Model' otsinyuvannya mozhlivosti vykonaty boyovi zavdannya storozhovoyu okhoronoyu pidrozdilu Natsionalnoyi hvardiyi Ukrayiny. [Model for assessing the ability to perform combat missions by the guard of a unit of the National Guard of Ukraine]. *Naukovyy visnyk Kyivskoho instytutu Natsionalnoyi hvardiyi Ukrayiny*. no 2 (3) 2023. pp. 45–52. DOI: 10.59226/2786-6920.2.2023.45-52. [in Ukrainian].

15. Vlasiuk, V. V., Karpenko, S. I., Prystynskyy, R. V. (2024). Rekomendatsiyi shchodo vprovadzhennya dlya zastosuvannya protokoliv peredachi vazhlyvoyi informatsiyi pidrozdilamy Natsional'noyi hvardiyi Ukrayiny pid chas vykonannya boyovykh zavdan'.

[Recommendations for the implementation of protocols for the transmission of important information by units of the National Guard of Ukraine during the performance of combat missions]. *Naukovyy visnyk Kyivskoho instytutu Natsionalnoyi hvardiyi Ukrayiny*. No 2 (5) 2024. pp. 16–22. DOI: 10.59226/2786-6920.2.2024.16-22. [in Ukrainian].

16. FM 6.0. Commander and Staff Organization and Operations. Headquarters Department of the Army. May 2015. 391 p. [in English].

17. ATP 3-06. MCTP 12-10B, Urban operations, Headquarters, Department of the Army/Headquarters, United States Marine Corps, December 2017. 128 p. [in English].

18. ATP 3-90.1 (FM 3-90.1). Armor and Mechanized Infantry Company Team. Headquarters, Department of the Army. January 2016. 206 p. [in English].

19. FM 34-2-1 Tactics, Techniques, and Procedures for Reconnaissance and Surveillance and Intelligence Support to Counter reconnaissance. Headquarters, Department of the Army. June 2019. 227 p. [in English].

Стаття надійшла до редакції / Received: 11.01.2025

Прорецензовано / Revised: 21.01.2025

Схвалено до друку / Accepted: 30.01.2025

Vlasiuk Valerii

Candidate of Military Sciences,
Associate Professor Deputy Head of Department
of Tactics and Special Tactic Training
of the Kyiv Institute of the National Guard of Ukraine

Nahornyy Roman

Cadet of the of the Kyiv Institute
of the National Guard of Ukraine

RECOMMENDATIONS ON IMPLEMENTING AN APPROACH TO DEFENSE COMBAT PLANNING BY THE NATIONAL GUARD FORCES OF UKRAINE

Defensive combat is one of the main types of combined arms combat, which can be organized and conducted both by the forces and means of a separate unit and by the combined efforts of different branches and types of troops.

The advantage in defensive combat is formed and consists in creating conditions under which the enemy will not be able to continue advancing and (or) will suffer excessive losses during an attempt to break through.

It is necessary to simultaneously calculate a significant number of indicators and criteria for the effectiveness of building defense, which should take into account: the most competent organization of defensive positions and their engineering equipment; use of terrain advantages: heights, natural obstacles, forest areas,

deliberate blockages and destruction; information advantage: control over communications, obtaining intelligence data by all available means, organization of close interaction, active cooperation with the local population; high mobility of reserves, rapid response to breakthroughs by maneuvering forces and means; organizing fire ambushes in weak points of the enemy's battle formation or conducting short-term counterattacks; carrying out measures to maximally exhaust the enemy; careful planning, and others.

In order to provide greater independence for the performance of the combat mission of organizing defense, other units may be added or allocated to support the main forces.

The added units (forces), firepower shall be temporarily subordinate to the commander of the main unit and shall perform the tasks assigned by him. Their withdrawal from subordination shall be carried out on the instructions of the senior command.

The supporting units shall remain subordinate to their direct superiors and shall perform the tasks assigned by them, as well as the tasks assigned by the commander of the supported forces, within the resources (team) allocated to him.

In order to improve and increase the efficiency of the defensive battle planning process by the command bodies, an approach was proposed that takes into account the distribution of available forces and means according to the most important combat tasks using the developed table.

The developed approach can allow the commander and the command body to make a rational decision on the organization of the defensive battle and the formation of the most effective battle formation, as well as to more clearly see possible gaps if they are allowed during planning.

Keywords: *defensive battle; planning of defensive battle; distribution of forces and means; main combat tasks.*

УДК 355.1 : 355.6

DOI 10.59226/2786-6920.1.2025.29-38

СУКОНЬКО СЕРГІЙ МИКОЛАЙОВИЧ

*доктор філософії з державної безпеки,
начальник науково-дослідної лабораторії
Національної академії Національної гвардії України
<https://orcid.org/0000-0003-2224-4068>*

СЕРДЮК СЕРГІЙ ЮРІЙОВИЧ

*начальник служби з охорони важливих державних
об'єктів секції служби Південного Одеського
територіального управління Національної гвардії України
<https://orcid.org/0009-0007-3098-4193>*

ПАРІЙ СЕРГІЙ ГРИГОРОВИЧ

*викладач кафедри бойового та логістичного забезпечення
Київського інституту Національної гвардії України
<https://orcid.org/0009-0009-6601-0387>*

МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ОЦІНЮВАННЯ ВРАХУВАННЯ ГЕНДЕРНОГО ПІДХОДУ ЗА ОКРЕМИМИ ВИДАМИ ЛОГІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

У статті представлено методика оцінювання врахування гендерного підходу за окремими видами логістичного забезпечення, яка дає змогу оцінювати можливості забезпечення військовослужбовців-жінок згідно з фізіологічними особливостями та потребами. Крім того, методика дозволяє оцінити своєчасність постачання артилерійсько-технічного та речового майна для військовослужбовців-жінок. Використовуючи зазначену методика, органи управління можуть здійснювати оцінювання врахування гендерного підходу за артилерійсько-технічним, речовим, інженерно-інфраструктурним та продовольчим забезпеченням та розробляти пропозиції щодо її вдосконалення.

Ключові слова: *гендерний підхід; речове забезпечення; продовольче забезпечення; артилерійсько-технічне забезпечення; засоби індивідуального бронезахисту; методика; логістичне забезпечення.*

Постановка проблеми. Військова служба в Україні та постійним ризиком для життя. Незважаючи на це, з кожним роком в Україні кількість військовослужбовців (в/сл) жінок збільшується. Упродовж 2014–2024 років їх чисельність у ЗСУ

збільшилася на 36 відсотків [1]. Тому на сьогодні гостро постало питання реалізації жінками своїх прав та можливостей на рівні з чоловіками під час проходження військової служби [2], що своєю чергою передбачає створення відповідних умов (обставин) для військовослужбовців-жінок за окремими видами забезпечення (артилерійсько-технічне, речове, інженерно-інфраструктурне, продовольче) [3, с. 90–91] та забезпечення їх відповідним речовим майном, засобами бронезахисту, харчування та інфраструктурою. Попри зазначене, на державному рівні до умов проживання та забезпечення військовослужбовців жінок приділено недостатньо уваги, про що зазначають дослідники І. Грицай та Т. Марценюк [4; 5]. Також проблеми за напрямом гендерного підходу засвідчують результати анонімного опитування військовослужбовців НГУ представниками служби гендерної інтеграції відділу соціальної роботи та гендерної інтеграції Головного управління НГУ [3, с. 90]. Наявні нормативно-правові документи, як-от [6] і які регламентують оцінювання військових частин за усіма напрямками їх діяльності, в тому числі і оцінювання станів визначених видів логістичного забезпечення, не передбачають оцінювання врахування гендерного підходу за окремими видами логістичного забезпечення. Тому з метою оцінювання врахування гендерного аспекту у військовій діяльності, зокрема в логістичному забезпеченні, необхідно напрацювати відповідні методичні підходи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню загальних питань розвитку гендерного підходу у різних галузях, зокрема й у військовій справі, приділяється значна увага. У розпорядженні [2] визначено стратегію забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року. Методичні рекомендації [7] спрямовано на реалізацію гендерного підходу в територіальних громадах.

Порядок проведення комплексного гендерного аудиту закладу освіти визначається у документі, представленому командою підтримки реформ, що надає допомогу МОН у здійсненні освітніх реформ та реформи державного управління в рамках проєкту «Українська Архітектура Реформ» (URA) [8]. Науковці J. Heikkilä та I. Laukkanen [9] розглядають як важливе гендерне питання надання дозволу жінкам призватися на обов'язкову військову службу. У наукових напрацюваннях V. Hlatkyi та L. Obradovic [10;11] підтримується гендерна інтеграція у військових частинах країн НАТО і розкривається питання рівних прав на заняття посад військовослужбовцями жінками країн НАТО під час проведення спеціальних операцій. Однак у зазначених дослідженнях не розкривається питання оцінювання врахування

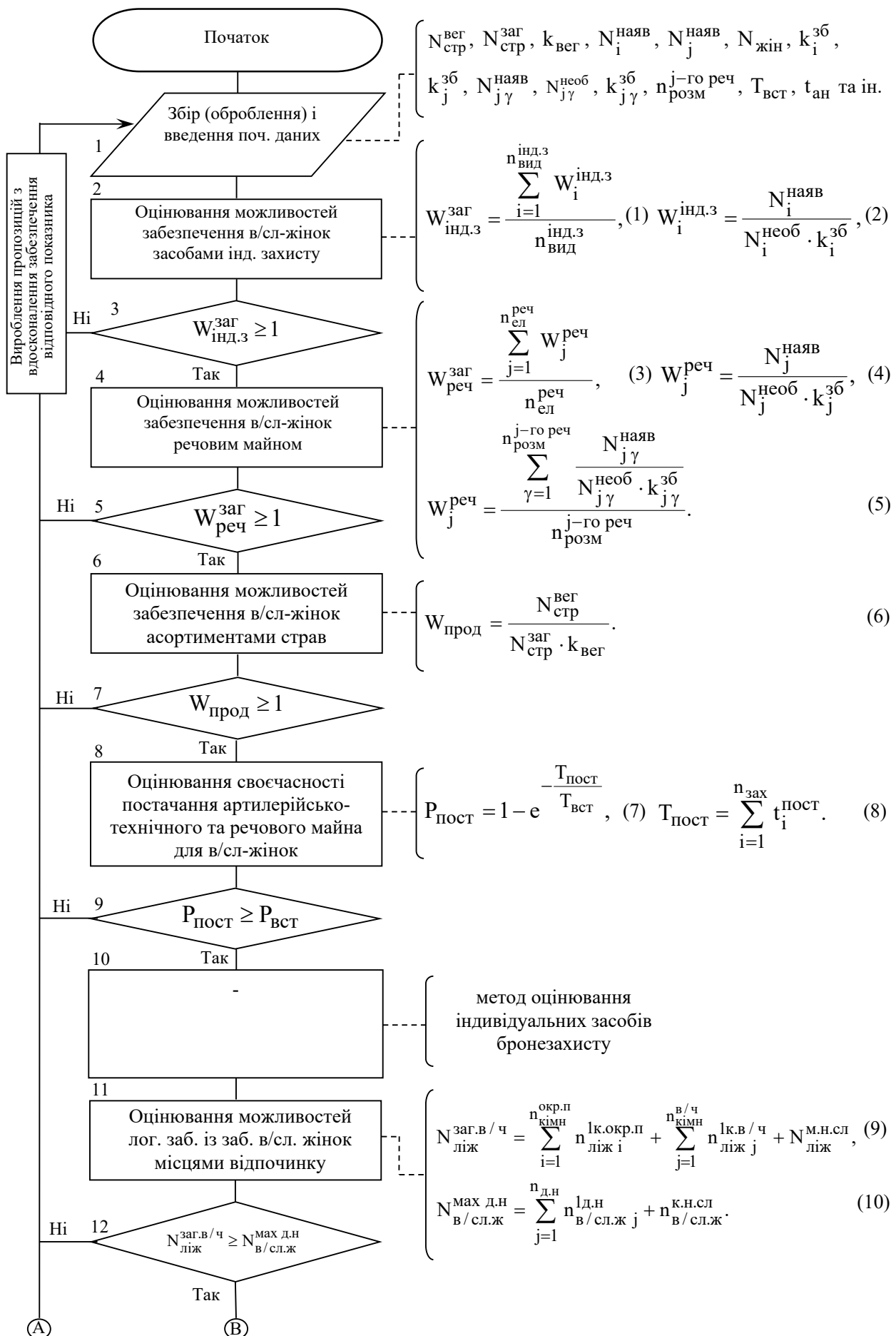
гендерного підходу у військовій діяльності, зокрема в логістичному забезпеченні. Науковці О. Альбошій і С. Павленко [12; 13] запропонували шляхи вдосконалення речового та продовольчого забезпечення військовослужбовців, зокрема військовослужбовців-жінок. В інших вітчизняних та зарубіжних наукових працях під час дослідження логістичного забезпечення військових частин оцінювання здійснюється в загальному виді без акцентування уваги на гендерний підхід. Зазначене засвідчує необхідність розроблення методичних основ оцінювання врахування гендерного підходу за окремими видами логістичного забезпечення у військових частинах сил безпеки та оборони.

Тому, **метою статті** є розроблення методики оцінювання врахування гендерного підходу за окремими видами логістичного забезпечення.

Виклад основного матеріалу. Оцінювання врахування гендерного підходу здійснювалося за артилерійсько-технічним (забезпечення військовослужбовців-жінок, враховуючи їх антропометричні особливості, засобами індивідуального захисту, такими як бронежилетами різного класу, шоломами, а також спеціальними засобами, призначеними для виконання завдань служби з охорони громадського порядку, в тому числі під час масових заходів та під час припинення масових заворушень), речовим (своєчасне забезпечення військовослужбовців-жінок обмундируванням, спеціальним і захисним одягом, натільною та постільною білизною, спорядженням тощо, з урахуванням їх антропометричних характеристик), інженерно-інфраструктурним (створення необхідних житлово-побутових умов для особового складу жінок, як у стаціонарних, так і у польових умовах) та продовольчим (організація харчування військовослужбовців-жінок з урахуванням раціонів харчування для жінок) забезпеченням, які визначені експертним методом в [3, с. 90–91] з усіх його видів [14, с. 18]. З метою оцінювання врахування гендерного підходу за визначеними видами логістичного забезпечення розроблено методику, блок-схему якої подано на рисунку 1.

На першому етапі методики (рис. 1, блок 1) визначаються початкові дані:

- кількість вегетаріанських страв, які готуються в частині або кількість вегетаріанських сухих пайків – $N_{стр}^{veg}$;
- загальна кількість страв – $N_{стр}^{zag}$;
- відсоток кількості вегетаріанських страв або сухих пайків, який повинен бути відповідно до норм – k_{veg} ;
- наявна кількість i -го виду засобу індивідуального захисту, призначена для забезпечення жінок військовослужбовців – $N_i^{наяв}$;

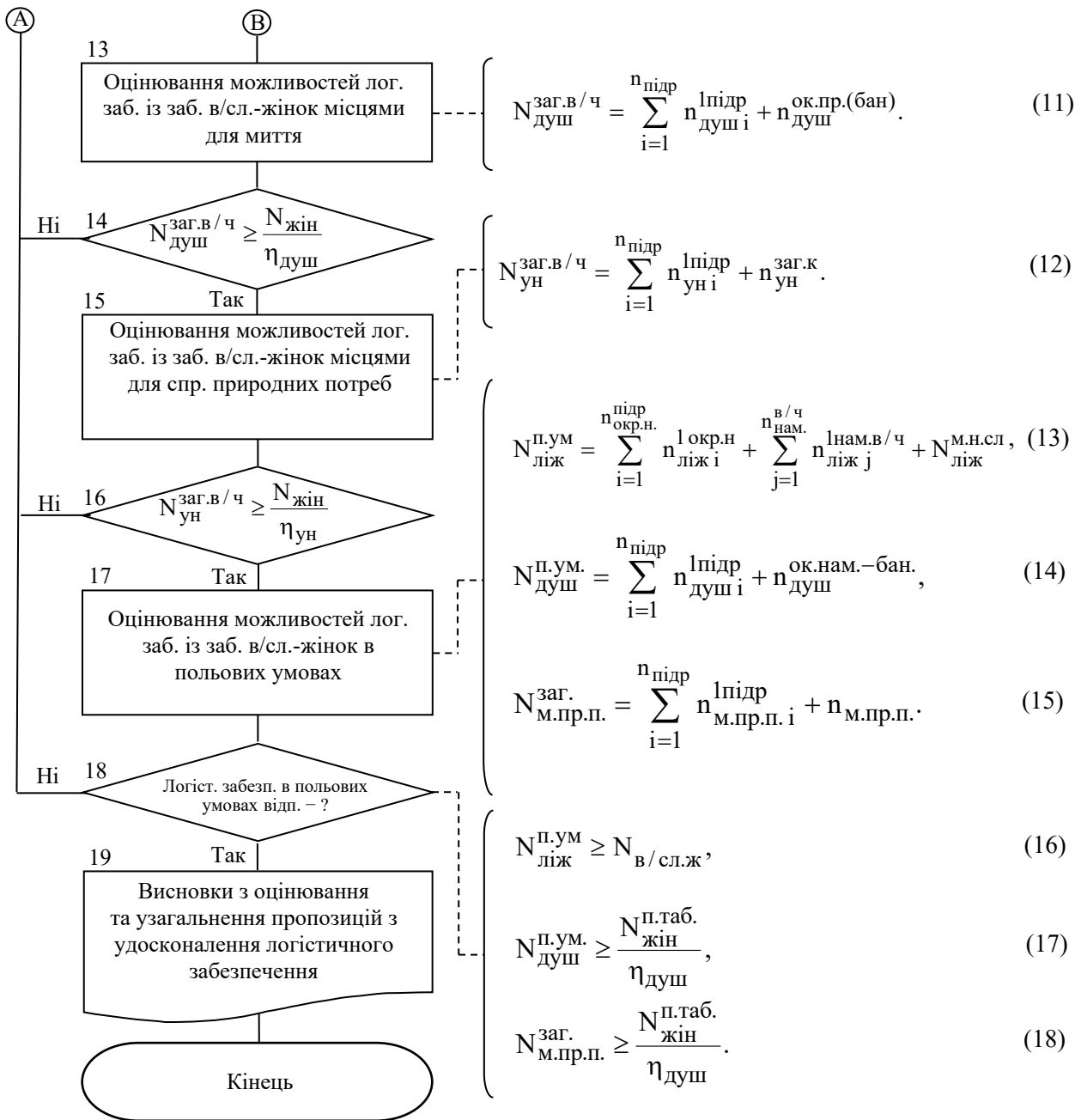

Рис. 1. Блок-схема методики оцінювання врахування гендерного підходу за окремими видами логістичного забезпечення. Джерело: розроблено авторами за даними [3]

- наявна кількість j -го виду речового майна, призначена для забезпечення жінок військовослужбовців – $N_j^{наяв}$;
- чисельність військовослужбовців-жінок військової частини за списком – $N_{жін}$;
- коефіцієнт збільшення необхідної кількості i -го виду засобу індивідуального захисту для резерву – $k_i^{зб}$;
- коефіцієнт збільшення необхідної кількості j -го виду речового майна для резерву – $k_j^{зб}$;
- наявна кількість j -го виду речового майна, призначена для забезпечення військовослужбовців-жінок відповідного γ -го розміру – $N_{j\gamma}^{наяв}$;

- необхідна кількість j -го виду речового майна, потрібна для забезпечення усіх військовослужбовців-жінок військової частини (підрозділу) і які мають γ -й розмір відповідного речового майна – $N_{j\gamma}^{необ.}$;
- коефіцієнт збільшення необхідної кількості j -го виду речового майна γ -го розміру для резерву – $k_{j\gamma}^{зб}$;
- загальна кількість γ -х розмірів j -го виду речового майна, яким необхідно забезпечувати військовослужбовців жінок – $n_{розм}^{j-\gamma\text{ реч}}$;
- встановлений час, протягом якого потрібно здійснити поповнення або заміщення кількості вданого, втраченого або невивставаючого майна – $T_{вст}$;

– час на аналіз залишків майна (артилерійсько-технічного та речового) – $t_{ан}$;

– час на процес подання та оброблення заявки – $t_{заяв}$;

– час доставки майна (артилерійсько-технічного та речового) зі складів НГУ (якщо вони є в наявності) або від виробника до військових частин – $t_{достав}$;

– час виготовлення, який охоплює і час на оформлення відповідних договорів (у разі необхідності) – $t_{ан}$;

– час, який може витратитися для здійснення інших непередбачених заходів – $t_{ін}$;

– бронестійкість засобу індивідуального захисту – B_0 ;

– маса засобу індивідуального захисту – B_1 ;

– заперешкодна деформація засобу індивідуального захисту – B_2 ;

– площа захису засобу індивідуального захисту – B_3 ;

– комфорт використання засобу індивідуального захисту – B_4 ;

– вартість засобу індивідуального захисту – B_5 ;

– кількість ліжок в одній i -й кімнаті, що розміщено на території дислокації підрозділу (роти, батальйону) – $n_{ліж\ i}^{1к.окр.п.}$;

– кількість ліжок в одній j -й кімнаті, що розміщено на території військової частини окремо від дислокації підрозділів (рот, батальйонів) – $n_{ліж\ j}^{1к.в/ч}$;

– кількість ліжок, які розміщено безпосередньо на місцях несення служби, яка буде відповідати самій кількості цих місць – $N_{ліж}^{м.сл.}$;

– кількість військовослужбовців-жінок, які заступають у один вид добового наряду – $n_{в/сл.ж}^{1д.н}$;

– кількість військовослужбовців-жінок, які заступають в добові наряди в приміщення, де є місця відпочинку – $n_{в/сл.ж}^{к.н.сл.}$;

– кількість душових сіток (кранів) з дверима, які замикаються, для військовослужбовців-жінок в одному підрозділі – $n_{душ\ i}^{1нідр}$;

– кількість підрозділів військової частини, обладнаних душовими сітками (крани) з дверима, які замикаються, для військовослужбовців-жінок – $n_{нідр}$;

– кількість душових сіток (кранів) в окремій душовій (бані) військової частини – $n_{душ}^{ок.пр.(бан)}$;

– кількість осіб, яка визначається нормами на одну душову сітку (кран) – $\eta_{душ}$;

– кількість унітазів для військовослужбовців-жінок в одному підрозділі – $n_{ун\ i}^{1нідр}$;

– кількість підрозділів військової частини, в яких обладнані унітази для військовослужбовців-жінок – $n_{нідр}$;

– кількість унітазів в загальній кімнаті військової частини – $n_{ун}^{заг.к.}$;

– кількість осіб, яка визначається нормами на один унітаз – $\eta_{ун}$.

На другому етапі здійснюється оцінювання можливостей $W_{інд.3}^{заг}$ забезпечення військовослужбовців-жінок засобами індивідуального захисту [рис. 1, блок 2, вираз (1)] шляхом добутку суми можливостей $W_i^{інд.3}$ забезпечення військовослужбовців-жінок i -м видом засобу індивідуального захисту та кількості $n_{вид}^{інд.3}$ видів засобів індивідуального захисту, якими необхідно забезпечувати військовослужбовців-жінок. При цьому можливості $W_i^{інд.3}$ забезпечення військовослужбовців-жінок i -м видом засобу індивідуального захисту знаходяться за виразом (2) блоку 2, де $N_i^{наяв}$ – наявна кількість i -го виду засобу індивідуального захисту, яка призначена для забезпечення військовослужбовців-жінок; $N_i^{необ}$ – необхідна кількість i -го виду засобу індивідуального захисту, яка потрібна для забезпечення усіх військовослужбовців-жінок військової частини (підрозділу) і яка відповідає чисельності $N_{жін}$ військовослужбовців-жінок військової частини за списком; $k_i^{зб}$ – коефіцієнт збільшення необхідної кількості i -го виду засобу індивідуального захисту.

Числові показники можливостей $W_{інд.3}^{заг}$ забезпечення військовослужбовців-жінок засобами індивідуального захисту повинні бути не менше «одиниці». Якщо критерій блоку 3 не виконується, то необхідно виробити пропозиції з поліпшення значення із внесенням змін у вхідні дані. В іншому випадку переходимо до оцінювання можливостей забезпечення військовослужбовців-жінок речовим майном (рис. 1, блок 4), значення загального показника $W_{реч}^{заг}$ якого (оцінювання) знаходиться за виразом (3) блоку 4 (рис. 1), де $W_j^{реч}$ – можливість забезпечення військовослужбовців-жінок j -м видом речового майна, в тому числі і засобами особистої гігієни; $n_{ел}^{реч}$ – кількість видів речового майна, яким необхідно забезпечувати військовослужбовців-жінок, в тому числі і засобами особистої гігієни. При цьому можливість $W_j^{реч}$ забезпечення військовослужбовців-жінок j -м видом речового майна розраховується за двома виразами (4) і (5) блоку 4 (рис. 1). Якщо на видачу речового майна j -го виду не пливають біометричні дані (розмір) військовослужбовця, наприклад видача засобів особистої гігієни, то для розрахунків використовується вираз (4) блоку 4 (рис. 1), де $N_j^{наяв}$ – наявна кількість j -го виду речового майна, яка призначена для забезпечення військовослужбовців-жінок; $N_j^{необ}$ – необхідна кількість j -го виду речового майна, яка потрібна для забезпечення всіх військовослужбовців-жінок військової частини (підрозділу) і яка збігається з чисельністю $N_{жін}$ військовослужбовців-жінок військової частини за списком; $k_j^{зб}$ – коефіцієнт збільшення необхідної кількості j -го

виду речового майна для резерву. У разі видачі майна з урахуванням біометричних даних (розмір), використовується вираз (5) блоку 4 (рис. 1), де $N_{j\gamma}^{наяв}$ – наявна кількість j -го виду речового майна, яка призначена для забезпечення військовослужбовців-жінок відповідного γ -го розміру; $N_{j\gamma}^{необ}$ – необхідна кількість j -го виду речового майна, яка потрібна для забезпечення всіх військовослужбовців-жінок військової частини (підрозділу) і які мають γ -й розмір відповідного речового майна; $k_{j\gamma}^{зб}$ – коефіцієнт збільшення необхідної кількості j -го виду речового майна γ -го розміру для резерву; $n_{розм}^{j-го реч}$ – загальна кількість γ -х розмірів j -го виду речового майна, яким необхідно забезпечувати військовослужбовців-жінок.

Якщо критерій блоку 5 (рис. 1) не виконується, де числові показники можливостей $W_{реч}^{заг}$ забезпечення військовослужбовців-жінок речовим майном повинні бути не менше «одиниці», то необхідно виробити пропозиції з поліпшення значення із внесенням змін у вхідних даних. У разі виконання визначеного критерію (рис. 1, блок 5) переходимо до оцінювання можливостей забезпечення військовослужбовців-жінок асортиментами страв (рис. 1, блок 6) з використанням виразу (6), де $W_{прод}$ – можливості забезпечення вегетаріанського асортименту страв; $N_{стр}^{вег}$ – кількість вегетаріанських страв, які готують у частині або кількість вегетаріанських сухих пайків; $N_{стр}^{заг}$ – загальна кількість страв; $k_{вег}$ – відсоток кількості вегетаріанських страв або сухих пайків, який повинен бути відповідно до норм. Критерій блоку 7 повинен виконуватися, в іншому разі необхідно виробити пропозиції та внести зміни у вхідні дані. Наступним етапом методики є оцінювання своєчасності постачання артилерійсько-технічного та речового майна для військовослужбовців-жінок (рис. 1, блок 8, вираз (7), де $P_{пост}$ – ймовірність своєчасності постачання майна; $T_{пост}$ – передбачуваний час, протягом якого буде здійснено поповнення або заміщення кількості виданого, втраченого або невистачаючого майна; $T_{вст}$ – встановлений час, протягом якого потрібно здійснити поповнення або заміщення кількості виданого, втраченого або невистачаючого майна). При цьому передбачуваний $T_{пост}$ час, протягом якого буде здійснено поповнення або заміщення кількості виданого, втраченого або невистачаючого майна знаходиться за виразом (8), де $t_i^{пост}$ – час, який затрачається на i -й захід (час на аналіз залишків майна (артилерійсько-технічного та речового) – $t_{ан}$; час на процес подання та оброблення заявки – $t_{заяв}$; час доставки майна (артилерійсько-технічного та речового) зі складів НГУ (якщо вони є в наявності) або від виробника до військових частин – $t_{достав}$; час виготовлення, який охоплює

і час на оформлення відповідних договорів (у разі необхідності) – $t_{виг}$; час, який може витратитися для здійснення інших непередбачених заходів – $t_{ін}$); $n_{зах}$ – кількість заходів, які здійснюються для поповнення або заміщення кількості виданого, втраченого або невистачаючого майна у певній обстановці. Значення ймовірності $P_{пост}$ своєчасності постачання майна має бути більшим або дорівнювати встановленому $P_{вст}$ значенню, яке визначається експертами або керівними документами. Не виконання цієї вимоги (рис. 1, блок 9) передбачає внесення змін в організаційні питання постачання артилерійсько-технічного або речового майна. Змінені часові показники вносять у початкові дані і знову перевіряють критерієм блоку 9. По виконанню визначеного критерію переходимо до наступного етапу – оцінювання наявних індивідуальних засобів бронезахисту щодо відповідності для забезпечення військовослужбовців-жінок. З цією метою використовуємо вдосконалений метод оцінювання індивідуальних засобів бронезахисту, який представлений науковцями у праці [15].

Після оцінювання наявних індивідуальних засобів бронезахисту щодо відповідності для забезпечення військовослужбовців-жінок, наступним етапом методики є оцінювання можливостей логістичного забезпечення із забезпечення військовослужбовців-жінок місцями відпочинку (рис. 1, блок 11). Для цього спочатку встановлюється загальна чисельність $N_{ліж}^{заг.в/ч}$ ліжок у військовій частині для відпочинку військовослужбовців-жінок за виразом (9), блоку 11, де $n_{ліж i}^{лк.окр.n}$ – кількість ліжок в одній i -й кімнаті, яка розміщена на території дислокації підрозділу (роти, батальйону), $i = 1, \dots, n_{кімн}^{окр.n}$; $n_{ліж j}^{лк.в/ч}$ – кількість ліжок в одній j -й кімнаті, яка розміщена на території військової частини окремо від дислокації підрозділів (рот, батальйонів), $j = 1, \dots, n_{кімн}^{в/ч}$; $N_{ліж}^{м.н.сл}$ – кількість ліжок, які розміщені безпосередньо на місцях несення служби, яка буде відповідати самій кількості цих місць $N_{ліж}^{м.н.сл} = n_{кімн}^{н.сл}$; $n_{кімн}^{окр.n}$ – кількість кімнат на території дислокації підрозділу (рота, батальйон); $n_{кімн}^{в/ч}$ – кількість кімнат на всю територію військової частини окремо від дислокації підрозділів (рот, батальйонів); $n_{кімн}^{н.сл}$ – кількість місць відпочинку безпосередньо на місцях несення служби. Потім вираховується максимальна $N_{в/сл.ж}^{max.д.н}$ кількість військовослужбовців-жінок, що може заступати в добовий наряд одночасно протягом однієї доби (блок 11, вираз (10), де $n_{д.н}$ – кількість добових нарядів, які виділяються у військовій частині; $n_{в/сл.ж}^{д.н}$ – кількість військовослужбовців-жінок, які заступають у один вид добового наряду; $n_{в/сл.ж}^{к.н.сл}$ – кількість військовослужбовців-жінок, які заступають у добові наряди в приміщення). Оціночні показники загальної кількості $N_{ліж}^{заг.в/ч}$ ліжок для відпочинку

військовослужбовців-жінок повинні бути рівними або більшими за знайдену кількість $N_{в/сл.ж}^{max \text{ д.н}}$ військовослужбовців-жінок, що може заступати в добовий наряд одночасно протягом однієї доби. Виконання цієї вимоги (рис. 1, блок 12) дає можливість переходити до наступного етапу методики – оцінювання можливостей логістичного забезпечення із забезпечення військовослужбовців-жінок місцями для миття. Якщо нерівність блоку 12 не виконується, то вносять зміни у вхідні дані на основі розроблених пропозицій і повторно проводяться розрахунки.

З метою оцінювання можливостей логістичного забезпечення із забезпечення військовослужбовців-жінок місцями для миття здійснюється розрахунок загальної чисельності $N_{душ}^{заг.в/ч}$ душових сіток (кранів) у військовій частині для військовослужбовців жінок за виразом (11) блоку 13, де $n_{души i}^{1нідр}$ – кількість душових сіток (кранів) з дверима, які замикаються, для військовослужбовців-жінок в одному підрозділі, $i = 1, \dots, n_{нідр}$; $n_{нідр}$ – кількість підрозділів військової частини, в яких обладнані душові сітки (крани) з дверима, які замикаються, для військовослужбовців-жінок; $n_{душ}^{ок.пр.(бан)}$ – кількість душових сіток (кранів) в окремій душовій (бані) військової частини. Потім отримане значення оцінюється за критерієм блоку 14, де $N_{жін}$ – чисельність військовослужбовців-жінок військової частини за списком; $\eta_{душ}$ – кількість осіб, яка визначається нормами на одну душову сітку (кран). У разі виконання визначеного критерію (рис. 1, блок 14) переходимо до наступного етапу методики – оцінювання можливостей логістичного забезпечення із забезпечення військовослужбовців-жінок місцями для справляння природних потреб. В іншому випадку вносять зміни у вхідні дані на основі розроблених пропозицій і повторно проводять розрахунки до виконання нерівності.

Оцінювання можливостей логістичного забезпечення із забезпечення військовослужбовців-жінок місцями для справляння природних потреб здійснюється за допомогою виразу (12) (рис. 1, блок 15, де $N_{ун}^{заг.в/ч}$ – загальна чисельність унітазів у військовій частині для військовослужбовців-жінок; де $n_{уни i}^{1нідр}$ – кількість унітазів для військовослужбовців-жінок в одному підрозділі, $i = 1, \dots, n_{нідр}$; $n_{нідр}$ – кількість підрозділів військової частини, в яких обладнані унітази для військовослужбовців-жінок; $n_{ун}^{заг.к}$ – кількість унітазів в загальній кімнаті військової частини) та нерівності блоку 16, де $N_{ун}^{заг.в/ч}$ – загальна чисельність унітазів для військовослужбовців-жінок у військовій частині; $N_{жін}$ – чисельність військовослужбовців-жінок військової частини за списком; $\eta_{ун}$ – кількість осіб, яка визначається нормами на один унітаз. Якщо зазначена нерівність

(рис. 1, блок 16) не виконується, то необхідно виробити пропозиції з поліпшення значення із внесенням змін у вхідних даних.

Наступним кроком розробленої методики є оцінювання можливостей логістичного забезпечення із забезпечення військовослужбовців-жінок в польових умовах (рис. 1, блок 17). Для цього оцінюється загальна кількість:

- ліжок $N_{ліж}^{n.ум}$ для відпочинку військовослужбовців-жінок в польових умовах (рис. 1, блок 17, вираз (13), де $n_{ліж i}^{1окр.н}$ – кількість ліжок в одному i -му наметі, який розміщений на території дислокації підрозділу (роти, батальйону), $i = 1, \dots, n_{окр.н}^{нідр}$ – кількість наметів для жінок, розміщених в районі дислокації підрозділів (рот, батальйонів); $n_{ліж j}^{1нам.в/ч}$ – кількість ліжок в одному j -му наметі, який розміщений на території тимчасової дислокації військової частини окремо від дислокації підрозділів (рот, батальйонів), $j = 1, \dots, n_{нам}^{в/ч}$ – кількість наметів для жінок, розміщених окремо від дислокації підрозділів (рот, батальйонів); $N_{ліж}^{м.н.сл}$ – кількість ліжок, які розміщені безпосередньо на місцях несення служби, яка буде відповідати самій кількості цих місць $N_{ліж}^{м.н.сл} = n_{кімн}^{н.сл}$; душових сіток (кранів) $N_{душ}^{n.ум}$ для військовослужбовців-жінок у польових умовах (рис. 1, блок 17, вираз (14), де $n_{души i}^{1нідр}$ – кількість душових сіток (кранів) з дверима, які замикаються, для військовослужбовців-жінок в одному підрозділі в польових умовах, $i = 1, \dots, n_{нідр}$; $n_{нідр}$ – кількість підрозділів військової частини, в яких обладнані душові сітки (крани) з дверима, які замикаються, для військовослужбовців-жінок у польових умовах; $n_{душ}^{ок.пр.(бан)}$ – кількість душових сіток (кранів) в окремому наметі-бані військової частини в польових умовах);

- місць для справляння природних потреб $N_{м.пр.н}^{заг.н}$ у військовій частині для військовослужбовців-жінок у польових умовах (рис. 1, блок 17, вираз (15), де $n_{м.пр.н i}^{1нідр}$ – кількість місць для справляння природних потреб для військовослужбовців-жінок в одному підрозділі, $i = 1, \dots, n_{нідр}$; $n_{нідр}$ – кількість підрозділів військової частини, в яких обладнано місця для справляння природних потреб для військовослужбовців-жінок у польових умовах; $n_{ун}^{заг.к}$ – кількість місць для справляння природних потреб у загальній кімнаті військової частини в польових умовах).

Відповідно критеріями цих показників є:

- вираз (16) [рис. 1, блок 18], де $N_{ліж}^{n.ум}$ – загальна кількість ліжок для відпочинку військовослужбовців-жінок у польових умовах; $N_{в/сл.ж}$ – кількість військовослужбовців-жінок, які перебувають на території польового табору;

- вираз (17) [рис. 1, блок 18], де $N_{душ}^{n.ум}$ – загальна чисельність душових сіток (кранів) для військовослужбовців жінок у польових умовах; $N_{жін}^{н.таб.}$

– чисельність військовослужбовців-жінок військової частини, яка знаходиться в польовому таборі; $\eta_{\text{душ}}$ – кількість осіб, яка визначається нормами на одну душеву сітку (кран);

• вираз (18) [рис. 1, блок 18], де $N_{\text{м.пр.л.}}^{\text{заг.}}$ – загальна чисельність місць для справляння природних потреб у військовій частині для військовослужбовців-жінок в польових умовах; $N_{\text{жін}}^{\text{н.таб.}}$ – чисельність військовослужбовців-жінок військової частини, яка знаходиться в польовому таборі; $\eta_{\text{пр.л.}}$ – кількість осіб, яка визначається нормами на місце для справляння природних потреб.

Вироблені пропозиції з поліпшення логістичного забезпечення та змінені значення параметрів вхідних даних, які були внесені з урахуванням критеріїв блоків 3, 5, 7, 9, 12, 14, 16 та результатів методу оцінювання індивідуальних засобів бронезахисту [15] на останньому етапі методики узагальнюються (блок 19), робляться висновки щодо можливостей логістичного забезпечення Національної гвардії України щодо урахування гендерного підходу в забезпеченні військовослужбовців речовим майном, засобами бронезахисту та в інфраструктурному забезпеченні та готуються пропозиції щодо її покращення.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, розроблена методика дозволяє здійснювати оцінювання: можливостей забезпечення військовослужбовців-жінок засобами індивідуального захисту; можливостей забезпечення військовослужбовців-жінок речовим майном; можливостей забезпечення військовослужбовців-жінок асортиментами страв; своєчасності постачання артилерійсько-технічного та речового майна для військовослужбовців-жінок; наявних індивідуальних засобів бронезахисту щодо відповідності для забезпечення військовослужбовців-жінок; можливостей забезпечити військовослужбовців-жінок місцями відпочинку, миття та справляння природних потреб; можливостей забезпечити військовослужбовців-жінок в польових умовах.

Вказане засвідчує, що, використовуючи зазначену методику, органи управління можуть здійснювати оцінювання врахування гендерного підходу за артилерійсько-технічним, речовим, інженерно-інфраструктурним та продовольчим забезпеченням та розробляти пропозиції щодо її вдосконалення.

Подальші наукові дослідження буде спрямовано на оцінювання врахування гендерного підходу в цілому у військових частинах сил безпеки та оборони з використанням розробленої методики.

Список використаних джерел

1. Стало відомо, скільки жінок служать у ЗСУ станом на 2024 рік. URL: <https://griml.com/tMfbA> (дата звернення: 02.01.2025).

2. Про схвалення Державної стратегії забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року та затвердження операційного плану з її реалізації на 2022–2024 роки : розпорядження Кабінету Міністрів України від 12.08.2022 р. № 752-р. URL: <https://cutt.ly/QBDf7tX> (дата звернення: 02.01.2025).

3. Суконько С. М., Товма Л. Ф., Старікова О. В. Показники та критерії оцінювання врахування гендерного підходу в Національній гвардії України за окремими видами логістичного забезпечення. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького. Серія: військові та технічні науки*. 2024. № 3(96). С. 89–101.

4. Грицай І. О. Проблема гендерного балансу в національних збройних силах: теоретико-прикладний аспект. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 5. С. 3–8.

5. Марценюк Т. Жінки та збройні сили: українські реалії. Повага : URL: <http://povaha.org.ua/zhinky-u-zbrojnyh-sylah-svitu-ta-ukrajiny-nashlyahudo-intehratsiji/> (дата звернення: 02.01.2025).

6. Інструкція про організацію та проведення інспекційних заходів у Національній гвардії України : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 15.06.2017 р. № 512.

7. Про затвердження Методичних рекомендацій з реалізації гендерного підходу та підходу, що базується на дотриманні прав людини, на рівні територіальних громад : наказ Міністерства соціальної політики України від 27.12.2022 № 359. URL : <https://surl.li/thhixn> (дата звернення 06.02.2025).

8. Посібник з проведення комплексного гендерного аудиту закладу професійної (професійно-технічної) освіти. URL : <https://surl.li/inqxrđ> (дата звернення 06.02.2025).

9. Heikkilä J., Laukkanen I. Gender-specific Call of Duty: A Note on the Neglect of Conscription in Gender Equality Indices. *Defence and Peace Economics*. 2022. Vol. 33. № 5. pp. 603–615.

10. Hlatky V. Deploying feminism: the role of gender in NATO military operations. Oxford University Press, 2023. p. 215. URL: <https://surl.cc/cjceuh> (дата звернення: 20.04.2024).

11. Obradovic L. Gender Integration in NATO Military Forces: Cross-national Analysis (1st ed.). Routledge. 2014 p. 228. URL: <https://surl.li/vbtoxx> (дата звернення: 20.04.2024).

12. Альбоцій О. В., Суконько С. М., Павленко С. О. Задача розподілу предметів речового майна та продовольчого забезпечення в елементах комплексу бойового екіпірування військовослужбовця Національної гвардії України. *Збірник наукових*

праць Національної академії Національної гвардії України. 2023. № 1 (41). С. 5–13.

13. Альбошій О. В., Суконько С. М., Павленко С. О. Удосконалення речового та продовольчого забезпечення у складі комплексу бойового екіпірування військовослужбовця Національної гвардії України. *Збірник наукових праць Національної академії Національної гвардії України*. 2023. Вип. 2 (42). С. 5–14.

14. Доктрина Об'єднана логістика : затв. Головнокомандувачем Збройних Сил України 19.09.2020 р. 43 с.

15. Горелишев С. А., Баулін Д. С., Козлов В. Є., Сидоренко І. І., Манжура С. А. Використання методу вибору бронеелемента на основі інтегрального показника властивостей та критерію мінімальної вартості. *Інтегровані технології та енергозбереження*. 2020. № 2. С. 27–36.

References

1. *Stalo vidomo, skilky zhinok sluzhat v Natshvardii* [It became known how many women serve in the National Guard]. *Zhinochyi konsortsium Ukrainy*. Retrieved from: <https://griml.com/tMfbA> (accessed 02 January 2025). [in Ukrainian].

2. *Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy «Pro skhvalennia Derzhavnoi stratehii zabezpechennia rivnykh prav ta mozhlyvostei zhinok i cholovikiv na period do 2030 roku ta zatverdzhennia operatsiinoho planu z yii realizatsii na 2022–2024» № 752-r* [Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine «On approval of the State Strategy for ensuring equal rights and opportunities for women and men for the period until 2030 and approval of the operational plan for its implementation for 2022-2024» no. 752-p]. (2022, August 12). Retrieved from: <https://cutt.ly/QBDf7tX> (accessed 02 January 2025). [in Ukrainian].

3. Sukonko, S. M., Tovma, L. F., Starikova, O. V. (2024) *Pokaznyky ta kryteriyi otsinyuvannya vrakhuvannya henderneho pidkhodu v Natsional'niy hvardiyi Ukrainy za okremymy vydamy lohistychnoho zabezpechennya* [Indicators and criteria for assessing the gender approach in the National Guard of Ukraine for certain types of logistical support]. *Zbirnyku naukovykh prats Natsionalnoyi akademiyi Derzhavnoyi prykordonoyni sluzhby Ukrainy imeni Bohdana Khmelnytskoho. Seriya: viyskovi ta tekhnichni nauky*. no. 3 (96), pp. 89–101. [in Ukrainian].

4. Hrytsai, I. O. (2016). *Problema henderneho balansu v natsionalnykh zbroinykh sylakh: teoretyko-prykladnyi aspekt* [The problem of gender balance in the national armed forces: a theoretical and applied aspect]. *Naukovyi visnyk publichnoho ta pryvatnoho prava*, no. 2, pp. 3–8 [in Ukrainian].

5. Martseniuk, T. (2016). *Zhinky ta zbroini syly: ukrainski realii* [Women and the armed forces: Ukrainian realities]. Retrieved from: <http://povaha.org.ua/zhinky-u-zbroinyh-sylah-svitu-ta-ukrajiny-na-shlyahu-do-intehratsiji/> (accessed 17 January 2025). [in Ukrainian].

6. *Nakaz Ministerstva vnutrishnikh sprav Ukrainy «Pro zatverdzhennia Instruksii pro orhanizatsiiu ta provedennia inspektsiinykh zakhodiv u Natsionalni hvardii Ukrainy» № 512* [Order of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine «On Approval of the Instructions on the Organization and Conduct of Inspection Activities in the National Guard of Ukraine» no. 512]. (2017, 15 June). (accessed 17 January 2025). [in Ukrainian].

7. *Nakaz Ministerstva sotsial'noyi polityky Ukrainy «Pro zatverdzhennya Metodychnykh rekomendatsiy z realizatsiyi henderneho pidkhodu ta pidkhodu, shcho bazuyet'sya na dotrymanni prav lyudyny, na rivni terytorial'nykh hromad» № 359* [Order of the Ministry of Social Policy of Ukraine «On approval of Methodological recommendations for the implementation of a gender approach and an approach based on respect for human rights at the level of territorial communities» no. 359]. (2022, 27 December). Retrieved from: <https://surl.li/thhixn> (accessed 17 January 2025). [in Ukrainian].

8. Posibnyk z provedennya kompleksnoho henderneho audytu zakladu profesiynoyi (profesiyno-tekhnichnoyi) osvity [Guide to conducting a comprehensive gender audit of a vocational (vocational) education institution]. Retrieved from: <https://surl.li/thhixn>. (accessed 17 January 2025). [in Ukrainian].

9. Heikkilä, J., Laukkanen, I. (2022) Gender-specific Call of Duty: A Note on the Neglect of Conscription in Gender Equality Indices. *Defence and Peace Economics*. Vol. 33. no. 5. pp. 603–615. [in English].

10. Hlatky, V. (2023) Deploying feminism: the role of gender in NATO military operations. Oxford University Press p. 215. Retrieved from: <https://surl.li/cc/cjeueh> [in English].

11. Obradovic, L. (2014) Gender Integration in NATO Military Forces: Cross-national Analysis (1st ed.). Routledge. p. 228. Retrieved from: <https://surl.li/vbtoxx> (accessed 17 January 2025) [in English].

12. Alboshchii, O. V., Sukonko, S. M., Pavlenko, S. O. (2023) *Zadacha rozpodilu predmetiv rechovoho maina ta prodovolchoho zabezpechennia v elementakh kompleksu boiovoho ekipiruvannia viiskovosluzhbovtisia Natsionalnoi hvardii Ukrainy* [The task of distributing items of material property and food supply in the elements of the complex of combat equipment of a serviceman of the National Guard of Ukraine]. *Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoi akademii Natsionalnoi hvardii Ukrainy*, no. 1 (41), pp. 5–13. [in Ukrainian].

13. Alboshchii, O. V., Sukonko S. M., Pavlenko S. O. (2023) *Udoskonalennia rechovoho ta prodovolchoho*

zabezpechennia u skladi kompleksu boiovoho ekipuvannia viiskovosluzhbovtisia Natsionalnoi hvardii Ukrainy [Improving material and food supplies as part of the combat equipment of a serviceman of the National Guard of Ukraine]. *Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoi akademii Natsionalnoi hvardii Ukrainy*, no. 2 (42), pp. 5–14. [in Ukrainian].

14. *Doktryna Holovnokomanduvacha Zbroinykh Syl Ukrainy «Obiednana lohistyka»* [Doctrine of the Commander-in-Chief of the Armed Forces of Ukraine «United Logistics»]. (2020, 19 September) [in Ukrainian].

15. Horielyshev, S. A., Baulin, D. S., Kozlov, V. Ye., Sydorenko, I. I., Manzhura, S. A. (2020) *Vykorystannia metodu vyboru bronelementa na osnovi intehralnoho pokaznyka vlastyvostei ta kryteriiu minimalnoi vartosti* [Using the method of selecting an armored element based on the integral indicator of properties and the minimum cost criterion]. *Intehrovani tekhnolohii ta enerhozberzhennia*, no. 2, pp. 27–36 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції / Received: 20.01.2025

Прорецензовано / Revised: 30.01.2025

Схвалено до друку / Accepted: 10.02.2025

Sukonko Serhii

Doctor of Philosophy,

Head of Scientific Research Laboratory
of National Academy of the National Guard of Ukraine

Serdiuk Serhii

Head of the Service for the Protection
of Important State

Objects of the Service Section
of the Southern Odessa Territorial Administration
of the National Guard of Ukraine

Parii Serhii

Teacher head of the Department of combat
and logistics support
Kyiv Institute of the National Guard of Ukraine

**METHODOLOGICAL BASIS FOR ASSESSING
THE CONSIDERATION OF A GENDER
APPROACH IN CERTAIN TYPES
OF LOGISTICS SUPPORT**

Military service in the Armed Forces of Ukraine and other military formations, in particular in the National Guard of Ukraine, is associated with the protection of

Ukraine's sovereignty and a constant risk to life. Despite this, the number of female servicemen in Ukraine is increasing every year, so from 2014 to 2024 their number in the Armed Forces of Ukraine increased by 36 percent. Therefore, today the issue of women exercising their rights and opportunities on an equal basis with men during military service is acute, which in turn involves the creation of appropriate conditions (circumstances) for female servicemen for certain types of support (artillery and technical, material, engineering and infrastructure, food) and providing them with appropriate material property, means of armor protection, food and infrastructure. Despite the above, at the state level, insufficient attention is paid to the living conditions and support of female servicemen, as noted by the authors of various articles. Also, problems in the area of gender approach are evidenced by the results of an anonymous survey of servicemen of the National Guard of Ukraine by representatives of the gender integration service of the social work and gender integration department of the Main Directorate of the National Guard of Ukraine. Existing regulatory documents that regulate the assessment of military units in all areas of their activities, including the assessment of the status of certain types of logistical support, do not provide for the assessment of the gender approach for individual types of logistical support. Therefore, in order to assess the consideration of the gender approach in military activities, in particular in logistical support, a methodology for assessing the consideration of the gender approach for individual types of logistical support has been developed, which allows assessing the possibilities of providing female servicemen with: means of individual armor protection, property, assortment of dishes, places to rest, wash and relieve themselves, in particular in field conditions. In addition, the methodology allows assessing the timeliness of the supply of artillery and technical and material assets for female military personnel. Using the specified methodology, management bodies can assess the gender approach to artillery and technical, material, engineering and infrastructure and food supplies and develop proposals for their improvement.

Keywords: *gender approach; material support; food support; artillery and technical support; personal protective equipment; methodology; logistical support.*

УДК 351:354.10.1

DOI 10.59226/2786-6920.1.2025.39-46

ТОВА ЛІДІЯ ФЕДОРІВНА

*кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри управління логістикою
Національної академії Національної гвардії України
<https://orcid.org/0000-0002-5074-8303>*

МЕДВІДЬ ЮЛІЯ ІВАНІВНА

*кандидат педагогічних наук, старший дослідник,
старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії
Київського інституту Національної гвардії України
<https://orcid.org/0000-0001-9520-787X>*

ЛУЩЕНКО ОЛЕГ ВАСИЛЬОВИЧ

*ад'юнкт Національної академії Національної гвардії України
<https://orcid.org/0009-0005-9630-1258>*

МЕТОДИКА АНАЛІЗУ ЛОГІСТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ ПРОДОВОЛЬЧОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬКОВИХ ЧАСТИН НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ

Проаналізовано сутність різних зовнішніх факторів, що впливають на реалізацію методики аналізу логістичних процесів, зокрема в контексті продовольчого забезпечення військових частин. Систематизовано та детально розглянуто регуляторні вимоги, а саме вимоги законодавства щодо зберігання, транспортування та контролю якості продовольства, які можуть ускладнювати або, навпаки, оптимізувати логістичні процеси.

Описано та ретельно проаналізовано ключові внутрішні фактори, що обумовлюють можливі зміни аналізу в логістичних процесах продовольчого забезпечення військових частин Національної гвардії України. Подано економіко-математичну модель подолання ризиків логістичних процесів продовольчого забезпечення військових частин. Сформовано відповідні висновки для керівництва з метою врахування ключових ризиків і факторів впливу на логістичні процеси в системі управління продовольчим забезпеченням військових частин Національної гвардії України.

Ключові слова: логістичні процеси; продовольче забезпечення; військові частини; ризикові точки; механізм; методика; Національна гвардія України.

Постановка проблеми. Продовольче забезпечення є критично важливим для підтримки фізичної і моральної готовності Сил оборони до виконання бойових завдань. Військовослужбовці мають отримувати якісне і своєчасне харчування, щоб залишатися в оптимальній фізичній формі. Недоліки в продовольчому забезпеченні можуть негативно вплинути на боєздатність військових частин Національної гвардії України. В умовах обмеженості фінансових і матеріальних ресурсів важливо забезпечити оптимальне використання всіх видів продовольчого забезпечення. Аналіз логістичних процесів допомагає виявити недоліки у продовольчому забезпеченні, перевитрати та інші проблеми, що дає змогу заощаджувати ресурси і спрямовувати їх на інші критичні потреби.

Крім того, в умовах воєнного стану в Україні логістичні процеси часто зазнають значних труднощів через порушення інфраструктури, блокування шляхів постачання та інші фактори. Аналіз наявних логістичних процесів дає змогу підготуватися до таких викликів, розробити альтернативні маршрути і плани дій, що підвищить стійкість системи продовольчого забезпечення.

Втрати продовольства через невідповідне зберігання, транспортування або інші логістичні проблеми можуть мати значні фінансові наслідки і вплинути на якість харчування особового складу військ. Аналіз логістичних процесів допомагає виявити проблеми, які можуть призводити до втрат, і вжити заходів для їх усунення, що підвищує загальну ефективність системи.

Викладене дозволяє констатувати актуальність тематики дослідження логістичних процесів продовольчого забезпечення військових частин Національної гвардії України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові праці С. Соколовського, М. Науменко, І. Морозова, С. Павленка [1; 2; 3] містять методичні засади управління логістичними ланцюжками в умовах сучасної інформаційної економіки. Практичні рекомендації щодо розроблення та використання аналітичних алгоритмів управління процесами логістики запропонували автори А. Дикий, Н. Бутенко, Н. Валянська, В. Нікітюк, І. Ушакова, Я. Грабовський у наукових статтях [4; 5; 6]. У дослідженнях М. Науменко, М. Птащенко [7; 8] запропоновано аналіз напрямів подолання труднощів складського господарства при забезпеченні логістичних процесів та систематизовано можливі шляхи оптимізації процесів логістики продовольчого забезпечення військових частин. Аналіз механізмів інформаційної підтримки економічного аналізу та антикорупційної складової управління логістичними потоками продовольчого

забезпечення військових частин Національної гвардії України подано О. Старковою, Д. Бондаренко, М. Науменко у наукових працях [9;10]. Методику планування фінансового контролю при організації закупівель товарів, робіт та послуг для військових частин Національної гвардії України, які є дотичними до конкретних умов аналізу логістичних процесів продовольчого забезпечення, розглянув В. Герасименко в науковій статті [11].

Отже, на сьогодні спеціалізована література не містить цілісної науково обґрунтованої методики аналізу логістичних процесів продовольчого забезпечення військових частин Національної гвардії України.

Метою статті є розроблення методики аналізу логістичних процесів продовольчого забезпечення військових частин Національної гвардії України.

Виклад основного матеріалу. Ефективне продовольче забезпечення військових частин Національної гвардії України є критично важливим компонентом для підтримки боєздатності та морального духу особового складу. Аналіз логістичних процесів дозволяє виявити сильні й слабкі сторони наявної системи, оптимізувати ресурси та підвищити ефективність забезпечення.

У результаті дослідження практики продовольчого забезпечення можна запропонувати основні етапи методики аналізу логістичних процесів продовольчого забезпечення військових частин Національної гвардії України.

1. Збір і підготовка даних.

Ідентифікація джерел даних. Збір інформації з різних джерел, як-от складські звіти, дані про постачання, логістичні плани, договори з постачальниками.

Аналіз наявної інформації. Перевірка актуальності та повноти даних, що стосуються постачання, транспортування, зберігання та розподілу продовольства, техніки та майна продовольчої служби.

2. Картографування логістичних процесів.

Створення логістичної карти. Візуалізація всіх етапів продовольчого забезпечення – від закупівлі до розподілу кінцевим споживачам у військових частинах.

Визначення ключових етапів. Визначення основних вузлів логістичного ланцюга, як-от пункти закупівлі, склади, транспортні маршрути, розподільчі центри.

3. Аналіз ефективності та продуктивності.

Вимірювання часу і ресурсів. Оцінювання часу, який витрачається на кожен етап логістичного процесу, а також ресурсів (людських, матеріальних, фінансових), необхідних для забезпечення ефективності процесу.

Оцінювання втрат і затримок. Виявлення слабких місць у ланцюзі постачання, де можуть виникати втрати продовольства або затримки в постачанні.

4. Оцінювання ризиків і безпеки.

Аналіз ризиків постачання. Визначення потенційних загроз для безперебійного постачання продовольства (наприклад, затримки постачальників, погіршення умов транспортування, недотримання умов зберігання).

Забезпечення безпеки та якості. Впровадження заходів для контролю якості продовольства на всіх етапах логістичного ланцюга, а також заходів для захисту продовольчих запасів від пошкоджень або втрат.

5. Оцінювання витрат і оптимізація ресурсів.

Аналіз витрат. Визначення витрат на кожному етапі логістичного процесу, зокрема закупівлі, транспортування, зберігання та розподіл продовольства.

Оптимізація ресурсів. Пошук можливостей для зниження витрат і підвищення ефективності використання ресурсів, як-от впровадження автоматизованих систем управління запасами або оптимізація маршрутів транспортування.

6. Розроблення рекомендацій та впровадження поліпшень.

Розроблення пропозицій. На основі проведеного аналізу формулюються рекомендації щодо поліпшення логістичних процесів, як-от зміни в постачанні, модернізація складів, впровадження нових технологій.

Впровадження поліпшень. Планування та реалізація заходів з оптимізації логістичних процесів, контроль за їх впровадженням та оцінювання ефективності.

7. Моніторинг і контроль.

Постійний моніторинг. Встановлення системи постійного контролю за ключовими показниками ефективності логістичних процесів.

Аудит і зворотний зв'язок. Регулярний аудит ефективності впроваджених змін і отримання зворотного зв'язку від учасників логістичного процесу.

Реалізація методики аналізу логістичних процесів, зокрема в контексті продовольчого забезпечення військових частин, підпадає під вплив різних зовнішніх факторів. Ці фактори можуть впливати на ефективність і результативність аналізу, а також на можливість впровадження рекомендованих змін.

Зовнішніми факторами впливу на ефективність і результативність аналізу логістичних процесів продовольчого забезпечення військових частин Національної гвардії України вважають такі:

1. Політичні фактори.

Зміна політичної ситуації. Політичні зміни можуть вплинути на пріоритети державного

фінансування, зокрема на підтримку військових програм, як-от продовольче забезпечення.

Міжнародні відносини. Відносини з іншими державами можуть впливати на доступність імпортованих продовольчих товарів, техніки продовольчої служби або технологій для управління логістикою. Санкції чи торговельні обмеження можуть ускладнити реалізацію ефективних логістичних схем.

Зміна військової стратегії. Політичні рішення щодо зміни оборонної стратегії або тактики можуть вплинути на вимоги до логістики, змушуючи адаптувати методику до нових умов.

2. Економічні фактори.

Фінансові обмеження. Економічна ситуація в країні може обмежувати бюджетні можливості, що впливатиме на ресурси, доступні для забезпечення логістичних процесів. Це може включати скорочення витрат на інфраструктуру, транспорт і інші елементи логістики.

Коливання цін на продовольство. Зміни в ціні на продовольчі товари, паливо та інші ресурси можуть впливати на витрати, пов'язані з логістикою, що може вимагати адаптації планів забезпечення.

3. Соціальні фактори.

Демографічні зміни. Зміни в структурі населення, як-от зростання чисельності населення в певних регіонах або міграційні процеси, можуть впливати на потреби в продовольчому забезпеченні та на роботу сил, задіяну в логістиці.

Громадська думка. Ставлення суспільства до військових витрат може впливати на політичні рішення щодо фінансування і підтримки логістичних програм. Підтримка або критика таких витрат може визначати рівень пріоритетності цих програм.

4. Технологічні фактори.

Рівень розвитку технологій. Використання сучасних технологій, як-от автоматизація, системи управління запасами, GPS, може суттєво поліпшити логістичні процеси. Однак для цього потрібні відповідні ресурси та інвестиції, які можуть бути обмеженими.

Доступ до інновацій. Обмежений доступ до новітніх технологій через економічні або політичні обмеження може впливати на можливості вдосконалення логістичних процесів.

5. Правові фактори.

Регуляторні вимоги. Вимоги законодавства щодо зберігання, транспортування та контролю якості продовольства можуть ускладнювати або, навпаки, поліпшувати логістичні процеси. Невідповідність законодавчим вимогам може призвести до правових наслідків або втрати якості продовольства.

Міжнародні стандарти. Відповідність міжнародним стандартам, як-от ISO, може вимагати

адаптації логістичних процесів і впровадження нових практики.

6. Екологічні фактори.

Кліматичні умови. Зміни клімату та несприятливі погодні умови можуть впливати на умови транспортування і зберігання продовольства, що потребує додаткових заходів безпеки та адаптації логістичних планів.

Природні катастрофи. Катастрофи, як-от повені, пожежі, землетруси, можуть призводити до порушення ланцюгів постачання та потребувати негайних коригувань у логістиці.

7. Військові фактори.

Військові дії. Активні бойові дії можуть порушувати логістичні ланцюги, руйнувати інфраструктуру, що ускладнює продовольче забезпечення військових частин.

Зміни в дислокації військових частин. Часті переміщення військових частин або їх участь у нових операціях можуть вимагати оперативного переналаштування логістичних процесів.

Вказані зовнішні фактори мають суттєвий вплив на реалізацію методики аналізу логістичних процесів продовольчого забезпечення військових частин Національної гвардії України. Врахування цих факторів під час розроблення та впровадження методики дозволить забезпечити її ефективність, гнучкість та здатність адаптуватися до змін у зовнішньому середовищі.

Реалізація методики аналізу логістичних процесів продовольчого забезпечення військових частин Національної гвардії України залежить від деяких внутрішніх факторів. Ці фактори можуть значно впливати на ефективність проведення аналізу та впровадження його результатів. У процесі дослідження практики продовольчого забезпечення військових частин Національної гвардії України було виокремлено такі внутрішні фактори.

1. Організаційна структура.

Централізація або децентралізація управління. Високий рівень централізації може спростити координацію та контроль за логістичними процесами, але зменшити гнучкість на місцях. Децентралізація, навпаки, може забезпечити швидшу реакцію на зміни, але ускладнити загальне управління.

Чіткість ієрархії. Визначеність у структурі підпорядкування та розподілі обов'язків сприяє ефективнішій реалізації методики, зменшуючи ризики дублювання функцій або прогалин у відповідальності.

2. Кадрове забезпечення.

Кваліфікація персоналу. Рівень підготовки і досвід фахівців, задіяних у логістичних процесах, впливають на здатність точно й ефективно проводити аналіз. Недостатня кваліфікація може призвести

до помилок або неправильного використання аналітичних інструментів.

Мотивація та дисципліна. Мотивація і рівень дисципліни персоналу впливають на якість виконання завдань та дотримання встановлених методик. Висока мотивація підвищує ефективність реалізації методики.

3. Матеріально-технічне забезпечення.

Наявність ресурсів. Достатня кількість транспорту, складів, техніки для зберігання та транспортування продовольства є ключовим фактором. Недостатність матеріально-технічних ресурсів може ускладнити логістичні процеси та призвести до перебоїв у постачанні.

Стан інфраструктури. Стан складів, транспортних засобів, обладнання впливає на збереження якості продовольства та своєчасність його доставки. Поганий стан інфраструктури може створити додаткові витрати та ризики.

4. Інформаційні системи та технології.

Інтеграція інформаційних систем. Наявність сучасних систем управління логістикою, які інтегруються з іншими частинами системи (наприклад, управління запасами, транспортуванням), дозволяє забезпечити точність і своєчасність аналізу даних.

Доступність і точність даних. Наявність актуальних і точних даних забезпечує проведення ефективного аналізу. Відсутність або неточність даних може призвести до неправильних висновків та прийняття неактуальних рішень.

5. Процедури та стандарти.

Наявність стандартів та регламентів. Встановлені стандарти і процедури щодо організації логістики, зберігання та транспортування продовольства сприяють уніфікації процесів і забезпечують відповідність означеним вимогам. Відсутність чітких стандартів може призводити до хаосу і неефективності.

Контроль якості. Системи контролю якості на кожному етапі логістичного процесу (від закупівлі до доставки) є критичними для забезпечення відповідності стандартам і вимогам.

6. Фінансове забезпечення.

Розподіл бюджету. Ефективність реалізації методики залежить від достатності фінансових ресурсів, передбачених на забезпечення логістики. Обмежений бюджет може скоротити можливості для поліпшення логістичних процесів.

Фінансова дисципліна. Контроль за витратами та ефективне використання бюджетних коштів впливає на здатність забезпечувати необхідний рівень матеріально-технічного постачання та покриття витрат на логістику.

7. Координація і комунікація.

Взаємодія між підрозділами. Ефективна комунікація та координація між різними підрозділами, що залучені до процесу логістики, є критично важливими. Відсутність чіткої координації може призвести до затримок, помилок у постачанні та інших проблем.

Інформаційний обмін. Швидкість та точність інформаційного обміну між учасниками логістичного процесу впливають на можливість оперативного реагування на зміни та коригування процесів.

Внутрішні фактори суттєво впливають на реалізацію методики аналізу логістичних процесів продовольчого забезпечення військових частин Національної гвардії України. Врахування та оптимізація цих факторів дозволить забезпечити ефективне впровадження та використання методики, оптимізувати логістичні процеси і забезпечити надійне постачання військових частин продовольством.

У процесі реалізації методики аналізу логістичних процесів продовольчого забезпечення військових частин Національної гвардії України є вірогідним виникнення ризиків різних видів, які суттєво знижують ефективність системи менеджменту логістики. Для подолання цих ризиків варто здійснювати керуючі впливи на систему управління логістикою. Вказані керуючі впливи варто здійснювати в ризикових точках логістичних ланцюжків продовольчого забезпечення військових частин за схемою, відображеною на рисунку 1.

Умовними позначеннями, прийнятими на рис. 1, є такі:

R_k – набір ризиків, що впливають на k -у складову логістичного процесу;

CM_k – стабілізуючий механізм, що охоплює комплекс методів управління ризиками;

MD – мультиплікатор-демультиплікатор, який розуміють як такий керуючий елемент системи менеджменту логістики, що збільшує або зменшує рівень ризику;

UR_{p-1q-1} , UR_{pq} – попередній і наступний рівні системи управління логістичними процесами продовольчого забезпечення військових частин.

Складову логістичного процесу $d_k^{(2)}$ після впливу стабілізуючого механізму варто визначати так:

а) якщо темп зміни складової позитивний –

$$d_k^{(2)} = d_k^{(1)} \times \alpha \times \beta,$$

б) якщо темп зміни складової негативний –

$$d_k^{(2)} = \frac{d_k^{(1)}}{\alpha + \beta},$$

де $d_k^{(1)}$ – темп до впливу стабілізуючого механізму.

Коефіцієнт α визначається за формулою:

$$\alpha = 1 - r,$$

де $0 \leq r \leq 1$ – рівень ризику.

Отже, при $\alpha = 0$ ризик максимальний, при $\alpha = 1$ ризику відсутні.

Коефіцієнт β характеризує рівень компенсації ризикового впливу і може бути визначений за формулою:

$$\beta = \begin{cases} 1 + \frac{Y^0}{Y'}, & \text{якщо } Y' \neq 0; \\ 1 + \frac{Y^0}{1 - Y'}, & \text{якщо } Y' = 0 \end{cases},$$

де Y^0 – кількість логістичних операцій, переведених стабілізуючим механізмом у безризикову область або область помірною ризику;

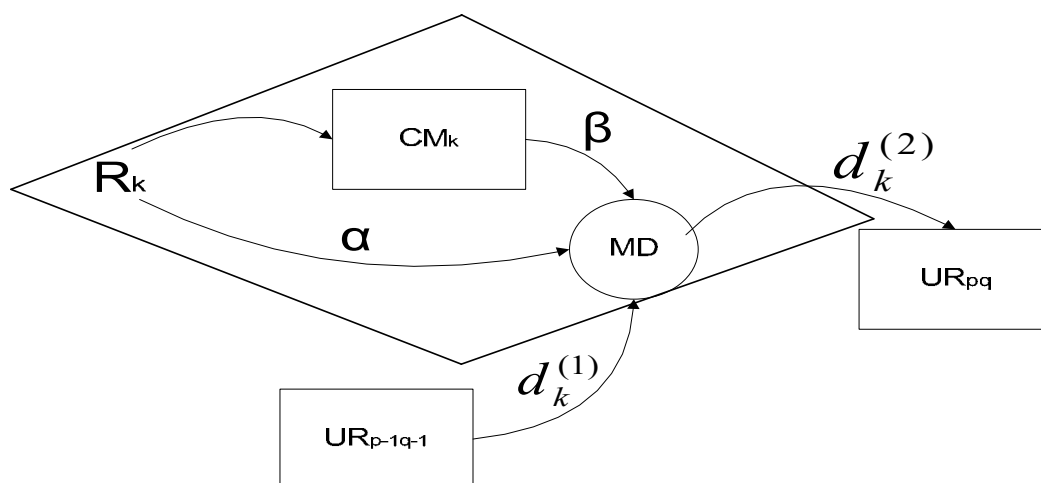

Рис. 1. Механізм впливу в ризикових точках логістичних ланцюжків продовольчого забезпечення військових частин

Y' – кількість логістичних операцій, що перебувають в області підвищеного й неприпустимого ризику.

У випадку $\alpha > 0$ коефіцієнт β перебуває в межах $1 \leq \beta \leq 1/\alpha$. При $\beta = 1$ стабілізуючий механізм відсутній, при $\beta = 1/\alpha$ механізм повністю компенсує можливий ризик.

Реалізація методики аналізу логістичних процесів продовольчого забезпечення військових частин Національної гвардії України може поставати перед певними обмеженнями. Можливими обмеженнями реалізації запропонованої методики є такі.

1. Обмеженість ресурсів.

Фінансові обмеження. Недостатнє фінансування може обмежити можливості для впровадження сучасних технологій, проведення навчання персоналу або модернізації інфраструктури. Це може призвести до неефективності аналізу та реалізації рекомендацій.

Матеріально-технічні ресурси. Недостатня кількість або застарілість транспорту, складів, обладнання можуть ускладнити впровадження методики та призвести до затримок у постачанні продовольства.

2. Відсутність або неточність даних.

Неактуальність інформації. Відсутність актуальних і точних даних може серйозно вплинути на результати аналізу. Помилки в даних можуть призвести до неправильних висновків і неефективних рішень.

Складність збору даних. У деяких випадках може бути важко зібрати необхідну інформацію через недостатню автоматизацію процесів або відсутність стандартизованих процедур збору даних.

3. Обмеження в інфраструктурі.

Поганий стан інфраструктури. Застаріла або погано підтримувана інфраструктура, зокрема, склади, транспортні засоби та комунікації, може обмежити можливості для реалізації ефективної логістики та аналізу процесів.

Відсутність сучасних технологій. Обмежена інтеграція інформаційних систем або відсутність доступу до сучасних технологій (наприклад, систем управління запасами) може знизити ефективність аналізу логістичних процесів.

4. Кадрові обмеження.

Низька кваліфікація персоналу. Недостатній рівень підготовки або досвіду персоналу, який бере участь у логістичних процесах, може призвести до помилок або затримок в аналізі та реалізації рекомендацій.

Нестача кваліфікованих фахівців. Відсутність достатньої кількості кваліфікованих кадрів може обмежити можливості для реалізації комплексних логістичних заходів.

5. Бюрократичні перешкоди.

Складні адміністративні процедури. Відсутність гнучкості в управлінських структурах або затримки через бюрократичні процедури можуть уповільнити впровадження змін, рекомендованих за результатами аналізу.

Відсутність міжвідомчої координації. Погана координація між різними підрозділами або відомствами може призвести до дублювання зусиль або пропуску важливих етапів у реалізації методики.

6. Часові обмеження.

Обмежений час на реалізацію. Реалізація методики в умовах коротких термінів може призвести до поспішного виконання аналізу, що вплине на його точність та ефективність.

Зміна обставин. Несподівані зміни в умовах або вимогах (наприклад, через воєнні дії або інші надзвичайні ситуації) можуть зменшити можливості для впровадження розроблених рекомендацій.

7. Опір змін.

Організаційний опір. Співробітники або керівництво можуть чинити опір впровадженню нових методик або змін, особливо якщо це потребує значних змін у звичних процесах або додаткових зусиль.

Культурні особливості. У деяких організаціях зміни можуть зустрічатися з культурним опором, особливо якщо вони порушують усталені традиції або робочі методи.

8. Правові та регуляторні обмеження.

Законодавчі бар'єри. Вимоги законодавства або нормативні обмеження можуть завадити впровадженню деяких аспектів методики або обмежити можливості для її реалізації.

Регуляторні ризики. Недотримання нових стандартів або регуляторних вимог може призвести до санкцій або інших правових проблем.

Обмеження, які можуть виникнути під час реалізації методики аналізу логістичних процесів продовольчого забезпечення військових частин Національної гвардії України, вимагають ретельного планування та адаптації методик до наявних умов. Врахування цих обмежень на етапі розроблення та впровадження дозволить підвищити ефективність методики та забезпечити досягнення запланованих результатів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, проведене дослідження дозволило сформулювати комплексну методику аналізу логістичних процесів продовольчого забезпечення військових частин.

Аналіз логістичних процесів продовольчого забезпечення військових частин Національної гвардії України є важливим інструментом для

підвищення ефективності та надійності системи забезпечення. Запропонована методика дозволяє виявити та усунути недоліки в логістичному ланцюзі, оптимізувати витрати та забезпечити своєчасне постачання продовольства на високому рівні якості та безпеки.

Науковою новизною отриманих результатів є методика аналізу логістичних процесів продовольчого забезпечення військових частин Національної гвардії України.

Практичне значення отриманих результатів полягає в формуванні відповідних рекомендацій командуванню військових частин щодо врахування ключових ризиків і факторів впливу на логістичні процеси в системі управління продовольчим забезпеченням військових частин Національної гвардії України.

Подальші дослідження можуть бути спрямовані на розроблення напрямів підвищення ефективності управління продовольчим забезпеченням військових частин Національної гвардії України.

Список використаних джерел

1. Sokolovskyi S., Naumenko M. Competency-based approach as a methodological basis for improving officers training of the National Guard of Ukraine. *Asia Life Sciences*. 2020. № 22(2). P. 455–468.

2. Науменко М. О., Товма Л. Ф., Морозов І. Є. Управління матеріально-технічним забезпеченням територіально розподілених структур: логістичний підхід. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії і практики*. 2021. Вип. 2(33). С. 324–334. DOI:10.18371/fcaptp.v2i33.206972.

3. Товма Л. Ф., Науменко М. О., Павленко С. О. Методика оцінювання результатів впровадження інноваційних технологій у логістичні процеси підрозділів Національної гвардії України. *Честь і закон*. 2019. 1 (68). С. 57–64.

4. Naumenko M., Dikiy A., Butenko N., Valiavska N., Saiensus M., Nikitiuk V. Formation of System of Logistic Service of the Enterprise in the Conditions of Market Relations. *International Journal of Recent Technology and Engineering (IJRTE)*. 2020. Vol. 8. Is. 5. P. 5494–5499.

5. Ushakova I., Hrabovskyi Y., Szymczyk K. Analytical decision list algorithm for managing customer reaction to a marketing campaign. *Polish Journal of Management Studies*. 2023. vol. 28(1). pp. 360–379.

6. Naumenko M. Organization of procurement of goods, works and services for units of the National guard of Ukraine. *State and regions. Series: Economy and entrepreneurship*. 2021. № 1 (118). pp. 74–78.

7. Науменко М. О. Аналіз напрямів подолання труднощів складського господарства при

забезпеченні логістичних процесів. *ScienceRise*. 2019. № 2–3. С. 13–15.

8. Naumenko M., Valiavska N, Saiensus M., Ptashchenko O, Nikitiuk V., Saliuk A. Optimization model of the enterprise Logistics system using information Technologies. *International Journal of Management (IJM)*, 2020. Vol. 11, Is. 5. pp. 54–64.

9. Starkova O., Bondarenko D., Hrabovskyi Y. Providing software support for economic analysis. *Technology Audit and Production Reserves*. 2023. № 5(2(73)). pp. 34–39.

10. Науменко М. О. Антикорупційна складова процесу організації закупівель товарів, робіт та послуг для потреб Національної гвардії України. *Ефективна економіка*. 2022. № 2. URL: <https://surli.li/bdfpze> (дата звернення: 20.01.2025).

11. Герасименко В. М. Методика планування фінансового контролю при організації закупівель товарів, робіт та послуг для військових частин Національної гвардії України. *Ефективна економіка*. 2023. № 2. URL: <https://surli.cc/knkiho>. (дата звернення: 20.01.2025).

References

1. Sokolovskyi S., Naumenko, M. (2020). Competency-based approach as a methodological basis for improving officers training of the National Guard of Ukraine. *Asia Life Sciences*. № 22(2). P. 455–468 [in English].

2. Naumenko, M., Tovma, L., Morozov, I. (2021). *Upravlinnia materialno-tekhnichnym zabezpechenniam terytorialno rozpodilenykh struktur: lohistrychnyi pidkhid* [Management of material and technical support of territorially distributed structures: a logistic approach] *Finansovo-kredytna diialnist: problemy teorii i praktyky*. Vol. 2(33). pp. 324–334. DOI: 10.18371/fcaptp.v2i33.206972 [in Ukrainian].

3. Tovma, L., Naumenko, M., Pavlenko, S. (2019). *Metodyka otsiniuvannia rezultativ uprovadzhennia innovatsiinykh tekhnolohii u lohistrychni protsesy pidrozdiliv Natsionalnoi hvardii Ukrainy* [Methodology for evaluating the results of the implementation of innovative technologies in the logistics processes of units of the National Guard of Ukraine]. *Chest i zakon*. Vol. 1 (68). pp. 57–64 [in Ukrainian].

4. Naumenko, M., Dikiy, A., Butenko, N., Valiavska, N., Saiensus, M., Nikitiuk, V. (2020). Formation of System of Logistic Service of the Enterprise in the Conditions of Market Relations. *International Journal of Recent Technology and Engineering (IJRTE)*. Vol. 8. Is. 5. P. 5494–5499 [in English].

5. Ushakova, I., Hrabovskyi, Y., Szymczyk, K. (2023). Analytical decision list algorithm for managing customer reaction to a marketing campaign. *Polish Journal of Management Studies*. Vol. 28(1). pp. 360–379 [in English].

6. Naumenko, M. (2021) Organization of procurement of goods, works and services for units of the National guard of Ukraine. *State and regions. Series: Economy and entrepreneurship*. Vol. 1(118). pp. 74–78 [in English].

7. Naumenko, M. (2019). *Analiz napriamiv podolannia trudnoshchiv skladskoho hospodarstva pry zabezpechenni lohistychnykh protsesiv* [Analysis of ways to overcome the difficulties of warehouse management while ensuring logistics processes]. *Science-Rise*. Vol. 2–3. C. 13–15. [in Ukrainian].

8. Naumenko, M., Valiavska, N, Saiensus, M., Ptashchenko, O, Nikitiuk, V., Saliuk, A. (2020). Optimization model of the enterprise Logistics system using information Technologies. *International Journal of Management (IJM)*, Vol. 11, Is. 5. pp. 54–64 [in English].

9. Starkova, O., Bondarenko, D., Hrabovskiy, Y. (2023). Providing software support for economic analysis. *Technology Audit and Production Reserves*. Vol. 5(2(73)). pp. 34–39 [in English].

10. Naumenko M. (2022). *Antykoruptsiina skladova protsesu orhanizatsii zakupivel tovariv, robit ta posluh dlia potreb Natsionalnoi hvardii Ukrainy* [Anti-corruption component of the process of organizing procurement of goods, works and services for the needs of the National Guard of Ukraine]. *Efektivna ekonomika*. Vol. 2. Retrieved from: <https://surli.li/bdfpze> (accessed 20 January 2025) [in Ukrainian].

11. Herasymenko, V. (2023). *Metodyka planuvania finansovoho kontroliu pry orhanizatsii zakupivel tovariv, robit ta posluh dlia viiskovykh chastyn Natsionalnoi hvardii Ukrainy* [Methodology of financial control planning in the organization of procurement of goods, works and services for military units of the National Guard of Ukraine] *Efektivna ekonomika*. 2023. № 2. Retrieved from: <https://surli.cc/knkiho> (accessed 20 January 2025)[in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції / Received: 21.01.2025

Процеженовано / Revised: 31.01.2025

Схвалено до друку / Accepted: 10.02.2025

Tovma Lidiia

Candidate of Technical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department
of Logistics Management
National Academy of the National Guard of Ukraine

Medvid Yuliia

Candidate of Pedagogical Sciences,
Senior Researcher,
Senior Researcher of the Research Laboratory
of the Kyiv Institute of the National Guard of Ukraine

Lushchenko Oleh

Adjunct of the National Academy of the National
Guard of Ukraine

METHODS OF ANALYSIS OF LOGISTICS PROCESSES OF FOOD SUPPLY OF THE MILITARY UNITS OF THE NATIONAL GUARD OF UKRAINE

This article presents the development and substantiation of methodological tools for the analysis of logistical processes of food supply to the military units of the National Guard of Ukraine. The scientific novelty of the obtained results is the development of theoretical and methodological principles for the analysis of logistical processes of food supply to military units. In this study, the main stages of the methodology of analysis of logistical processes of food supply of military units of the National Guard of Ukraine are proposed. The essence of various external factors, under the influence of which the implementation of the methodology of analysis of logistic processes falls, is analyzed, in particular in the context of food supply of military units. The article emphasizes the need to highlight such external factors due to the fact that these factors can affect the efficiency and effectiveness of the analysis, as well as the possibility of implementing the recommended changes. Particular attention is paid to the specifics of military factors, such as military operations and changes in the deployment of military units.

The article systematizes and examines in detail the regulatory requirements, namely the requirements of the legislation on storage, transportation and quality control of food, which can complicate or, on the contrary, improve logistics processes. The key internal factors that determine the possible analysis of changes in the logistical processes of food supply of military units of the National Guard of Ukraine are described and carefully analyzed. In particular, attention is paid to the factor of information systems and technologies supporting logistical processes of food supply to military units in modern conditions. This study presents an economic-mathematical model of overcoming the risks of logistical processes of food supply to military units. A mechanism of influence at risk points of the logistical chains of food supply of military units has been formed. Possible limitations of the implementation of the methodology of analysis of logistical processes of food supply of military units of the National Guard of Ukraine are analyzed. The practical significance of the obtained results lies in the formation of relevant conclusions for the management in order to take into account key risks and factors affecting the logistics processes in the food supply management system of the military units of the National Guard of Ukraine.

Keywords: logistic processes; food supply; military units; risk points; mechanism; methodology; National Guard of Ukraine.

УДК 351.746.1

DOI 10.59226/2786-6920.1.2025.47-54

ГРИНЧЕНКО ВІТАЛІЙ ВАСИЛЬОВИЧ

*доктор філософії з безпеки державного кордону,
доцент кафедри прикордонної служби Національної академії Державної
прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького
<https://orcid.org/0000-0002-2158-4389>*

ЧЕПКИЙ ІГОР ВІКТОРОВИЧ

*викладач кафедри прикордонної служби
Національної академії
Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького
<https://orcid.org/0009-0005-8999-1166>*

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ СИЛ ТА ЗАСОБІВ ПРИКОРДОННОЇ ЗАСТАВИ ПІД ЧАС ВЕДЕННЯ БОЙОВИХ ДІЙ НА РІЧКОВІЙ ДІЛЯНЦІ

У статті розглянуто досвід застосування прикордонної застави як основного бойового підрозділу прикордонного загону, який виконує завдання органів військового управління у визначеній йому смузі оборони. Проаналізовано особливості застосування сил та засобів прикордонної застави відповідно до обстановки, що склалась, а також особливостей виконання ними завдань на річковій ділянці, де водна перепона проходить безпосередньо по лінії бойового зіткнення сторін.

Акцентовано на особливостях обстановки, в якій прикордонна застави веде оборонні дії. Визначено особливості фізико-географічних умов місцевості, які впливають на тактику дій противника і підрозділів прикордонної застави. Сформовано основні завдання, вирішення яких покладається на прикордонну заставу. Під час викладу основного матеріалу достатньо уваги приділено порядку організації оперативно-службової діяльності прикордонною заставою з урахуванням вимоги нормативно-правових та розпорядчих актів як Адміністрації Державної прикордонної служби України, так і Міністерства оборони України.

Визначено загальний порядок роботи управління прикордонної застави з моменту отримання бойового розпорядження начальника прикордонного загону на проведення оборонних дій до постановки завдань елементам бойового порядку. Вказано, що начальник прикордонної застави повинен визначити в своєму рішенні на оборонній бій (дії) та визначити структуру бойового наказу для свого підрозділу. Проаналізовано особливості побудови бойового порядку із урахуванням наявних сил та засобів прикордонної застави, а також особливостей фізико-географічних умов та розмірів району виконання завдань. Визначено специфіку застосування елементів бойового порядку в ході ведення оборонних дій. Узагальнений бойовий досвід може бути використано в подальших дослідженнях.

Ключові слова: *оперативно-службова діяльність; оборонний бій; оборонні дії; прикордонна заставка; побудова бойового порядку; планування; управління.*

Постановка проблеми. Відповідно до Закону України «Про оборону України» [1] Державна прикордонна служба України (далі – ДПСУ), її підрозділи під час дії воєнного стану за рішенням відповідних органів військового управління Збройних Сил України (далі – ЗСУ) залучаються у встановленому законом порядку до участі у відсічі збройній агресії проти України. Завдання, що покладаються

на ДПСУ під час відсічі збройної агресії іншої держави, визначено Законом України «Про ДПСУ» [2], а саме:

– участь у взаємодії зі Збройними Силами України та іншими військовими формуваннями у ліквідації (нейтралізації) збройного конфлікту на державному кордоні України, міжнародного збройного конфлікту та відсічі збройній агресії проти України шляхом безпосереднього ведення бойових дій;

– участь у заходах із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії проти України, протимінної діяльності, а також у заходах з відновлення територіальної цілісності у межах міжнародно визнаного державного кордону України;

– участь у виконанні заходів територіальної оборони, а також заходів, спрямованих на додержання правового режиму воєнного і надзвичайного стану.

Цей самий Закон передбачає, що зазначені завдання виконуються прикордонними загонами, до складу яких можуть входити в тому числі й відділи прикордонної служби, прикордонні застави, відділення інспекторів прикордонної служби та інші підрозділи.

До початку повномасштабного вторгнення на територію України збройних сил РФ, участь підрозділів ДПСУ в ліквідації збройного конфлікту, безпосередньо на лінії зіткнення розглядалася здебільшого як елемент посилення основних підрозділів ЗСУ або виконання окремих завдань. Також виконувалися завдання, притаманні саме підрозділам ДПСУ – здійснення пропуску осіб з тимчасово окупованих територій і на них у контрольних пунктах в'їзду – виїзду, проведення режимних заходів на контрольних постах у районах, прилеглих до лінії зіткнення, тощо. З початком повномасштабного вторгнення підрозділи ДПСУ розпочали виконувати завдання самостійно у визначених районах, смугах у взаємодії та при підтримці інших підрозділів сил оборони. Зазначимо лише, що завдання їм визначаються не центральним органом виконавчої влади (Адміністрація ДПСУ), а відповідними органами військового управління ЗСУ.

Враховуючи те, що для підрозділів ДПСУ більш притаманна правоохоронна функція як для правоохоронного органу спеціального призначення, то такий досвід ведення бойових дій, який мають підрозділи ЗСУ, в неї відсутній. Отже і постає гостро питання про вивчення особливостей діяльності підрозділів ДПСУ, а також пошуку шляхів підвищення ефективності їх застосування в ході відсічі збройної агресії шляхом ведення бойових дій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав що питання участі підрозділів ДПСУ у ліквідації

збройного конфлікту та відсічі збройній агресії проти України шляхом безпосереднього ведення бойових дій вивчали науковці, зокрема В. Мазур, П. Сімчук [3], А. Мальцев, В. Залож [4], Д. Карасьов [5], Ю. Івашков [6], А. Братко [7], В. Лемешко [8], О. Михайленко, Л. Балагур [9]. Проте зауважимо, що зазначені дослідження не розкривають особливостей застосування підрозділів прикордонного загону під час ведення бойових дій самостійно у визначеному їм районі, що більше, не розкриваються особливості виконання ними завдань у специфічних фізико-географічних умовах.

Враховуючи постійну зміну тактики ведення бойових дій підрозділами сил оборони України та російськими окупаційними військами, постійного удосконалення озброєння та військової техніки, постає необхідність щодо вивчення та узагальнення бойового досвіду підрозділів прикордонного загону, пошуку шляхів удосконалення та підвищення ефективності їх застосування. Враховуючи те, що підрозділи прикордонного загону виконують завдання в різних фізико-географічних умовах, ми вивчили порядок застосування прикордонної застави як основного підрозділу прикордонного загону на річкової ділянці, а саме Каховського водосховища.

З огляду на вказане, **метою статті** є аналіз порядку здійснення оперативно-службової діяльності прикордонною заставою на річкової ділянці, визначення напрямів підвищення ефективності застосування її сил та засобів.

Виклад основного матеріалу. Підрозділи охорони державного кордону, залучені до виконання бойових завдань за планом оборонної операції підпорядковуються відповідним органам військового управління, планування та організацію оперативно-службової діяльності здійснюють на підставі виданих ними відповідних бойових наказів (бойових розпоряджень) [10].

Враховуючи бойовий чисельний склад, організаційно-штатну структуру, структуру органів управління, прийнято, що прикордонний загін за цими показниками відповідає такому загальновійськовому підрозділу як бригада. Тому, згідно з бойовими розпорядженнями органів військового управління, прикордонний загін виконує завдання в смузі оборони першого ешелону. Відповідно прикордонна застава відповідає за своєю структурою і бойовим чисельним складом – роті, і при веденні оборони виконує завдання в ротному опорному пункті, а відділення інспекторів прикордонної служби – взводу і виконує завдання у взводному опорному пункті (далі – ВОП).

Варто врахувати, що наявність такої водної перешкоди як річка впливає на визначення бойового

порядку підрозділів та розмірів смуги, районів оборони прикордонного загону та прикордонних застав. Смуга оборони прикордонного загону може становити 60–70 км, а розмір ротного опорного пункту прикордонної застави може досягати по фронту до 15–20 км і вглибину до 5–10 км. Іноді ці показники можуть і збільшуватися залежно від особливостей ділянки, на якій ведеться оборона (фізико-географічні умови, густина заселеності регіону). Зважаючи на це при побудові оборони враховуються спроможності противника, його тактики дій особливостей фізико-географічних умов, а саме характеристики річки та її берегової лінії.

На час проведення дослідження противник (російські окупаційні війська) припинив активні наступальні дії, відмовився від спроб форсування водної перешкоди і перейшов до позиційної оборони у складі десантно-штурмових, мотострілецьких підрозділів. Оборону побудував вздовж узбережжя в один ешелон шляхом облаштуванням ротних опорних пунктів. Враховуючи наявності в смузі оборони противника об'єктів атомної енергетики, до виконання завдань з їх охорони та оборони залучено підрозділи федеральної служби військ національної гвардії.

Наявність у противника на озброєнні високоточних засобів ураження та сучасних комплексів радіоелектронної боротьби; чисельна перевага в особовому складі, озброєнні та військовій техніці; побудована система протиповітряної оборони; значні запаси ракетно-артилерійського озброєння; розвинений військово-промисловий комплекс; наявність ударних безпілотних авіаційних комплексів дальнього радіусу дії, значна кількість та стабільне постачання FPV-дронів визначають його сильні сторони та перевагу у веденні оборони. Слабкість його полягає: у значних втратах як в особовому складі, так і в техніці; перевага озброєння і техніки наших військ над аналогами російського (радянського) виробництва; вигідна місцевість для ведення оборони нашими силами і неможливість ведення противником наступальних дій; відсутність бронетехніки в мотострілецьких підрозділах.

Зазначені фактори і визначають тактику дій противника, яка полягає у:

- веденні ним повітряної розвідки із застосуванням безпілотних систем (далі – БПС);
- завданні вогневих ударів по позиціях підрозділів прикордонних застав, взаємодіючих підрозділах, по об'єктах цивільної та критичної інфраструктури шляхом здійснення ракетно-артилерійських обстрілів, застосування FPV-дронів та інших типів ударних безпілотних літальних апаратів (далі – БпЛА), скидів вибухових предметів, хімічних та отруйних речовин з БпЛА;

- здійсненні дистанційного мінування місцевості різними типами протипіхотних мін;

- можливій висадці десанту, застосування диверсійно-розвідувальних груп із метою ведення розвідки, диверсійно-підривної діяльності та створення плацдарму для майбутніх дій на протилежному березі річки.

Район виконання завдань прикордонними заставами характеризується тим, що між переднім краєм оборони наших підрозділів і противника природною перешкодою є русло річки, узбережжя в зв'язку із значним зменшенням рівня води має чисельні чагарники, озера, болотисті ділянки, для прохідності транспортних засобів без додаткового інженерного обладнання майже не доступне. В тилу оборони противника розташований середньо заселений район та об'єкти критичної інфраструктури, Запорізька ТЕС та АЕС, місцевість середньопресічена з лісосмугами та розвиненою системою логістичних шляхів. У тилу оборони наших підрозділів розташовано середньо-заселений район із промисловою інфраструктурою, є лісові насадження річкові, важкодоступні ділянки.

З огляду на обстановку, що склалась, та бойові розпорядження начальника прикордонного загону на прикордонну заставу покладаються такі завдання:

- при проведенні наступальних дій противником здійснювати скосування його сил перед переднім краєм оборони, нанесення йому вогневого ураження під час висування, розгортання, десантування та атаки переднього краю, не допустити прориву в глибину оборони шляхом завдання йому максимальних втрат, утримання опорних пунктів і створення сприятливих умов для контрнступальних або ведення інших дій шляхом послідовного виконання тактичних завдань;

- участь у проведенні контрдиверсійних заходів, нанесення вогневого ураження із застосуванням засобів артилерії та ударних БпЛА по виявлених та планових цілях;

- протидія різного типу БПС противника наявними вогневими та технічними засобами;

- ведення спостереження за повітряним простором, прилеглою місцевістю до переднього краю оборони та водною поверхнею наявними технічними засобами.

Додатковими завданнями визначено:

- удосконалення інженерного облаштування та маскування позицій, рубежів розгортання резервів;

- нарощення мінно-вибухових та невибухових загороджень;

- облаштування хибних позицій;

- облаштування засобів захисту та протидії БПС, у тому числі FPV-дронам;

Планування та організацію оперативно-службової діяльності начальник прикордонної застави здійснює на період дії відповідних бойових розпоряджень (наказів), місяць та на добу [10].

З отриманням бойового розпорядження начальника прикордонного загону, начальник прикордонної застави повинен [11]: усвідомити завдання; оцінити обстановку; визначити замисел і прийняти рішення на ведення оборонного бою (оборонних дій); за результатами якого опрацювати бойовий наказ (бойове розпорядження) та довести його до командирів (начальників) підрозділів (елементів створеного бойового порядку); організувати взаємодію, управління та всебічне забезпечення дій підрозділу.

У замислі на оборонний бій начальник прикордонної застави повинен визначити: напрямок зосередження основних зусиль і райони (ділянки) місцевості (об'єкти), від утримання яких залежить стійкість оборони; спосіб ведення оборонного бою (порядок відбиття наступу і ураження противника під час його розгортання, переходу в атаку, утримання району оборони (опорного пункту) і знищення противника, який вклинився в оборону) з визначенням порядку вогневого ураження і заходів щодо введення в оману; бойовий порядок та систему опорних пунктів і вогневих позицій.

У бойовому наказі (бойовому розпорядженні) на оборонний бій начальник прикордонної застави зазначає:

1. Обстановку, яка склалась у районі виконання завдань:

- відомості про противника (склад, положення, імовірний характер дій, місця розташування вогневих засобів, можливі шляхи висування та рубежі розгортання, система вогню та загороджень);

- відомості про сусідні підрозділи, додані та підрозділи підтримки їх завдання;

- відомості про можливість своїх сил, бойовий чисельний склад, засоби посилення;

- характеристика району виконання завдань (місцевість, погодні умови, цивільне середовище).

2. Завдання, визначене для прикордонної застави:

- мета бою, бойове завдання прикордонної застави – вказується начальником прикордонного загону;

- завдання, які виконуються силами і засобами старшого командира (начальника) в інтересах дій підрозділу.

3. Порядок виконання бойового завдання:

- замисел бою (напрямок зосередження основних зусиль, бойовий порядок, порядок дій, порядок нанесення вогневого ураження противнику).

4. Бойові завдання елементам бойового порядку:

- завдання елементам бойового порядку, засобам посилення;

- завдання з бойового забезпечення (розвідка, охорона, тактичне маскування, інженерне забезпечення, радіаційний, хімічний, біологічний захист);

- організація протиповітряної оборони радіоелектронної боротьби, розвідки;

- показники взаємодії (час і місце виконання тактичних завдань за етапами бою, час готовності до дій, порядок надання доповідей);

- порядок евакуації поранених.

5. Витрата ракет і боєприпасів на виконання бойового завдання (обмеження на застосування зброї, ведення дій).

6. Управління, час готовності:

- місце розгортання командно-спостережного пункту;

- сигнали управління та оповіщення, порядок розпізнавання та ідентифікації;

- порядок використання засобів зв'язку;

- своє місце і заступника (на кого покладається управління на випадок виходу з ладу командно-спостережного пункту).

Щомісяця, з урахуванням заходів, передбачених календарним планом прикордонного загону, начальник прикордонної застави розробляє календарний план на відповідний місяць. Планування здійснюється із урахуванням прогнозу розвитку обстановки, спроможностей підрозділу. В плані також зазначається порядок виконання завдань, використання (застосування) особового складу, озброєння, техніки, технічних засобів.

У разі зміни обстановки на ділянці відповідальності та нагальної потреби залучення до охорони державного кордону додаткових сил і засобів або зміни наявного порядку виконання завдань, зміни напрямку зосередження основних зусиль, проведення спеціальних дій з пошуку та ліквідації диверсійно-розвідувальних сил противника тощо, начальник прикордонної застави уточнює діюче або приймає окреме рішення. Оформлення уточненого або прийнятого окремого рішення здійснюється у вигляді бойового наказу (розпорядження).

У ході підготовки і ведення бойових дій опрацьовується схема опорного пункту та робоча карта начальника прикордонної застави. На схемі опорного пункту обов'язково відображаються: система опорних пунктів і вогневих позицій, система вогню, система інженерних загороджень. На робочій карті відображаються: склад і бойове завдання; положення противника та своїх сил; сусідні та взаємодіючі підрозділи; завдання артилерії, авіації; рубежі відкриття вогню основних вогневих засобів; райони проведення повітряної розвідки; сектора застосування засобів радіоелектронної боротьби (далі – РЕБ) та інша інформація, необхідна для здійснення управління діями підрозділу.

Управління підпорядкованими силами та засобами здійснюється з командно-спостережного пункту (далі – КСП) прикордонної застави. На КСП призначаються «Черговий КСП» (з числа офіцерів), «Черговий підрозділу», «Помічник чергового підрозділу». До складу КСП можуть призначатися й інші особи, з огляду на потреби виконання визначених завдань, забезпечення цілодобового чергування та охорони.

Щоденно начальник прикордонної застави здійснює планування застосування наявних та доданих сил та засобів на добу. На підставі плану застосування сил та засобів на добу опрацьовується розрахунок сил і засобів прикордонної застави щодо елементів бойового порядку для дій за відповідними командами (сигналами). Розрахунок сил і засобів по елементах службового (бойового) порядку доводиться до особового складу та знаходиться на КСП прикордонної застави.

Облік результатів застосування сил та засобів прикордонної застави здійснюється в Журналі бойових дій. Також до нього заносяться всі накази, розпорядження і вказівки, отримані від старшого начальника (штабу) і віддані начальником прикордонної застави. При організації виконання складних завдань може розроблятися планова таблиця взаємодії та інші необхідні документи.

Зазвичай при побудові бойового порядку прикордонної застави для ведення оборони призначаються такі основні елементи:

- позиції відділення в межах ВОП;
- спостережні пости;
- пости повітряної розвідки;
- пости радіоелектронної (радіолокаційної) розвідки;
- розвідувально-пошукові групи;
- мобільні вогневі групи;
- розвідувально-вогневі комплекси;
- блокпости;
- резерви.

Враховуючи значну протяжність ділянки прикордонних застав, наявні сили та засоби при побудові бойового порядку для них визначаються найбільш небезпечні ділянки, де можлива висадка десанту противника, захід диверсійно-розвідувальних сил або ділянки, найбільш придатні для ведення наступальних дій противником. На цих напрямках облаштовуються позиції відділень у межах ВОП, які є основним елементом бойового порядку прикордонної застави. Необхідно відразу зауважити, що розміри ВОП також залежать від особливостей ділянки і зазвичай вони більші, ніж передбачено Бойовими статутами ЗСУ. Відсутня й класична побудова бойового порядку у ВОП, як передбачено цими самими

статутами. Між позиційний простір між ВОП перекривається за рахунок застосування розвідувально-пошукових груп та ведення постійної повітряної розвідки з використанням БпЛА.

Бойовий порядок ВОП охоплює КСП, позиції для відділення, спостережний пост, основні та запасні позиції для вогневих засобів, систему інженерних та мінно-вибухових загороджень. Будується система вогню. Також у межах ВОП, або поблизу нього, передбачається рубіж для розгортання резерву другої черги. В технічному відношенні ВОП забезпечується різними типами засобів зв'язку (інтернет, радіо, проводовий), промисловим та резервним енергоживленням, засобами відеоспостереження (зокрема біспектральні відеокамери), аналізаторами частот виявлення БпЛА противника, та засобами перехоплення їх відеосигналу, а також різними типами засобів радіоелектронної боротьби. З огляду на завдання, можуть додаватись інші додаткові засоби протидії противнику.

Основне завдання ВОП це:

– ведення спостереження за повітряним простором, прилеглою місцевістю до переднього краю оборони та водною поверхнею;

– завдання вогневого ураження противнику під час його висування, розгортання, десантування та атаки переднього краю, недопущення прориву в глибину оборони;

– протидія БПС противника, в тому числі різного типу ударних БпЛА, шляхом їх подавлення засобами радіоелектронної боротьби або вогневого ураження.

Особовий склад у ВОП виконує завдання відповідно до бойового наказу начальника відділення інспекторів прикордонної служби. Для управління боєм розробляється схема ВОП відповідно до вимог Бойових статутів ЗСУ, а також кодована таблиця позивних та сигналів прихованого управління.

За відсутності вогневого контакту з противником на позиціях ВОП здійснюють бойове чергування 1/3 від загальної кількості особового складу відділення інспекторів. Решта перебуває в резерві першої черги, зазвичай на незначній відстані з часом готовності до 20 хв. Резерв розміщується в обладнаних, захищених місцях. З метою уникнення раптового нападу, виявлення та знищення повітряного противника (розвідувальних та ударних БпЛА), на позиції відділення щоденно призначається вогнева група (черговий вогневий засіб).

При веденні оборонного бою бойовий порядок будується згідно зі схемою ВОП відповідно до бойового розрахунку, який проводиться щодня до 20.00 з обов'язковим зазначенням розрахунків основних вогневих засобів.

Для ВОП та кожного вогневого засобу визначається сектор та смуга вогню (враховуючи його вогневі можливості), напрямок та ділянки зосередженого вогню, порядок нанесення вогневого ураження та розгрому противника, у поєднанні з системою комбінованих інженерних та мінно-вибухових заходжень.

У районах детальної розвідки на напрямках зосередження основних зусиль з метою ведення тактичної, аналітичної розвідки та спостереження за змінами в стані та положенні противника облаштовуються пости повітряної розвідки. До складу поста обов'язково призначається екіпаж БпЛА. Місця служби обладнуються додатковими засобами радіотехнічної розвідки. Додатково можуть визначатися райони особливої уваги.

Основне завдання поста радіоелектронної (радіолокаційної) розвідки – виявлення повітряних цілей противника із застосуванням більш специфічних, відповідно й більш ефективних засобів радіолокаційного спостереження (виявлення), наведення на повітряні цілі противника екіпажів перехоплювачів, мобільних вогневих груп та супроводження їх роботи.

Мобільні вогневі групи від прикордонної застави виконують завдання в системі побудови протиповітряної оборони, можуть діяти самостійно, але зазвичай застосовуються за задумом старшого начальника в комплексі з іншими силами та засобами. Основне призначення – безпосереднє виявлення та нанесення вогневого ураження по повітряному противнику, зазвичай ударні та розвідувальні БпЛА, керовані боеприпаси, інші засоби аеророзвідки. Можуть виконувати завдання з визначення позицій, районів шляхом візуального, акустичного та технічного спостереження за повітряною обстановкою або ж здійснення патрулювання за визначеним маршрутом. Завдання виконуються у взаємодії з постами повітряної та радіотехнічної розвідки.

Розвідувально-вогневий комплекс (далі – РВК) є об'єднаними в єдину систему артилерійські засоби (міномети, ствольна артилерія, реактивні системи залпового вогню) та засобами розвідки, наведення й управління, що забезпечують їх вогневе застосування. Переважно силами розвідки та наведення постає екіпаж БпЛА. РВК розміщується у підготовлених в інженерному відношенні позиціях, причому особлива увага приділяється їх маскуванню та постійній зміні на додаткові або запасні. Застосовується РВК для розвідки й ураження в призначених йому об'єктів (цілей) у міру їх виявлення. Основними об'єктами ураження РВК є артилерійські та мінометні підрозділи противника на вогневих позиціях, транспортні засоби та місця зосередження

особового складу, радіоелектронні об'єкти систем управління військами. Також особлива увага приділяється на виявлення та в подальшому нанесення вогневого ураження по місцях розміщення пунктів управління БпЛА. В основному РВК застосовується за рішенням начальника прикордонного загону.

На основних шляхах сполучення в тилу ділянки прикордонної застави облаштовуються блокпости, на яких виконують завдання співробітники Національної поліції України, завдання ж військовослужбовців прикордонних застав на блокпостах – здійснення їх вогневого прикриття.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже у статті розглянуто особливості застосування сил та засобів прикордонної застави, як основного підрозділу прикордонного загону, під час ведення бойових дій з підрозділами російсько-окупаційних військ. Під час викладення матеріалу основну увагу було зосереджено на побудові бойового порядку прикордонної застави. Враховано особливості обстановки та фізико-географічних умов, в яких підрозділ виконує поставлені завдання. Розкрито питання організації оперативно-службової діяльності та послідовність роботи управління підрозділу з керівництва нею. В ході викладення матеріалу було здійснено узагальнення бойового досвіду підрозділів прикордонного загону з метою використання його в подальших дослідженнях.

Подальші дослідження може бути спрямовано на вдосконалення методики роботи органів управління прикордонної застави з підготовки та ведення бойових дій, прийняття управлінських рішень.

Список використаних джерел

1. Про оборону України : Закон України від 06 грудня 1991 року № 1932-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text> (дата звернення 10.03.2025).

2. Про Державну прикордонну службу України : Закон України від 03 квітня 2003 року № 661-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15#Text> (дата звернення 10.03.2025).

3. Мазур В. Ю., Сімчук П. М. Особливості роботи штабу прикордонного загону організаційно-штатної структури бригадного типу в умовах підпорядкування органам військового управління Збройних сил України. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія : військові та технічні науки*. Хмельницький : НАДПСУ, 2024. № 1(94). С. 57–65.

4. Мальцев А. Ю., Сімчук П. М., Залож В. В. Аналіз бойового досвіду застосування сил і засобів органів охорони державного кордону у складі сил оборони під час відбиття збройної агресії: проблемні

питання та можливі шляхи їх вирішення. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: військові та технічні науки*. Хмельницький : НАДПСУ 2023. № 1(90). С. 62–71. DOI: <https://doi.org/10.32453/3.v90i1.1344>

5. Залож В., Карасьов Д. Аналіз бойового досвіду участі підрозділів Державної прикордонної служби у складі сил оборони у відбитті збройного вторгнення та стабілізаційної операції. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія : Військові та технічні науки*. Хмельницький : НАДПСУ, 2023. № 4(93). С. 31–38. DOI: <https://doi.org/10.32453/3.v93i4.1515>

6. Івашков Ю., Залож В. Аналіз досвіду органів та підрозділів Державної прикордонної служби України під час проведення антитерористичної операції. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України*. Хмельницький : НАДПСУ, 2016. № 4(70). С. 41–49.

7. Братко А. Методика планування прикордонних (спільних прикордонних) операцій на державному кордоні. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України*. Хмельницький : НАДПСУ, 2024. № 1(35). С. 8–18.

8. Лемешко В. В. Рекомендації начальнику органу охорони державного кордону щодо планування застосування прикордонного підрозділу швидкого реагування під час загострення воєнно-політичної обстановки. *Честь і закон*. 2017. № 2(61). С. 62–66.

9. Михайленко О. В., Балагур Л. О. Розвиток форм і способів застосування підрозділів державної прикордонної служби в складі оперативного-тактичних угруповань. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького. Серія: військові та технічні науки*. Хмельницький : НАДПСУ, 2018. № 1(75). С. 155–166.

10. Наказ АДПСУ Про основні засади організації оперативного-службової діяльності підрозділами охорони державного кордону в 2025 році, від 17.12.2024 № 229.

11. Бойовий статут Механізованих і Танкових військ Сухопутних військ Збройних Сил України. Частина II (Батальйон, рота) : наказ командувача Сухопутних військ Збройних сил України від 30.12.2016 № 605. Київ, 2016.

References

1. Zakon Ukrainy «Pro oboronu Ukrainy» : № 1932-XII [Law of Ukraine «On the Defense of Ukraine» activity no. 1932-XII]. (6 December 1991). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text> (Accessed 10 March 2025). [in Ukrainian].

2. Zakon Ukrainy «Pro Derzhavnu prykordonnu sluzhbu Ukrainy» № 661-IV [Law of Ukraine «On the State Frontier Service of Ukraine» activity no. 661-IV]. (3 April 2003). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/en/661-15#Text>. (Accessed 10 March 2025) [in Ukrainian].

3. Mazur, V. Yu., Simchuk, P. M. (2024). *Osoblyvosti roboty shtabu prykordonnoho zahonu orhanizatsiyoshtatnoyi struktury bryhadnoho typu v umovakh pidporyadkuvannya orhanam viyskovoho upravlinnya Zbroynykh syl Ukrainy* [Peculiarities of the work of the headquarters of the border detachment of the organizational and staff structure of the brigade type under the conditions of subordination to the military management bodies of the Armed Forces of Ukraine]. *Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoyi akademiyi Derzhavnoyi prykordonnoyi sluzhby Ukrainy imeni Bohdana Khmelnytskoho. Seriya: viyskovi ta tekhnichni nauky*. Khmelnytskyi : NADPSU, No. 1(94), pp. 57–65. [in Ukrainian]

4. Maltsev, A., Simchuk, P., Zalozh, V. (2023). *Analiz boiovoho dosvidu zastosuvannya syl i zasobiv orhaniv okhorony derzhavnogo kordonu u skladi syl obozony pid chas vidbytta zbroinoi ahresii: problemni pytannia ta mozhyvi shliakhy yikh vyrishennia* [Analysis of the combat experience of the use of forces and means of state border protection bodies as part of the defense forces during the repulsion of armed aggression: problematic issues and possible ways to solve them]. *Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoyi sluzhby Ukrainy. Seriya: viyskovi ta tekhnichni nauky*, Khmelnytskyi : NADPSU, No. 1 (90), pp. 62–71. DOI: <https://doi.org/10.32453/3.v90i1.1344> [in Ukrainian].

5. Zalozh, V., Karasov, D. (2023). *Analiz boyovoho dosvidu uchasti pidrozdiliv Derzhavnoyi prykordonnoyi sluzhby u skladi syl oborony u vidbytta zbroynoho vtorhennya ta stabilizatsiynoyi operatsiyi* [Analysis of the combat experience of the participation of units of the State Border Service as part of the defense forces in repelling an armed invasion and stabilization operation]. *Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoyi akademiyi Derzhavnoyi prykordonnoyi sluzhby Ukrainy. Seriya: Viyskovi ta tekhnichni nauky*, Khmelnytskyi : NADPSU, No. 4(93), pp. 31–38. DOI: <https://doi.org/10.32453/3.v93i4.1515> [in Ukrainian].

6. Ivashkov, Y., Zalozh, V. (2016). *Analiz dosvidu orhaniv ta pidrozdiliv Derzhavnoyiya antyterorystychnoyi operatsiyi* [Analysis of the experience of bodies and units of the State Border Service of Ukraine during the anti-terrorist operation]. *Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoyi akademiyi Derzhavnoyi prykordonnoyi sluzhby Ukrainy*, Khmelnytskyi : NADPSU, No. 4(70), pp. 41–49. [in Ukrainian]

7. Bratko, A. (2024). *Metodyka planuvannia prykordonnykh (spilnykh prykordonnykh) operatsii na derzhavnomu kordonu* [Methodology for planning border (joint border) operations at the state border]. *Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoi akademiyi Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy*. Khmelnytskyi : NADPSU, No. 1(35), pp. 8–18. [in Ukrainian].

8. Lemeshko V. (2017). *Rekomendatsii nachalnyku orhanu okhorony derzhavnoho kordonu shchodo planuvannia zastosuvannia prykordonnoho pidrozdilu shvydkoho reahuvannia pid chas zahostrennia voienno-politychnoi obstanovky* [Recommendations to the head of the state border protection body on planning the use of the border rapid reaction unit during the aggravation of the military-political situation]. *Honor and law*. No. 2(61), pp. 62–66. [in Ukrainian].

9. Mykhaylenko, O. V., Balahur, L. O. (2018) *Rozvytok form i sposobiv zastosuvannya pidrozdiliv derzhavnoi prykordonnoi sluzhby v skladi operatyvno-taktychnykh uhrupuvan*. [Development of forms and methods of application of units of the state border service as part of operational-tactical groups]. *Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoi akademiyi Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy. Seriya: viyskovi ta tekhnichni nauky*. Khmelnytskyy. No. 1(75). pp. 155–166. [in Ukrainian]

10. *Nakaz ADPSU «Pro osnovni zasady orhanizatsiyi operatyvno-sluzhbovoyi diyalnosti pidrozdilamy okhorony derzhavnoho kordonu v 2025 rotsi»*. [On the basic principles of organizing operational and service activities by state border protection units in 2025.] No 229 (2024, 17 December). [in Ukrainian].

11. *Nakaz komanduvacha Sukhoputnykh viisk Zbroinykh syl Ukrainy Boiovyi statut Mekhanizovanykh i Tankovykh viisk Sukhoputnykh viisk Zbroinykh Syl Ukrainy. Chastyna II (Batalon, rota)* [Order of the Commander of the Land Forces of the Armed Forces of Ukraine Combat statute of the Mechanized and Tank troops of the ground forces of the Armed Forces of Ukraine. Part II (Battalion, Company)]. (2016, 30 December). [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції / Received: 15.03.2025

Процеңзовано / Revised: 25.03.2025

Схвалено до друку / Accepted: 05.04.2025

Hrinchenko Vitaliy

Doctor of Philosophy in State Border Security,
Associate Professor
of the Department of Border Guard
Service Bohdan Khmelnytskyi
National Academy
of the State Border Guard Service of Ukraine

Chepkyi Ihor

Lecturer of the Border Guard Service Department
of the Bohdan Khmelnytskyi National Academy
of the State Border Guard Service of Ukraine

FEATURES OF THE USE OF FORCES AND MEANS OF A BORDER OUTPOST DURING COMBAT OPERATIONS IN A RIVER SECTION

This article examines the experience of employing a border outpost as the primary combat unit of a border detachment, tasked with fulfilling the objectives set by military command authorities within its designated defence sector. The study analyses the peculiarities of using the forces and means of a border outpost in accordance with the prevailing situation, as well as the specifics of executing combat tasks in a river section, where the water barrier lies directly along the line of engagement between opposing forces.

The article explores the operational environment in which a border outpost conducts defensive actions. It determines how the physical and geographical characteristics of the terrain influence both the tactics of the enemy and the operations of the border outpost & apos, s units. The primary tasks assigned to the border outpost are outlined.

Particular attention is given to the organization of operational and service activities within the border outpost, considering the requirements of legal and regulatory acts issued by both the Administration of the State Border Guard Service of Ukraine and the Ministry of Defence of Ukraine. The general procedure for border outpost command operations is defined - from the moment the head of the border detachment issues combat orders for defensive operations to the assignment of specific tasks to combat formation elements.

The article emphasizes that the head of the border outpost must determine the details of their defensive battle (actions) decision and outlines the structure of a combat order for their unit. The authors also examine the construction of combat formations, taking into account the available forces and means of the border outpost, as well as the physical-geographical conditions and the size of the operational area. The specifics of employing combat formation elements during defensive actions are detailed. The summarized combat experience can be utilized in further research.

Keywords: operational and service activities; defensive battle; defensive actions; border outpost; combat formation development; planning; command.

УДК 355.24:614.88

DOI 10.59226/2786-6920.1.2025.55-60

ГУТЧЕНКО КАТЕРИНА СЕРГІЇВНА

*кандидат медичних наук, провідний науковий співробітник
Центрального науково-дослідного інституту Збройних Сил України
<https://orcid.org/0009-0008-6377-7745>*

КОЗАЧУК В'ЯЧЕСЛАВ ЛЕОНІДОВИЧ

*кандидат технічних наук, старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник
Центрального науково-дослідного інституту Збройних Сил України
<https://orcid.org/0000-0002-0207-7461>*

ГУТЧЕНКО АНДРІЙ ГЕННАДІЙОВИЧ

*старший викладач кафедри Харківського національного
університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба
<https://orcid.org/0009-0004-1748-6833>*

МЕТОДИКА ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ МЕДИКО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

Статтю присвячено розробленню методики оцінювання ефективності медико-психологічної реабілітації військовослужбовців Збройних Сил України в умовах сучасних бойових дій. Запропоновано комплексний підхід, що враховує часові, ресурсні та економічні фактори, а також психологічні аспекти. Методика базується на векторній алгебрі та перетворенні Лапласа для розрахунку інтегрального показника ефективності. Наведено числовий приклад, що підтверджує працездатність підходу. Результати може бути використано для оптимізації реабілітаційних процесів та впровадження у систему медичного забезпечення Збройних Сил України.

Ключові слова: *медико-психологічна реабілітація; ефективність; військовослужбовці; векторна алгебра; перетворення Лапласа; методика.*

Постановка проблеми. Досвід відсічі збройної агресії росії переконливо засвідчує, що питання медичного забезпечення військовослужбовців Збройних Сил (ЗС) України стають найактуальнішими.

Але має йтися не лише про своєчасну медичну допомогу військовослужбовцям, які отримали поранення та травми, а й відновлення їх фізичного та психічного здоров'я після поранень, контузій

та психологічних травм. Ефективна система медико-психологічної реабілітації, у тому числі й превентивної, військовослужбовців стає критично важливим фактором для підтримки боєздатності ЗС України та забезпечення їх готовності до виконання бойових завдань. Проте наявні методики оцінювання ефективності системи медико-психологічної реабілітації мають певні обмеження, пов'язані з недостатнім урахуванням комплексного характеру медико-психологічної реабілітації, особливо в умовах воєнного стану.

Сучасні бойові дії, пов'язані з відбиттям збройної агресії російської федерації, спричиняють значні втрати серед військовослужбовців ЗС України. Це робить питання ефективної медико-психологічної реабілітації вкрай актуальним. Відновлення боєздатності після поранень, контузій, психологічних травм та інших ушкоджень є критично важливим аспектом медичного забезпечення. Однак наявні методики оцінювання ефективності реабілітаційних заходів мають обмежене застосування в умовах воєнного стану, оскільки не враховують комплексний підхід із залученням часових, ресурсних, економічних факторів та специфіки психологічної реабілітації. Це зумовлює необхідність розроблення нових методичних підходів, які забезпечать об'єктивне оцінювання ефективності медико-психологічної реабілітації військовослужбовців в умовах бойових дій.

Аналіз остатніх досліджень і публікацій. Питання медико-психологічної реабілітації військовослужбовців у контексті сучасних бойових дій є предметом активного наукового обговорення як в Україні, так і за кордоном. Останні дослідження засвідчують значний інтерес до проблеми відновлення фізичного та психічного здоров'я військовослужбовців, які отримали поранення, контузії або психологічні травми під час виконання бойових завдань. Проте більшість наявних підходів до оцінювання ефективності реабілітаційних заходів мають обмеження, пов'язані з недостатнім урахуванням комплексного характеру медико-психологічної реабілітації, особливо в умовах воєнного стану.

У працях зарубіжних авторів основним акцентом є використання економічних показників для оцінювання ефективності медичного забезпечення [1–3]. Наприклад, у дослідженні Дж. Смітта та ін. [1] запропоновано метод співвідношення витрат та отриманих вигод (cost-benefit analysis), який дозволяє визначити ефективність медичних заходів з погляду фінансових витрат. Однак цей підхід не враховує часові, ресурсні та психологічні аспекти реабілітації, що обмежує його застосування у військовій сфері.

У дослідженнях П. Грін, Р. Тейлор та ін. [4; 5] розглянуто питання оцінювання ефективності медичної

реабілітації в контексті задоволення потреб пацієнтів. Учені пропонують використовувати суб'єктивні показники, як-от рівень задоволеності пацієнтів якістю наданих послуг. Незважаючи на важливість врахування суб'єктивного фактора, такі методики мають обмежену придатність для оцінювання ефективності реабілітації в умовах бойових дій, оскільки не враховують об'єктивні параметри, зокрема тривалість, трудомісткість та вартість процесу.

У контексті психологічної реабілітації військовослужбовців значний внесок зроблено у дослідженнях В. Іванова, С. Петрова, К. Андерсона [6–8]. Зокрема, у праці В. Іванова запропоновано метод оцінювання ефективності психологічної реабілітації на основі соціологічних опитувань [6]. Дослідники використовують дані опитувань для розрахунку коефіцієнтів медичної та соціальної ефективності. Однак цей підхід має суттєвий недолік: результати опитувань не завжди є об'єктивними, а вибірка може бути недостатньо репрезентативною для формування узагальнених висновків.

У вітчизняних дослідженнях означеної проблематики акцентується на розробленні методик оцінювання ефективності медичного забезпечення у військовій сфері [9–11]. Наприклад, запропоновано підхід до оцінювання ефективності логістики медичного забезпечення, який може бути адаптований для аналізу реабілітаційних процесів [9]. Однак цей підхід має обмеження, оскільки враховує лише один критерій ефективності, тоді як інші фактори розглядаються як обмеження.

Отже, аналіз останніх досліджень засвідчує, що наявні методики оцінювання ефективності медико-психологічної реабілітації мають певні обмеження, пов'язані з недостатнім урахуванням комплексного характеру реабілітаційного процесу, особливо в умовах бойових дій. Це обумовлює необхідність розроблення нових підходів, які дозволять об'єктивно оцінювати ефективність медико-психологічної реабілітації, враховуючи всі ключові фактори, зокрема психологічний стан військовослужбовців.

Метою статті є розроблення методики оцінювання ефективності медико-психологічної реабілітації військовослужбовців Збройних Сил України.

Виклад основного матеріалу. Медико-психологічну реабілітацію, як і більшість керованих технологічних процесів, можна охарактеризувати певними показниками, зокрема:

- ступінь виконання спеціалізованих заходів медико-психологічної реабілітації ($P_{\text{мр}}$);
- тривалість процесу безпосередньо медико-психологічної реабілітації ($t_{\text{мр}}$);
- трудомісткість процесу медико-психологічної реабілітації ($Tr_{\text{мр}}$);

– вартість (передусім фінансова) медико-психологічної реабілітації ($C_{\text{мр}}$).

Тобто, ефективність медико-психологічної реабілітації є функцією від перелічених показників:

$$E_{\text{мр}} = F(P_{\text{мр}}, t_{\text{мр}}, Tr_{\text{мр}}, C_{\text{мр}}).$$

У цьому випадку приймаємо, що потрібна ефективність медико-психологічної реабілітації досягається за умови досягнення максимального значення ступеню виконання спеціалізованих заходів медико-психологічної реабілітації $P_{\text{мр}}$ та мінімальних значень витрат часу, трудомісткості та вартості.

Із наведених чотирьох показників лише визначення першого викликає певні труднощі, розрахунок другого, третього та четвертого здійснюється відносно просто, для чого використовують відповідні нескладні методики. Значно складнішим є визначення ефективності медико-психологічної реабілітації в цілому, отримання її інтегральної оцінки з урахуванням усіх перелічених показників.

Завдання ускладнюється ще й такими умовами:

1) згадані показники мають різні одиниці виміру, тому їх необхідно привести до відносних одиниць;

2) перший із цих показників (показник-вектор ступеню виконання спеціалізованих заходів медичної реабілітації $P_{\text{мр}}$) є стимулятором, тобто його збільшення позитивно впливає на ефективність, а решта з них – дестимуляторами, їхнє збільшення зменшує інтегральну ефективність медико-психологічної реабілітації.

Рішення цього завдання може бути знайдене шляхом застосування математичного апарату векторної алгебри. Для цього доцільно уявити процес оцінювання медико-психологічної реабілітації як вектор, що починається у деякій точці O – початок впливу на наявний стан медичної реабілітації, при цьому задача полягає у визначенні значення цього вектору.

Маємо 4 вектори:

– \overline{OA} – ступінь виконання спеціалізованих заходів медико-психологічної реабілітації $P_{\text{мр}}$ ($\overline{OA} = \vec{a}$);

– \overline{OB} – тривалість процесу безпосередньо медико-психологічної реабілітації $t_{\text{мр}}$ ($\overline{OB} = \vec{b}$);

– \overline{OC} – трудомісткість процесу медико-психологічної реабілітації $Tr_{\text{мр}}$ ($\overline{OC} = \vec{c}$);

– \overline{OD} – вартість (передусім фінансова) медико-психологічної реабілітації $C_{\text{мр}}$ ($\overline{OD} = \vec{d}$).

Отже, задача зводиться до обчислення результуючого вектору $E_{\text{мр}}$ (рис. 1).

У загальному випадку кути між векторами \vec{a} , \vec{b} , \vec{c} , \vec{d} можуть приймати значення від 0° до 180° . Більш того, виходячи з суті векторів \vec{b} , \vec{c} , \vec{d} , ці вектори повинні розглядатися зі знаком “–”, тобто кут між вектором \vec{a} та векторами \vec{b} , \vec{c} , \vec{d} більше 90° ; кути між вектором \vec{b} та вектором \vec{c} , між вектором \vec{b} та вектором \vec{d} , між \vec{c} та \vec{d} менше 90° , але

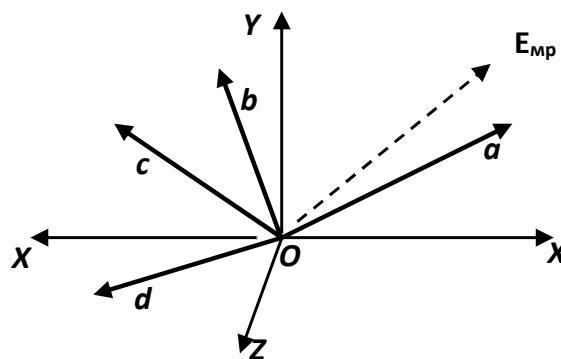

Рис. 1. Вектори-показники медико-психологічної реабілітації (приклад).
Джерело: розроблено авторами

не є обов’язковою умовою, що вектори \vec{b} , \vec{c} , \vec{d} є колінеарними, що означає – кути між цими векторами дорівнюють 0° (колінеарні вектори у даній задачі – це частковий випадок).

Зважаючи на перелічені початкові умови, першим кроком для визначення значення результуючого вектора є обчислення векторів \vec{b} , \vec{c} , \vec{d} . Відповідно до закону додавання векторів діє правило асоціативного додавання: $(\vec{b} + \vec{c}) + \vec{d} = \vec{b} + (\vec{c} + \vec{d})$. У такий спосіб спочатку отримують суму векторів $\vec{b} + \vec{c}$, а потім до результату $\vec{b} + \vec{c}$ додають вектор \vec{d} .

Для визначення кута між векторами \vec{b} та \vec{c} , між \vec{c} та \vec{d} можна використати правило добутку ненульових векторів [9]. Згідно з цим правилом $\vec{b} \cdot \vec{c} = |\vec{b}| \cdot |\vec{c}| \cos(\vec{b}, \vec{c})$, тобто $\cos(\vec{b}, \vec{c}) = \vec{b} \cdot \vec{c} / (|\vec{b}| \cdot |\vec{c}|)$. Зазначимо, що для колінеарних векторів $\cos(\vec{b}, \vec{c}) = 1$.

Аналогічно визначається сума векторів \vec{a} з сумою векторів \vec{b} , \vec{c} , \vec{d} . При обчисленні варто враховувати, що сума $(\vec{b} + \vec{c} + \vec{d})$ має знак “–”, тобто $\vec{a} + [-(\vec{b} + \vec{c} + \vec{d})]$. Отже, отримується підсумковий вектор ефективності медико-психологічної реабілітації $E_{\text{мр}}$ за усіма критеріями (показниками) з урахуванням їхніх взаємних кутів та знаків.

Для визначення приросту (зміни) ефективності медико-психологічної реабілітації – як скалярної, а не векторної величини – доцільно застосувати оберотне перетворення Лапласа:

$$f(t) = \frac{1}{2\pi i} \lim_{\omega \rightarrow \infty} \int e^{st} F(s) ds, \quad (1)$$

$$\text{де } F(s) = \begin{bmatrix} F_1(s) \\ F_2(s) \\ \dots \\ F_n(s) \end{bmatrix},$$

s – перемінна перетворення Лапласа;

$F_i(s)$ – перетворена функція для i -тої компоненти вектора.

Для розв'язання виразу (1) підсумковий вектор ефективності медико-психологічної реабілітації варто представити функцією-вектором частково похідних у області Лапласа:

$$F(s) = \partial s^n / \partial t + \partial s^{n-1} / \partial t + \partial s^{n-2} / \partial t + a. \quad (2)$$

З метою спрощення рішення виразу (1) можна провести декомпозицію виразу (2) та провести оборотне перетворення Лапласа частками, для кожної компоненти $F_i(s)$ незалежно:

$$F_i(s) = \partial s^n / \partial t; \quad F_i(s) = \partial s^{n-1} / \partial t;$$

$$F_i(s) = \partial s^{n-2} / \partial t + a,$$

де n – це показник ступеню.

Для знаходження оберненого перетворення Лапласа доцільно використати формулу:

$$L^{-1}\{s^n\} = \delta^{(n)}(t), \quad (3)$$

де $\delta^{(n)}(t)$ – n -та похідна дельта-функції Дірака.

Приклад розрахунку інтегрального векторного показника ефективності медико-психологічної реабілітації $E_{\text{мр}}$.

Вихідні дані

Припустимо, що маємо числові значення приросту для кожної складової інтегрального показника ефективності медичної реабілітації:

- 1) $\bar{a} = 0,2$ (приріст ступеню виконання спеціалізованих заходів від точки O , од.);
- 2) $\bar{b} = 0,5$ (приріст тривалості виконання спеціалізованих заходів від точки O , од.);
- 3) $\bar{c} = 0,7$ (приріст трудомісткості виконання спеціалізованих заходів від точки O , од.);
- 4) $\bar{d} = 0,3$ (приріст вартості виконання спеціалізованих заходів від точки O , од.).

Кути між векторами становлять:

$$\Theta_{ab} = 30^\circ; \quad \Theta_{ac} = 45^\circ; \quad \Theta_{ad} = 60^\circ; \quad \Theta_{bc} = 15^\circ; \quad \Theta_{bd} = 75^\circ;$$

$$\Theta_{cd} = 25^\circ.$$

Використовуючи формулу для обчислення результуючого вектора $E_{\text{мр}}$, отримаємо такі вирази:

$$\bar{f} = \bar{b} + \bar{c} + \bar{d} + \bar{b} \cdot \bar{c} \cos(bc) + \bar{b} \cdot \bar{d} \cos(bd) + \bar{c} \cdot \bar{d} \cos(cd),$$

$$E_{\text{мр}} = a + f + a \cdot f \cos(af),$$

де \bar{f} – умовний сумарний вектор, введений для спрощення обчислення;

$\cos(bc)$, $\cos(bd)$, $\cos(cd)$, $\cos(af)$ – косинуси кутів між відповідними векторами.

Приймаємо, що кут між векторами \bar{a} та \bar{f} дорівнює 135° .

$$\bar{f} = 0,5 + 0,7 + 0,3 + 0,5 \cdot 0,7 \cdot \cos 15^\circ + 0,5 \cdot 0,3 \cdot \cos 75^\circ + 0,7 \cdot 0,3 \cdot \cos 25^\circ = 2,05.$$

$$E_{\text{мр}} = a + f + a \cdot f \cos(af) = 0,2 + (-2,05) + 0,2 \cdot (-2,05) \cdot \cos 135^\circ = |-1,645|.$$

Проведені розрахунки засвідчують, що збільшення одного з показників-векторів b , c , d на 20 відсотків призводять до зменшення $E_{\text{мр}}$ приблизно на таку саму величину, оскільки процеси майже лінійні.

Отже, можна зробити висновок, що запропонований методичний підхід є працездатним та адекватним наявним процесам, а також не суперечить здоровому глузду щодо оцінювання ефективності складних різнонаправлених процесів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У статті запропоновано методичний підхід до оцінювання ефективності медичної реабілітації у Збройних Силах України. Підхід побудований на використанні методів векторної алгебри. Він дозволяє сформулювати сукупність показників для формалізованого описання медичної реабілітації та визначити інтегральне значення обраних показників. Також обґрунтовано доцільність використання математичних методів для інтегрального оцінювання ефективності медичної реабілітації в умовах бойових дій. Проведено чисельний розрахунок, який підтверджує адекватність та працездатність запропонованого підходу. Перспективами подальших досліджень є визначення можливості використання запропонованого методичного підходу для формулювання критеріїв оцінювання ефективності різних ієрархічних рівнів системи медичного забезпечення. Крім того, у подальших дослідженнях запропонований підхід може бути використано під час оптимізації складу сил та засобів, призначених для вирішення завдань медичного забезпечення.

Список використаних джерел

1. Albrecht, M., Krauth, C., Rieger, J., Lamprecht, F., Kersting, A., & Schwartz, F. W. (2000). Concept for a health care economic evaluation of short- and long-term costs and effectiveness parameters of an expanded ambulatory psychosomatic rehabilitation program. *Gesundheitswesen*, 62(3), 156–160. <https://doi.org/10.1055/s-2000-10485>
2. Krauth, C., Hessel, F., Klingelhöfer, H. E., Schweikert, B., Hansmeier, T., & Wasem, J. (2005). Health economic evaluation of rehabilitation programmes in the «rehabilitation sciences» research funding programme in Germany [Article in German]. *Gesundheitswesen*. <https://doi.org/10.1055/s-2005-867002>
3. Keith, R. A. (1998). Patient satisfaction and rehabilitation services. *Archives of Physical Medicine and Rehabilitation*, 79(9), 1122–1128. [https://doi.org/10.1016/s0003-9993\(98\)90182-4](https://doi.org/10.1016/s0003-9993(98)90182-4)
4. Plewnia, A., Bengel, J., & Körner, M. (2016). Patient-centeredness and its impact on patient satisfaction

and treatment outcomes in medical rehabilitation. *Patient Education and Counseling*, 99 (12), 2063–2070. <https://doi.org/10.1016/j.pec.2016.07.018>

5. Heathcote, K., Wullschleger, M., & Sun, J. (2019). The effectiveness of multi-dimensional resilience rehabilitation programs after traumatic physical injuries: A systematic review and meta-analysis. *Disability and Rehabilitation*, 41(24), 2865–2880. <https://doi.org/10.1080/09638288.2018.1479780>

6. McCarron, K., Dasgupta, M., Campbell, C., Hull, A., Namazi, S., Adams, A., Allen, N., Bloeser, K., Thomas, L., Reinhard, M., Scholten, J., & Schwartz, B. (2019). Social rehabilitation for military veterans with traumatic brain injury, psychological trauma, and chronic neuropsychiatric symptoms: Intervention development and initial outcomes. *Psychiatric Rehabilitation Journal*, 42(1), 52–59. <https://doi.org/10.1037/prj0000361>

7. Gray, M., Chung, J., Aguila, F., Williams, T. G., Teraoka, J. K., & Harris, O. A. (2018). Long-term functional outcomes in military service members and veterans after traumatic brain injury/polytrauma inpatient rehabilitation. *Archives of Physical Medicine and Rehabilitation*, 99(2S), S33–S39. <https://doi.org/10.1016/j.apmr.2017.08.465>

8. Skowron-Grabowska, B., Wincewicz-Bosy, M., Dymyt, M., Sadowski, A., Dymyt, T., & Wąsowska, K. (2022). Healthcare supply chain reliability: The case of medical air transport. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(7), 4336. <https://doi.org/10.3390/ijerph19074336>

9. Flood, A., & Keegan, R. J. (2022). Cognitive resilience to psychological stress in military personnel. *Frontiers in Psychology*, 13, 809003. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.809003>

10. Brusco, N. K., Taylor, N. F., Watts, J. J., & Shields, N. (2014). Economic evaluation of adult rehabilitation: A systematic review and meta-analysis of randomized controlled trials in a variety of settings. *Archives of Physical Medicine and Rehabilitation*, 95(1), 94–116.e4. <https://doi.org/10.1016/j.apmr.2013.03.017>

References

1. Albrecht, M., Krauth, C., Rieger, J., Lamprecht, F., Kersting, A., & Schwartz, F. W. (2000). Concept for a health care economic evaluation of short- and long-term costs and effectiveness parameters of an expanded ambulatory psychosomatic rehabilitation program. *Gesundheitswesen*, 62(3), 156–160. <https://doi.org/10.1055/s-2000-10485> [in English].

2. Krauth, C., Hessel, F., Klingelhöfer, H. E., Schweikert, B., Hansmeier, T., & Wasem, J. (2005). Health economic evaluation of rehabilitation programmes in the «rehabilitation sciences» research funding programme

in Germany [Article in German]. *Gesundheitswesen*. <https://doi.org/10.1055/s-2005-867002> [in English].

3. Keith, R. A. (1998). Patient satisfaction and rehabilitation services. *Archives of Physical Medicine and Rehabilitation*, 79(9), 1122–1128. [https://doi.org/10.1016/s0003-9993\(98\)90182-4](https://doi.org/10.1016/s0003-9993(98)90182-4) [in English].

4. Plewnia, A., Bengel, J., & Körner, M. (2016). Patient-centeredness and its impact on patient satisfaction and treatment outcomes in medical rehabilitation. *Patient Education and Counseling*, 99(12), 2063–2070. <https://doi.org/10.1016/j.pec.2016.07.018> [in English].

5. Heathcote, K., Wullschleger, M., & Sun, J. (2019). The effectiveness of multi-dimensional resilience rehabilitation programs after traumatic physical injuries: A systematic review and meta-analysis. *Disability and Rehabilitation*, 41(24), 2865–2880. <https://doi.org/10.1080/09638288.2018.1479780> [in English].

6. McCarron, K., Dasgupta, M., Campbell, C., Hull, A., Namazi, S., Adams, A., Allen, N., Bloeser, K., Thomas, L., Reinhard, M., Scholten, J., & Schwartz, B. (2019). Social rehabilitation for military veterans with traumatic brain injury, psychological trauma, and chronic neuropsychiatric symptoms: Intervention development and initial outcomes. *Psychiatric Rehabilitation Journal*, 42(1), 52–59. <https://doi.org/10.1037/prj0000361> [in English].

7. Gray, M., Chung, J., Aguila, F., Williams, T. G., Teraoka, J. K., & Harris, O. A. (2018). Long-term functional outcomes in military service members and veterans after traumatic brain injury/polytrauma inpatient rehabilitation. *Archives of Physical Medicine and Rehabilitation*, 99(2S), S33–S39. <https://doi.org/10.1016/j.apmr.2017.08.465> [in English].

8. Skowron-Grabowska, B., Wincewicz-Bosy, M., Dymyt, M., Sadowski, A., Dymyt, T., & Wąsowska, K. (2022). Healthcare supply chain reliability: The case of medical air transport. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(7), 4336. <https://doi.org/10.3390/ijerph19074336> [in English].

9. Flood, A., & Keegan, R. J. (2022). Cognitive resilience to psychological stress in military personnel. *Frontiers in Psychology*, 13, 809003. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.809003> [in English].

10. Brusco, N. K., Taylor, N. F., Watts, J. J., & Shields, N. (2014). Economic evaluation of adult rehabilitation: A systematic review and meta-analysis of randomized controlled trials in a variety of settings. *Archives of Physical Medicine and Rehabilitation*, 95(1), 94–116.e4. <https://doi.org/10.1016/j.apmr.2013.03.017> [in English].

Стаття надійшла до редакції / Received: 02.02.2025

Прорецензовано / Revised: 12.02.2025

Схвалено до друку / Accepted: 22.02.2025

Hutchenko Kateryna

Candidate of Medical Sciences, Leading Researcher
at the Central Research Institute
of the Armed Forces of Ukraine

Kozachuk Viacheslav

Candidate of Technical Sciences,
Senior Researcher, Leading Researcher
at the Central Research Institute
of the Armed Forces of Ukraine

Hutchenko Andriy

Senior Lecturer at the Department of the
Kharkiv National University
of the Air Force named after Ivan Kozhedub

**METHODOLOGY FOR ASSESSING THE
EFFECTIVENESS OF MEDICAL AND
PSYCHOLOGICAL REHABILITATION
OF SERVICEMEN OF THE ARMED FORCES
OF UKRAINE**

The article is devoted to the development of a methodology for assessing the effectiveness of medical and psychological rehabilitation of servicemen of the Armed Forces of Ukraine in the context of modern combat operations.

The relevance of the study is determined by the significant losses among personnel due to the armed aggression of the Russian Federation, which makes the issue of effective rehabilitation, including both medical and psychological components, critically important for

restoring the combat capability of servicemen. Existing methods for evaluating the effectiveness of rehabilitation measures have limitations, as they do not take into account a comprehensive approach that includes time, resource, and economic factors, as well as the specifics of psychological rehabilitation.

The article proposes a new methodology based on the use of vector algebra and Laplace transform methods to calculate an integral indicator of effectiveness. The developed methodology allows for a comprehensive assessment of the rehabilitation process, taking into account the degree of implementation of specialized measures, their duration, labor intensity, cost, and psychological aspects.

A numerical example is provided, which confirms the adequacy and feasibility of the proposed approach. The obtained results can be used to optimize the processes of medical and psychological rehabilitation in the military sphere. Prospects for further research include improving the methodology for assessing effectiveness at different hierarchical levels of the medical support system, as well as expanding the application of the proposed approach to analyze other aspects of military medicine. The article provides recommendations for implementing the methodology into the practice of medical support for the Armed Forces of Ukraine.

Keywords: *medical and psychological rehabilitation; effectiveness; military personnel; vector algebra; Laplace transform; methodology.*

355 УДК

DOI 10.59226/2786-6920.1.2025.61-71

ВАСИЛЬЄВ МИКОЛА ВОЛОДИМИРОВИЧ

*викладач кафедри тактики та тактико-спеціальної підготовки
Київського інституту Національної гвардії України
<https://orcid.org/0009-0001-2795-1717>*

ХАЦАЮК ОЛЕКСАНДР ВОЛОДИМИРОВИЧ

*заслужений тренер України, начальник кафедри фізичного
виховання, спеціальної фізичної підготовки і спорту –
начальник фізичної підготовки і спорту
Київського інституту Національної гвардії України
<https://orcid.org/0000-0002-4166-9099>*

РЕПЕНКО ОЛЕКСАНДР МИКОЛАЙОВИЧ

*старший викладач кафедри тактики та
тактико-спеціальної підготовки
Київського інституту Національної гвардії України
<https://orcid.org/0009-0009-6888-6083>*

ІНТЕГРАЦІЯ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕС ПЛАНУВАННЯ БОЙОВИХ ОПЕРАЦІЙ

У статті проведено аналіз перспектив інтеграції сучасних технологій у процес планування бойових операцій та їх впливу на ефективність військового управління. Розглянуто поняття ключових інновацій, зокрема автоматизованих систем управління військами (АСУВ), штучного інтелекту, великих даних, безпілотних літальних апаратів (БПЛА), супутникових систем та засобів радіоелектронної боротьби (РЕБ). Визначено роль цих технологій у підвищенні ситуаційної обізнаності, оперативності прийняття рішень та координації дій підрозділів у реальному часі. Особливу увагу приділено питанням кібербезпеки, захисту інформаційних систем та перспективам використання хмарних технологій у військовому управлінні. Проаналізовано потенційні загрози та виклики, пов'язані з цифровізацією процесів управління бойовими діями.

У процесі дослідно-аналітичної роботи члени науково-дослідної групи використали такі методи (на теоретичному рівні): аналіз наукової літератури та документації, системний аналіз, порівняльний аналіз, концептуальний аналіз, індуктивний та дедуктивний методи, методологічний аналіз. Крім цього, використано досвід бойових дій, а також особистий досвід підготовки майбутніх офіцерських кадрів для потреб Національної гвардії України (інших інституцій сектору безпеки і оборони України).

За результатами дослідження зроблено висновок, що інтеграція сучасних технологій у військове планування є ключовим фактором підвищення боєздатності збройних сил та ефективності бойових операцій. Визначено перспективні напрями подальших досліджень, зокрема розвиток штучного інтелекту, вдосконалення захисту даних та алгоритмів аналізу бойової ситуації.

Ключові слова: автоматизовані системи; аналітика; бойові операції; військове управління; військово-службовці; оперативне мистецтво; моделювання; рішення; симулятори; технології.

Постановка проблеми. Актуальність дослідження зумовлена динамічним розвитком воєнно-стратегічного середовища, необхідністю підвищення оперативності й ефективності ухвалення рішень, а також зростаючою роллю технологій у забезпеченні переваги на полі бою. Проведення сучасних бойових операцій вимагає використання передових цифрових рішень, штучного інтелекту, значних об'ємів даних, систем автоматизації управління військами та ситуаційного аналізу. Інтеграція цих технологій дозволяє оптимізувати процес планування, підвищити точність прогнозування, мінімізувати ризики та посилити координацію між підрозділами.

Необхідно наголосити, що процес планування бойових дій за моделлю прийняття військового рішення, який використовують країни блоку НАТО, є складним, але високоефективним механізмом, який забезпечує командирів необхідними інструментами для ухвалення раціональних та обґрунтованих рішень в процесі виконання завдань за призначенням в екстремальних умовах службово-бойової діяльності. Зважаючи на сучасні виклики у сфері безпеки й оборони, дослідження цього напрямку сприятиме підвищенню ефективності військового управління, адаптації Сил безпеки і оборони України до новітніх умов ведення бойових дій та посиленню обороноздатності держави.

Дослідження організовано відповідно до плану ініціативного наукового проекту «Technologies for Combat Operations» за участю кафедри тактики факультету службово-бойової діяльності НГУ та кафедри фізичного виховання, спеціальної фізичної підготовки і спорту Київського інституту Національної гвардії України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На першому етапі проведено всебічний аналіз наукових публікацій провідних дослідників: С. Чупахіна [1], Ю. Репіли, О. Головченка [2], О. Хацаюка, М. Медвіда, В. Максимчука, О. Курок (та ін.) [3], Р. Кізяна, О. Хацаюка, О. Бірюкова [4], які у своїх працях висвітлили актуальні проблеми підготовки представників інституцій сектору безпеки і оборони України до виконання завдань за призначенням. Наукові концепції учених актуалізують важливість визначення сучасних векторів підготовки представників інституцій сектору безпеки і оборони України до професійної діяльності, що сприяє підвищенню

ефективності виконання ними завдань за призначенням та забезпечує зміцнення національної безпеки.

Подальше вивчення спеціалізованої науково-методичної та довідкової літератури засвідчило важливість наукових досліджень учених: О. Назаренка, Г. Дробахи [5], А. Лунькова, В. Ковча, С. Похнатюка [6], С. Мельника [7], В. Варакути, О. Кумпана, М. Ткаченка, С. Подвизнікова [8]. У них наведено приклади підвищення ефективності військового управління в процесі службово-бойової діяльності військовослужбовців інституцій сектору безпеки і оборони України. Необхідно наголосити, що підвищення ефективності військового управління в процесі службово-бойової діяльності військовослужбовців інституцій сектору безпеки і оборони України є ключовим фактором забезпечення оперативності прийняття рішень, злагодженості дій та успішного виконання завдань за призначенням. Це сприяє зміцненню обороноздатності держави, підвищенню рівня професійної підготовки особового складу та оптимізації використання ресурсів у сучасних умовах безпекових викликів.

Не менш інформативними та виконаними на високому науково-методичному рівні є дослідження учених: О. Моргунова, О. Ярещенка, О. Хацаюка [9], В. Волошина [10], О. Маркова, Ю. Самсонова, С. Бородіна, В. Шемчука, І. Агаманенка [11], І. Романова, В. Кочкина, О. Демченка [12]. У них визначаються актуальні методики (технології), що забезпечують формування готовності військовослужбовців інституцій сектору безпеки і оборони України до застосування сучасних технологій під час виконання завдань за призначенням в екстремальних умовах. Варто наголосити, що технології, які сприяють формуванню готовності військовослужбовців інституцій сектору безпеки і оборони України до продуктивної військово-професійної діяльності в екстремальних умовах, мають надзвичайне значення. Вони забезпечують підвищення рівня професійної підготовки, адаптацію до динамічних змін у сфері безпеки, ефективне використання високотехнологічного обладнання та злагодженість дій у критичних ситуаціях. Це своєю чергою сприяє посиленню обороноздатності держави та забезпеченню національної безпеки.

Підсумовуючи результати аналізу науково-методичної та довідкової літератури зазначимо, що

дослідження, які комплексно розкривають особливості інтеграції сучасних технологій у процес планування бойових операцій зустрічаються рідко. Це потребує подальших досліджень, засвідчує своєчасність та актуальність, а також практичну складову обраного напрямку теоретичного дослідження.

Метою статті є комплексний аналіз сучасних технологій, що застосовуються для планування та оперативного коригування бойових операцій, з метою визначення їхнього впливу на підвищення ефективності військового управління.

Для досягнення мети дослідження планувалося вирішити такі завдання:

- здійснити аналіз науково-методичної та спеціальної літератури у напрямі підготовки представників інституцій сектору безпеки і оборони України до виконання завдань за призначенням;

- провести моніторинг науково-методичної і довідкової літератури у напрямі підвищення ефективності військового управління в процесі службово-бойової діяльності;

- визначити актуальні методики (технології), які забезпечують формування готовності військово-службовців інституцій сектору безпеки і оборони України до застосування сучасних технологій під час виконання завдань за призначенням в екстремальних умовах.

У процесі дослідно-аналітичної роботи члени науково-дослідної групи використали такі методи дослідження:

- 1) аналіз наукової літератури та документації (системний огляд публікацій, звітів, нормативних актів та методичних матеріалів щодо застосування сучасних технологій у плануванні та оперативному коригуванні бойових операцій);

- 2) системний аналіз (розгляд проблеми як єдиної системи, аналіз взаємозв'язків між компонентами військового управління та впливу технологій на їхню ефективність);

- 3) порівняльний аналіз (виявлення спільних та відмінних характеристик сучасних технологій, що застосовуються для планування та оперативного коригування, з метою визначення оптимальних рішень);

- 4) концептуальний аналіз (розроблення концептуальних моделей, які ілюструють механізми впливу технологій на підвищення ефективності військового управління);

- 5) індуктивний та дедуктивний методи (побудова загальних висновків на основі аналізу окремих випадків (індукція) та перевірка сформульованих гіпотез у логічній послідовності дослідження (дедукція));

- 6) методологічний аналіз (оцінювання методологій, що використовуються у сучасних технологіях

планування та оперативного коригування бойових операцій, з метою визначення їх сильних і слабких сторін).

Крім цього, використано досвід бойових дій, а також особистий досвід підготовки майбутніх офіцерських кадрів для потреб Національної гвардії України (інших інституцій сектору безпеки і оборони України).

Виклад основного матеріалу. В процесі подальшої дослідно-аналітичної діяльності (другий етап), на підставі аналізу наукових праць дослідників: С. Полякова, А. Куртова, В. Полікашина [13], В. Власюка, С. Карпенка, В. Грідіна [14], М. Адамчука, А. Семенюка, С. Павленка [15] ми встановили, що розроблення ефективної системи військового управління є достатньо важливим завданням у сучасних умовах. Війни нового покоління характеризуються використанням високотехнологічної зброї, інформаційних технологій, швидкістю прийняття рішень та необхідністю координації між різними родами військ та союзниками.

Важливість системи військового управління в реаліях сьогодення полягає в: оперативності та швидкості прийняття рішень, координації і взаємодії, використанні технологій та цифрових платформ, кібербезпеці та інформаційних війнах, гнучкості й адаптивності, логістиці та всесторонньому забезпеченні військ.

Розроблення сучасної системи військового управління – це ключ до підвищення боєздатності армії, зниження втрат і досягнення стратегічних цілей. Україна, яка героїчно протистоїть збройній агресії російської федерації, вже впроваджує такі системи, що дозволяє їй успішно долати ворога та ефективно керувати військовими операціями.

Аналіз наукових праць учених І. Павловського [16], О. Воробйова, П. Смолича, І. Власова [17] дозволив сформулювати висновок про те, що бойові операції – це комплексні військові дії, спрямовані на досягнення стратегічних, оперативних або тактичних цілей у війні чи збройному конфлікті. Вони охоплюють застосування різних видів військ та засобів ведення бою, координацію дій та використання сучасних технологій. Основними особливостями проведення бойових операцій є:

- 1) цільова спрямованість (кожна бойова операція має чітко визначену мету – завоювання території, знищення сил противника, стримування наступу тощо);

- 2) комплексність і координація (операції охоплюють залучення різних видів військ (сухопутних, авіаційних, морських, кіберпідрозділів, артилерії, ракетних військ тощо), важлива синхронізація дій між підрозділами для максимального ефекту);

3) етапність проведення (планування: аналіз ситуації, визначення завдань, розподіл ресурсів; підготовка: розвідка, організація постачання, створення резервів; виконання: безпосереднє проведення бойових дій; аналіз результатів: оцінювання успішності операції, внесення коректив);

4) гнучкість і адаптивність (сучасні бойові операції вимагають швидкої реакції на зміну умов, зокрема застосування нових тактик, зміни в логістиці та управлінні військами);

5) технологічний аспект (використання безпілотних літальних апаратів (БПЛА), систем радіоелектронної боротьби (РЕБ), розвідки на основі супутникових даних, кіберзасобів впливу);

6) інформаційна та психологічна складова (крім фізичного знищення противника, важливу роль відіграє інформаційна війна, деморалізація противника та підтримка бойового духу власних військ).

Основні види бойових операцій: наступальні, оборонні, контрнаступальні, партизанські та спеціальні операції, кібероперації – боротьба у кіберпросторі, спрямована на порушення системи управління, комунікацій і логістики противника.

Отже, сучасні бойові операції – це складний багаторівневий процес, який вимагає глибокого планування, інтеграції технологій і високої координації сил. Успішність операцій залежить від професіоналізму командування, мобільності військ, розвідки та ефективного використання ресурсів.

Цікавими є наукові праці дослідників: Ю. Самсонова, О. Маркова, О. Забули, О. Хацаюка (та ін.) [18], Ю. Самсонова, Ю. Белашова, О. Хацаюка, К. Задорожного, В. Толлокнеєва (та інш.) [19], О. Маркова, Ю. Самсонова, С. Бородіна, В. Шемчука, І. Атаманенка [11]. У них розкриваються особливості використання в підрозділах Сил оборони і безпеки України сучасних військових технологій управління. Сучасні військові технології управління дозволяють арміям швидко реагувати на зміну обстановки, ефективно координувати дії та зберігати перевагу над противником. Війни майбутнього визначаються саме рівнем технологічної підготовленості військ.

На наш погляд, дієвими шляхами вирішення окресленої проблеми є активне застосування автоматизованих систем управління військами (АСУВ), геоінформаційних систем (ГІС), штучного інтелекту (ШІ), симуляторів та систем моделювання, систем спостереження та розвідки, аналітичних інструментів та BigData, захищених систем зв'язку, віртуальної та доповненої реальності (VR/AR), кібербезпеки та засобів електронної боротьби, роботизованих платформ.

У різних країнах активно застосовуються автоматизовані системи управління військами: Joint

Operational Command System (JOCS) (Великобританія), TALOS (Ізраїль), Advanced Field Artillery Tactical Data System (AFATDS) (США), «FBCB2» (Force XXI Battle Command Brigade and Below) (США), «Command Post Computing Environment» (CPCE) (США), SitaWare Headquarters (Данія), «Blue Force Tracker» (США), NATO Mission Planning Systems. Війська російської федерації використовують систему БАРС. Підрозділи Сил безпеки і оборони України активно використовують системи: «Дельта», «Кропива» (триває процес тестування систем «Славутич», «Базальт», різних систем БПЛА).

Необхідно наголосити, що автоматизовані системи управління військами, мають спільні завдання, а саме:

1) підвищення ефективності управління підрозділами в умовах ведення бойових дій;

2) збір, обробка та аналіз даних з різних джерел (розвідка, дрони, супутники, геоінформаційні системи, логістичні дані) для створення єдиної картини бойової обстановки;

3) швидке отримання і обробка інформації, що дозволяє командирам на всіх рівнях приймати обґрунтовані рішення в реальному часі;

4) забезпечення взаємодії на різних рівнях (тактичному, оперативному, стратегічному) між різними підрозділами, які входять до складу Сил оборони і безпеки України;

5) забезпечення ситуаційної обізнаності та точного аналізу загроз, що допомагає уникати помилок, які призводять до втрат серед особового складу і цивільного населення;

6) використання інтуїтивних інтерфейсів та автоматизація рутинних завдань знижують навантаження на командирів та їх штаби.

Цікавим є й той факт, що важливу роль у процесі прийняття військового рішення відіграють геоінформаційні системи (ГІС), які забезпечують ефективний збір, аналіз, візуалізацію та інтеграцію геопросторових даних, допомагають оптимізувати військове планування, управління ресурсами та тактичні дії, використовуючи передові технології картографування, аналізу місцевості (див. табл. 1).

У середовищі активного використання технологій штучного інтелекту процес прийняття військового рішення виходить зовсім на інший рівень. Це інструмент, який значно підвищує швидкість, точність і ефективність прийняття рішень, водночас знижуючи ризики та втрати. Штучний інтелект (ШІ) надає значні переваги (див. табл. 2) у військовому процесі прийняття рішень завдяки своїй здатності аналізувати значні обсяги даних, автоматизувати процеси та прогнозувати ймовірні сценарії.

Таблиця 1

**Геоінформаційні системи,
що використовують країни блоку НАТО**

Назва системи	Загальна характеристика
ArcGIS (Esri)	Широко використовується військовими НАТО для аналізу бойової обстановки, планування операцій, логістики, дає можливість 3D-візуалізації місцевості, аналізу маршрутів, інтеграції даних з дронів, супутників, радіолокаційних систем.
SAGA GIS	Аналізує геопросторові данні для моделювання рельєфу і оцінювання природних перешкод, дає можливість проводити детальний аналіз рельєфу, побудувати гідрографічну модель (наприклад, розрахунок ймовірності затоплення територій).
QGIS	Використовується для картографування, аналізу бойової обстановки, планування операцій дає можливість інтеграції з даними з відкритих джерел (наприклад, супутниковими знімками).
ATLAS	Активно використовується силами оборони Ізраїлю, надає можливість провести високоточний аналіз місцевості.
DELTA	Активно використовується підрозділами сил оборони України, дає можливість інтегрувати геопросторові данні з розвідувальних джерел (дрони, супутники, радарі).

Таблиця 2

Основні переваги штучного інтелекту

Складники	Загальна характеристика
Швидкість аналізу	ШІ може миттєво обробляти значні масиви даних (інформації) з різних джерел (супутники, дрони, радарі), алгоритми ШІ аналізують бойову обстановку в режимі реального часу, забезпечуючи командирів актуальною інформацією.
Точність	ШІ усуває ризик помилок, пов'язаних із людським фактором (втома, стрес), аналізуючи історичні дані та поточні події, ШІ може прогнозувати ймовірні наслідки бойових рішень.
Інтеграція даних	ШІ інтегрує дані з різноманітних джерел (розвідка, метеорологія, логістика), формуючи єдину картину.
Управління складними системами	Використання алгоритмів для координації між різними видами військової техніки (дрони, системи ППО, танки).
Ситуаційна обізнаність	ШІ здатний виявляти загрози (наприклад, ідентифікація техніки ворога) з використанням комп'ютерного зору.
Моніторинг у реальному часі	Постійний аналіз змін обстановки дозволяє краще орієнтуватися в динамічному середовищі.
Підтримка прийняття рішень	ШІ може запропонувати оптимальні варіанти дій на основі аналізу різних сценаріїв).
Моделювання сценаріїв	Генерація можливих сценаріїв дозволяє оцінювати наслідки різних стратегій.
Ефективність ресурсів	ШІ допомагає ефективно розподіляти ресурси (боєприпаси, техніка, продовольство) у бойовій зоні.
Адаптивність	Завдяки алгоритмам машинного навчання ШІ вдосконалює свої функції, ґрунтуючись на аналізі попередніх бойових операцій. Гнучкість у різних умовах, Може швидко адаптуватися до змін у бойовій обстановці.
Робота в умовах ризику	ШІ дозволяє керувати технікою без ризику для життя військових (наприклад, дрони чи роботизовані платформи).
Мінімізація втрат	Використання автономних систем зменшує ризик для особового складу в екстремальних умовах службово-бойової діяльності.

Під час збору, обробки розвідувальних даних доцільно використовувати систему ISTAR (Intelligence, Surveillance, Target Acquisition, and Reconnaissance). Ця система може значно підвищити ефективність (див. табл. 3) військових та безпекових операцій через надання розширених можливостей збору, аналізу та використання інформації.

У цілому, ISTAR може відігравати домінуючу роль у підвищенні ефективності операцій шляхом забезпечення доступу до критичної інформації, зменшення ризиків та вдосконалення прийняття управлінських рішень. Крім цього, ISTAR допомагає операторам та командирам отримувати реальний часовий доступ до необхідної інформації про:

1) системи спостереження (ISTAR охоплює різноманітні сенсори, як-от радари, камери, теплові зони тощо, які забезпечують постійний моніторинг обстановки);

2) збір та аналіз інформації (ISTAR здатна збирати та обробляти значні масиви даних із різних джерел, зокрема зображення, відео, радіосигнали та інші види інформації);

3) подача інформації відбувається в реальному часі (завдяки передовим технологіям зв'язку, інформація, зібрана системою ISTAR, може бути передана операторам та командиром миттєво, що дає змогу їм швидко реагувати на зміни в обстановці);

4) візуалізація та представлення даних (інформація, отримана від системи ISTAR, може бути візуалізована у вигляді карт, графіків, зображень або інших форматів, що допомагає операторам легше розуміти ситуацію).

Загалом, завдяки збільшенню ситуаційної усвідомленості засобами ISTAR, оператори, командири та їх штаби можуть приймати швидкі та обґрунтовані рішення на основі актуальної та достовірної інформації про ворога, об'єкти або обстановку. Також

інструменти ISTAR дозволяють здійснювати розвідку та збирати інформацію про потенційні цілі, охоплюючи їх розташування, структуру та характеристики. Завдяки різноманітним сенсорам та аналітичним засобам, системи ISTAR можуть виявляти та визначати цілі навіть у складних умовах, що допомагає збільшити точність ураження ворога. Інформація, отримана від системи ISTAR, дозволяє точно навести зброю на ціль, забезпечуючи точний та ефективний удар.

Отже, завдяки збору даних про потенційні цілі та точному визначенню їх місця з допомогою системи ISTAR, підрозділи спроможні планувати ефективніше та точніше використання зброї та засобів для досягнення поставлених цілей. Мінімізація ризиків для особового складу є ще однією важливою перевагою системи ISTAR. Вона дозволяє здійснювати розвідку та надавати інформацію про потенційні загрози, не наражаючи особовий склад на небезпеку. Розглянемо, як саме ISTAR допомагає мінімізувати ризики для особового складу.

Важливим є й той факт, що системи ISTAR можуть охоплювати дистанційні або автономні засоби спостереження, як-от безпілотні літальні апарати (БПЛА) або дрони, які дозволяють здійснювати розвідку на відстані від потенційно небезпечних об'єктів. За допомогою дистанційних систем спостереження військовослужбовці можуть отримувати важливу інформацію про обстановку та потенційні загрози, не перебуваючи в небезпеці. Використання дистанційних або автономних систем дозволяє зменшити експозицію особового складу до ризику та небезпеки під час розвідки та виявлення потенційних загроз. Інформація, отримана від системи ISTAR, може попереджати особовий склад про потенційні небезпечні ситуації, дозволяючи їм уникати ризиків та приймати обґрунтовані рішення.

Таблиця 3

Переваги системи ISTAR

Складники	Загальна характеристика
Збільшення ситуаційної обізнаності	ISTAR дозволяє операторам та командирам отримувати реальний часовий доступ до інформації про ворога, об'єкти або обстановку, що дає змогу приймати швидкі та обґрунтовані рішення.
Підвищення точності та ефективності ураження	Шляхом збору даних про потенційні цілі ISTAR допомагає знаходити та визначати цілі точніше, що забезпечує ефективніше використання зброї та засобів.
Мінімізація ризиків для операторів	За допомогою дистанційних або автономних систем спостереження ISTAR дає змогу здійснювати розвідку та надавати інформацію про потенційні загрози, не наражаючи операторів на небезпеку.
Посилення координації та співпраці	Інтеграція різних джерел інформації у систему ISTAR сприяє посиленню координації та співпраці між інституціями сектору безпеки і оборони України (Сил безпеки і оборони України).

Отже, завдяки використанню дистанційних та автономних систем спостереження в рамках системи ISTAR, розвідувальні підрозділи можуть здійснювати розвідку та отримувати інформацію про потенційні загрози, не піддаючи себе небезпеці та ризику. Своєю чергою, інтеграція різних джерел (див. табл. 4) інформації у систему ISTAR сприяє посиленню координації між підрозділами, задіяними в проведенні операції.

Отже, інтеграція різних джерел інформації у систему ISTAR сприяє посиленню координації та співпраці між усіма військовими підрозділами, що допомагає забезпечити ефективнішу та координовану діяльність у різних ситуаціях.

Для прикладу, процес прийняття військового рішення за моделлю планування, яку застосовують країни блоку НАТО (із використанням сучасних технологій), може виглядати так:

перший етап – під час отримання завдання вхідними даними є завдання, отримане від вищого органу військового управління вищого рівня, або визначене командуванням чи штабом завдання у вигляді бойового розпорядження, попереднього бойового наказу, плану проведення операції, на виході командир має провести первинний розрахунок часу, і віддати попередні розпорядження. Зв'язок між вищим органом військового управління, і підлеглим особовим складом підтримується за допомогою захищених каналів засобів радіозв'язку, для забезпечення стійкої і безпечної комунікації підрозділи активно впроваджують сучасні захищені засоби зв'язку таких, як, наприклад, цифрові радіостанції Motorola серій DM4600/DM4601 та DP4400/4800/4401/4801, які забезпечують шифрування та високий рівень захисту інформації. Крім того, застосовують системи супутникового зв'язку, такі, як Tooway, що дозволяють встановлювати ефективні, захищені та інтерактивні лінії зв'язку високої якості за технологією

Ethernet з віддаленими пунктами. Військові телекомунікаційні мережі: ЗСУ розгорнули мережі відкритого телефонного зв'язку, які дозволяють здійснювати дзвінки на номери мобільних операторів. Це забезпечує анонімність, оскільки у разі перехоплення дзвінка противник не дізнається, хто і звідки телефонує. Рекомендації щодо використання мобільних телефонів: Військовослужбовцям рекомендується мінімізувати використання мобільних телефонів у зоні бойових дій, оскільки навіть зашифрований цифровий зв'язок може виявити місце розташування. Рекомендується використовувати захищені месенджери, як-от Signal, та уникати дзвінків і SMS, доцільним є використання інформаційно-комунікаційної системи мережі обміну службовою інформацією – МОСІ;

другий етап – під час аналізу завдання (місії) командири підрозділів, маючи вхідну інформацію про попередні вказівки командира, наказ (план) вищого органу управління, розвідувальні відомості вищого органу військового управління, уточнені штабні розрахунки, повинні відпрацювати вихідні данні на основі яких і буде здійснюватися процес військового планування і сучасні технології суттєво полегшують сам процес, при цьому суттєво заощаджують час. Уточнюється розрахунок часу, враховуються оновлені штабом розрахунки, відпрацьовується попередній план розвідки (схеми, оверлей), усвідомлюються вимоги командира щодо надання важливої інформації, робляться припущення, визначаються проблемні питання та пошук шляхів їх вирішення, зважаючи на головну мету встановлюються критерії оцінювання варіантів дій, формується основне завдання, відпрацьовується первинний намір командира, проводиться брифінг (тактична нарада) з аналізу завдання, вказуються основні вказівки командира щодо планування. Для розрахунку часу командир повинен пам'ятати, скільки часу можна виділити на кожен етап військового процесу прийняття

Таблиця 4

Основні функції системи ISTAR

Джерела інформації та характер дій	Загальна характеристика
Об'єднання інформації	ISTAR здатна об'єднувати інформацію з різних джерел, таких як розвідувальні дрони, радіолокаційні системи, супутникові засоби тощо, що дозволяє створити повний образ обстановки.
Спільний доступ до інформації	Всі військові підрозділи в районі виконання бойових завдань, які мають доступ до системи ISTAR, можуть отримувати актуальну інформацію та спільно аналізувати її для прийняття спільних рішень.
Координація дій	Завдяки спільному доступу до інформації, підрозділи можуть краще координувати свої дії та співпрацювати для досягнення поставлених цілей.
Швидке реагування	Спільний аналіз інформації у системі ISTAR дозволяє операторам швидко реагувати на зміни в обстановці та приймати ефективні рішення.

рішення з часу отримання завдання до його виконання (в підрозділах країн блоку НАТО цей розрахунок проводиться згідно з правилом – одна третина для свого планування і дві третини для планування підлеглим, та в цьому розрахунку надаються дані у відсотках для визначення необхідного часу для кожного етапу: отримання завдання (місії) – 5 %; аналіз завдання (місії) – 30 %; розроблення варіантів дій – 20 %; аналіз, порівняння, рішення щодо варіантів дій – 25%; підготовка, видача та доведення наказів – 20 %). Знаючи вихідні дані, завдяки звичайним арифметичним формулам, використовуючи програми комп'ютерного забезпечення, командир за декілька хвилин здійснить розрахунок часу на прикладі нескладних програм, як-от: TimeandDate.com, Excel / Google, MATLAB, Time Percentage Calculator. Протягом усього часу планування бойових дій штаб відповідно до покладених обов'язків (секцій S1, S2, S3, S4, S5, S6) відпрацьовує свої плани, активно використовуючи системи наприклад Дельта, Кропива, Вежа;

третій етап – відбувається аналіз варіантів дій, який полягає у розіграші і моделюванні так званої воєнної гри. Командир, маючи оновлені розрахунки, уточненні вказівки командира, розроблені варіанти дій, оновлені припущення, визначає оновлені варіанти дій, потенційні місця (точки) прийняття рішення, враховуючи результати проведення воєнної гри, проводить брифінг (нараду). Під час військової гри можна використовувати комп'ютерні програми моделювання, наприклад, такі як: JCATS, VBS4, SimCentric Mission-Ready Software. У Збройних Силах України з'являються нові програмні продукти інформаційно-комунікаційних технологій, які мають перспективи, наприклад, засіб імітаційного моделювання бойових дій (ЗІМБД) Steel Beasts, симуляція тактики бою що, дозволяє провести розіграш різноманітних сценаріїв від окремого екіпажу, роти до рівня бригади. Особливістю Steel Beasts Pro є прагнення до реалізму;

четвертий етап – під час порівняння варіантів дій за допомогою звичайних розрахунків, враховуючи визначені критерії шляхом порівняння варіантів дій, командир обирає доцільний варіант, ставить вказівки на усунення недоліків, робить оновлені припущення, проводить оновлені розрахунки;

п'ятий етап – командир отримує від штабу оновлені розрахунки, об'єктивні рекомендації варіанту дій, оновлені припущення і затверджує обраний варіант дій, уточнює вимоги щодо надання важливої інформації, оновлення припущень, робить заключні вказівки на планування;

шостий етап – командир затверджує план операції або бойовий наказ. Перевіряє те як підлеглі усвідомили план операції або бойовий наказ.

У ході дослідження проведено комплексний аналіз сучасних технологій, що використовуються для планування та оперативного коригування бойових операцій. Встановлено, що впровадження автоматизованих систем управління військами (АСУВ), штучного інтелекту, великих даних, засобів радіоелектронної боротьби, супутникових та безпілотних технологій значно підвищує ефективність військового управління.

Застосування цих технологій забезпечує оперативність прийняття рішень, точність ситуаційної обізнаності, злагодженість дій підрозділів та адаптивність до змін у бойовій обстановці. Важливим аспектом є також захищеність комунікацій та інформаційних систем, що мінімізує ризики дезорганізації управління.

Отже, впровадження та вдосконалення сучасних військових технологій є ключовим фактором підвищення боєздатності та ефективності Збройних Сил України у сучасних умовах. Тож поставлені перед нами завдання виконанні, а головну мету дослідження досягнуто.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У результаті проведеного дослідження здійснено комплексний аналіз сучасних технологій, що застосовуються для планування та оперативного коригування бойових операцій.

Члени науково-дослідної групи визначили ключові інновації, як-от автоматизовані системи управління військами (АСУВ), технології штучного інтелекту, великі дані, безпілотні літальні апарати, супутникові системи, засоби радіоелектронної боротьби та кібероперації.

Доведено, що інтеграція цих технологій у військове управління значно підвищує ефективність бойових операцій, забезпечуючи точність ситуаційної обізнаності, швидкість прийняття рішень, узгодженість дій підрозділів та гнучкість у змінних умовах ведення бойових дій. Крім того, особлива увага приділяється питанням кібербезпеки та захищеності каналів зв'язку, що є критично важливими для підтримки стійкості системи управління військами.

Отже, розвиток і впровадження сучасних технологій управління бойовими операціями є стратегічним фактором підвищення боєздатності збройних сил, що дозволяє досягати переваги на полі бою та ефективно адаптуватися до викликів сучасної війни. Результати дослідження впровадженно у систему тактичної підготовки курсантів Київського інституту Національної гвардії України.

На основі проведеного аналізу члени науково-дослідної групи визначили ключові напрями для подальших досліджень щодо застосування сучасних технологій з метою ефективного та раціонального

планування (оперативного коригування) бойових операцій, а саме: інтеграція штучного інтелекту у військове управління; розвиток системи радіоелектронної боротьби та кібербезпеки; оптимізація використання безпілотних систем у бойових операціях; впровадження хмарних технологій та блокчейну у військове управління; розвиток систем ситуаційної обізнаності в реальному часі; автоматизація логістичних процесів та постачання в умовах бойових дій.

Подальші дослідження у цих напрямках сприятимуть підвищенню ефективності військового управління, зміцненню обороноздатності та створенню адаптивних стратегій ведення бойових дій у сучасних умовах.

Список використаних джерел

1. Чупахін С. А. Формування професійної компетентності майбутніх інженерів-зв'язківців в процесі вивчення спеціальних дисциплін: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Житомир, 2018. 252 с.
2. Репіло Ю. Є., Головченко О. В. Модель ведення бойових дій артилерійськими підрозділами під час вогневої підтримки у ході ведення наступальних дій. *Modern Information Technologies in the Sphere of Security and Defense*. 2021. № 1. С. 153–162.
3. Khatsaiuk, O., Medvid, M., Maksymchuk, B., Kurok, O., Dziuba, P., Tyurina, V., Chervonyi, P., Yevdokimova, O., Levko, M., Demchenko, I., Maliar, N., Maliar, E., & Maksymchuk, I. (2021). Preparing Future Officers for Performing Assigned Tasks through Special Physical Training. *Revista Romaneasca pentru Educatie Multidimensionala*, 13 (2), 457–475. DOI: <https://doi.org/10.18662/rem/13.2/431>.
4. Кізян Р. В., Хацаюк О. В., Бірюков О. І. Апробація організаційно-педагогічних умов формування навичок стрільби з автоматичної стрілецької зброї майбутніх офіцерів НГУ. *Науковий вісник КІНГУ*. 2023. № 2. С. 31–39. <https://doi.org/10.59226/2786-6920.2.2023.31-39>
5. Назаренко О. Л., Дробаха Г. А. Формалізація задачі вибору раціональних способів застосування формування Національної гвардії України для припинення масових заворушень. *Честь і закон*. 2017. № 1 (60). С. 38–45.
6. Луньков А. В., Ковч В. Ю., Похнатюк С. В. Управління діями механізованих підрозділів (відділення, бойова група, дії солдата в бою). *Львів, НАСВ*. 2018. № 2. С. 236–248.
7. Мельник С. Принципи військового управління: адміністративно-правовий аспект. *Підприємство, господарство і право*. 2019. № 7. С. 104–107.
8. Варакута В. П., Кумпан О. О., Ткаченко М. Д., Подвизніков С. М. Прихована ударно-маневрова оборона в умовах проведення операцій Об'єднаних сил. *Збірник наукових праць Харківського національного університету Повітряних Сил*. 2021. № 1 (67). С. 7–18. DOI: <https://doi.org/10.30748/zhups.2021.67.01>.
9. Моргунов О. А., Ярещенко О. А., Хацаюк О. В. Удосконалення прикладних навичок практичної стрільби в системі професійної освіти Національної поліції України. *Честь і закон*. 2016. № 1. С. 49–56.
10. Волошин В. Д. Формування умінь застосування спеціальних засобів і зброї майбутніми офіцерами-прикордонниками у процесі фахової підготовки: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Хмельницький, 2018. 217 с.
11. Марков О. В., Самсонов Ю. В., Бородін С. В., Шемчук В. А., Атаманенко І. О. Формування професійних компетентностей майбутніх офіцерів різних інституцій сектору безпеки і оборони України в системі вогневої підготовки із використанням сучасних технічних засобів навчання. *Інноваційна педагогіка*. 2021. № 32 (2). С. 60–74.
12. Романов І. В., Кочкін В. Г., Демченко О. М. Система лазерного симулятора двостороннього вогневого контакту: аспекти підготовки здобувачів вищої освіти до участі в спеціальних операціях. *Інноваційна педагогіка*. 2023. № 57 (2). С. 238–247.
13. Поляков С. Ю., Куртов А. І., Полікашин В. С. Основи військового управління. *Збірник наукових праць НУ ЮАУ*. 2014. № 1. С. 337–344.
14. Власюк В., Карпенко С., Грідіна В. Модель оцінювання можливості виконати бойові завдання сторожовою охороною підрозділу Національної гвардії України. *Науковий вісник Київського інституту Національної гвардії України*. 2024. № 2. С. 45–52. DOI: <https://doi.org/10.59226/2786-6920.2.2023.45-52>.
15. Адамчук М., Семенюк А., Павленко С. Удосконалення системи управління логістичним забезпеченням військових частин Національної гвардії України. *Науковий вісник КІНГУ*. 2024. № 1. С. 36–42. DOI: <https://doi.org/10.59226/2786-6920.1.2024.36-42>.
16. Павловський І. В. Військовий тил. Основи тилового забезпечення військових частин (підрозділів), тактичних груп. (Адаптовано з урахуванням досвіду забезпечення військових частин в антитерористичній операції): навч. підруч. Київ. 2015. 286 с.
17. Воробйов О. М., Смолич П. І., Власов І. О. та ін. Основи логістичного забезпечення військ (сил): навч. підруч. Київ. 2021. 208 с.
18. Самсонов Ю. В., Марков О. В., Забула О. Є., Хацаюк О. В., Гарбар Є. О., Магмет Т. М., Задорожний К. А., Повар О. В. Апробація педагогічних умов формування готовності майбутніх офіцерів НГУ до застосування ПТРК «JAVELIN» із акцентованим використанням засобів СФП. *Науковий*

часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). 2023. № 3 (161). С. 136–141.

19. Самсонов Ю. В., Белашов Ю. О., Хацаюк О. В., Задорожний К. А., Толочкєєв В. О., Шабатура С. О., Повар О. В., Магмет Т. М. Педагогічні умови формування готовності майбутніх офіцерів до застосування новітніх зразків високоточної зброї із акцентованим використанням засобів спеціальної фізичної підготовки. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2021. № 2 (160). С. 155–161.

References

1. Chupakhin, S. A. (2015). Formuvannya profesiinoi kompetentnosti maibutnikh inzheneriv-zviazkivtsiv v protsesi vyvchennia spetsialnykh dystsyplin. [Formation of professional competence of future communications engineers in the process of studying special disciplines]. PhD tesis: 13.00.04. Zhytomyr. 252 p. [in Ukraine.]

2. Repilo, Yu. Ye., Holovchenko, O. V. (2021). Model vedennia boiovykh dii artyleriiskymy pidrozdilamy pid chas vohnevoi pidtrymky u khodi vedennia nastupalnykh dii. [Model of combat operations by artillery units during fire support during offensive operations]. *Visnyk Prykarpatskoho natsionalnoho universytetu*. No 1. pp. 153–162. [in Ukraine].

3. Khatsaiuk, O., Medvid, M., Maksymchuk, B., Kurok, O., Dziuba, P., Tyurina, V., Chervonyi, P., Yevdokimova, O., Levko, M., Demchenko, I., Maliar, N., Maliar, E., & Maksymchuk, I. (2021). Preparing Future Officers for Performing Assigned Tasks through Special Physical Training. *Revista Romaneasca pentru Educatie Multidimensionala*, 13 (2), pp. 457–475. DOI: <https://doi.org/10.18662/%20r-rem/13.2/431> [in English].

4. Kizian, R. V., Khatsaiuk, O. V., Biriukov, O. I. (2023). Aprobatsiia orhanizatsiino-pedahohichnykh umov formuvannia navychok strilby z avtomatychnoi striletskoi zbroi maibutnikh ofitseriv NHU. [Approbatation of the organizational and pedagogical conditions for the formation of shooting skills with automatic small arms of future NGU officers]. *Naukovyi visnyk Kyivskoho instytutu Natsionalnoi hvardii Ukrainy*. No 2. pp. 31–39. DOI: <https://doi.org/10.59226/2786-6920.2.2023.31-39> [in Ukraine].

5. Nazarenko, O. L., Drobakha, H. A. (2017). Formalizatsiia zadachi vyboru ratsionalnykh sposobiv zastosuvannia formuvannia Natsionalnoi hvardii Ukrainy dlia prypynennia masovykh zavorushen. [Formalization of the task of choosing rational methods of using the formation of the National Guard of Ukraine to suppress mass riots]. *Honor and law*. No 1. pp. 38–45. [in Ukraine].

6. Lunkov, A. V., Kovch, V. Yu., Pokhnatiuk, S. V. (2018). Upravlinnia diiamy mekhanizovanykh

pidrozdiliv (viddilennia, boiova hrupa, dii soldata v boiu) [Management of the actions of mechanized units (department, combat group, actions of a soldier in battle)]. *Lviv, NASV* No 2. pp. 236–248. [Ukraine].

7. Melnyk, S. (2019). Pryntsypy viiskovoho upravlinnia: administratyvno-pravovyi aspekt [Principles of military management: administrative and legal aspect]. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo*. No 7. pp. 104–107. [in Ukraine].

8. Varakuta, V. P., Kumpan, O. O., Tkachenko, M. D., Podviaznikov, S. M. (2021). Prykhovana udarno-manevrova oborona v umovakh provedennia operatsii Obiednanykh syl. [Covert shock and maneuver defense in the context of Joint Forces operations]. *Zbirnyk naukovykh prats Kharkivskoho natsionalnoho universytetu Povitrianykh Syl*. No 1 (67). pp. 7–18. DOI: <https://doi.org/10.30748/zhups.2021.67.01> [in Ukraine].

9. Morhunov, O. A., Yareschenko, O. A., Khatsaiuk, O. V. (2016). Udoskonalennia prykladnykh navychok praktychnoi strilby v systemi profesiinoi osvity Natsionalnoi politsii Ukrainy. [Improving applied practical shooting skills in the professional education system of the National Police of Ukraine]. *Honor and Law* No 1. pp. 49–56. [in Ukraine].

10. Voloshyn, V. D. (2018). Formuvannia umin zas-tosuvannia spetsialnykh zasobiv i zbroi maibutnimy ofitseramy-prykordonnykamy u protsesi fakhovoi pidhotovky. [Formation of skills in the use of special means and weapons by future border guard officers in the process of professional training]. PhD tesis : 13.00.04. Khmelnytskyi. 217 p. [in Ukraine].

11. Markov, O. V., Samsonov, Yu. V., Borodin, S. V., Shemchuk, V. A., Atamanenko, I. O. (2021). Formuvannia profesiinykh kompetentnostei maibutnikh ofitseriv riznykh instytutsii sektoru bezpeky i oborony Ukrainy v systemi vohnevoi pidhotovky iz vykorystanniam suchasnykh tekhnichnykh zasobiv navchannia. [Formation of professional competencies of future officers of various institutions of the security and defense sector of Ukraine in the system of fire training using modern technical training tools]. *Innovatsiina pedahohika*. No 32 (2). pp. 60–74. [in Ukraine].

12. Romanov, I. V., Kochkin, V. H., Demchenko, O. M. (2023). Systema lazernoho symuliora dvo-storonnoho vohnevoho kontaktu: aspekty pidhotovky zdobuvachiv vyshchoi osvity do uchasti v spetsialnykh operatsiiah. [Two-way fire contact laser simulator system: aspects of training higher education students for participation in special operations]. *Innovative pedagogy*. No 57 (2). pp. 238–247. [in Ukraine].

13. Poliakov, S. Yu., Kurtov, A. I., Polikashyn, V. S. (2023). Osnovy viiskovoho upravlinnia. [Fundamentals of military management]. *Zbirnyk naukovykh prats NU YuAU*. No 1. pp. 337–344. [in Ukraine].

14. Vlasiuk, V., Karpenko, S., Hridina, V. (2024). Model otsiniuvannia mozhlyvosti vykonaty boiovi zavdannya storozhovoiu okhoronoiu pidrozdilu Natsionalnoi hvardii Ukrainy [Model for assessing the ability to perform combat missions by the guard unit of the National Guard of Ukraine]. *Naukovyi visnyk Kyivskoho instytutu Natsionalnoi hvardii Ukrainy*. No 2. pp. 45–52. DOI: <https://doi.org/10.59226/2786-6920.2.2023.45-52> [in Ukraine].

15. Adamchuk, M., Semeniuk, A., Pavlenko S. (2024). Udoshkonalennia systemy upravlinnia lohistychnym zabezpechenniam viiskovykh chastyn Natsionalnoi hvardii Ukrainy [Improving the logistics management system of military units of the National Guard of Ukraine]. *Naukovyi visnyk Kyivskoho instytutu Natsionalnoi hvardii Ukrainy*. No 1 (2). pp. 36–42. DOI: <https://doi.org/10.59226/2786-6920.1.2024.36-42> [in Ukraine].

16. Pavlovskiy, I. V. (2015). Viiskovy tyl. Osnovy tylovoho zabezpechennia viiskovykh chastyn (pidrozdiliv), taktychnykh hrup. (Adaptovano z urakhuvanniam dosvidu zabezpechennia viiskovykh chastyn v antyterrorystychnii operatsii) [Military logistics. Basics of logistics support of military units (subunits), tactical groups. (Adapted taking into account the experience of providing military units in an anti-terrorist operation)]. *navch. pidruch.* Kyiv. 286 p. [in Ukraine].

17. Vorobiov, O. M., Smolych, P. I., Vlasov, I. O. ta in. (2021). Osnovy lohistychnoho zabezpechennia viisk (syl) [Fundamentals of logistical support of troops (forces)]. *navch. pidruch.* Kyiv. 208 p. [in Ukraine].

18. Samsonov, Yu. V., Markov, O. V., Zabula, O. Ye., Khatsaiuk, O. V., Harbar, Ye. O., Mahmet, T. M., Zadorozhnyi, K. A., Povar, O. V. (2023). Aprobatsiia pedahohichnykh umov formuvannia hotovnosti maibutnykh ofitseriv NHU do zastosuvannia PTRK «JAVELIN» iz aktsentovanykh vykorystanniam zasobiv SFP. [Approbation of the pedagogical conditions for the formation of the readiness of future NGU officers for the use of the JAVELIN ATGM with an emphasis on the use of SFP means]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Seriiia 15. Naukovo-pedahohichni problemy fizychnoi kultury (fizychna kultura i sport)*. No 3 (161). pp. 136–141. [in Ukraine].

19. Samsonov, Yu. V., Belashov, Yu. O., Khatsaiuk, O. V., Zadorozhnyi, K. A., Toloknieiev, V. O., Shabaturova, S. O., Povar, O. V., Mahmet, T. M. (2021). Pedahohichni umovy formuvannia hotovnosti maibutnykh ofitseriv do zastosuvannia novitnykh zrazkiv vysokotochnoi zbroi iz aktsentovanykh vykorystanniam zasobiv spetsialnoi fizychnoi pidhotovky. [Pedagogical conditions for the formation of the readiness of future officers to use the latest models of high-precision weapons with an emphasis on the use of special physical training]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova*. № 2 (160). pp. 155–161. [in Ukraine].

Стаття надійшла до редакції / Received: 11.02.2025

Прорецензовано / Revised: 21.02.2025

Схвалено до друку / Accepted: 28.02.2025

Vasyliiev Mykola

Lecturer of Tactics and Tactical Special Training of the Kyiv Institute of the National Guard of Ukraine

Khatsaiuk Oleksandr

Honored coach of Ukraine, Head of the Department of Physical Education,

Special Physical Training and Sports – Head of Physical Training and Sports

of the Kyiv Institute of the National Guard of Ukraine

Repenko Oleksandr

Lecturer of Tactics and Tactical Special Training of the Kyiv Institute of the National Guard of Ukraine

INTEGRATION OF MODERN TECHNOLOGIES INTO THE COMBAT OPERATIONS PLANNING PROCESS

The article analyzes the prospects for integrating modern technologies into the process of planning combat operations and their impact on the effectiveness of military management. Key innovations are discussed, including automated command and control systems (ACCS), artificial intelligence, big data, unmanned aerial vehicles (UAVs), satellite systems, and electronic warfare (EW) capabilities. The role of these technologies in increasing situational awareness, speed of decision-making, and coordination of actions of units in real time has been determined. Particular attention is paid to issues of cybersecurity, information systems protection, and the prospects for using cloud technologies in military management. Potential threats and challenges associated with the digitalization of combat management processes have been analyzed.

In the process of research and analytical work, the members of the research group used the following methods (at the theoretical level): analysis of scientific literature and documentation, system analysis, comparative analysis, conceptual analysis, inductive and deductive methods, methodological analysis. In addition, combat experience was used, as well as personal experience in training future officer cadres for the needs of the National Guard of Ukraine (other institutions of the security and defense sector of Ukraine).

The study concluded that the integration of modern technologies into military planning is a key factor in increasing the combat capability of the armed forces and the effectiveness of combat operations. Promising areas of further research have been identified, including the development of artificial intelligence, improving data protection tools, and improving combat situation analysis algorithms.

Keywords: *automated systems; analytics; combat operations; military management; military personnel; operational art; modeling; solutions; simulators; technologies.*

ГРЕЧАНИЙ ВЯЧЕСЛАВ ОЛЕКСАНДРОВИЧ

*викладач кафедри тактики та тактико-спеціальної підготовки
Київського інституту Національної гвардії України
<https://orcid.org/0009-0009-8480-4172>*

СУКОНЬКО СЕРГІЙ МИКОЛАЙОВИЧ

*доктор філософії з державної безпеки,
начальник науково-дослідної лабораторії
Національної академії Національної гвардії України
<https://orcid.org/0000-0003-2224-4068>*

**ПІДХІД ДО ОРГАНІЗАЦІЇ СПІЛЬНОЇ МЕРЕЖІ ВЗАЄМОДІЇ ПІДРОЗДІЛІВ,
ЯКІ ВИКОРИСТОВУЮТЬ УКХ-РАДІОСТАНЦІЇ СТАНДАРТУ DMR
РІЗНИХ ЧАСТОТНИХ ДІАПАЗОНІВ**

У статті розглянуто сутність проблемних питань щодо сумісності штатних засобів цифрового радіозв'язку з використанням обладнання транкінгового зв'язку «Motorbo» виробництва компанії «Motorola Solutions» стандарту DMR під час організації спільних радіомереж взаємодії між підрозділами різних силових структур у складі одного військового формування.

Розкрито шляхи та запропоновано до розгляду метод взаємодії підрозділів, які використовують УКХ-радіостанції стандарту DMR різних частотних діапазонів.

***Ключові слова:** державна безпека; озброєння та військова техніка; системи управління; засоби зв'язку; єдиний інфокомунікаційний простір; системи радіозв'язку; сумісності засобів радіозв'язку.*

Постановка проблеми. З метою відбиття нападу збройних формувань російської федерації на Україну та відновлення територіальної цілісності держави до складу Сил оборони України залучено Збройні Сили України (ЗСУ), Національну гвардію України (НГУ), Державну прикордонну службу (ДПСУ), Службу безпеки України (СБУ), Національну поліцію України (НПУ), Державну службу України з надзвичайних ситуацій (ДСНСУ), Головне управління розвідки Міністерства оборони України (ГУР МОУ) та Служба зовнішньої розвідки України (СЗРУ), а також Добровольчі формування територіальних громад.

Під час виконання бойових завдань спільними силами підрозділів, які належать до різних державних органів, постають труднощі в ефективному

обміні інформацією та координації дій. Основна причина цього пов'язана з тим, що різні структури використовують несумісне обладнання зв'язку, яке працює на різних частотах або має інші протоколи передачі даних. У зв'язку з цим неможливо швидко організувати безпечний і стабільний зв'язок між підрозділами, що знижує оперативність реагування.

Усі складові сектору безпеки та оборони України застосовують у своїй діяльності радіозв'язок. Особливість радіозв'язку полягає в спроможності забезпечити управління військами в найскладнішій обстановці. В тому числі із положення, за якого командири (штаби) і підпорядковані їм підрозділи перебувають у русі. В умовах застосування Силами оборони України тактики маневреного бою,

радіозв'язок розглядається як основний, а в більшості випадків як єдиний спосіб управління підрозділами тактичної ланки.

Крім того, для успішного ведення бою необхідно використовувати єдиний інформаційний простір, який своєю чергою має складатися із взаємосумісних систем, що забезпечують захищений обмін інформацією.

На етапах планування та організації радіозв'язку взаємодії між підрозділами різних складових Сил оборони України доволі часто постають проблеми сумісності штатних засобів радіозв'язку при спробі їх об'єднати в загальні радіомережі. Це обумовлено відмінними діапазонами робочих частот обладнання транкінгового зв'язку «Mototrbo» виробництва компанії «Motorola Solutions» стандарту DMR, що використовуються підрозділами різних силових структур України. Зокрема, підрозділи Національної гвардії України переважно мають на озброєнні радіозасоби, які працюють в UHF-діапазоні частот, а в підрозділах Збройних Сил України використовують однотипні з ними радіозасоби, але VHF-діапазону. Відповідно, ці радіозасоби не можна вважати сумісними за таким технічним показником як діапазон робочих радіочастот – (en: operation frequency range), а саме: смуга частот, у межах якої забезпечується робота радіостанції. Як наслідок, проблеми об'єднання зазначених підрозділів у єдиний інформаційний простір.

Використання радіосистем різних частотних діапазонів серед складових Сил оборони України пояснюється поєднанням історичних, технічних, функціональних та безпекових факторів.

Переважно, проблеми під час організації взаємодії між підрозділами, що мають несумісні засоби радіозв'язку різних частотних діапазонів, вирішуються через забезпечення командира підпорядкованого підрозділу одною (рідше, кількома) радіостанцією з резерву старшого начальника. Або, за наявності у підпорядкованого підрозділу одиничних зразків радіостанцій, сумісних із діапазоном радіомережі старшого начальника, проблему вирішують наданням відповідних файлів конфігурації для її програмування. Сусідні підрозділи, що можуть розташовуватися з лівого та (або) правого флангу й у глибині району виконання бойових завдань, частіше налагоджують взаємодію шляхом обміну між командирами, штабами одиничними радіостанціями із запрограмованими каналами та ключами конфіденційності відповідного підрозділу. Назвемо такий підхід методом обміну радіостанціями.

Водночас такий метод не дозволяють кореспондентам двох окремих радіомереж обмінюватися інформацією без участі командирів. Іншими словами,

оперативність обміну інформацією між підрозділами буде визначатися спроможністю командирів ретранслювати голосом інформацією з однієї радіомережі в іншу.

Отже, процес об'єднання підрозділів, що мають засоби радіозв'язку різних частотних діапазонів в єдиний інформаційний простір Сил оборони України, потребує більшої уваги та ефективних шляхів вирішення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Спільне використання інформації в рамках єдиного інформаційного простору надає командирам та штабам всіх рівнів значні переваги під час планування та ведення операцій (бойових дій), посилює ситуаційну обізнаність, управління військами (силами) та зброєю. Такий підхід дозволить Силам оборони України отримувати переваги з використання та впровадження інформаційних технологій.

Ефективне проведення операцій Сил оборони України залежить від взаємосумісності систем зв'язку та інформаційних систем, що дає змогу командирам всіх рівнів здійснювати ефективне управління задіяними військами (силами). Рівнями стандартизації, в порядку зростання, мають бути: сумісність (en: compatibility), взаємозамінність (en: interchangeability) та уніфікованість (en: commonality).

Порядок організації взаємодії складових Сектору безпеки і оборони України на засобах радіозв'язку забезпечується згідно з відповідною інструкцією від старшого начальника [1].

Головною метою розвитку системи зв'язку Сил оборони України є створення єдиного інформаційно-телекомунікаційного середовища на основі впровадження сучасних інформаційно-телекомунікаційних технологій, протоколів обміну інформацією, комплексів, систем та засобів зв'язку спеціального призначення, що дасть можливість забезпечити обмін усіма видами інформації між органами й пунктами управління (всіх ланок) з відповідною пропускнуною спроможністю, достовірністю та надійністю [2].

Основними завданнями зв'язку є:

- забезпечення своєчасного приймання та передавання сигналів бойового управління;
- забезпечення обміну інформацією з вищим штабом та підпорядкованими частинами (підрозділами) за будь-яких умов обстановки;
- забезпечення своєчасного приймання та передавання сигналів оповіщення і попередження військ про безпосередню загрозу застосування противником зброї масового ураження, оповіщення про повітряного противника, про радіоактивне, хімічне і бактеріологічне зараження;

– забезпечення обміну інформацією між взаємодіючими частинами (підрозділами);

– передавання розпоряджень і отримання донесень щодо забезпечення бойових дій військ.

Для успішного вирішення зазначених завдань зв'язку на тактичному рівні має забезпечувати виконання певних вимог, найважливішими з яких є: своєчасність, достовірність та безпека передачі всіх видів інформації.

Своєю чергою саме своєчасність зв'язку визначається часом, необхідним для встановлення зв'язку та швидкістю обміну інформацією [3].

Радіомережі новітніх УКХ-радіозасобів організуються відповідно до режимів їх роботи, що підтримуються зазначеними радіозасобами [4].

Проте в основних керівних документах, що регламентують процеси організації бою та забезпечення зв'язку, не міститься інформація про способи об'єднання несумісних за діапазоном частот систем радіозв'язку в загальні радіомережі (або в єдиний інформаційний простір) [5; 6].

У наукових статтях вітчизняних учених висвітлюються базові положення щодо вдосконалення системи зв'язку Сил оборони України та створення єдиного інформаційно-телекомунікаційного середовища, розглядаються питання аналізу спроможностей таких систем [7–9]. Також пропонуються до впровадження в підрозділи НГУ методи підвищення ефективності та оперативності процесу обміну інформацією на підставі досвіду країн НАТО [10]. Однак варіанти вирішення проблеми сумісності засобів зв'язку не розглядаються.

Актуальні та доступні для відкритого користування джерела НАТО [11–14], які регламентують порядок організації зв'язку підрозділів під час ведення бою, розкривають зміст планування взаємодії за рахунок використання виключно штатних систем, що є, за замовчуванням, технічно сумісними. Обмеження щодо дефіциту за кількістю наявних засобів зв'язку не розглядаються та приймаються як завжди достатніми.

Можна зробити висновок, що в основних керівних документах та наукових здобутках відсутній загальний для всіх підхід для планування та організації радіозв'язку взаємодії між підрозділами різних складових Сил оборони України та вирішення проблеми сумісності штатних засобів радіозв'язку при спробі їх об'єднати в загальну радіомережу.

Зважаючи на практичний досвід, сутність зазначених проблем полягає в тому, що використання Силами оборони України обладнання транкінгового зв'язку «Mototrbo» виробництва компанії «Motorola Solutions» є тимчасовим, масовим, швидким та достатньо дешевим способом переходу на

сучасні цифрові засоби зв'язку. Як основний недолік цього обладнання, зазначимо роботу лише на фіксованих частотах у достатньо вузькому діапазоні частот і, як наслідок, низька розвід- та завадозахищеність. Іншими словами, неспроможність ефективно протидіяти негативному впливу засобів радіорозвідки та радіоелектронної боротьби (РЕБ) противника.

Сьогодні в Силах оборони України триває поступовий перехід на сучасні стандарти зв'язку, зокрема NATO STANAG. Головна роль у подальшому відводиться системам військового зв'язку, подібними до Harris, Aselsan та Elbit. Відбувається створення єдиних стандартів взаємодії, проведення спільних навчань, розроблення уніфікованих процедур управління та комунікації, а також формування спільного інформаційного простору для обміну розвідувальними та тактичними даними.

Метою статті є обґрунтування та впровадження підходу щодо організації спільних радіомереж взаємодії, які побудовані з використанням УКХ-радіостанцій стандарту DMR різних частотних діапазонів із метою підвищення ефективності процесу обміну інформацією між підрозділами різних складових Сил оборони України.

Виклад основного матеріалу. Альтернативним підходом до вирішення зазначеної проблеми може бути застосування радіошлюзу, який будуватиметься на двох радіостанціях виробництва Motorola Solutions різних діапазонів, наприклад типу DM4600 (DM4601). При цьому радіостанції з'єднуються між собою відповідно через аксесуарний порт на корпусі радіостанцій. Кожна з радіостанцій програмується файлом конфігурації відповідного підрозділу з каналами на частотах свого діапазону та ключами до параметрів конфіденційності. Ретрансляція головної інформації між радіомережами двох взаємодіючих підрозділів відбувається через радіошлюз автоматично, груповим методом.

Отже, оперативність обміну інформацією між підрозділами підвищується за рахунок можливості одночасного циркулярного оповіщення як кореспондентів, що працюють на однаковому діапазоні так і кореспондентів, що працюють у радіомережі взаємодії. З'являється можливість вибіркового спілкування кожного кореспондента з кожним у присутності всього складу спільної радіомережі.

За допомогою радіошлюзу підрозділи спроможні виконувати такі завдання зв'язку:

1. Забезпечення зв'язку взаємодії на локальних радіоканалах (у тому числі мереж зустрічної взаємодії підрозділів) за схемою: «радіостанції VHF – радіошлюз – радіостанції UHF») між сусідніми підрозділами (Рис. 1).

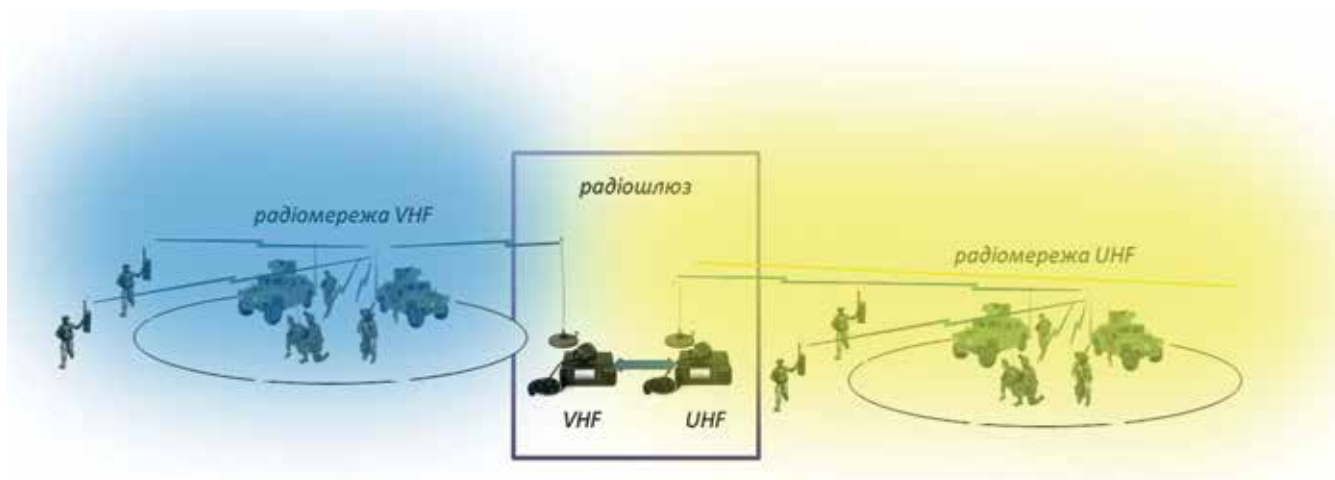

Рис. 1. Забезпечення зв'язку взаємодії на локальних радіоканалах за схемою: «радіостанції VHF – радіошлюз – радіостанції UHF» між сусідніми підрозділами. Джерело: розроблено авторами.

2. Забезпечення управління (або циркулярного оповіщення про різні види небезпеки) підпорядкованими підрозділами (в тому числі приданими), які перебувають в межах зони покриття системи радіозв'язку, що розгорнуті в районі відповідальності угруповання сил (за схемою: «головна радіостанція VHF – мережа ретрансляторів VHF – радіошлюз – радіостанції UHF»).

За подібною схемою є можливість забезпечити роботу в радіомережах зв'язку взаємодії за родами військ. Наприклад, мати мережу взаємодії для танкових підрозділів. Так само є можливість організувати радіомережі розвідки, інженерних військ, артилерії, ППО тощо (Рис. 2).

3. Об'єднання кореспондентів, що перебувають у межах зони покриття двох ретрансляторів різних діапазонів в спільну радіомережу взаємодії (за схемою: «радіостанції VHF – мережа ретрансляторів

VHF – радіошлюз – мережа ретрансляторів UHF – радіостанції UHF») (Рис. 3).

4. Гнучкість у використанні підрозділами діючих мереж ретрансляторів різних діапазонів, що розгорнуті у районі відповідальності угруповання, в межах зони їх покриття (за схемою: «головна радіостанції VHF – радіошлюз – мережа ретрансляторів VHF – радіостанції UHF») (Рис. 4).

5. Збільшення дальності покриття УКХ-радіозв'язку для підрозділів, які перебувають поза межами зони покриття діючих ретрансляторів мережі, за допомогою створення на межах зазначеної зони пунктів автоматичної ретрансляції каналів із використанням радіошлюзу, що розміщується на рухомій базі та додатково укомплектований антенно-щоголовими пристроями (в тому числі антенами направленої дії) та засобами автономного електроживлення (за схемою: «головна радіостанція – мережа

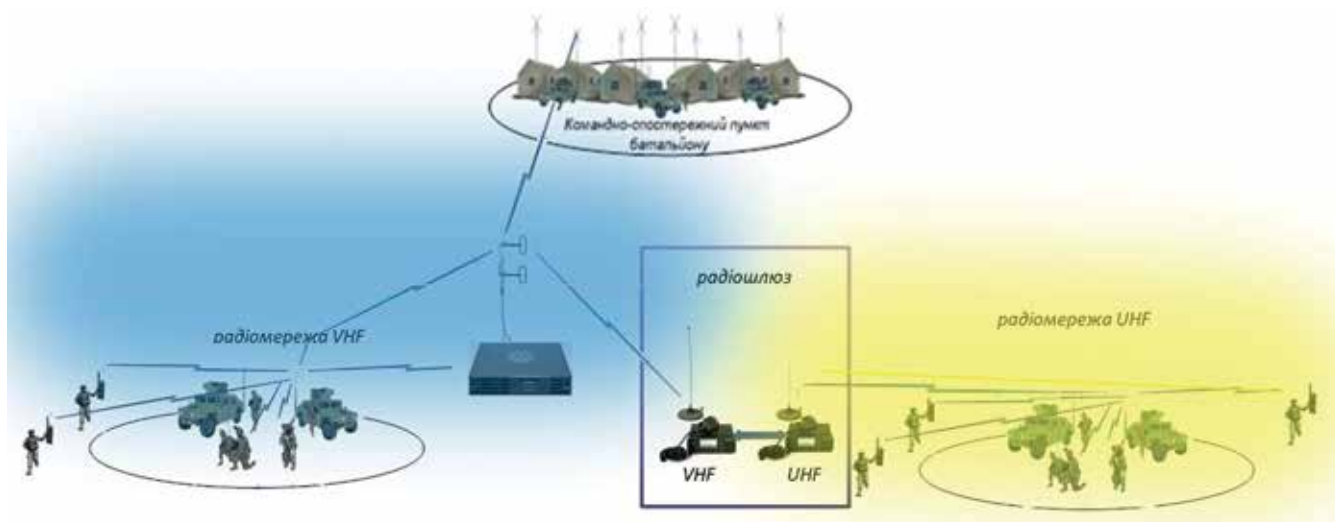

Рис. 2. Радіомережі зв'язку взаємодії за родами військ за схемою: «головна радіостанція VHF – мережа ретрансляторів VHF – радіошлюз – радіостанції UHF». Джерело: розроблено авторами.

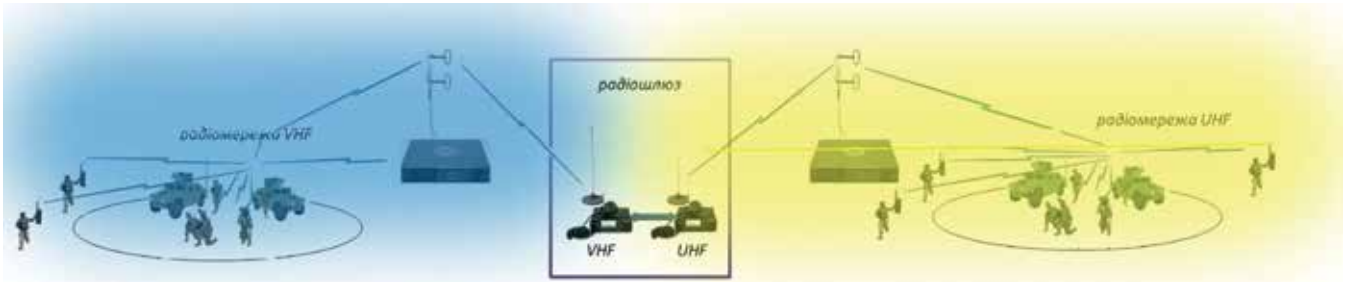

Рис. 3. Об'єднання кореспондентів, що перебувають у межах зони покриття двох ретрансляторів різних діапазонів в спільну радіомережу взаємодії за схемою: «радіостанції VHF – мережа ретрансляторів VHF – радіошлюз – мережа ретрансляторів UHF – радіостанція UHF». Джерело: розроблено авторами.

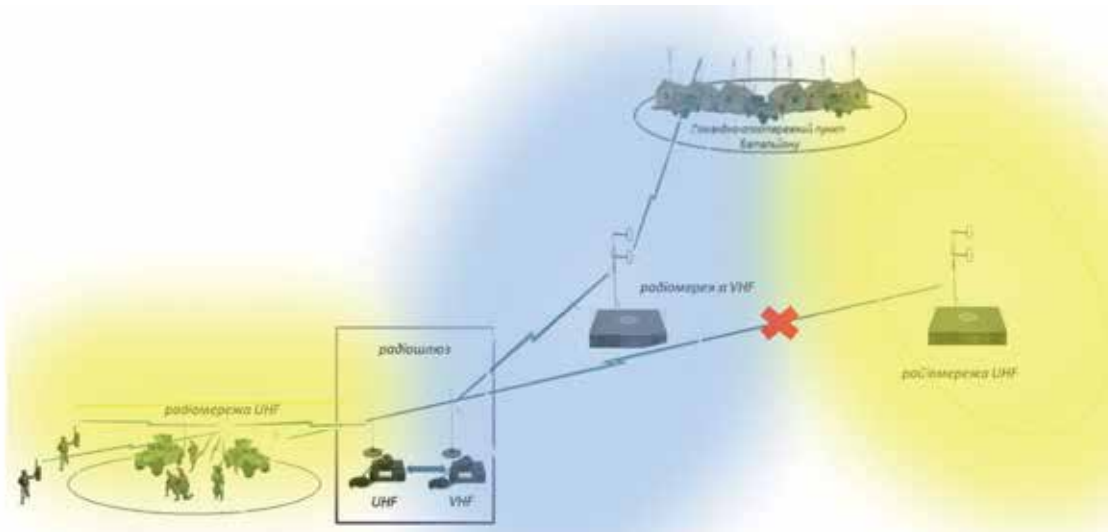

Рис. 4. Гнучкість у використанні підрозділами діючих ретрансляторів різних діапазонів, що розгорнуті у районі відповідальності угруповання за схемою: «радіостанції VHF – мережа ретрансляторів VHF – радіошлюз – мережа ретрансляторів UHF – радіостанція UHF». Джерело: розроблено авторами.

ретрансляторів – радіошлюз – радіомережа підрозділу на локальному каналі»). При цьому в складі радіошлюзу можуть застосовуватися як радіостанції різних діапазонів, так і одного частотного діапазону. (Рис. 5).

Переважна більшість зазначених завдань можна вирішити і без використання радіошлюзів, а лише за допомогою штатних ретрансляторів різних частотних діапазонів шляхом їх об'єднання в загальну мережу в режимі IP-SITE CONNECT. Але таке рішення потребує єдиного керування параметрами конфіденційності та часу (якого може і не бути) на переопрацювання файлів конфігурації різних підрозділів щодо приведення їх до єдиних параметрів безпеки та конфіденційності. Ще потрібно розрахувати час та наявність сил і засобів на перепрограмування всіх радіозасобів.

Недоліками організації взаємодії за допомогою радіошлюзу вважаємо його неспроможність транслювати в автоматичному режимі короткі текстові повідомлення та здійснювати голосові з'єднання

між двома радіостанціями в режимі «індивідуального виклику кореспондента».

Висновки та перспективи подальших досліджень. Метод застосування радіошлюзу не є новим та використовувався раніше виключно як спосіб об'єднати кореспондентів різних ретрансляторів у спільну радіомережу для збільшення зони радіопокриття. В подальшому від цього методу відмовилися на користь більш ефективного режиму IP-SITE CONNECT, який передбачає обов'язкове відомче керування параметрами конфіденційності в налаштуваннях радіостанцій.

Тож підхід застосування радіошлюзу може бути рекомендований органам управління підрозділами НГУ для організації спільних радіомереж взаємодії, що побудовані з використанням УКХ-радіостанцій стандарту DMR різних частотних діапазонів як більш ефективний за метод обміну радіостанціями. Це допоможе вирішити проблему сумісності засобів зв'язку під час виконання основних завдань зв'язку.

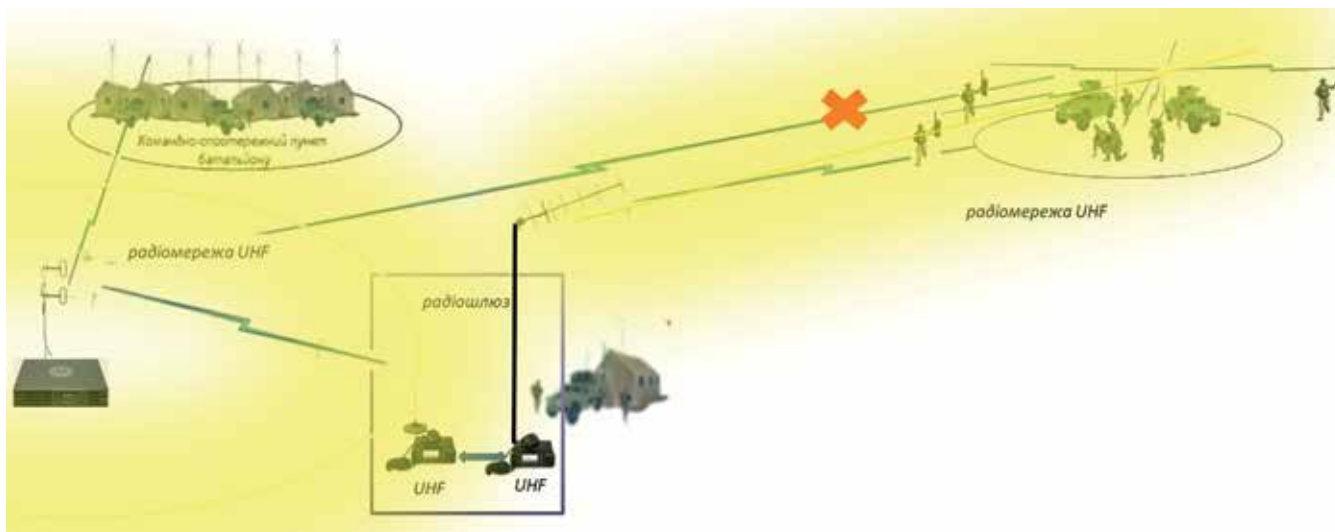

Рис. 5. Збільшення дальності покриття УКХ-радіозв'язку для підрозділів, які перебувають поза межами зони покриття діючих ретрансляторів, за допомогою створення на межах зазначеної зони пунктів автоматичної ретрансляції за схемою: «головна радіостанція – мережа ретрансляторів – радіошлюз – радіомережа підрозділу на локальному каналі». Джерело: розроблено авторами.

Перспективами подальших досліджень обрано аналіз раціонального складу комплектуючих для універсального радіошлюзу як табельного засобу взаємодії підрозділів та інструкції щодо його використання.

Список використаних джерел

1. БП ВКП 6-00(01).01. Доктрина «Зв'язок та інформаційні системи», затверджена Головнокомандувачем Збройних Сил України 01.07.2020.
2. Настанова з організації радіозв'язку у Збройних Силах України, затверджена начальником військ зв'язку Збройних Сил України – начальником Головного управління зв'язку та інформаційних систем Генерального штабу Збройних Сил України 31.07.2018.
3. БП ВКДП 6-110(03).01. Настанова «Тактичний зв'язок», затверджена наказом Командування Військ зв'язку та кібербезпеки Збройних Сил України від 24.12.2020 № 372/нагп.
4. БП ВКДП 6-109(03).01. Настанова «Регламент радіозв'язку», затверджена наказом Командування Військ зв'язку та кібербезпеки Збройних Сил України від 24.12.2020 № 368/нагп.
5. Бойовий статут механізованих і танкових військ Сухопутних військ Збройних Сил України. Частина II. Батальйон, рота: наказ командувача Сухопутних військ Збройних Сил України № 605 від 30.12.2016.
6. Інструкція щодо експлуатації та програмування комплексу транкінгового зв'язку Mototrbo, затверджена начальником військ зв'язку Збройних Сил України – начальником Головного управління зв'язку та інформаційних систем Генерального штабу Збройних Сил України 10.09.2014. URL: <https://surl1.cc/diwuen> (дата звернення 01.12.2024).
7. Лаврут О. О., Климович О. К., Тарасюк М. Л., Антонюк О. Л. Стан та перспективи застосування сучасних технологій та засобів радіозв'язку в Збройних Силах України. *Системи озброєння і військова техніка*. 2017. № 1. С 42–49.
8. Лаврут О. О., Лаврут Т. В., Климович О. К., Здоренко Ю. М. Новітні технології та засоби зв'язку у Збройних Силах України: шлях трансформації та перспективи розвитку. *Наука і техніка Повітряних Сил Збройних Сил України*. 2019. № 1. С 91–101.
9. Іохов О. Ю., Лаврут О. О., Лаврут Т. В., Флорін О. П. Сучасні засоби зв'язку та інфокомунікаційні технології у Збройних Силах України та Національній гвардії України: сьогодення та перспективи застосування. *Честь і закон*. 2022. № 4. С. 111–119. DOI: <https://doi.org/10.33405/2078-7480/2022/4/83/272323>.
10. Власюк В. В., Карпенко С. І., Пристінський Р. В. (2024). Рекомендації щодо впровадження для застосування протоколів передачі важливої інформації підрозділами Національної гвардії України під час виконання бойових завдань. *Науковий вісник Київського інституту Національної гвардії України*, №2. С 16–22.
11. FM 6-02.45 Signal Support To Theater Operations. Headquarters, Department of the Army. January 2016. 124 p. URL: <https://surl1.li/xctxby> (дата звернення 01.12.2024).
12. FM 6-02.72 Tactical Radios Multiservice Communications Procedures For Tactical Radios In

A Joint Environment. Headquarters, Department of the Army, Marine Corps, Navy, Air Force. May 2019. 92 p. URL: <https://surl.li/qkpwaz> (дата звернення 01.12.2024).

13. FM 24-24 Signal Data References: Signal Equipment. Department of the Army. June 2021. 410 p. URL: <https://surl.li/ezelbj> (дата звернення 01.12.2024).

14. FM 6.0. Commander and Staff Organization and Operations. Headquarters Department of the Army. May 2015. 391 p. URL: <https://surl.li/anomar> (дата звернення 01.12.2024).

References

1. BP VKP 6-00(01).01. Doktryna «Zvyazok ta informatsiyni systemy», zatverdzhena Holovnokomanduvachem Zbroynykh Syl Ukrayiny 01.07.2020. [The doctrine «Communications and Information Systems»] [in Ukrainian].

2. Nastanova z orhanizatsiyi radiozvyazku u Zbroynykh Sylakh Ukrayiny, zatverdzhena nachalnykom viysk zvyazku Zbroynykh Syl Ukrayiny – nachalnykom Holovnoho upravlinnya zvyazku ta informatsiynykh system Heneral'noho shtabu Zbroynykh Syl Ukrayiny 31.07.2018. [The Instruction on the organization of radio communications in the Armed Forces of Ukraine was approved by the Chief of the Signal Troops of the Armed Forces of Ukraine – Head of the Main Directorate of Communications and Information Systems of the General Staff of the Armed Forces of Ukraine 31 July 2018] [in Ukrainian].

3. BP VKDP 6-110(03).01. Nastanova «Taktychny zvyazok, zatverdzhena nakazom Komanduvannya Viysk zvyazku ta kiberbezpeky Zbroynykh Syl Ukrayiny vid 24.12.2020 № 372/nahp [The «Tactical Communications» instruction] [in Ukrainian].

4. BP VKDP 6-109(03).01. Nastanova «Rehlament radiozvyazku», zatverdzhena nakazom Komanduvannya Viys'k zv'yazku ta kiberbezpeky Zbroynykh Syl Ukrayiny vid 24.12.2020 № 368/ nagp. [The Instruction «Radio Communications Regulations»] [in Ukrainian].

5. Boiovyi statut mekhanizovanykh i tankovykh viysk Sukhoputnykh viysk Zbroynykh Syl Ukrayiny. Chastyna II. Batalyon, rota: nakaz komanduvacha Sukhoputnykh viysk Zbroynykh Syl Ukrayiny № 605 vid 30.12.2016 [Combat statute of the mechanized and tank troops of the Ground Forces of the Armed Forces of Ukraine. Part II. Battalion, company] [in Ukrainian].

6. Instruktsiya shchodo ekspluatatsiyi ta prohramuvannya kompletu trunkinhovoho zvyazku Mototrbo [The instruction for the operation and programming of the Mototrbo trunking communication set], zatverdzhena nachalnykom viysk zvyazku Zbroynykh Syl Ukrayiny – nachalnykom Holovnoho upravlinnya zvyazku ta informatsiynykh system Heneral'noho shtabu

Zbroynykh Syl Ukrayiny 10.09.2014. Retrieved from: <https://surl.li/diwuen> (accessed 1 December 2024) [in Ukrainian].

7. Lavrut, O. O., Klymovych, O. K., Tarasyuk, M. L., Antonyuk, O. L. (2017). *Stan ta perspektyvy zastosovannya suchasnykh tekhnolohiy ta zasobiv radiozvyazku v Zbroynykh Sylakh Ukrayiny* [State and prospects of the application of modern technologies and means of radio communication in the Armed Forces of Ukraine Weapons]. *Systemy ozbroynennya i viyskova tekhnika*. № 1. pp. 42–49 [in Ukrainian].

8. Lavrut, O. O., Lavrut, T. V., Klymovych, O. K., Zdorenko, Yu. M. (2019). *Novitni tekhnolohiyi ta zasoby zvyazku u Zbroynykh Sylakh Ukrayiny: shlyakh transformatsiyi ta perspektyvy rozvytku* [New technologies and means of communication in the Armed Forces of Ukraine: the path of transformation and development prospects.]. *Nauka i tekhnika Povitryanykh Syl Zbroynykh Syl Ukrayiny*. No 1. pp. 91–101 [in Ukrainian].

9. Iokhov, O. Yu., Lavrut, O. O., Lavrut, T. V., Florin, O. P. (2022). *Suchasni zasoby zvyazku ta infokomunikatsiyni tekhnolohiyi u Zbroynykh Sylakh Ukrayiny ta Natsionalniy hvardiyi Ukrayiny: sohodennya ta perspektyvy zastosovannya* [Modern means of communication and infocommunication technologies in the Armed Forces of Ukraine and the National Guard of Ukraine: present and prospects for application]. *Honor and Law*. No 4. pp. 111–119 [in Ukrainian].

10. Vlasyuk, V. V., Karpenko, S. I., Prystinsky, R. V. (2024). *Rekomendatsiyi shchodo vprovadzhennya dlya zastosovannya protokoliv peredachi vazhlyvoyi informatsiyi pidrozdilamy Natsional'noyi hvardiyi Ukrayiny pid chas vykonannya boyovykh zavdan*. [Recommendations for the implementation of protocols for the transmission of important information by units of the National Guard of Ukraine during the performance of combat missions]. *Naukovyy visnyk Kyivskoho instytutu Natsional'noyi hvardiyi Ukrayiny*. No 2. pp. 16-22. DOI: <https://doi.org/10.59226/2786-6920.2.2024.16-22>. [in Ukrainian].

11. FM 6-02.45 Signal Support To Theater Operations. Headquarters, Department of the Army. January 2016. 124 p. Retrieved from: <https://surl.li/xctxby> (accessed 1 December 2024) [in English].

12. FM 6-02.72 Tactical Radios Multiservice Communications Procedures For Tactical Radios In A Joint Environment. Headquarters, Department of the Army, Marine Corps, Navy, Air Force. May 2019. 92 p. Retrieved from: <https://surl.li/qkpwaz> (accessed 1 December 2024) [in English].

13. FM 24-24 Signal Data References: Signal Equipment. Department of the Army. June 2021. 410 p. Retrieved from: <https://surl.li/ezelbj> (accessed 1 December 2024) [in English].

14. FM 6.0. Commander and Staff Organization and Operations. Headquarters Department of the Army. May 2015. 391 p. Retrieved from: <https://surl.li/anomar> (accessed 1 December 2024) [in English].

Стаття надійшла до редакції / Received: 11.04.2025

Прорецензовано / Revised: 21.04.2025

Схвалено до друку / Accepted: 30.04.2025

Hrechanyi Viacheslav

Lecturer at the Department
of Tactics and Tactical and Special Training
of the Kyiv Institute of the National Guard of Ukraine

Sukonko Serhii

PhD of State Security,
Head of the Research Laboratory
of the National Academy
of the National Guard of Ukraine

APPROACH TO THE ORGANIZATION OF JOINT INTEROPERABILITY RADIO NETWORKS BUILT USING DMR VHF RADIO STATIONS OF DIFFERENT FREQUENCY BANDS

The article examines the essence of problematic issues regarding the compatibility of standard digital radio communication equipment with the use of trunking communication equipment «Mototrbo» manufactured by «Motorola Solutions» of the DMR standard when organizing joint radio networks of interaction between units of different power structures within one military formation.

For example, the units of the National Guard of Ukraine (hereinafter - NGU) are predominantly armed with radio equipment operating in the UHF frequency range, while the units of the Armed Forces of Ukraine (hereinafter - AF of Ukraine) use radio equipment of the same type, but in the VHF range. Accordingly, the radio equipment cannot be considered compatible in terms of such a technical indicator as the range of operating radio frequencies, which creates problems when trying to unite the specified units into a single information space.

Ways to solve them are revealed and an alternative approach to solving the problem is proposed for consideration, namely: the use of a radio gateway, which is built on two radio stations manufactured by Motorola Solutions of different ranges. In this case, the radio stations are connected to each other in an appropriate way through an accessory port on the radio station housing. Each of the radio stations is programmed with a configuration file of the corresponding unit with channels at the frequencies of its range and keys to the confidentiality parameters. Voice information is relayed between the radio networks of two interacting units via a radio gateway automatically, by group method.

The authors believe that providing the Defense Forces of Ukraine with radio gateways (with the appropriate equipment) as standard means of radio communication for the interaction of units can help in the operational solution of a wide range of communication tasks.

Keywords: state security; weapons and military equipment; control systems; communication facilities; single infocommunication space; radio communication systems; radio communication facilities compatibility.

ГЕРАСИМЕНКО ВАЛЕНТИНА МИКОЛАЇВНА

*старший викладач кафедри менеджменту та фінансів,
Національна академія Національної гвардії України
<https://orcid.org/0000-0002-4828-1353>*

**МЕТОДИЧНІ ПОЛОЖЕННЯ ПЛАНУВАННЯ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЛОГІСТИКИ
ВІЙСЬКОВИХ ЧАСТИН НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ**

Статтю присвячено актуальній проблемі вдосконалення планування фінансового забезпечення логістики військових частин Національної гвардії України (НГУ) в умовах збройної агресії. Обґрунтовано необхідність розроблення комплексного підходу, адаптованого до специфіки військового формування та динамічного середовища його діяльності.

Запропоновано поетапну методичку планування, що охоплює організаційний етап, аналіз стану фінансових потоків у попередніх періодах, пропозиції щодо оптимізації логістичної системи з використанням принципів фінансової логістики та моделювання, планування фінансових потоків господарської діяльності з урахуванням цих принципів, а також моніторинг фінансового стану. Особливу увагу приділено ролі моделювання в оптимізації фінансового планування логістичного забезпечення.

***Ключові слова:** фінансове планування; логістичне забезпечення; Національна гвардія України; моделювання фінансового планування.*

Постановка проблеми. В умовах триваючої збройної агресії проти України ефективне функціонування Національної гвардії України (НГУ) набуває особливого значення для забезпечення національної безпеки та оборони держави. Однією з ключових складових боєздатності НГУ є належне логістичне забезпечення, яке своєю чергою безпосередньо залежить від своєчасного та достатнього фінансового забезпечення.

Водночас наявні методичні підходи до планування фінансового забезпечення логістики військових частин НГУ часто є фрагментарними, недостатньо адаптованими до специфічних потреб військового формування та динамічних умов його діяльності. Це призводить до неефективного використання бюджетних коштів, затримок у постачанні матеріально-технічних засобів, ускладнює оперативне реагування на потреби підрозділів та знижує загальну боєздатність. Система планування фінансового забезпечення логістики потребує послідовних дій щодо вдосконалення та оптимізації її роботи, що і є практичною проблемою нашого дослідження.

Отже, практична проблема полягає у відсутності науково обґрунтованих, комплексних методичних положень планування фінансового забезпечення

логістики військових частин Національної гвардії України, що не сповна враховують специфіку їх діяльності, сучасні виклики та можливості оптимізації використання бюджетних коштів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій та практичного досвіду засвідчує про недостатню розробленість комплексних методичних положень щодо планування фінансового забезпечення логістики військових частин НГУ. Наявні дослідження переважно зосереджуються на окремих аспектах фінансового забезпечення логістики, не враховують їх взаємозв'язку та особливостей діяльності саме військових частин НГУ.

Питанням фінансового забезпечення Збройних сил України приділяли увагу такі вітчизняні вчені, як О. Левчук, Н. Близнюк, О. Погрещька, які досліджували механізм і особливості фінансового забезпечення Збройних сил України та перспективи здійснення оборонних видатків, акцентували увагу на необхідності збільшення обсягів фінансування Збройних Сил України для забезпечення зміцнення обороноздатності нашої держави [1; 2]. Вагомий внесок у розроблення та аналіз проблем, пов'язаних із фінансовим забезпеченням та плануванням НГУ, внесли дослідники, зокрема, Є. Грабовський,

М. Науменко, В. Нікітюк, М. Черкашина, Ж. Чухлата, які визначили механізми фінансового забезпечення логістики Національної гвардії України, теоретичні та практичні аспекти фінансового планування військової частини, проаналізували фактори, що впливають на фінансове планування логістичного забезпечення військових частин НГУ [3–5].

Однак переважна більшість наукових праць потребують переосмислення з урахуванням досвіду ведення повномасштабних бойових дій на території України та специфіки діяльності військової частини.

Метою статті є уточнення методичних положень фінансового планування логістичного забезпечення військових частин Національної гвардії України, що спрямоване на підвищення ефективності та забезпечення належного рівня логістичного забезпечення.

Виклад основного матеріалу. Механізм та організацію фінансового забезпечення військових частин, військових навчальних закладів, територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки установ організацій Збройних Сил України, що утримуються за рахунок коштів Державного бюджету України, визначено Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Правил організації фінансового забезпечення військових частин, установ та організацій Збройних Сил України» [6]. За час повномасштабного вторгнення на територію України внесено зміни до деяких керівних документів, якими регламентується та визначається фінансове планування логістичного забезпечення військових частин Національної гвардії України [7; 8].

Отже, фінансове планування логістичного забезпечення військових частин Національної гвардії України є процесом, який передбачає ретельне визначення фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення військових частин (матеріально-технічними засобами, пально-мастильними матеріалами, озброєнням, медичним обладнанням, транспортом, грошовим забезпеченням особового складу тощо) та охоплює аналіз поточних потреб у ресурсах кожної військової частини, ефективний розподіл фінансового забезпечення з урахуванням нагальних потреб, а також прогнозування майбутніх потреб з урахуванням завдань за призначенням, планів розвитку та потенційних загроз безпеці [9].

Методика планування фінансового забезпечення логістики військових частин Національної гвардії України передбачає формування ефективної системи управління фінансовими потоками та має якісно описувати етапи оптимізації логістичної діяльності, які прямо чи опосередковано впливають на управління фінансовими потоками. За допомогою проведення послідовних дій у рамках методики можна буде вибудувати високоефективну систему

управління фінансовими потоками для функціонування логістичної системи [10].

На нашу думку, методика планування фінансового забезпечення логістики військових частин Національної гвардії України має охоплювати управління логістичним фінансовим циклом і передбачати такі етапи:

1. Організаційний етап підготовки до впровадження принципів фінансової логістики та управління фінансовими потоками господарської діяльності військових частин:

- визначення цілей та завдань логістичної діяльності військової частини у середньостроковій перспективі в галузі оборотного капіталу, що дає змогу сформулювати бачення щодо управління фінансовими потоками. Цілі та завдання повинні концентруватися на виявленні проблем, які прямо чи опосередковано пов'язані з управлінням фінансовими потоками. У разі виявлення проблем формуються пропозиції щодо реалізації заходів, які дозволять поліпшити фінансовий стан логістичної діяльності;

- визначення набору інструментів для управління фінансовими потоками;

- формування робочих груп та призначення відповідальних виконавців для ефективного управління фінансовими потоками. Чітко визначається функціонал підрозділів, які виконують такі дії, як збір інформації, аналіз отриманих даних, оптимізацію, планування та контроль за рухом фінансових потоків.

2. Вивчення стану фінансових потоків у логістичній діяльності у попередніх періодах:

- визначення джерел інформації – зовнішніх і внутрішніх, необхідних для аналізу фінансових потоків;

- використання горизонтального та вертикального методу аналізу фінансових потоків. Метою проведення горизонтального аналізу є виявлення причин змін, факторів та закономірностей, що впливають на рух фінансових потоків. Основу вертикального аналізу становить розгляд структурних змін у русі грошових логістичних потоків;

- координація оперативного управління фінансовими і матеріальними потоками (передусім оцінюються витрати, наприклад, на транспортування товарів);

- формування, розгляд і затвердження кошторису (особливо в частині здійснення попередніх розрахунків обсягів видатків). При розрахунку планових показників кошторису враховується середня планова величина видатків:

$$\mu_x = 1/n \sum_{i=t}^n x_i, \quad (1)$$

де μ_x – обсяг фінансування,
 x_i – фінансування в i -й період, обраний за основу розрахунку;

3. Пропозиції щодо оптимізації логістичної системи військової частини з використанням принципів фінансової логістики та отриманих аналітичних викладок.

У рамках оптимізації фінансових потоків діяти можна за такими напрямками:

- оцінювання достатності фінансового потоку;
- розрахунок раціонального залишку коштів з огляду на те, що чистий фінансовий потік – результуючий показник руху коштів, що дає змогу оцінити правильність вибору напрямів руху фінансових потоків.

На цьому етапі відбувається вибір принципів фінансової логістики, які відповідають господарській діяльності конкретної військової частини, як-от пріоритетність, гнучкість та адаптивність, реалістичність, ефективність, законність (прозорість).

Важлива роль у виконанні цього напрямку належить використанню відповідних моделей.

Модельовання фінансового планування логістичного забезпечення військових частин Національної гвардії України є важливим і складним завданням, що потребує інтеграції різних аспектів, таких як бюджетування, планування запасів, вартісна оптимізація та інші. Це дозволить ефективно планувати фінансові ресурси для забезпечення військових частин, гарантуючи їх оптимальне функціонування при обмежених бюджетних ресурсах.

Розглянемо приклад моделі фінансового планування логістичного забезпечення військових частин Національної гвардії України:

1. *Аналіз потреб і оптимізація запасів* військових частин щодо логістичного забезпечення охоплює визначення видів і обсягів потреб у ресурсах, шляхом інспектування та інвентаризації запасів (пального, боєприпасів, медичних товарів тощо) за певний період часу. Також передбачає оптимізацію рівня запасів для забезпечення ефективності й економичності зберігання та охоплює розрахунок оптимальних рівнів запасів.

2. *Планування фінансових потоків* є наступним кроком, що визначає пріоритетність потреб із загального бюджету та доступний відсоток бюджетування для логістичного забезпечення і охоплює фінансування закупівлі (матеріально-технічних засобів, пально-мастильних матеріалів, озброєння, медичного обладнання тощо), транспортування, складування та інші логістичні витрати. Цей етап також має враховувати всі недоліки, виявлені у межах попереднього етапу. Для цього розробляють план руху коштів, який має передбачати всі фінансові потоки в прогнозованому періоді. Цей документ розробляється на один рік з помісячною розбивкою вхідних та вихідних грошових потоків.

3. *Модельовання виконання бюджету* здійснюється за допомогою моделі, яка відображає взаємозв'язок між потребами в логістичному забезпеченні та бюджетом. Враховує різні фактори і відповідає параметрам – час поставки, ціна, обсяг, імовірність ризиків тощо та забезпечує спостереження за реалізацією фінансового плану в часі.

4. *Аналіз і управління ризиками* проводиться після створення моделі для аналізу різних сценаріїв, що дозволяє оцінити вплив факторів на ефективність логістичного забезпечення та прийняти обґрунтовані рішення. З огляду на зазначене, *показник ефективності логістичного забезпечення* варто розглядати як відношення досягнутого результату (стан логістичного забезпечення) до обсягу коштів, витрачених на його досягнення, і розраховується за формулою:

$$E = P(B)/B, \quad (2)$$

де E – ефективність витрачання оборонних коштів;
 $P(B)$ – остаточний досягнутий результат логістичного забезпечення;
 B – обсяг оборонних витрат, необхідних для вирішення цих завдань.

5. *Моніторинг та корегування результатів* проводиться на основі нової інформації та результатів аналізу, порівняння фактичних витрат з планованими, виявлення відхилень і прийняття заходів для їх коригування. Також може передбачати аналіз ризиків та прийняття заходів для вчасного реагування на зміни внутрішніх та зовнішніх умов.

Ця модель відображає важливість аспектів, що впливають на фінансове планування логістичного забезпечення військових частин Національної гвардії України і засвідчує необхідність адаптації до змін у середовищі та вдосконалення управлінських практик для забезпечення її ефективного функціонування.

Врахування напрямів розвитку фінансового планування логістичного забезпечення військових частин Національної гвардії України, таких як стратегічне планування, оптимізація витрат, удосконалення управління ризиками, впровадження принципів сталого розвитку, дозволить військовим частинам підвищити ефективність фінансового планування та забезпечити високу готовність до виконання службово-бойових завдань.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У статті уточнено методичні положення планування фінансового забезпечення логістики військових частин Національної гвардії України, що є важливим кроком у напрямі підвищення ефективності використання бюджетних коштів та

забезпечення належного рівня логістичного забезпечення в умовах збройної агресії. Запропонована поетапна методика, що охоплює аналіз попередніх періодів, оптимізацію на основі принципів фінансової логістики та використання моделювання, дозволяє більш комплексно та обґрунтовано підходити до процесу фінансового планування.

Подальші дослідження може бути спрямовано на вдосконалення моделювання процесу фінансового планування та вибору дієвих інструментів для практичної реалізації запропонованих методичних положень.

Список використаних джерел

1. Левчук О. В. Фінансове забезпечення Збройних Сил України: тенденції та основні шляхи реформування. *Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського*. 2020. Вип. №2 (69). URL: <http://znp-cvsvd.nuou.org.ua/article/view/212750> (дата звернення: 04.03.2025).
2. Близнюк Н., Погребська О. Проблемні питання фінансового забезпечення військових частин у контексті переходу на стандарти НАТО. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Вип. 1(45)/2021. С. 44–50. DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2217.2021.45.44-50>.
3. Naumenko, M., Valiavska, N., Saiensus, M., Ptashchenko, O., Nikitiuk, V., Saliuk, A. Optimization Model of the Enterprise Logistics System Using Information Technologies. *International Journal of Management (IJM)*. 2020. Vol. 11. Is. 5. pp. 54–64.
4. Черкашина М. В. Планування фінансового забезпечення логістики військових частин Національної гвардії України. *Ефективна економіка*. 2023. № 2. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.2.30>
5. Чухлата Ж. Г. Механізми фінансового забезпечення логістики національної гвардії України. *Ефективна економіка*. 2022. № 2. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2022.2.98>.
6. Про затвердження Правил організації фінансового забезпечення військових частин, установ та організацій Збройних Сил України: наказ Міністра оборони України від 22.04.2021 р № 104 URL: <https://surl.cc/jlojta> (дата звернення: 04.03.2025).
7. Постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до Порядку логістичного забезпечення сил оборони під час виконання завдань з оборони держави, захисту її суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності» від 20 серпня 2024 р. № 950 URL: <https://surl.li/rczxze> (дата звернення: 04.03.2025).
8. Основні положення логістичного забезпечення Збройних сил України: Наказ МОУ від 11 жовтня

2016 № 522 / Міністерство Оборони України. URL: <https://surl.li/mywboi> (дата звернення: 04.03.2025).

9. Науменко М., Товма Л., Морозов І. Управління матеріально-технічним забезпеченням територіально розподілених структур: логістичний підхід. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. Том. 2, № 33, 2020. С. 324–334.

10. Герасименко В. М. Методика планування фінансового контролю при організації закупівель товарів, робіт та послуг для військових частин Національної гвардії України. *Ефективна економіка*. 2023. № 2. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.2.51>

References

1. Levchuk, O. V. (2020). *Finansove zabezpechennia Zbroinykh Syl Ukrainy: tendentsii ta osnovni shliakhy reformuvannia* [Financial support of the Armed Forces of Ukraine: trends and main ways of reform]. *Zbirnyk naukovykh prats Tsentru voienno-stratehichnykh doslidzhen Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy imeni Ivana Cherniakhivskoho*. Vol. 2(69). Retrieved from: <https://surl.li/jmoscw> (accessed 4 March 2025) [in Ukrainian].
2. Blyzniuk, N., Pohretska, O. (2021). *Problemni pytannia finansovoho zabezpechennia viiskovykh chastyn u konteksti perekhodu na standarty NATO* [Problematic issues of financial support for military units in the context of transition to NATO standards]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka*. Vol. 1(45). С. 44–50. DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2217.2021.45.44-50> [in Ukrainian].
3. Naumenko, M., Valiavska, N., Saiensus, M., Ptashchenko, O., Nikitiuk, V., Saliuk, A. (2020). Optimization model of the enterprise logistics system using information technologies. *International journal of management*. Vol. 11. Is. 5. pp. 54–64 [in English].
4. Cherkashyna, M. V. (2023). *Planuvannia finansovoho zabezpechennia lohistyky viiskovykh chastyn Natsionalnoi hvardii Ukrainy* [Planning of financial support for logistics of military units of the National Guard of Ukraine]. *Efektivna ekonomika*. № 2. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.2.30> [in Ukrainian].
5. Chukhlata, Zh. H. (2022). *Mekhanizmy finansovoho zabezpechennia lohistyky natsionalnoi hvardii Ukrainy* [Mechanisms for financial support of logistics of the National Guard of Ukraine]. *Efektivna ekonomika*. № 2. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2022.2.98> [in Ukrainian].
6. Nakaz Ministerstva oborony Ukrainy «Pro zatverdzhennia Pravyl orhanizatsii finansovoho zabezpechennia viiskovykh chastyn, ustanov ta orhanizatsii Zbroinykh Syl Ukrainy» № 104 [Order of the Ministry of Defense of

Ukraine «On approval of the Rules for the organization of financial support for military units, institutions and organizations of the Armed Forces of Ukraine» activity no. 104]. (2021, April 22). Retrieved from: <https://surli.cc/jlojta> (accessed 4 March 2025) [in Ukrainian].

7. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy «Pro vnesennia zmin do Poriadku lohistrychnoho zabezpechennia syl oborony pid chas vykonannia zavdan z oborony derzhavy, zakhystu yii suverenitetu, terytorialnoi tsilisnosti ta nedotorkannosti» № 950 [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine «On Amendments to the Procedure for Logistical Support of Defense Forces during the Performance of Tasks for the Defense of the State, Protection of its Sovereignty, Territorial Integrity and Inviolability» activity no. 950] (2024, August 20). Retrieved from: <https://surli.li/rczxe> (accessed 4 March 2025) [in Ukrainian].

8. Nakaz Ministerstva Oborony Ukrainy «Osnovni polozhennia lohistrychnoho zabezpechennia Zbroinykh Syl Ukrainy» № 522 [Order of the Ministry of Defense of Ukraine «Basic principles of logistical support of the Armed Forces of Ukraine» activity no. 522]. (2016, October 11). Retrieved from: <https://surli.li/mywboi> (accessed 4 March 2025) [in Ukrainian].

9. Naumenko, M., Tovma, L., Morozov, I. (2020). Upravlinnia materialno-tekhnichnym zabezpechenniam terytorialno rozpodilynykh struktur: lohistrychnyi pidkhid [Management of material and technical support of territorially distributed structures: logistics management]. *Finansovo-kredytna diialnist: problemy teorii ta praktyky*. Vol. 2, Is. 33. C. 324–334 [in Ukrainian].

10. Herasymenko, V. M. (2023). Metodyka planuvannia finansovoho kontroliu pry orhanizatsii zakupivel tovariv, robit ta posluh dlia viiskovykh chastyn Natsionalnoi hvardii Ukrainy [Methodology of financial control planning in the organization of purchasing goods, performing services for military units of the National Guard of Ukraine]. *Efektivna ekonomika*. № 2. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.2.51> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції / Received: 12.03.2025

Прорецензовано / Revised: 21.03.2025

Схвалено до друку / Accepted: 31.03.2025

Herasymenko Valentyna
Senior Lecturer, Department
of Management and Finance,
National Academy
of the National Guard of Ukraine

METHODOLOGICAL PROVISIONS FOR PLANNING FINANCIAL PROVISION OF LOGISTICS OF MILITARY UNITS OF THE NATIONAL GUARD OF UKRAINE

The article considers the urgent problem of improving the planning of financial support for logistics of military units of the National Guard of Ukraine (NGU) in conditions of ongoing armed aggression. The author emphasizes that the effective functioning of the NGU, as a key component of national security and defense, directly depends on proper logistical support, which, in turn, requires timely and sufficient funding.

Existing approaches to planning financial support for logistics are assessed, which are often fragmentary and insufficiently adapted to the specific needs of military formations and the dynamic conditions of their activities. This can lead to inefficient use of budget funds, delays in delivery and a decrease in overall combat capability.

In order to solve this problem, the author proposes a comprehensive, step-by-step methodology for planning financial support for logistics of military units of the NGU.

Special attention is paid to the role of modeling in optimizing financial planning for logistics support. The author gives an example of a model that takes into account needs analysis, financial flow planning, budget execution modeling and risk management.

It is emphasized that the proposed methodology is an important step towards increasing the efficiency of budget funds and ensuring the proper level of logistical support for the National Security Service in conditions of armed aggression. The author also identifies prospects for further research, which may be aimed at improving the modeling of the financial planning process and the selection of effective tools for the practical implementation of the proposed methodological provisions.

Keywords: financial planning, logistics support, National Guard of Ukraine, financial planning modeling.

ЮРИДИЧНІ НАУКИ

УДК 342.951

DOI 10.59226/2786-6920.1.2025.85-92

ВЕСЕЛОВ МИКОЛА ЮРІЙОВИЧ

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри державно-правових дисциплін
та безпеки життєдіяльності факультету № 2
Криворізького навчально-наукового інституту
Донецького державного університету внутрішніх справ
<https://orcid.org/0000-0002-3963-2764>*

ПИЛИПІВ РУСЛАН МИРОНОВИЧ

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри права та гуманітарних дисциплін
Івано-Франківської філії Університету «Україна»
<https://orcid.org/0000-0002-0351-5988>*

ПРИПИНЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ ЗА ІНІЦІАТИВОЮ СУБ'ЄКТА ПРИЗНАЧЕННЯ: ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ

У статті розглянуто актуальні проблеми правозастосування у сфері припинення державної служби за ініціативою суб'єкта призначення. Розкрито окремі проблеми, найтипівіші для цієї категорії правовідносин, які пов'язано з неоднозначністю тлумачення понять «ліквідація» та «реорганізація» державного органу, що безпосередньо впливає на правомірність звільнення та забезпечення гарантій державних службовців. Висвітлено питання недостатньої регламентації у законодавстві про державну службу гарантій для соціально вразливих категорій службовців – вагітних жінок та жінок із дітьми.

Ключові слова: державна служба; державний службовець; гарантування прав людини; припинення державної служби; правовий статус жінок; захист державних службовців; судовий захист; адміністративне судочинство.

Постановка проблеми. За даними Національного агентства України з питань державної служби (далі – НАДС) у 2024 році кількість посад державної служби за штатним розписом в Україні становила 192 172, фактична кількість працюючих державних службовців – 156 276 осіб. Кількість державних службовців, призначених та звільнених з посад з початку 2024 року, становила 35 074 та 37 673 осіб відповідно [1]. Якщо зіставити ці дані із загальними показниками розгляду адміністративними судами першої інстанції справ щодо звільнення з публічної служби у 2024 році (за звітний період надійшло до суду 22 370 справ; 18703 – розглянуто судами, з них

15415 – позов задоволено [2]), то виявляється, що з приводу кожного другого звільнення людина, не погоджуючись з підставами чи умовами звільнення з державної служби, звертається до суду і 69 % таких позовів у суді першої інстанції задовольняється. Наведена статистика вимагає вкотре застосувати науковий підхід до аналізу чинних норм українського законодавства щодо підстав для припинення державної служби. Особливу увагу доцільно звернути на припинення державної служби за ініціативою суб'єкта призначення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Припинення державної служби за ініціативою суб'єкта

призначення є однією з тих підстав, застосування яких викликає чимало суперечок, порушень прав державних службовців і, як наслідок – судових звернень щодо їх поновлення. Тому не дивно, що цьому питанню приділяє увагу НАДС, намагаючись у своїх роз'ясненнях узагальнити найтиповіші помилки правозастосовної практики та вдосконалити процедуру звільнення державних службовців (Роз'яснення НАДС від 15.03.2021 р. № 132-р/з [3], Роз'яснення НАДС від 21.04.2022 р. № 151-р/з [4]). Періодично Закон України «Про державну службу», охоплюючи норми, які визначають і підстави припинення державної служби, здобуває увагу наукових колективів у вигляді підготовки науково-практичних коментарів [5]. Наукові публікації окремих авторів, як от, А. Грищук [6], В. Кохан [7], Я. Фенич [8] (щодо підстав, порядку та наслідків припинення державної служби) також утворюють певне підґрунтя для наукового аналізу. Проте плінність чинного українського законодавства дуже швидко переводить ці напрацювання у площину архівного матеріалу, корисного для узагальнення, але не зовсім актуального для розв'язання поточних проблем правозастосовної практики. Зазначене доводить доцільність подальших наукових розвідок в означеному напрямі та напрацювання актуальних роз'яснень щодо доцільного застосування приписів чинного законодавства.

Метою статті є окреслення окремих проблем, пов'язаних із недоліками застосування норм законодавства щодо припинення державної служби (за ініціативою суб'єкта призначення) та їх розв'язання за допомогою наукового методу й аналізу судової практики.

Виклад основного матеріалу. Закон України «Про державну службу» у ст. 83 структурно диференціює підстави та порядок припинення державної служби, залежно від обставин та/чи ініціатора припинення зазначених правовідносин. Припинення державної служби за ініціативою суб'єкта призначення (ст. 87 Закону) є частиною комплексної системи норм, що визначають підстави та порядок припинення державної служби.

Конституційний Суд України констатує, що «Всі трудові відносини повинні ґрунтуватися на принципах соціального захисту та рівності для всіх підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, виду діяльності і галузевої належності, а також осіб, які працюють за трудовим договором, що, зокрема, має відображатись у встановленні вичерпного переліку умов та підстав припинення таких відносин» [9]. Таке твердження Конституційного Суду України відображає позицію Європейського суду з прав людини (викладену у відповідних його рішеннях) щодо виключення дискримінації прав

осіб та уособлює фундаментальні цінності, закладені в Конституції України щодо піклування про інтереси всіх працівників, зокрема від незаконного та необґрунтованого звільнення. Стаття 87 Закону України «Про державну службу» відіграє ключову роль у забезпеченні правової визначеності процесу звільнення державних службовців (як специфічної категорії працівників), встановлюючи баланс між інтересами держави та службовців. Ця норма містить підстави, гарантії та деякі компенсаторні механізми у разі виникнення обставин для звільнення державних службовців за ініціативою суб'єкта призначення і покликана, з одного боку, захистити вказану категорію працівників від свавільного звільнення, а з другого – *«зберегти професійний та стабільний корпус державних службовців»* [5, с. 657], підтримувати стабільний та оптимальний режим функціонування державного органу шляхом встановлення чіткого переліку підстав звільнення тих державних службовців, результати діяльності та поведінка яких не відповідають посаді, що обіймається, та/чи принципам державної служби.

Слушно наголошують автори одного з науково-практичних коментарів до ст. 87 Закону України «Про державну службу»: *«припинення державної служби за ініціативою суб'єкта призначення є засобом одностороннього припинення відносин державної служби, який можливий за наявності законодавчо визначених підстав. Ініціатива суб'єкта призначення є результатом його вимушеного вибору, який зумовлений зміною умов діяльності, або є реакцією суб'єкта призначення на незадовільну оцінку результатів діяльності державного службовця»* [5, с. 658]. Утім, на відміну від припинення державної служби через втрату державним службовцем права на таку службу або його обмеження, де *«суб'єкт призначення зобов'язаний звільнити державного службовця...»* (ч. 2 ст. 84 Закону), припинення державної служби за ініціативою суб'єкта не є таким безумовним – у разі виникнення підстав, передбачених ст. 87 Закону, законодавство залишає за суб'єктом призначення можливість прийняття рішення про припинення державної служби підлеглим державним службовцем з урахуванням об'єктивних та суб'єктивних чинників.

Умовно наведені у зазначеній статті підстави можна розподілити на дві групи: а) ті, які не залежать від службової діяльності державного службовця (є наслідком реорганізації чи ліквідації державного органу); б) ті, які не залежать від волі державного службовця, проте опосередковано негативно впливають на ефективність діяльності державного органу (тривала відсутність державного службовця на службі внаслідок тимчасової непрацездатності);

в) ті, які обумовлені негативною оцінкою результатів службової діяльності чи поведінки державного службовця). Враховуючи те, що перші дві групи не обумовлені недоліками професійної компетентності державного службовця, у разі виникнення підстав, передбачених пунктами 1 та 1-1 ч. 1, а також ч. 2 ст. 87 Закону, законодавством закріплюються певні гарантії та компенсаторні механізми захисту прав відповідної категорії осіб.

Гарантіями, у разі наявності підстав припинення державної служби, передбачених пунктами 1 та 1-1 частини першої коментованої статті є: завчасне попередження суб'єктом призначення державного службовця про намір звільнення; у разі наявності підстав, передбачених пунктом 1 частини першої цієї статті – обов'язкове пропонування такій особі іншої рівнозначної або, принаймні нижчої (як виняток) посади державної служби; звільнення державного службовця лише у разі, коли відсутня можливість запропонувати відповідні посади, а також у разі його відмови від переведення на запропоновану посаду; у разі наявності підстав, передбачених частиною другою коментованої статті – збереження за державним службовцем, який втратив працездатність під час виконання посадових обов'язків посади до відновлення працездатності або встановлення інвалідності. Компенсаторними механізмами, передбаченими Законом у разі звільнення з державної служби на підставі пунктів 1 та 1-1 ч. 1 ст. 87 Закону, варто вважати обов'язок держави виплати державному службовцю вихідної допомоги у розмірі двох середньомісячних заробітних плат [10].

Як засвідчує аналіз судової практики, спори щодо припинення державної служби за ініціативою суб'єкта призначення постають з кожної зазначеної у статті підстави. У цій публікації ми воліємо звернути увагу на деякі з проблемних аспектів, які виникають у вказаних правовідносинах.

Відповідно до задуму законодавця, виокремлення двох підстав припинення державної служби за ініціативою суб'єкта (реорганізація (скорочення чисельності або штату державних службовців) та ліквідація державного органу) має чітке технічне призначення у процесі правового регулювання зазначених суспільних відносин, оскільки передбачає різні за змістом та обсягом соціальних гарантій процедури звільнення державних службовців. Аналіз змісту ст. 87 Закону засвідчує, що ліквідація державного органу, як підстава припинення державної служби на відміну від реорганізації, не містить будь-яких додаткових умов для звільнення.

Дослідник В. Кохан, на підставі аналізу норм Кодексу законів про працю України (далі – КЗпП України), вказує на наявність колізії між нормами цього

Кодексу та нормами Закону України «Про державну службу». Це стосується регулювання процедури звільнення державних службовців у зв'язку з припиненням державної служби за ініціативою суб'єкта призначення з підстав реорганізації державного органу (п. 1 ч. 1 ст. 87 Закону України «Про державну службу»). Невідповідність правових норм полягає у тому, що у КЗпП України гарантії, передбачені ст. 40 і ст. 49-2 для державних службовців, що звільняються за п. 1 ст. 40 Кодексу, скасовані як у випадку реорганізації, так і ліквідації державного органу. Тоді як спеціальний Закон у відповідній сфері правового регулювання зобов'язує суб'єкта призначення у разі звільнення державного службовця з підстав реорганізації державного органу (п. 1 ч. 1 ст. 87 Закону України «Про державну службу») пропонувати йому іншу рівнозначну посаду державної служби або, як виняток, нижчу посаду державної служби відповідно до професійної підготовки та професійних компетентностей. При цьому враховується переважне право на залишення на роботі, передбачене законодавством про працю. У випадку ж звільнення державних службовців у зв'язку з ліквідацією державного органу у суб'єкта призначення відповідні зобов'язання не виникають [7, с. 80].

Проте, з огляду на аналіз судової практики, поширеною є ситуація заперечення саме змісту змін, що фактично відбуваються у державному органі, а саме ліквідація чи реорганізація.

Ліквідація юридичної особи публічного права здійснюється розпорядчим актом органу державної влади, органу місцевого самоврядування або уповноваженою на це особою. Таке рішення має містити достатньо аргументів стосовно припинення виконання завдань та функцій відповідним державним органом, установою чи організацією або доцільності їх передання іншим органам виконавчої влади. Якщо такі аргументи зумовлені об'єктивними чинниками – має місце ліквідація юридичної особи публічного права, а якщо ні, то лише посилення на те, що особа ліквідується, є недостатнім. Отже, при вирішенні спорів щодо поновлення на роботі працівників юридичної особи публічного права, про ліквідацію яких було прийнято рішення, судам належить крім перевірки дотримання трудового законодавства щодо таких працівників, додатково з'ясувати реальність ліквідації державного органу із урахуванням зазначеного. Відповідно перевірці підлягає не тільки процедура звільнення, а й зміст і наслідки умовної «ліквідації» державного органу. Такий підхід до вирішення зазначених спорів Верховний Суд застосував, зокрема, у справі № 640/15797/21 (постанова від 30.11.2022 р.), коли оцінював правомірність звільнення державного

службовця у площині того, чи справді відбулася ліквідація державного органу, а чи його оптимізація (зміна, перебудова), юридичним наслідком якої стало припинення юридичної особи публічного права у результаті реорганізації [11].

Враховуючи зазначене, Верховний Суд у справі № 160/1643/23 (постанова від 29.11.2023 р.) висновок, що у вимірі спірних правовідносин це призводить до того, що ліквідація державного органу (як підстава для припинення державної служби) пов'язується не тільки з виданням відповідного розпорядчого акту про ліквідацію юридичної особи (публічного права), а й також з тим, що держава відмовляється від виконання певних завдань і функцій або передає їх (чи залишає їх) іншому державному органу (наприклад, для недопущення дублювання повноважень державних органів). Іншими словами, ліквідація юридичної особи публічного права – навіть якщо в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань є відповідний запис – не тотожне за змістом і юридичним наслідками ліквідації державного органу, який, однак може мати статус юридичної особи, яка за порядком утворення належить до юридичних осіб публічного права. При вирішенні відповідних спорів суд не повинен також ставитися в певні рамки через використання у юридичному акті, що став підставою для «ліквідації» відповідної термінології, а оцінювати критично фактичні правові наслідки таких розпоряджень. Злиття кількох державних органів в один й наділення цього новоутвореного (в результаті такого способу реорганізації) державного органу, по суті, тими самими владними повноваженнями, які мали ті органи, які злилися в один, не означає, що припинені (шляхом злиття) державні органи ліквідовані інституційно. У такий спосіб вони набули нової «форми», але їх «сутність», яка виявляється у завданнях і функціях у визначеній сфері правовідносин, залишилася тією самою. За таких результатів аналізу має робитися висновок, що державний орган не ліквідований, а реорганізований [12].

Прикладом тому є Постанова Верховного Суду від 29.11.2023 р. у справі № 160/1643/23, де колегія суддів підтримала підхід суду першої інстанції щодо вирішення спору (який полягав у тому, щоб з'ясувати передовсім сутність змін в організації функціонування територіальних органів Держпраці, а отже, і їх юридичні наслідки) й тому погодилася з його висновком про те, що після ліквідації територіальних органів Управління Держпраці у Кіровоградській області, Головних управлінь Держпраці у Дніпропетровській та Запорізькій областях, фактично відбулася їх реорганізація шляхом злиття у

Південно-Східне міжрегіональне управління Державної служби з питань праці, якому і було передано повноваження, завдання та функції названих державних територіальних органів Держпраці, а не їх ліквідація. Таке правова оцінка правового змісту змін, що відбувалися з державним органом суттєво впливає на умови та порядок звільнення державних службовців. У згаданому прикладі, ухвалюючи остаточне рішення, суд виходив з того, що Головне управління Держпраці у Дніпропетровській області як державний орган припинилося внаслідок реорганізації, отже, позивач міг би бути звільненим із державної служби на підставі пункту 1 частини першої статті 87 Закону у разі, коли не було можливості запропонувати відповідні посади, а також у разі його відмови від переведення на запропоновану посаду [12].

Подальшим питанням, на яке варто звернути увагу, розглядаючи приписи ст. 87 Закону, є гарантії при припиненні державної служби за ініціативою суб'єкта призначення такої категорії державних службовців як вагітні жінки і жінки, які мають дітей. При звільненні державних службовців з підстав, передбачених у частинах один та два статті 87 Закону, суб'єкти призначення не завжди зважають на ці обставини, що стає предметом судового оскарження. Норми Закону України «Про державну службу», які регулюють відносини, що виникають у зв'язку як зі вступом на державну службу, так і її припиненням, є спеціальними стосовно норм КЗпП України. І хоча, порівнюючи підстави, передбачені законодавством про працю з тими, що визначені в Законі України «Про державну службу», А. Грищук зазначає, що останні є більш детально регламентованими [6, с. 306], маємо констатувати, що цим Законом не врегульовано питання гарантій згаданої категорії державних службовців (хіба що, під час обрахування тривалості тимчасової непрацездатності державного службовця до цього періоду не рахується час відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами). Оскільки спеціальним законом не врегульовано питання гарантій щодо заборони звільнення вагітних жінок і жінок, які мають дітей, тому судами правильно застосовано до спірних правовідносин загальні норми законодавства про працю, зокрема КЗпП України. За змістом ч. 3 ст. 184 цього Кодексу: *«звільнення вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років, а також до шести років – у разі, якщо дитина потребує домашнього догляду (ч. 6 ст. 179), одиноких матерів при наявності дитини віком до чотирнадцяти років або дитини з інвалідністю з ініціативи власника або уповноваженого ним органу не допускається, крім випадків повної ліквідації підприємства, установи, організації,*

коли допускається звільнення з обов'язковим працевлаштуванням» [13]. У такому випадку для цих жінок законодавством встановлено додатковий компенсаторний механізм – на період працевлаштування за ними зберігається середня заробітна плата, але не більш як три місяці з дня закінчення строкового трудового договору [13].

Збереження (виплата) середньої заробітної плати для відповідної категорії державних службовців не виключає обов'язку суб'єкта призначення виплачувати цим жінкам вихідної допомоги у розмірі двох середньомісячних заробітних плат у разі їх звільнення з державної служби на підставі пунктів 1 та 1-1 ч. 1 ст. 87 Закону. Як наголошується у Рішенні Вінницького окружного адміністративного суду від 28.05.2024 р. по справі № 120/1639/24, вихідна допомога при звільненні є одноразовою виплатою відповідно до підпункту «б» п. 4 розділу III Порядку обчислення середньої заробітної плати, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 100 від 08.02.1995 р. (зі змінами та доповненнями) [14]. У Рішенні від 30.01.2024 р. по справі 922/2167/23 Господарський суд Харківської області зазначає: *«вихідна допомога – це грошова виплата звільненому з роботи працівникові, яку виплачує роботодавець у випадках, передбачених законом або сторонами. Основним завданням вихідної допомоги є матеріальне забезпечення звільненого працівника в період пошуку ним нової роботи. Вихідна допомога не ототожнюється із заробітною платою, оскільки її розмір не пов'язаний з кількістю і якістю праці, а лише з фактом звільнення працівника з визначених законом підстав* [15]. Водночас у ч. 3 ст. 184 КЗпП України говориться саме про збереження за звільненими жінками середньої заробітної плати, яка виплачується їм до трьох місяців.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Узагальнюючи, зазначимо, що ст. 87 Закону України «Про державну службу» є важливим правовим інструментом для врегулювання питань припинення державної служби. Але, крім суто технічного окреслення підстав для припинення державної служби за ініціативою суб'єкта призначення, ця норма втілює баланс між необхідністю забезпечення ефективної роботи державних органів та захистом прав державних службовців, надаючи чіткі критерії та гарантії у разі припинення службових відносин. Це забезпечується: чіткістю та вичерпністю підстав звільнення (законодавець передбачає вичерпний перелік підстав для припинення державної служби за ініціативою суб'єкта призначення, що дозволяє мінімізувати суб'єктивізм у прийнятті рішень про звільнення державних службовців та гарантує дотримання правових норм); захистом прав

державних службовців (важливим аспектом є закріплення процедурних гарантій для осіб, які можуть бути звільнені, що забезпечує можливість продовження кар'єри в державній службі та зменшує ризики незаконного звільнення); гарантіями та компенсаторними механізмами (закон містить положення про виплату вихідної допомоги у разі ліквідації державного органу або скорочення чисельності чи штату державних службовців, що є важливим соціальним захистом для службовців).

Водночас навіть з наведених у цьому дослідженні прикладів (проблеми, які виникають з приводу розмежування базових для забезпечення гарантій державних службовців понять: реорганізація та ліквідація державного органу; гарантії при припиненні державної служби за ініціативою суб'єкта призначення такої категорії державних службовців як вагітні жінки і жінки, які мають дітей), очевидним є те, що ані правова регламентація, ані практика застосування правових приписів не позбавлена певних недоліків. З огляду на це, особливого значення в питанні забезпечення балансу інтересів державної служби та захисту прав державних службовців у тлумаченні норм законодавства набуває судова практика: аналіз судових рішень засвідчує, що суди часто скасовують звільнення державних службовців через порушення процедурних вимог, утворюючи при цьому приклади (прецеденти) комплексного застосування чинного законодавства у синергії норм різних споріднених галузей права (адміністративного, трудового тощо), усуваючи певні прогалини правового регулювання.

Наостанок наголосимо, що певні проблемні питання виникають при застосуванні й інших (не згаданих у цьому дослідженні) підстав припинення державної служби, розв'язання яких так само потребує застосування наукового підходу, що стане перспективним напрямом наших подальших наукових пошуків.

Список використаних джерел

1. Статистичні дані про кількісний склад державних службовців: станом на 31.12.2024. Київ : НАДС, 2025. URL: <https://surl.li/dhfqsd> (дата звернення: 10.04.2025).
2. Звіт судів першої інстанції про розгляд справ у порядку адміністративного судочинства за 2024 рік (№ 1-а). *Судова влада України*: судова статистика, 2024 рік. URL: <https://surl.li/kimxni> (дата звернення: 16.04.2025).
3. Щодо окремих питань процедури звільнення державного службовця за ініціативою суб'єкта призначення: Роз'яснення Національного агентства України з питань державної служби від 15.03.2021 р. № 132-р/з. URL: <https://surl.li/tzpxi> (дата звернення: 14.04.2025).

4. Щодо окремих питань процедури звільнення державного службовця за ініціативою суб'єкта призначення: Роз'яснення Національного агентства України з питань державної служби від 21.04.2022 р. № 151-р/з. URL: <https://document.vobu.ua/doc/11445> (дата звернення: 14.04.2025).

5. Науково-практичний коментар до Закону України «Про державну службу» / Ред. кол.: К. О. Ващенко, І. Б. Коліушко, В. П. Тимошук, В. А. Дерезь (відп. ред.). Київ : ФОП Москаленко О. М., 2017, с. 657.

6. Гришук А. Б. Припинення державної служби: підстави, порядок, наслідки. *Порівняльно-аналітичне право*. 2020. № 1. С. 304–307.

7. Кохан В. П. Дотримання прав державних службовців при їх звільненні за ініціативою суб'єкта призначення. *International scientific and practical conference*, (m. Wloclawek, Republic of Poland, July 9–10, 2021). Wloclawek : Publishing House «Baltija Publishing». 2021. С. 79–83. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-116-9-19>.

8. Фенич Я. В. Деякі аспекти припинення державної служби в Україні та країнах Європейського Союзу. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 5. С. 636–640. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.05.98>.

9. Рішення Другого сенату Конституційного Суду України у справі за конституційною скаргою Жабо Тетяни Максимівни щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини третьої статті 40 Кодексу законів про працю України : Рішення Конституційного суду України від 04.09.2019 р. № 6-п(II)/2019. Справа № 3-425/2018(6960/18). URL: <https://surl.li/ypnekj> (дата звернення: 08.04.2025).

10. Про державну службу : Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII. Дата оновлення: 01.01.2025. URL: <https://surl.li/yfeeqg> (дата звернення: 16.04.2025).

11. Постанова Верховного Суду від 30.11.2022 р. у справі № 640/15797/21. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://surl.li/mwokls> (дата звернення: 16.04.2025).

12. Постанова Верховного Суду від 29.11.2023 р. у справі № 160/1643/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115315794> (дата звернення: 16.04.2025).

13. Кодекс законів про працю України : Закон України від 10.12.1971 р. № 322-VIII. Дата оновлення: 01.01.2025. URL: <https://surli.cc/dkxjsx> (дата звернення: 16.04.2025).

14. Рішення Вінницького окружного адміністративного суду від 28.05.2024 р. у справі № 120/1639/24. *Єдиний державний реєстр*

судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119336130> (дата звернення: 16.04.2025).

15. Рішення Господарського суду Харківської області від 30.01.2024 р. у справі 922/2167/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116638603> (дата звернення: 16.04.2025).

References

1. NADS (2025). Statystychni dani pro kilkisnyi sklad derzhavnykh sluzhbovtziv: stanom na 31.12.2024 [Statistical data on the quantitative composition of civil servants: as of 12/31/2024]. Kyiv. Retrieved from: <https://surl.li/dhffqd> (accessed 10 April 2025) [in Ukrainian].

2. Sudova vlada Ukrainy (2024). Zvit sudiv pershoi instantsii pro rozghliad sprav u poriadku administratyvnoho sudochynstva za 2024 rik (№ 1-a). Sudova statystyka [Report of courts of first instance on the consideration of cases in administrative proceedings for 2024 (No. 1-a). Judicial statistics]. Retrieved from: <https://surl.li/kimxni> (accessed 10 April 2025) [in Ukrainian].

3. NADS (2021). Shchodo okremykh pytan protsedury zvilnennia derzhavnoho sluzhbovtzia za initsiatyvoiu sub'iekta pryznachennia: Roz'iasnennia Natsionalnoho ahentstva Ukrainy z pytan derzhavnoi sluzhby vid 15.03.2021 r. № 132-r/z [Regarding certain issues of the procedure for dismissing a civil servant at the initiative of the appointing entity: Clarification of the National Agency of Ukraine for Civil Service dated 03/15/2021 No. 132-p/z]. Retrieved from: <https://surl.li/tzepxi> (accessed 10 April 2025) [in Ukrainian].

4. NADS (2022). Shchodo okremykh pytan protsedury zvilnennia derzhavnoho sluzhbovtzia za initsiatyvoiu sub'iekta pryznachennia: Roz'iasnennia Natsionalnoho ahentstva Ukrainy z pytan derzhavnoi sluzhby vid 21.04.2022 № 151-r/z [Regarding certain issues of the procedure for dismissing a civil servant at the initiative of the appointing entity: Clarification of the National Agency of Ukraine for Civil Service dated 04/21/2022 No. 151-r/z]. Retrieved from: <https://document.vobu.ua/doc/11445> (accessed 10 April 2025) [in Ukrainian].

5. Derets, V. A. (Sub-ed.). (2017). Naukovo-praktychnyi komentar do Zakonu Ukrainy «Pro derzhavnu sluzhbu» [Scientific and practical commentary to the Law of Ukraine «On Civil Service»]. Kyiv : FOP Moskalenko O. M., 657 (accessed 10 April 2025) [in Ukrainian].

6. Hryshchuk, A. B. (2020). Prypynennia derzhavnoi sluzhby: pidstavy, poriadok, naslidky [Termination of civil service: grounds, procedure, consequences]. *Porivnialno-analitychne pravo*, 1, pp. 304–307 [in Ukrainian].

7. Kokhan, V. P. (2021). Dotrymanna prav derzhavnykh sluzhbovtziv pry yikh zvilnenni za initsiatyvoiu sub'iekta pryznachennia. International scientific and practical conference [Compliance with the rights of civil servants upon their dismissal at the initiative of the appointing entity]. *International scientific and practical conference*. July 9–10, 2021, Wloclawek : Publishing House «Baltija Publishing», pp. 79–83. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-116-9-19> (accessed 10 April 2025) [in Ukrainian].
8. Fenyh, Ya. V. (2024). Deiaki aspekty prypynennia derzhavnoi sluzhby v Ukraini ta krainakh Yevropeiskoho Soiuzu [Some aspects of termination of civil service in Ukraine and the countries of the European Union]. *Analitychno-porivnialne pravoznavstvo*, 5, pp. 636–640. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.05.98> (accessed 10 April 2025) [in Ukrainian].
9. Rishennia Druhoho senatu Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy u spravi za konstytutsiinoiu skarhoiu Zhabo Tetiany Maksymivny shchodo vidpovidnosti Konstytutsii Ukrainy (konstytutsiinosti) polozhen chastyny tretoi statii 40 Kodeksu zakoniv pro pratsiu Ukrainy : Rishennia Konstytutsiinoho sudu Ukrainy vid 04.09.2019 № 6-r(II)/2019. Sprava № 3-425/2018(6960/18) [Decision of the Second Senate of the Constitutional Court of Ukraine in the case on the constitutional complaint of Zhabo Tetyana Maksymivna regarding the compliance with the Constitution of Ukraine (constitutionality) of the provisions of part three of Article 40 of the Labor Code of Ukraine: Decision of the Constitutional Court of Ukraine dated 04.09.2019 No. 6-p(II)/2019. Case No. 3-425/2018(6960/18)]. Retrieved from: <https://surl.li/ypnekj> (accessed 10 April 2025) [in Ukrainian].
10. Zakon Ukrainy: «Pro derzhavnu sluzhbu» vid 10.12.2015 № 889-VIII [Law of Ukraine: On civil service dated 10.12.2015 No. 889-VIII]. Retrieved from: <https://surl.li/yfeeqg> (accessed 10 April 2025) [in Ukrainian].
11. Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen (2022). Postanova Verkhovnoho Sudu vid 30.11.2022 u spravi № 640/15797/21 [Resolution of the Supreme Court dated 30.11.2022 in case No 640/15797/21]. Retrieved from: <https://surl.li/mwokls> (accessed 10 April 2025) [in Ukrainian].
12. Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen. (2023). Postanova Verkhovnoho Sudu vid 29.11.2023. u spravi № 160/1643/23 [Resolution of the Supreme Court of 11/29/2023 in case No. 160/1643/23]. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115315794> (accessed 10 April 2025) [in Ukrainian].
13. Kodeks zakoniv pro pratsiu Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 10.12.1971. № 322-VIII [Labor Code of Ukraine: Law of Ukraine dated 10.12.1971 No 322-VIII]. Data onovlennia: 01.01.2025. Retrieved from: <https://surl.li/cc/dkxjsx> (accessed 10 April 2025) [in Ukrainian].
14. Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen (2024). Rishennia Vinnytskoho okruzhnoho administratyvnoho sudu vid 28.05.2024 u spravi № 120/1639/24 [Resolution of the Vinnytsia District Administrative Court of 05/28/2024 in case No. 120/1639/24]. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119336130> (accessed 10 April 2025) [in Ukrainian].
15. Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen (2024). Rishennia Hospodarskoho sudu Kharkivskoi oblasti vid 30.01.2024 u spravi 922/2167/23 [Resolution of the Commercial Court of Kharkiv Region of 01/30/2024 in case 922/2167/23]. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116638603> (accessed 10 April 2025) [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції / Received: 16.04.2025
Прорецензовано / Revised: 23.04.2025
Схвалено до друку / Accepted: 30.04.2025

Veselov Mykola

Doctor of Juridical Sciences, Professor,
 Professor of the Department of State
 and Legal Disciplines and Safety
 of Life Activity Kryvyi Rih Educational
 and Scientific Institute
 of Donetsk State University of Internal Affairs

Pylypiv Ruslan

Candidate of Legal Sciences, Associate Professor,
 Associate Professor of the Department of Law
 and Humanitarian Disciplines,
 Ivano-Frankivsk branch
 of the University «Ukraine»

TERMINATION OF CIVIL SERVICE AT THE INITIATIVE OF THE APPOINTING ENTITY: CERTAIN PROBLEMS OF LAW ENFORCEMENT

The article examines current problems of law enforcement in the field of termination of civil service at the initiative of the appointing entity. It reveals certain problems that are most typical for this category of legal relations, related to the ambiguity of the interpretation of the concepts of «liquidation» and «reorganization» of a state body, which directly affects the legality of dismissal and provision of guarantees for civil servants. Based on the analysis of judicial practice, in particular the decisions of the Supreme Court, the study proves that the formal use of the term «liquidation» does not always mean the termination of the existence of the body if the functional load is transferred to a newly formed structure. In this case, there is a reorganization of the

state body (reduction in the number or staff of civil servants, reduction of civil service positions due to changes in the structure or staffing of the state body), which provides for compliance with additional guarantees for those civil servants whose positions are reduced. The issue of insufficient regulation in the legislation on the state service of guarantees for socially vulnerable categories of employees - pregnant women and women with children – is separately highlighted. It was established that the legislation on civil service does not contain special norms prohibiting the dismissal of such categories of civil servants, therefore, in practice, the relevant provisions of the Labor Code of Ukraine should be applied. It was concluded that the provisions of the current

legislation regarding the termination of civil service at the initiative of the appointing entity require further improvement and more systematic interpretation by the judiciary. Ways to eliminate the identified conflicts and gaps are proposed, taking into account modern standards of legal certainty, the principle of social protection and equality for all categories of employees, regardless of the form of ownership, type of activity and industry affiliation of enterprises, institutions or organizations.

Keywords: *civil service; civil servant; guaranteeing human rights; termination of civil service legal status of women; protection of civil servants; judicial protection; administrative proceedings.*

УДК 34.096

DOI 10.59226/2786-6920.1.2025.93-102

ВЕДЕНЄЄВ ДМИТРО ВАЛЕРІЙОВИЧ

*доктор історичних наук, професор,
провідний науковий співробітник
Міжвідомчого науково-дослідного центру з проблем боротьби
з організованою злочинністю при РНБО України
<https://orcid.org/0000-0002-8929-9875>*

СЕМЕНЮК ОЛЕКСАНДР ГЕОРГІЙОВИЧ

*доктор юридичних наук, перший заступник керівника
Міжвідомчого науково-дослідного центру з проблем боротьби
з організованою злочинністю при РНБО України
<https://orcid.org/0000-0002-5096-1374>*

СУТНІСНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЯВИЩА ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

У статті виявлено й узагальнено сутнісні (системні) риси новітньої організованої злочинності в Україні, зокрема такі, що постали або набули загрозливих рис для національної державності в умовах воєнного часу. Доведено, що організовані злочинні угруповання перетворилися на симбіоз ділків тіньової економіки, озброєних груп, що обслуговують їх, та корумпованих державних службовців різних рівнів. Розкрито сутнісні риси організованої злочинності, як-от високий рівень організації і конспірації; ієрархічна будова з чітко визначеними функціями організації, управління та виконання; наявність корумпованих зв'язків в органах влади й управління, правоохоронних органах та судовій системі.

Ключові слова: національна безпека; кримінологія; безпекознавство; організована злочинність; організовані злочинні формування; транснаціональна злочинність.

Постановка проблеми. У схваленій розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2020 р. № 1126-р Стратегії боротьби з організованою злочинністю наголошено, що «в умовах збройної агресії проти України та намагання створити терористичні організації в державі організована злочинність становить пряму загрозу для національної безпеки». Документ конкретизував провідні чинники організованої злочинності (ОЗ) безпосереднього деструктивного впливу на стратегічному рівні на стан національної (державної) безпеки України, зокрема: зростання рівня тяжких та особливо тяжких злочинів, учинених у складі організованих злочинних угруповань (ОЗУ) із застосуванням вогнепальної зброї; укорінення корумпованих відносин між організованим криміналітетом, посадовцями органів

державної влади, органів місцевого самоврядування; розлад функціонування органів державної влади та компрометація авторитету держави та її правоохоронних органів серед населення, дестабілізація внутрішньої соціально-політичної ситуації; використання явища ОЗ спецслужбами іноземних держав як інструмента для дестабілізації ситуації в Україні та підриву національної безпеки; експлуатація окремими громадськими об'єднаннями організованої злочинності як засобу політичної боротьби та придушення демократії [1].

Зважаючи на реальне поширення організованої злочинності та криміногенної ситуації в цілому, скрутного безпекового середовища навколо України, налагодження системної боротьби з організованою злочинністю проголошувалося одним із

пріоритетних завдань державної політики на основі скоординованих міжвідомчих заходів і поглиблення міжнародного співробітництва.

Організовані злочинні угруповання, на думку провідних дослідників цього явища, перетворилися на симбіоз ділків тіньової економіки, озброєних груп, що обслуговують їх, та корумпованих державних службовців різних рівнів». Ослаблення державного контролю за ситуацією в країні «дає можливість криміналітету задавати тон, диктувати свої правила поведінки, ідеологію, субкультуру, лобіювати вигідні їй правові, організаційні і тактичні рішення легітимної влади, здійснювати активну протидію правоохоронним структурам» [2, с. 58].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З кінця 1980-х рр., коли в СРСР було офіційно визнано існування суспільно небезпечного явища організованої злочинності, вітчизняна правова, спеціальна науки та інші суміжні галузі наук напружували чималий доробок у цій царині, зокрема узагальнювальні монографічні праці дослідників вітчизняних силових структур (І. Гриненка, П. Єпринцева, М. Корнеїнка, Д. Прокофєва-Янчилєнко, В. Севрука, Є. Скулиша та інших безпекознавців [3–7]. Працями науковців було створено рельєфну кримінологічну та безпекознавчу модель ОЗ в Україні.

Водночас новітні соціально-економічні умови буття українського суспільства і зміни кримінологічних характеристик новітньої світобудови, збройний конфлікт на Сході України (2014–2022) та його переростання у повномасштабну російсько-українську війну із появою нових загроз та небезпечних явищ всередині України, відповідними трансформаціями криміногенної ситуації у державі, обумовили новітні пріоритети вивчення проблеми.

Зокрема, одним із аспектів поточних досліджень стану оргзлочинності та протидії їй в умовах воєнного стану є аналіз новітніх якісних трансформацій сутності й конкретних виявів організованої злочинної діяльності. Дослідження актуального стану ОЗ та розроблення комплексу шляхів протидії їй – предмет розгляду на представницьких наукових форумах з правоохоронної тематики [див. зокрема: 8–11]. Предметом профільних досліджень А. та І. Богатирьових, П. Богущького, М. Волошина, Є. Ковалєнка, В. Мороза, Ю. Орлова, П. Ткаченка, О. Шамари та інших науковців постало виявлення змін у чинниках детермінації існування та новітніх сутнісних характеристик ОЗ та організованих злочинних угруповань (ОЗУ), зокрема з погляду вдосконалення стратегії і тактики боротьби з ними в умовах війни [12–18 та інші].

Метою статті є виявлення й наукове узагальнення сутнісних (системних) рис новітньої

організованої злочинності в Україні, зокрема й таких, що виникли або набули загрозливих рис для національної державності в умовах воєнного часу.

Виклад основного матеріалу. Розглянемо сутність сучасних організованих злочинних угруповань в Україні з огляду на їх кримінологічні характеристики у контексті актуальних загроз національній безпеці України. У спеціальних профільних дослідженнях усталеним є трактування ОЗ як об'єднання кримінального середовища в масштабі певного регіону, окремої галузі господарства (її виробничих об'єднань) або в деяких сферах управління шляхом утворення стійких, згуртованих, ієрархічно побудованих злочинних угруповань (співтовариств), зорієнтованих на тривалу спільну злочинну діяльність із метою здобування постійних значних доходів, часто із замаскованим використанням економічних і організаційних структур, а також корумпованих елементів державного апарату.

Науковці визначають *соціально-економічні* (кризові явища в економіці, розрив господарських зв'язків тощо), *політичні* (відсутність ефективного контролю державного апарату за обліком і розподілом національного багатства, незадовільна робота контролюючих органів тощо), *моральні* (погіршення морального клімату в суспільстві; девальвація духовних цінностей тощо), правові (прогалини у законодавстві тощо) фактори, котрі сприяють поширенню ОЗ. Водночас чимало науковців у детермінації ОЗ основну небезпечну роль відводять корупції, панування якої впливає на відчуття безкарності учасникам організованої злочинності, а можливість вирішити будь-яке питання шляхом хабарництва породжує більш впевнений розвиток організованої злочинності [17, с.100–101].

Основними ознаками, які властиві сучасним організованим злочинним структурам, вважають: високий рівень організації і конспірації злочинної діяльності; ієрархічна будова, з чітко визначеними функціями організації, управління та виконання; наявність корумпованих зв'язків в органах влади й управління, правоохоронних органах та судовій системі; існування структур, які забезпечують зовнішню і внутрішню безпеку цієї структури (групи озброєної охорони, бойовики, особи, які відповідають за «контррозвідувальне» забезпечення злочинної діяльності тощо); політизація злочинної діяльності, яка полягає в намаганні членів злочинних структур увійти до органів державної влади й управління або у встановленні тісних відносин з представниками таких органів, що дозволило б впливати на фінансово-господарську та кримінальну політику з метою розширення своєї злочинної діяльності та уникнення соціального контролю; регіональний,

міжрегіональний та міжнародний характер злочинної діяльності (зазвичай за територіальною або галузевою ознакою); наявність окремого бюджету організованого злочинного угруповання; корисливо-насильницька спрямованість злочинної діяльності та її тісний зв'язок з «тіньовою» економікою; вплив організованої злочинності на легальну сферу економіки, фінансово-кредитну і банківську сфери, а також здійснення контрольних функцій над професійною злочинною діяльністю (наркобізнес, проституція тощо) [19, с. 8–12].

Про новітню структуру явища ОЗ в Україні свідчить така статистика. Лише за 2022 р. за матеріалами підрозділів Департаменту стратегічних розслідувань Національної поліції України направлено до суду 160 кримінальних проваджень стосовно ОЗУ. Серед викритих ОГ і ЗО мали міжрегіональні зв'язки – 26, з корумпованими зв'язками – 33, причетні до розкрадання бюджетних коштів – 23, сформувалися на етнічній основі – 24, мали транснаціональні зв'язки (одночасно встановлено 641 особу, причетну до вчинення злочинів у складі цих груп, зокрема – 174 організаторів та 445 безпосередніх виконавців) – 7.

Чимало сутнісних характеристик ОЗУ забезпечує ефективність опору правоохоронним органам, і водночас закладає організаційно-тактичні передумови для посилення впливу на управлінську систему держави. Злочинні спільноти мають складну структуру (68% з вивчених); чіткий розподіл функцій між їх членами (78%) та відсутність контактів між особами, які діють на різних ієрархічних рівнях системи, що значно ускладнює виявлення вчинених ними кримінальних правопорушень (58%). Ба більше, самі ОЗУ прагнуть до творення «спеціального блоку» – мають широкі можливості для збирання інформації, намагаються створити систему розвідки та контррозвідки (44%); оперують значними коштами (53%); мають високопоставлених корумпованих осіб (32%); озброєні найновішими технічними засобами (79%) і вчиняють активну протидію діяльності правоохоронних органів (61%) [20, с. 18–19].

Базовими кримінологічними характеристиками сучасних ОЗУ дослідники вважають:

– *об'єктивні* ознаки: ієрархічність (28% з підданих аналізу); розподіл ролей (46%); наявність структури (59%); наявність вертикальних і горизонтальних зв'язків (59%); стійкість (28%);

– *суб'єктивні*: внутрішнє регулювання відносин (наявність організатора – керівника (79% випадків); відносини підпорядкування залежно від місця особи у структурі (46%); наявність загальної мети створення та функціонування (28%); обов'язковість виконання рішень (56%); наявність єдиної системи

соціальних цінностей (28%); наявність правил поведінки («злочинські закони») (54%); конспіративність поведінки (29%);

– *технологічні*: наявність плану діяльності (53% досліджених угруповань); наявність попередньої змови (29%); не менш як десять співучасників (46%); наявність злочинської каси («общака») (79%); система захисту від викриття (56%). Матеріали кримінальних проваджень та опитування працівників правоохоронних органів засвідчили досить високий ступінь суспільної небезпеки організованих груп, що несе загрозу державності й конституційному ладу. Передусім, це стосується таких ознак ОЗУ як стійкість, ієрархічність, міжрегіональність, транснаціональність, корупційність зв'язків і каналів обміну інформацією, етнічною забарвленістю складу, соціально-економічний та кримінальний вплив на певній території країни.

Серед базових кримінологічних характеристик поведінки осіб, які належать до злочинної спільноти, виокремлюють ідеологізацію злочинної спільноти (у 46% досліджених випадків) [20, с. 18–19]. На цю властивість сучасних ОЗУ доцільно звернути увагу, адже певні важливі аспекти протидії ОЗ, яка у своїх протиправних інтересах намагається експлуатувати впливові для сучасного інформаційного суспільства кластери життєдіяльності, порушується у концептуальних документах сфери забезпечення національної безпеки України. ОЗУ здатні через своє корисливе залучення медіа кон'юнктурно впливати на настрої у суспільстві, формувати суспільну думку, просувати корумпованих політиків, ухвалення або блокування певних державних рішень тощо. У Стратегії інформаційної безпеки України (2021 р.) визнається недосконалість регулювання відносин у сфері інформаційної діяльності та захисту професійної діяльності журналістів. Це призводить до поширених випадків втручання в професійну діяльність ЗМІ та в індивідуальну професійну творчу діяльність журналістів, інші посягання на свободу інформаційної діяльності, зокрема перешкоджання професійній діяльності, погрози, насильство щодо них, посягання на їх життя та власність [21].

Тривожною обставиною, на думку провідних дослідників-кримінологів, постає діяльність в Україні організованих угруповань екстремістської спрямованості, що породжує загрозу національній безпеці, стає фактором ескалації жорстокості й насильства, дестабілізації соціально-політичної ситуації, загрожує порушенням дієздатності органів державної влади, підризом авторитету держави серед населення. Особистій безпеці громадян несуть загрозу транснаціональні форми ОЗ – наркобізнес, торгівля

людьми, нелегальна міграція, кіберзлочинність, екологічні злочини.

Привертає увагу і те, що властиві особливості вітчизняної ОЗ самі по собі скеровані на творення загроз національній безпеці, державному ладу й системі управління. Серед них (на основі аналізу кримінальних правопорушень, вчинених у складі організованих груп і злочинних організацій 2015–2021 рр.): злочинний вплив на економіку та політику (62,4%); значні прибутки від кримінального бізнесу (94,4 %); намагання перебрати певні державні функції (46,5%); значна соціальна база (33,7%); насильницькі методи вирішення конфліктних ситуацій (79,5%); прагнення до легалізації в економіці та соціальній сфері (46,5%); політизація діяльності (33,7 %) [20, с.16].

Дослідники організаційно-функціональної будови сучасних ОЗУ виокремлюють в їх складі: лідерів (організаторів) організованих груп або злочинних організацій; аналітичний блок (радники і консультанти); блок безпеки (розвідка і контррозвідка); блок прикриття (захисту), що охоплює корумпованих чиновників і представників правоохоронних органів, а також адвокатів, які обслуговують злочинні групи, та утримувача єдиної каси; блок активних членів: бойовики, безпосередні виконавці, охоронці, навідники та інші; технічний та допоміжний персонал [22, с. 24].

Модерна оргзлочинність, на думку кримінологів, вирізняється високим рівнем пристосованості до навколишнього середовища, конспіративністю та мімікрією, використанням управлінських технологій та інтелектуального забезпечення. За даними Європолу, використання корупції та паразитування на законних бізнес-структурах є ключовими рисами організованої злочинності в Європі. Дві третини злочинців регулярно підтримують корупційні зв'язки, понад 80% злочинних мереж використовують легальний бізнес. Відповідно, це розширює можливості суб'єктів ОЗ із впливу на державно-управлінську сферу, перетворюючи їх на «альтернативний контур влади» [23].

Наголосимо, що з погляду формування загроз національній безпеці України вкрай небезпечною стає транснаціональна та переплетена з нею етнічна організована злочинність, яка, на думку 70% опитаних оперативних працівників поліції, має в Україні реальну динаміку до збільшення. Цьому сприяють певні сутнісні риси етнічної ОЗ. Серед них – високий рівень латентності, обумовлений закритістю етнічних груп та круговою порукою, яка існує поміж їх членами, національна солідарність, загроза кланових санкцій для «відступників». В Україні пришвидшується латентний процес зі створення так

званих етнічних злочинних спільнот китайців, турків, чеченців, таджиків, сирійців, ромів, представників азербайджанських груп та інших, котрі спираються на національну діаспору. При цьому мігранти психологічно легко відходять від законних форм діяльності, утворюючи відособлену форму спільноти на основі групової моралі. Кримінологічними ознаками організованих етнічних ОЗУ є значна частка рецидивістів і до 80% мігрантів в їх лавах [6, с. 243–253; 25].

Транснаціональна й етнічна організована злочинна діяльність мають певні системоутворювальні риси, котрі обумовлюють її небезпеку для національної (державної) безпеки. Властивими ознаками транснаціональної злочинності є: міжнародний масштаб поширення (від кількох країн, регіону планети і до глобального масштабу); поширення на всі сфери економіки, торгівлі, фінансів; мобільність, здатність використовувати міжнародні логістичні коридори для швидкого переміщення, транспортування та комунікації; ефективна комунікація, швидка адаптація до економічних та суспільно-правових умов певних країн та регіонів; здатність обходити міжнародні та національні правоохоронні заповідники; можливість до проникнення в законні інститути для отримання переваг і преференцій у процесі реалізації злочинних схем; складна структурованість та ієрархія; інтернаціональний склад злочинних угруповань; «злочинна інноваційність»: використання передових інформаційних техніко-технологічних ресурсів із метою досягнення мобільності, ефективної комунікації для здійснення фінансових операцій і контролю.

Для національної безпеки України небезпеку становить і та обставина, що етнічні ОЗУ охоплюють не лише представники певної етнічної групи, які мешкають на території України і є її громадянами. Нерідко злочинцями стають іноземці, які тимчасово перебували на території країни, можуть виїжджати після вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів та через деякий час повертатись для продовження вчинення злочинів. Це стосується і «кримінальних авторитетів», «злочинців у законі», «смотрящих», які здійснюють контроль та керівництво діяльністю етнічних ОЗУ, не перебуваючи на території України.

Водночас є чимало визначень організованих злочинних груп, що утворені на етнічній основі: «злочинні етнічні формування», «етнічні угруповання», «етнічні організовані злочинні групи», «організовані групи та злочинні організації, сформовані на етнічній основі». Наявна різноманітна класифікація таких ОЗУ відповідно до етнорегіональної бази формування. Наприклад, Б. Лизогуб на основі

вивчення світового досвіду боротьби з організованою злочинністю виокремлює такі: 1) східноєвропейські угруповання (російські, українські, польські, литовські тощо); 2) італійські угруповання (сицилійські, калабрійські, неаполітанські, американо-італійські); 3) негритянські угруповання; 4) нігерійські угруповання; 5) латиноамериканські угруповання та центральноамериканські угруповання; 6) колумбійські угруповання; 7) мексиканські угруповання; 8) азійські угруповання (китайські, корейські, японські, в'єтнамські, кавказькі, чеченські, вірменські, азербайджанські, дагестанські, середньоазійські, афганські, пакистанські); 9) «інтернаціональні» [26, с. 14–15].

Водночас, така класифікація страждає вадами й суперечностями. Доведено, що саме етнорелігійні, культурно-ментальні, історичні фактори значною мірою визначають специфіку, злочинну спеціалізацію й тактику, корпоративну будову та етику діяльності певних етнічних ОЗУ. У наведеній схемі в одну групу потрапляють, скажімо, вихідці з китайських «тріад» (що зародилися у XVII ст. й трансформувалися в етнічні ОЗУ транснаціонального штабу), японських «якудза» (що сягають коріннями декласованих самураїв-ронинів епохи сьогуната Токугава 1603–1868 рр.) та північнокавказьких ОЗУ із ментальним забарвленням вайнахського патріархального «військово-набігового» суспільства. Дивно виглядає відокремлення «негритянських» (расово негроїдних) та «нігерійських» ОЗУ (так само расово африканодних) угруповань.

Оргзлочинність постає серйозною загрозою національній безпеці та стабільності всередині держави і суспільства. Це відбувається, зокрема, через системні порушення нею прав людини, набуття ОЗ всеохопного характеру, масштабності і перетворення на впливовий елемент соціальної структури. Наслідком стають майнове розшарування, «спрошення» соціальних зв'язків, консолідація та реструктуризація відносин у системі соціальної стратифікації. Криміналітет перетворюється на дієвого актора суспільного життя й прямо загрожує національній безпеці [13].

Більше того, в умовах глобалізації загроза ОЗ та її транснаціональних форм призводить до формування так званого глобального кримінального простору, котрий спричиняє, зокрема, обмеження реального суверенітету держав, масштабні розкрадання національних багатств, легалізацію прибутків, отриманих злочинним шляхом, формування симбіозу міжнародної корпоратократії (підміни моделі національної держави моделлю «держави-корпорації» із реальною владою потужних транснаціональних корпорацій), транснаціональної злочинності з

її збройними формуваннями та розвідувально-терористичними структурами, міжнародних терористичних організацій мережевого типу, діяльності спецслужб та приватних військових компаній із втручання у внутрішні справи незалежних держав.

Серед модерних властивостей ОЗУ доцільно назвати і їх спроможність до використання високіх технологій. Викликом в інформаційно-комунікаційній сфері стала поява так званого Інтернету речей (IoT) у результаті синтезу таких технологічних явищ як штучний інтелект та мережеві комунікації. Відбулася поява систем, які відтворюють імітацію розумових функцій, мають можливість комунікувати між собою та поєднуються в єдину систему, що працює за єдиним задумом. У сфері безпеки і оборони згадане явище отримало назву Інтернету бойових речей (IoBT) – використання апаратно-програмних приладів і систем спеціального призначення в ході виконання оборонних і правоохоронних заходів.

Вважається, що в осяжний період IoBT претендуватиме на роль домінуючого фактора інформаційного забезпечення національної безпеки. IoBT охоплює заходи кібербезпеки спеціальних мереж від кіберзагроз, забезпечує безпеку обміну даними, що підвищує ефективність комунікацій між підрозділами правоохоронних органів, сприяє кращій організації запланованих заходів та операцій. Вважається, що сили та засоби правоохоронних органів, об'єднані в мережі, здатні здобути інформаційну перевагу над злочинними угрупованнями за рахунок достовірності, своєчасності, та об'єктивності, загальної ситуаційної поінформованості. Водночас, застосування IoBT пов'язано із виникненням ризиків, основним з яких є несанкціонований доступ «високотехнологічних» злочинців до важливих комунікаційних систем, перехоплення інформації, пошкодження та знищення техніки спецпідрозділів із боротьби з ОЗУ, що може призвести до серйозних проблем в ході спланованих заходів та під час проведення операцій [див.: 27; 28].

Зрозуміло, що за умов воєнного часу та бойових дій антидержавний потенціал ОЗУ сприяє набуттю ними відверто підливних властивостей, перетворенню на ударний інструмент іноземних спецслужб. Дієвими інструментами, що використовують спецслужби іноземних держав для дестабілізації ситуації та зміни державно-політичного ладу України, постають приватні військові кампанії, які створюють і фінансують корупційні кола та організовані злочинні формування насильницького спрямування. Тож чинником загроз національній безпеці та обороноздатності в умовах повномасштабних бойових дій стало залучення іноземних (транснаціональних)

ОЗУ до бойових дій та розвідувально-підривної діяльності в Україні, зокрема у вигляді творення та бойового застосування приватних військових компаній (ПВК).

Як вважають дослідники проблеми боротьби з організованою злочинністю, внутрішніми факторами, які детермінують творення на території України позицій організованої злочинності, пов'язаних із російськими ОЗУ, слугують високий рівень її стійкості та законспірованості, орієнтованість організаторів злочинної діяльності на розгалужені корупційні та міжнародні зв'язки транснаціональних злочинних організацій. Вважаються доведеним факти, що українські злочинні угруповання мають прямі зв'язки із тими російськими злочинними угрупованнями, які повністю контролюють спецслужби Росії.

Для ведення на території України воєнних дій рф активно використовує приватні військові компанії (найбільш відомими є «Вагнер», E.N.O.T., Slav Corps, MS Group). Кадрове ядро таких структур укомплектоване ветеранами сил спеціальних операцій та локальних конфліктів, спецслужб, розвідувальних підрозділів армії, вони працюють під щільним контролем спецслужб, виконуючи їх таємні розвідувальні завдання. Специфікою російсько-української війни є масове втягування до складу ПВК «Вагнер» осіб з місць позбавлення волі, у тому числі засуджених за вчинення тяжких, особливо тяжких насильницьких злочинів [29–31].

На думку кримінологів, наявність таких ознак як стійкість, ієрархічність, об'єднання п'яти і понад осіб, які за попередньою змовою зорганізувалися для спільної діяльності з метою безпосереднього вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів, дає підстави розглядати ПВК як одну з озброєних форм організованої злочинності. Норми КК України не виключають можливості кваліфікації дій членів ПВК, які беруть участь у військовій агресії проти України, як терористичного акту (ст. 258 КК України), створення терористичної групи чи терористичної організації, керівництво такою групою чи організацією або участь у ній (ст. 258-3 КК України), сприяння вчиненню терористичного акту (ст. 258-4 КК України), фінансування тероризму (ст. 258-5 КК України). У деяких країнах подібні ПВК визнані міжнародними злочинними та терористичними організаціями.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У сучасних умовах суттєво посилюлися такі сутнісні властивості ОЗ як намагання вплинути на суспільно-політичну та інформаційну сферу буття держави, інтернаціоналізація їх протиправної діяльності, симбіоз із транснаціональною злочинністю та співробітництво з іноземними спецслужбами,

терористичними організаціями та організованими формами найманства (ПВК). Посилюються позиції етнічних ОЗУ.

Окремо варто згадати посилення технологічного рівня ОЗУ, внаслідок чого потребує посилення протидія зазіханням ОЗУ на інформаційну безпеку держави й суспільства. З урахуванням особливої ваги інформаційно-психологічних чинників у стратегії неконвенційної («гібридної») війни та арсеналі сучасної підривної діяльності, суттєво зростає значення протидії спробам ОЗУ використовувати медіасферу та інші важелі формування масової свідомості для впливу на суспільно-політичну сферу, творення власних позицій в органах влади та місцевого самоврядування, громадських об'єднаннях, ЗМІ. Завдання інформаційного протиборотства із ОЗУ, які претендують на опанування важелями політичного впливу, необхідно враховувати у визначенні функціональних пріоритетів та змістовних настанов у творенні та діяльності національної системи стратегічних комунікацій (СТК) на її національному та відомчому рівнях, із залученням можливостей гуманітарних наук та інститутів громадянського суспільства.

Перспективи подальших досліджень пов'язуємо з тим, що на підвищену увагу дослідників заслуговує виявлення якісних змін у природі новітніх ОЗУ, в їх організаційно-функціональній структурі, етнічному складі, міжнародних зв'язках, формах і методах протиправної діяльності, а також новітні механізми взаємовпливу між ОЗ та корумпованою частиною управлінського апарату в умовах солідних фінансових надходжень із-за кордону на потреби оборони України. Поглибленого дослідження потребують інноваційні технології інформаційного й соціально-психологічного характеру, до яких вдаються ОЗУ з метою посилення власного впливу на політикум та суспільство в цілому.

Список використаних джерел

1. Стратегія боротьби з організованою злочинністю. Схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2020 р. № 1126-р. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/488348_658601 (дата звернення 27.02.2025).

2. Користін О. Є., Кирилюк О. С. Сучасна парадигма протидії організованій злочинності. *Актуальні проблеми координації та взаємодії правоохоронних та інших державних органів, що беруть участь у протидії організованій злочинності під час воєнного стану: Збірник матеріалів круглого столу* (м. Київ, 24 травня 2023 року). Київ : НА СБУ, 2023. С.58–61.

3. Єпринцев П. С. Організована злочинність в Україні: феномен, детермінація, запобігання: монографія. Одеса: Юридика, 2023. 560 с.

4. Гриненко І. М., Прокофєва-Янчилєнко Д. М., Сокрут Б. В. Ризики та загрози організованої злочинності в Україні: стан та перспективи. Київ : ВАІТЕ, 2014. 164 с.
5. Корнієнко М. В. Організована злочинність в Україні: сучасний стан, кримінологічна характеристика, заходи протидії. Київ : Фонд Юрнауки, 2004. 300 с.
6. Севрук В. Г. Протидія злочинам, що вчиняються організованими групами і злочинними організаціями, які сформовані на етнічній основі: теорія та практика. Київ : Людмила, 2022. 1092 с.
7. Скулиш Є. Д. Організована злочинність: поняття, генезис, заходи протидії: монографія. Київ: НА СБУ, 2010. 254 с.
8. Актуальні питання удосконалення боротьби з організованою злочинністю в умовах правового режиму воєнного стану : Збірник матеріалів круглого столу (м. Київ, 20 червня 2024 року). Київ : НА СБУ, 2024. 160 с.
9. Актуальні проблеми координації та взаємодії правоохоронних та інших державних органів, що беруть участь у протидії організованій злочинності під час воєнного стану : Збірник матеріалів круглого столу (м. Київ, 24 травня 2023 року). Київ : НА СБУ, 2023. С. 148.
10. Актуальні проблеми правоохоронної діяльності в умовах воєнного стану : тези II Всеукраїнської науково-практичної конференції (Хмельницький, 14 березня 2024 року). Хмельницький : Видавництво НАДПСУ, 2024. 586 с.
11. Спільні дії військових формувань і правоохоронних органів держави: проблеми та шляхи вирішення в умовах воєнного стану. Збірник тез доповідей V Міжнародної науково-практичної конференції. 20 жовтня 2023 р. Одеса: Військова академія, 2023. 429 с.
12. Богатирьов І., Богатирьов А. Організована злочинність в умовах воєнного стану: проблеми та шляхи подолання. *Закон і кордон*. 2024. Том 3. № 1. С. 5–26.
13. Богущкий П. П. Проблема протидії організованій злочинності у секторі безпеки і оборони в умовах воєнного стану та шляхи її вирішення. *Актуальні проблеми координації та взаємодії правоохоронних та інших державних органів, що беруть участь у протидії організованій злочинності під час воєнного стану : Збірник матеріалів круглого столу* (м. Київ, 24 травня 2023 року). Київ : НА СБУ, 2023. С.20–23.
14. Коваленко Є. В. Особливості кримінальної відповідальності членів організованих злочинних угруповань за співпрацю із країною-агресором. *Актуальні проблеми координації та взаємодії правоохоронних та інших державних органів, що беруть участь у протидії організованій злочинності під час воєнного стану : Збірник матеріалів круглого столу* (м. Київ, 24 травня 2023 року). Київ : НА СБУ, 2023. С. 47–50.
15. Мороз В. П., Чаплинський К. О., Богуславський М. Г., Волошина М. О. Протидія організованій злочинності в Україні: сучасність та перспективи : монографія. Дніпро : ДДУВС, 2023. 236 с.
16. Орлов Ю. В. Злочинність і протидія їй в умовах війни: кримінально-правовий та кримінологічний виміри : монографія. Харків : Право, 2023. 252 с.
17. Ткаченко П. І. Детермінація організованої злочинності: кримінально-правовий та кримінологічний аспекти. *Протидія організованій злочинності: проблеми теорії та практики: Матеріали всеукраїнського науково-практичного семінару* (м. Дніпро, 09 грудня 2022 р.). Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. 2022. С. 100–102.
18. Шамара О. В., Комашко В. В. Актуальні питання боротьби з організованою злочинністю в Україні: проблеми та можливості їх вирішення. *Стратегічна панорама*. 2023. № 2. С. 40–50. DOI: [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2024.2\(49\).306196](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2024.2(49).306196)
19. Боротьба з корупцією та організованою злочинністю: Підручник: У 2 т. Т.1 : Боротьба з організованою злочинністю / І. М. Гриненко, Ю. Р. Гавдє, В. А. Пентєгов та ін. Київ : НА СБУ, 2019. 279 с.
20. Єпринцев П. С. Теорія і практика запобігання організованій злочинності в Україні. Автореферат дис. доктора юрид. наук. 12.00.08. Хмельницький, НА ДПСУ, 2023. 42 с.
21. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України» від 15 жовтня 2021 року «Про Стратегію інформаційної безпеки». від 28 грудня 2021 р. № 685/2021. URL: <https://www.rnbo.gov.ua/ua/Ukazy/5203.html>
22. Єфімов М. М. До питання визначення структури злочинної організації як криміналістичної категорії. *Протидія організованій злочинності: проблеми теорії та практики: Матеріали всеукраїнського науково-практичного семінару* (м. Дніпро, 9 грудня 2022 р.). Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. 2022. С. 23–26.
23. Крамаренко Ю. М. Окремі питання підготовки фахівців до аналітичної роботи в сфері протидії організованій злочинності. *Протидія організованій злочинності: проблеми теорії та практики: Матеріали всеукраїнського науково-практичного семінару* (м. Дніпро, 9 грудня 2022 р.). Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. 2022. С. 47–49.
24. Перелік сфер злочинної діяльності, що підлягають оцінці за методологією SOCTA Україна [Аналітичний документ МНДЦ при РНБО України, 2024]. 88 с.

25. Підболячний М. В. Кримінологічна характеристика етнічних організованих злочинних груп в Україні. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Юридичні науки. 2016. Вип. 6. Т. 3. С. 212–217.

26. Беседа Д., Бідюк Ю. «Транснаціональна» та «етнічна» злочинність: співвідношення понять. *Актуальні проблеми координації та взаємодії правоохоронних та інших державних органів, що беруть участь у протидії організованій злочинності під час воєнного стану: Збірник матеріалів круглого столу* (м. Київ, 24 травня 2023 року). Київ : НА СБУ, 2023. С. 13–16.

27. Д'яков А. В. Інтернет бойових речей (ІоВТ): сучасна концепція розвитку правоохоронних органів. *Інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності органів сектору безпеки і оборони України: матеріали Науково-практичної конференції* (Львів, 22 грудня 2023 р., Львів : ЛьвДУВС, 2024. С. 51–52.

28. Донець Я. О., Світличний В. А. Кібербезпека – зброя у боротьбі з шахраями. *Інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності органів сектору безпеки і оборони України: матеріали Науково-практичної конференції* (Львів, 22 грудня 2023 р., Львів : ЛьвДУВС, 2024. С. 52–54.

29. Слюсаренко А. В., Фурман І. І., Печенюк І. С. та інші. Приватна військова компанія «Вагнер» : від створення до сьогодні. Київ, 2023. 136 с.

30. Онищук О. Створення та перша участь приватних військових компаній Російської Федерації у воєнних конфліктах. *Воєнно-історичний вісник*. 2023. № 2. С. 36–41. DOI: <https://doi.org/10.33099/2707-1383-2023-48-2-36-41>.

31. Онищук О. Створення російських парамілітарних організацій і добровільних формувань та їх використання у війні проти України у 2014–2016 рр. *Воєнно-історичний вісник*. 2024. № 1. С. 93–106. DOI: <https://doi.org/10.33099/2707-1383-2024-51-1-93-106>.

References

1. *Stratehiia borotby z orhanizovanoiu zlochynnisti* [Strategy to combat organized crime]. Skhvalena rozporiadzhenniam Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 16 veresnia 2020. № 1126-r. Retrieved from: https://zakononline.com.ua/documents/show/488348_658601 (accessed 27 January 2025) [in Ukrainian].

2. Korystin, O. I., Kyryliuk, O. S. (2023). *Suchasna paradyhma protydyi orhanizovanii zlochynnosti* [The current paradigm of organized crime prevention]. *Aktualni problemy koordynatsii ta vzaiemodii pravookhoronnykh ta inshykh derzhavnykh orhaniv, shcho berut uchast u protydyi orhanizovanii zlochynnosti pid chas voiennoho stanu: Zbirnyk materialiv kruhloho stolu*

(Kyiv, 24 May 2023). Kyiv : NA SBU, pp. 58–61 [in Ukrainian].

3. Yepyntsev, P. S. (2023). *Orhanizovana zlochynnist v Ukraini: fenomen, determinatsiia, zapobihannia* [Organized crime in Ukraine]: monohrafiia. Odesa : Yurydyka, 560 p. [in Ukrainian].

4. Hrynenko, I. M., Prokofieva-Yanchylenko, D. M., Sokrut, B. V. (2014). *Ryzyky ta zahrozy orhanizovanoi zlochynnosti v Ukraini: stan ta perspektyvy* [Risks and threats of organized crime in Ukraine]. Kyiv : VAITE, 164 p. [In Ukrainian].

5. Korniienko, M. V. (2004). *Orhanizovana zlochynnist v Ukraini: suchasnyi stan, kryminolohichna kharakterystyka, zakhody protydyi* [Organized crime in Ukraine]. Kyiv : Fond Yurnauky, 300 p. [in Ukrainian].

6. Sevruk, V. H. (2022). *Protydiia zlochynam, shcho vchyniaiuetsia orhanizovanymy hrupamy i zlochynnymy orhanizatsiiamy, yaki sformovani na etnichnii osnovi: teoriia ta praktyka* [Counteracting crimes committed by organized groups and criminal organizations formed on an ethnic basis]. Kyiv : Liudmyla., 1092 p. [in Ukrainian].

7. Skulysh, Ye. D. (2010). *Orhanizovana zlochynnist: poniattia, henezys, zakhody protydyi* [Counteracting crimes committed by organized groups and criminal organizations formed on an ethnic basis]: monohrafiia. Kyiv : NA SBU, 254 p. [in Ukrainian].

8. *Aktualni pytannia udoskonalennia borotby z orhanizovanoiu zlochynnisti v umovakh pravovoho rezhymu voiennoho stanu* [Current issues of improving the fight against organized crime under the legal regime of martial law] : *Zbirnyk materialiv kruhloho stolu* (Kyiv, 20 June 2024). Kyiv : NA SBU, 2024. 160 p. [in Ukrainian].

9. *Aktualni problemy koordynatsii ta vzaiemodii pravookhoronnykh ta inshykh derzhavnykh orhaniv, shcho berut uchast u protydyi orhanizovanii zlochynnosti pid chas voiennoho stanu* [Current problems of coordination and interaction between law enforcement and other state bodies] : *Zbirnyk materialiv kruhloho stolu* (Kyiv, 24 May 2023). Kyiv : NA SBU, 2023. 148 p. [in Ukrainian].

10. *Aktualni problemy pravookhoronnoi diialnosti v umovakh voiennoho stanu : tezy II Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii* [Current problems of law enforcement activities under martial law]. (Khmelnyskyi, 14 Marth 2024). Khmelnytskyi : NADPSU, 2024. 586 p. [in Ukrainian].

11. *Spilni dii viiskovykh formuvan i pravookhoronnykh orhaniv derzhavy: problemy ta shliakhy vyrishennia v umovakh voiennoho stanu* [Joint actions of military formations and law enforcement agencies of the state: problems and solutions in conditions of martial law]. *Zbirnyk tez dopovidei V Mizhnarodnoi*

- naukovo-praktychnoi konferentsii*. (Odesa 20 October 2023). Odesa: Viiskova akademiia, 2023. 429 p. [in Ukrainian].
12. Bohatyrov, I., Bohatyrov, A. (2024). *Orhanizovana zlochynnist v umovakh voiennoho stanu: problemy ta shliakhy podolannia* [Organized crime under martial law]. *Zakon i kordon*. Vol 3. is 1. pp. 5–26. [in Ukrainian].
13. Bohutsykyi, P. P. (2023) *Problema protydii orhanizovani zlochynnosti u sektori bezpeky i oborony v umovakh voiennoho stanu ta shliakhy yii vyrishennia* [The problem of combating organized crime in the security and defense sector under martial law and ways to solve it]. *Aktualni problemy koordynatsii ta vzaiemodii pravookhoronnykh ta inshykh derzhavnykh orhaniv, shcho berut uchast u protydii orhanizovani zlochynnosti pid chas voiennoho stanu : Zbirnyk materialiv kruhloho stolu* (Kyiv, 24 May 2023). Kyiv : NA SBU, pp. 20–23. [in Ukrainian].
14. Kovalenko, Ye. V. (2023). *Osoblyvosti kryminalnoi vidpovidalnosti chleniv orhanizovanykh zlochynnykh uhrupovan za spivpratsiu iz krainoiu-ahresorom* [Features of criminal liability of members of organized criminal groups]. *Aktualni problemy koordynatsii ta vzaiemodii pravookhoronnykh ta inshykh derzhavnykh orhaniv, shcho berut uchast u protydii orhanizovani zlochynnosti pid chas voiennoho stanu : Zbirnyk materialiv kruhloho stolu* (Kyiv, 24 May 2023). Kyiv : NA SBU, pp. 47–50. [in Ukrainian].
15. Moroz, V. P., Chaplynskyi, K. O., Bohuslavskyi, M. H., Voloshyna, M. O. (2023). *Protydiia orhanizovani zlochynnosti v Ukraini: suchasnist ta perspektyvy* [Peculiarities of criminal liability of members of organized criminal groups for cooperation with an aggressor country] : monohrafiia. Dnipro : DDUVS, 236 p. [in Ukrainian].
16. Orlov, Yu. V. (2023). *Zlochynnist i protydiia yii v umovakh viiny: kryminalno-pravovyi ta kryminolohichni vymiry* [Crime and combating it in wartime]: monohrafiia. Kharkiv : Pravo, 252 p. [in Ukrainian].
17. Tkachenko, P. I. (2022). *Determinatsiia orhanizovanoi zlochynnosti: kryminalno-pravovyi ta kryminolohichni aspekty* [Determination of organized crime]. *Protydiia orhanizovani zlochynnosti: problemy teorii ta praktyky: Materialy vseukrainskoho naukovo-praktychnoho seminaru* (Dnipro, 9 December 2022). Dnipro: Dniprop. derzh. un-t vnutr. sprav. pp. 100–102. [in Ukrainian].
18. Shamara, O. V., Komashko, V. V. (2023). *Aktualni pytannia borotby z orhanizovanoi zlochynnisti v Ukraini: problemy ta mozhyvosti yikh vyrishennia* [Current issues of combating organized crime in Ukraine: problems and possibilities for their solution]. *Stratehichna panorama*. № 2. pp. 40–50. [in Ukrainian].
19. Hrynenko, I. M., Havdo, Yu. R., Pentiehov, V. A. ta in. (2019). *Borotba z koruptsiieiu ta orhanizovanoi zlochynnisti* [Fight against corruption and organized crime]: U 2 t. T. 1. Kyiv : NA SBU, 279 p. [in Ukrainian].
20. Yepryntsev, P. S. (2023). *Teoriia i praktyka zapobihannia orhanizovani zlochynnosti v Ukraini* [Theory and practice of preventing organized crime in Ukraine]. Extended abstract of doktor's thesis. 12.00.08. Khmelnytskyi : NA DPSU, p. 42. [in Ukrainian].
21. Ukaz Prezydenta Ukrainy Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 15 zhovtnia 2021 roku «Pro Stratehiu informatsiinoi bezpeky» [About the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine]. vid 28 Desember 2021. № 685/2021. Retrieved from: <https://www.rnbo.gov.ua/ua/Ukazy/5203.html> (accessed 27 January 2021) [in Ukrainian].
22. Yefimov, M. M. (2022). *Do pytannia vyznachennia struktury zlochynnoi orhanizatsii yak kryminalistychnoi katehorii* [On the issue of defining the structure of a criminal organization as a forensic category]. *Protydiia orhanizovani zlochynnosti: problemy teorii ta praktyky: Materialy vseukrainskoho naukovo-praktychnoho seminaru* (Dnipro, 09 December 2022). Dnipro: Dniprop. derzh. un-t vnutr. sprav. pp. 23–26. [in Ukrainian].
23. Kramarenko, Yu. M. (2022). *Okremi pytannia pidhotovky fakhivtsiv do analitychnoi roboty v sferi protydii orhanizovani zlochynnosti. Protydiia orhanizovani zlochynnosti: problemy teorii ta praktyky* [Certain issues of training specialists for analytical work in the field of combating organized crime]: *Materialy vseukrainskoho naukovo-praktychnoho seminaru* (Dnipro, 09 December 2022). Dnipro: Dniprop. derzh. un-t vnutr. sprav. pp. 47–49. [in Ukrainian].
24. *Perelik sfer zlochynnoi diialnosti, shcho pidliahaiut otsyntsi za metodolohiieiu SOCTA Ukraina* [List of areas of criminal activity]. Analitychnyi dokument MNDTs pry RNBO Ukrainy, 2024.88 p. [in Ukrainian].
25. Pidboliachnyi, M. V. (2016). *Kryminolohichna kharakterystyka etnichnykh orhanizovanykh zlochynnykh hrup v Ukraini* [Criminological characteristics of ethnic organized criminal groups in Ukraine]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Serii Yurydychni nauky*. Vol. 6. is. 3. pp. 212–217. [in Ukrainian].
26. Beseda, D., Bidiuk, Yu. (2023). «Transnatsionalna» ta «etnichna» zlochynnist: spivvidnoshennia poniat [«Transnational» and «ethnic» crime: the relationship of concepts]. *Aktualni problemy koordynatsii ta vzaiemodii pravookhoronnykh ta inshykh derzhavnykh orhaniv, shcho berut uchast u protydii orhanizovani zlochynnosti pid chas voiennoho stanu: Zbirnyk materialiv*

kruhloho stolu (Kyiv, 24 May 2023). Kyiv : NA SBU, pp. 13–16. [in Ukrainian].

27. Diakov, A. V. (2024). *Internet boiovykh rechei (IoT): suchasna kontseptsiiia rozvytku pravoookhoronnykh orhaniv* [Internet of War Things]. *Informatsiino-analitychne zabezpechennia diialnosti orhaniv sektoru bezpeky i oborony Ukrainy: materialy Naukovo-praktychnoi konferentsii* (Lviv, 22 December 2023) Lviv : LvDUVS, pp. 51–52. [in Ukrainian].

28. Donets, Ya. O., Svitlychnyi, V. A. (2024). *Kiberbezpeka – zbroia u borotbi z shakhraiamy. Informatsiino-analitychne zabezpechennia diialnosti orhaniv sektoru bezpeky i oborony Ukrainy* [Cybersecurity is a weapon in the fight against fraudsters]: *materialy Naukovo-praktychnoi konferentsii* (Lviv, 22 Decembara 2023) Lviv : LvDUVS, pp. 52–54. [in Ukrainian].

29. Sliusarenko, A. V., Furman, I. I., Pecheniuk, I. S. at all. (2023). *Pryvatna viiskova kompaniia «Vahner»: vid stvorennia do sohodennia* [Private military company «Wagner»]. Kyiv, 136 p. [in Ukrainian].

30. Onyshchuk, O. (2023). *Stvorennia ta persha uchast pryvatnykh viiskovykh kompanii Rosiiskoi Federatsii u voiennykh konfliktakh* [Creation and first participation of private military companies of the Russian Federation in military conflicts]. *Voienno-istorychnyi visnyk*. № 2. pp. 36–41. [in Ukrainian].

31. Onyshchuk, O. (2024). *Stvorennia rosiiskyykh paramilitarnykh orhanizatsii i dobrovolchykh formuvan ta yikh vykorystannia u viini proty Ukrainy u 2014–2016 rr.* [Creation of Russian paramilitary organizations and volunteer formations]. *Voienno-istorychnyi visnyk*. № 1. pp. 93–106. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції / Received: 05.02.2025

Процеженовано / Revised: 15.02.2025

Схвалено до друку / Accepted: 25.02.2025

Viedienieiev Dmytro

Doctor of historical sciences, Professor,
leading researcher,
Interdepartmental Research Center on Problems
of Combating Organized Crime
at the National Security and Defense Council
of Ukraine

Semeniuk Oleksandr

Doctor of Legal Sciences, first deputy head,
Interdepartmental Research Center on Problems
of Combating Organized Crime
at the National Security and Defense Council
of Ukraine

ESSENTIAL CHARACTERISTICS OF THE PHENOMENON OF ORGANIZED CRIME IN MODERN UKRAINE

The aim of the article is to identify and scientifically generalize the essential (systemic) features of modern organized crime in Ukraine, including those that arose or acquired threatening features for national statehood in wartime conditions. It is proved that organized criminal groups have turned into a symbiosis of shadow economy businessmen, armed groups serving them, and corrupt civil servants of various levels.

The following essential features of organized crime are broken: a high level of organization and conspiracy; a hierarchical structure, with clearly defined functions of organization, management and execution; the presence of corrupt connections in government and administration bodies, law enforcement agencies and the judicial system; the existence of structures that ensure the external and internal security of this structure; politicization of criminal activity, which consists in the attempt of members of criminal structures to enter government and administration bodies or in establishing close relations with representatives of such bodies; regional, interregional and international nature of criminal activity (usually by territorial or sectoral basis); the presence of a separate budget of an organized criminal group; the mercenary and violent orientation of criminal activity and its close connection with the «shadow» economy; the impact of organized crime on the legal sphere of the economy, the financial and credit and banking sectors, etc.

It is noted that the activities of organized extremist groups in Ukraine are becoming more active, and this poses a threat to national security, becomes a factor in the escalation of cruelty and violence, destabilization of the socio-political situation, threatens to disrupt the capacity of state authorities, and undermine the authority of the state among the population. The personal security of citizens is threatened by transnational forms of organized crime-drug trafficking, human trafficking, illegal migration, cybercrime, and environmental crimes.

Keywords: national security; criminology; security studies; organized crime; organized criminal formations; transnational crime.

УДК 341

DOI 10.59226/2786-6920.1.2025.103-110

ЛИТВИН НАТАЛІЯ АНАТОЛІВНА

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри службового та медичного права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
<https://orcid.org/0000-0003-4199-1413>

АНАЛІЗ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ БІОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТА БІОЛОГІЧНОГО ЗАХИСТУ: ДОСВІД НІМЕЧЧИНИ І ФРАНЦІЇ

У статті здійснено комплексне дослідження правового регулювання біологічної безпеки та біологічного захисту в Німеччині та Франції з метою виявлення ефективних механізмів, які може бути адаптовано в українських умовах. Проаналізовано основні законодавчі та інституційні підходи до управління біологічними ризиками, зокрема систему державного контролю, регулювання генної інженерії, роботу мережі спеціалізованих лабораторій, а також заходи з навчання персоналу та реагування на біологічні загрози.

Особливу увагу приділено практикам Франції щодо інтеграції військових структур у систему біозахисту, що дозволяє ефективно реагувати на біологічні інциденти у воєнний час або в умовах терористичних загроз. Німеччина своєю чергою, продемонструвала високий рівень правового унормування біотехнологій та багаторівневу систему моніторингу і стримування біологічних загроз.

Зазначено, що у контексті повномасштабної збройної агресії РФ проти України та актуалізації ризиків застосування біологічної зброї адаптація вказаних стандартів і практик набуває ключового значення для зміцнення національної безпеки. Запропоновані підходи до гармонізації українського законодавства з міжнародними нормами сприятимуть підвищенню стійкості державної системи біозахисту, вдосконаленню механізмів міжвідомчої координації та розвитку потенціалу швидкого реагування. Імплементация цих підходів дозволить мінімізувати наслідки потенційних біологічних інцидентів, захистити населення, військовослужбовців і критичну інфраструктуру в умовах воєнного стану.

Насамкінець наголошено, що трансформація української системи біологічної безпеки з урахуванням європейського досвіду є не лише питанням законодавчої адаптації, а й стратегічною умовою забезпечення сталого розвитку держави та її обороноздатності в умовах гібридних загроз.

Ключові слова: біологічна безпека; біологічний захист; біологічна зброя; біологічні ризики; охорона здоров'я; національна безпека; імплементация правових стандартів; цивільне населення; військові формування; військовослужбовці; війна; генно-інженерні технології; система контролю.

Постановка проблеми. Питання біологічної безпеки (далі – біобезпеки) та біологічного захисту (далі – біозахисту) є надзвичайно важливими в умовах сучасних глобальних викликів, що постають, зважаючи на розвиток науки і технологій, а також нові ризики, пов'язані з використанням біологічних агентів. Це стосується мирних і військових цілей, зокрема, можливості створення біологічної зброї або виробництва шкідливих біологічних речовин. У цьому контексті особливої актуальності набуває захист військових формувань, які можуть стати як потенційними цілями, так і активними суб'єктами реагування на біологічні загрози в умовах збройного конфлікту.

Зростання міжнародного обміну товарами та ідеями, глобалізація й пандемії, як-от COVID-19, вказують на важливість готовності до біологічних загроз і ефективних заходів для їх запобігання та контролю. Особливу увагу варто приділити питанням біобезпеки медичних працівників, які перебувають на передовій боротьби з біологічними загрозами і мають підвищений ризик інфікування (Рис. 1), у тому числі в зоні бойових дій, де вони забезпечують не лише лікування поранених, а й контроль за біоепідеміологічною ситуацією серед військових підрозділів.

Окрім цього, розвиток біологічних технологій збільшує потенційну загрозу застосування

Рис. 1. Зображення взято з джерела [1].

біологічних агентів для шкідливих цілей, що потребує постійного вдосконалення стратегій біозахисту. У військовому контексті біобезпека є критично важливою для захисту особового складу, мобілізаційних ресурсів, медичних і тилових підрозділів, а також забезпечення неперервності бойових дій у разі виникнення біологічних атак або диверсій із використанням біологічних агентів. Оскільки сучасна війна охоплює елементи гібридної та біологічної загрози, надійна система біозахисту у військових формуваннях є одним із факторів збереження боєздатності та безпеки населення в зоні бойових дій.

Аналіз правового регулювання біобезпеки та біозахисту, зокрема в контексті досвіду Німеччини та Франції, дає змогу виявити ефективні моделі, що можуть бути застосовані в Україні для зміцнення

національної безпеки та забезпечення стійкості у боротьбі з сучасними біологічними загрозами. Враховуючи інтенсивний розвиток біологічних технологій, країнам важливо розробити та впровадити комплексні правові й організаційні заходи для ефективного контролю біологічних загроз, включаючи індивідуальний захист, профілактичні програми і вакцинацію.

Аналіз останніх досліджень і публікацій засвідчує значну увагу наукової спільноти до проблем правового регулювання біологічної безпеки та біологічного захисту, що обумовлено зростанням ризиків, пов'язаних із розвитком біотехнологій, глобалізацією, а також новими викликами у сфері міжнародної безпеки. Зокрема, у працях зарубіжних і вітчизняних дослідників висвітлено роль біологічної

безпеки як складової національної та глобальної системи безпеки. Нині наявні дослідження міжнародних правових актів у сфері біобезпеки, зокрема Картахенського протоколу про біобезпеку, а також документів Європейського Союзу, які визначають вимоги до контролю за обігом біологічних агентів та регулювання інновацій у цій сфері. Питання біологічної безпеки та біологічного захисту також досліджуються у контексті національної безпеки України. Їх вивчали А. Галушка, Р. Гревцова, О. Іванько, В. Пашков, І. Сенюта та інші. Однак особливості діяльності Німеччини та Франції у сфері біологічної безпеки та біологічного захисту, зокрема підходи до законодавчого регулювання генетично модифікованих організмів, генної інженерії, а також механізми запобігання та реагування на біологічні загрози, поки що залишаються недостатньо вивченими в українській правовій науці.

Метою статті є дослідження досвіду Німеччини та Франції в сфері біологічної безпеки та біологічного захисту з метою адаптації цих стандартів та практик в українське законодавство.

Виклад основного матеріалу. Варто зазначити, що у державах-членах ЄС відсутній окремий законодавчий акт у сфері біологічної безпеки та біологічного захисту. Попри це акти Європейського Парламенту встановлюють загальні вимоги до біобезпеки та біозахисту, а кожна держава-член ЄС має їх транспонувати у національне законодавство.

У контексті порівняльних підходів до імплементації вимог біобезпеки та біозахисту законодавства ЄС державами-членами доцільно навести приклади Німеччини та Франції, законодавства яких, на нашу думку, є одними з найрозвиненіших у цій сфері в Європі.

Німеччина. Біобезпека та біозахист у Німеччині є значущими як на національному, так і на міжнародному рівні. Німеччина володіє високим рівнем технологічних знань та значним досвідом у цій сфері і активно співпрацює з іншими країнами для забезпечення безпеки та захисту від біологічних загроз.

У Німеччині регулювання питань біобезпеки та біозахисту здійснюється відповідно до різноманітних законів і нормативних актів. Зокрема, *Закон про захист від інфекцій* (Infektionschutzgesetz) [2] визначає основні правила та процедури для запобігання та контролю інфекційних захворювань. Законодавчий акт також містить положення про біологічний захист та встановлює правила для реагування на біологічні загрози. Своєю чергою *законом, що регулює генну інженерію* (Genetic Engineering Act – GenTG) [3] враховано етичні цінності та важливість захисту життя та здоров'я людей, а також

збереження навколишнього середовища від шкідливого впливу процесів і продуктів генної інженерії та вжиття заходів проти виникнення таких небезпек. *Національна стратегія збереження різноманітності* (Nationale Strategie zur biologischen Vielfalt) [4] охоплює широкий спектр заходів, спрямованих на запобігання та реагування на загрози, пов'язані з біологічними агентами; розвиток та впровадження новітніх технологій для виявлення, відстеження та ліквідації випадків біологічних загроз, а також забезпечення належного навчання та підготовки персоналу для ефективного реагування на них. *Постанова про безпеку та охорону здоров'я на робочих місцях, пов'язаних з біологічними агентами* (BioStoffV) [5], встановлює вимоги щодо захисту безпеки та здоров'я працівників від небезпек, що постають у результаті такої діяльності та інших осіб, які можуть бути під загрозою у зв'язку з використанням біологічних агентів працівниками або власниками бізнесу без працівників. *Керівний модуль для Указу про радіаційний захист* (StrlSchV) [6] визначає необхідні спеціальні знання з радіаційного захисту в медичних цілях тощо.

Наявні різноманітні законодавчі акти та регулятивні механізми врегульовують питання біобезпеки та біозахисту в конкретних секторах, таких як сільське господарство, медицина, наука та інші. Відповідні норми і стандарти встановлюють вимоги до безпеки використання ГМО, заходи контролю за їх розповсюдженням та впливом на навколишнє середовище, а також визначають відповідальність за порушення цих правил. Такий підхід дозволяє ефективно регулювати сфери, що потребують особливої уваги з погляду біобезпеки та біозахисту, забезпечуючи високий рівень захисту як для громадян, так і для довкілля.

У Німеччині виконання функцій забезпечення біобезпеки та біозахисту покладаються на декілька державних інституцій та організацій: *Федеральне Міністерство здоров'я* (Bundesministerium für Gesundheit) відповідає за розроблення та впровадження політики забезпечення безпеки та контролю над харчовими продуктами, зокрема такими, що можуть бути пов'язані з біологічними загрозами; *Федеральне Міністерство сільського господарства та харчової промисловості* (Bundesministerium für Ernährung und Landwirtschaft) відповідає за регулювання сільськогосподарської діяльності та контроль якості та безпеки продукції, що може бути пов'язана з біологічними факторами; *Федеральне Міністерство оборони* (Bundesministerium der Verteidigung) забезпечує захист національної безпеки, зокрема заходи проти можливих біологічних загроз та ведення досліджень у цій галузі, *Федеральний інститут*

оцінки ризиків (Bundesinstitut für Risikobewertung – BfR) відповідає за наукову експертизу та оцінювання ризиків для забезпечення безпеки продуктів харчування, зокрема оцінювання потенційних біологічних загроз; *Федеральне агентство з реагування на надзвичайні ситуації* (Bundesamt für Bevölkerungsschutz und Katastrophenhilfe – BBK) відповідає за планування та координацію заходів у разі надзвичайних ситуацій, зокрема можливі біологічні загрози та епідемії.

Вказані державні інституції спільно здійснюють нагляд, розробляють стратегії та впроваджують заходи для забезпечення біобезпеки та біозахисту в Німеччині.

Основні характеристики засобів забезпечення біобезпеки та біозахисту в Німеччині охоплюють: розроблення та впровадження законів, нормативних актів, стандартів та правил, які регулюють використання біологічних матеріалів, оцінюють ризики для здоров'я людей та навколишнього середовища, а також встановлюють процедури безпеки та контролю; проведення наукових досліджень, експертиз та оцінювання ризиків, пов'язаних із використанням біологічних технологій та матеріалів; запровадження системи моніторингу та контролю за використанням біологічних агентів, зокрема системи виявлення та реагування на можливі загрози; проведення освітніх заходів щодо правил безпеки, процедур та заходів захисту для підготовки персоналу, який працює з біологічними матеріалами; міжнародну співпрацю Німеччини з іншими державами та міжнародними організаціями у сфері обміну інформацією, досвідом та технологіями для забезпечення біологічної безпеки і біологічного захисту на міжнародному рівні.

Вказані засоби допомагають забезпечити безпеку та захист від можливих біологічних загроз у різних сферах, зокрема охороні здоров'я, сільському господарстві, військовій сфері та інших.

Водночас зазначимо, що в контексті військових формувань у Німеччині особливу роль у сфері біозахисту відіграє Центральна медична служба Бундесверу (Zentraler Sanitätsdienst der Bundeswehr) та Інститут мікробіології Бундесверу (Institut für Mikrobiologie der Bundeswehr), які спеціалізуються на ідентифікації, оцінюванні та нейтралізації біологічних загроз у військових умовах. Їх діяльність регулюється внутрішніми настановами Міністерства оборони, а також такими документами, як Рамкова концепція CBRN-захисту (Rahmenkonzeption CBRN-Schutz – радіологічний, хімічний, біологічний та ядерний захист (РХБЯ)), яку опублікувало Федеральне відомство з питань катастроф (BBK), описує міжвідомчі та міжрегіональні принципи організації

CBRN-захисту в Німеччині. Вказана Конвенція визначає необхідні спроможності та стандарти для ефективного реагування на CBRN-загрози. Крім того, в книзці «CBRN-Schutz in der Gefahrenabwehr» Андреас Кюхар та Клаус Ерман [7] детально описують можливі загрози та заходи захисту від хімічних, біологічних, радіологічних та ядерних небезпек. Книга також розглядає організаційні та технічні аспекти CBRN-захисту, зокрема навчання та підготовку персоналу.

Варто також зазначити, що Німеччина бере активну участь в ініціативах НАТО з CBRN-захисту. Зокрема, вона очолює кластер CBRN у рамках Концепції Рамкових Націй (Framework Nations Concept, FNC), спрямованої на посилення спроможностей європейських союзників у цій сфері. У 2014 році Німеччина ініціювала створення CBRN Defence Cluster, який об'єднує зусилля країн-членів НАТО для посилення взаємодії та підвищення готовності до CBRN-загроз. Цей кластер функціонує як платформа для обміну досвідом, координації навчань та розроблення спільних стандартів у сфері CBRN-захисту.

Крім того, Німеччина підтримує проєкт створення мережі об'єктів CBRN-захисту (CBRN Defence Facilities Network), який спрямовано на об'єднання різних об'єктів CBRN-захисту, таких як навчальні центри та лабораторії, в єдину мережу. Це дозволяє учасникам обмінюватися ресурсами та підвищувати рівень готовності до CBRN-загроз.

Отже, у Німеччині активно ведуться дослідження в галузі біологічного захисту, спрямовані на пошук нових методів та технологій для запобігання та ліквідації біологічних загроз. Значну увагу приділяють співпраці з міжнародними організаціями та іншими країнами з метою обміну досвідом та координації зусиль у цій галузі. Досвід Німеччини в контексті військових формувань демонструє високий рівень готовності до реагування на біологічні загрози, інтеграцію цивільних і військових механізмів безпеки, а також чітке нормативно-правове забезпечення відповідних дій у надзвичайних ситуаціях.

Франція. У Франції законодавство з питань біологічної безпеки та біологічного захисту охоплює різні закони, положення та стандарти, спрямовані на захист громадського здоров'я та безпеки від біологічних загроз. Ось деякі ключові аспекти цього законодавства: *Кодекс охорони здоров'я* [8] визначає норми щодо боротьби з епідеміями та певними інфекційними захворюваннями (статті L3111-1 до L3116-6), з туберкульозом і проказою (статті L3112-1 до L3112-2), з міжнародним поширенням хвороб, умови вакцинації тощо; *Національні плани гігієни навколишнього середовища*: «Одне докільця, одне

здоров'я» (Plan National Santé Environnement, PNSE) [9] демонструють еволюцію в розумінні біобезпеки та біозахисту. Якщо перший план лише зачіпав питання екологічних ризиків, то у четвертому плані ці аспекти інтегровано системно. З кожним новим планом акценти зміщувалися від суто хімічних ризиків до біологічних, що відповідає сучасним викликам, зокрема змінам клімату та загрозам інфекцій. PNSE 4 демонструє стратегічний підхід, поєднуючи питання біозахисту з управлінням ризиками інфекційних хвороб, кліматичних змін і навіть потенційних актів біотероризму. Він охоплює заходи профілактики, реагування на екстрені ситуації та координацію між різними відомствами та організаціями; *Наказ від 29 вересня 2021 року щодо заходів біозахисту, які застосовуються операторами та фахівцями, пов'язаними з тваринами, на підприємствах, де утримують свійську птицю або птахів у неволі, як частину профілактики захворювань тварин, що передаються тваринам або людям* [10] встановлює норми щодо профілактики хвороб тварин, що передаються тваринам або людині; визначає заходи біозахисту, які застосовуються в частині функціонування та фізичного захисту підприємств і людей, які в них працюють; *Наказ від 16 жовтня 2018 року щодо заходів біозахисту, які застосовуються на фермах, де утримують свиней, у контексті профілактики африканської чуми свиней та інших регульованих небезпек для здоров'я* [11] встановлює положення щодо профілактики африканської чуми свиней та інших небезпек для здоров'я, що регулюється наказом міністерства від 29 липня 2013 року щодо визначення першої та другої категорій небезпеки для здоров'я видів тварин; визначає заходи біозахисту, що застосовуються з погляду фізичного захисту, а також умови роботи ферм; *Наказ від 8 жовтня 2021 року про встановлення технічних та адміністративних заходів, пов'язаних із запобіганням, наглядом та медичним контролем зараження великої рогатої худоби, кіз і свиней, а також верблюжих і оленячих ферм комплексом *Mycobacterium tuberculosis** [12] визначає технічні та адміністративні заходи, пов'язані із запобіганням, колективною профілактикою та медичним контролем інфекції, спричиненої *Mycobacterium tuberculosis complex*. Крім того, цей наказ встановлює національні вимоги відповідно до європейського законодавства та скасовує змінений указ від 15 вересня 2003 р., що встановлює технічні та адміністративні заходи щодо колективної профілактики та контролю за здоров'ям великої рогатої худоби та кіз; *наказ від 11 липня 1990 р. про встановлення технічних заходів, пов'язаних з пошуком туберкульозу великої рогатої худоби з метою придушення операцій, наказ від 13 березня 1995 року*

щодо санітарних умов, необхідних для торгівлі певними жуйними тваринами всередині Співтовариства, наказ від 11 лютого 1998 року, які встановлює санітарні умови, що стосуються утримання, обіг і продаж певних жуйних тварин на, указ від 29 вересня 2011 р., що встановлює спеціальні заходи для боротьби з туберкульозом великої рогатої худоби в департаментах Буш-дю-Рон, Гар, Еро та Ланд, і указ від 18 листопада 2009 р., що встановлює спеціальні заходи для боротьби з туберкульозом великої рогатої худоби в департаментах Буш-дю-Рон, Гар і Еро.

У Франції функції забезпечення біологічної безпеки та біологічного захисту покладаються на кілька організацій та установ: *Міністерство оборони Франції (Ministère des Armées)* працює над розробленням та реалізацією стратегій і процедур, спрямованих на запобігання виникненню біологічних загроз у військових та цивільних об'єктах; проводить навчальні заходи, тренування та симуляції для підготовки військових та цивільних служб до ефективного реагування на біологічні інциденти; військові дослідницькі установи, що належать до Міністерства оборони, активно розробляють та вдосконалюють технології для виявлення, аналізу та нейтралізації біологічних загроз; міністерство співпрацює з іншими урядовими органами, агентствами та міжнародними партнерами з метою обміну інформацією, координації заходів та спільного реагування на біологічні загрози; *Міністерство внутрішніх справ та іноземних справ Франції (Ministère de l'Intérieur)* відповідає за координацію дій в разі надзвичайних ситуацій, зокрема реагування на біологічні загрози та терористичні акти; забезпечує координацію та надання допомоги в разі кризових ситуацій, пов'язаних із біологічними небезпеками, такими як епідемії або біологічні теракти; поліція та інші правоохоронні органи, підпорядковані Міністерству внутрішніх справ, залучаються до забезпечення безпеки громадян у разі біологічних загроз; тісно співпрацює з іншими національними та міжнародними установами для обміну інформацією та координації заходів у сфері біологічного захисту; *Національне агентство з питань безпеки харчових продуктів, навколишнього середовища та охорони праці (Agence nationale de sécurité sanitaire de l'alimentation, de l'environnement et du travail – ANSES)* проводить дослідження та аналіз ризиків, пов'язаних із захворюваннями, які можуть передаватися від тварин до людей (зоонози), як-от віруси, бактерії або паразити; оцінювання ризиків, пов'язаних із мікробіологічними забрудненнями у харчових продуктах, як-от бактерії, віруси або грибки, що охоплює аналіз можливих наслідків для здоров'я споживачів та розроблення стратегій

для забезпечення безпеки харчових продуктів; вивчає вплив біологічних агентів, як-от мікроорганізми, на здоров'я робітників у різних промислових галузях; досліджує вплив різноманітних факторів на довкілля, таких як забруднення повітря, води та ґрунту, з метою оцінювання їхнього впливу на здоров'я людини та екосистеми; сприяє забезпеченню біологічної безпеки шляхом проведення наукових досліджень, оцінювання ризиків та розроблення рекомендацій для захисту здоров'я населення та довкілля; *Інститут Пастера* (Institut Pasteur) проводить дослідження мікроорганізмів, зокрема вірусів, бактерій та паразитів, що можуть становити загрозу для здоров'я людини та тварин; активно займається розробленням вакцин та імунотерапій для запобігання та лікування захворювань, що передаються від тварин до людини (зоонози) та інших захворювань, які можуть мати значний вплив на громадське здоров'я; має мережу лабораторій та діагностичних центрів, які забезпечують швидке виявлення та діагностику захворювань, а також моніторинг епідемій та вірусних вихорів; проводить дослідження та розроблення методів біозахисту, зокрема виявлення та контроль над патогенами, розроблення безпечних методів роботи з ними та розроблення стратегій для запобігання випадків ненавмисного або непередбаченого поширення небезпечних мікроорганізмів; працює як на національному, так і на міжнародному рівнях для запобігання та контролю над захворюваннями, які можуть становити загрозу для громадського здоров'я та безпеки; *Генеральне управління цивільної безпеки та управління кризовими ситуаціями* (Direction Générale de la Sécurité Civile et de la Gestion des Crises – DGSCGC) відповідає за розроблення та впровадження стратегій та заходів щодо захисту населення та майна від небезпек, зокрема попередження природних катастроф, пожеж, техногенних аварій тощо; відіграє важливу роль у координації заходів з біологічного захисту та реагування на біологічні загрози, такі як епідемії захворювань або терористичні акти, пов'язані з біологічною зброєю.

Вказані органи співпрацюють між собою та з іншими міжнародними організаціями для забезпечення біобезпеки та біозахисту в Франції.

У Франції існують різноманітні засоби та заходи забезпечення біобезпеки та біозахисту, що охоплюють: закони, нормативні акти та міжнародні угоди, які регулюють питання біологічної безпеки, зокрема контроль за розповсюдженням та використанням небезпечних біологічних агентів, а також заходи профілактики та реагування на біологічні загрози; розроблення та впровадження національних та регіональних планів дій для виявлення, профілактики та реагування на біологічні загрози, зокрема

епідемії захворювань та біотерористичні акти; мережу спеціалізованих лабораторій та діагностичних центрів, які виконують функції виявлення, ідентифікації та діагностики біологічних агентів, а також аналізують їхні властивості та потенційні наслідки; інвестиції у розроблення та вдосконалення технологічних засобів та обладнання для виявлення, аналізу та нейтралізації біологічних загроз; проведення навчальних заходів, тренувань та симуляцій для персоналу, які працюють у сфері біологічного захисту, з метою підготовки до ефективного реагування на біологічні небезпеки. Ці заходи мають практичну реалізацію також і в оборонному секторі. Досвід Франції в контексті військових формувань демонструє інтеграцію біологічної безпеки у стратегії національної безпеки. Збройні сили Франції активно залучаються до міжвідомчої координації у разі біологічних криз, беруть участь у симуляціях та тренуваннях, які моделюють біологічні атаки та епідемії. Завдяки співпраці з цивільними структурами, зокрема з Міністерством охорони здоров'я та спеціалізованими агентствами, забезпечується ефективне реагування на загрози. Військові дослідницькі установи, такі як Генеральна дирекція з озброєння (DGA), працюють над розробленням інноваційних технологій виявлення та захисту, а військові медичні підрозділи забезпечують оперативну медичну допомогу та мобільну лабораторну діагностику. Окрему увагу приділено підготовці особового складу до дій у біологічно небезпечних умовах, що повністю відповідає загальній державній політиці у сфері біозахисту.

Отже, досвід Франції ілюструє тісний зв'язок між нормативно-правовим, науково-технічним і практичним вимірами біологічної безпеки як у цивільній, так і у військовій сферах.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Аналіз правового регулювання біологічної безпеки та біологічного захисту в Німеччині та Франції показує, що ці країни мають розвинену та комплексну нормативно-правову базу, яка охоплює як поточні, так і перспективні біологічні загрози. Особливу увагу приділяють регулюванню генної інженерії, контролю за використанням генетично модифікованих організмів, а також забезпеченню екологічної та продовольчої безпеки. Водночас ефективна міжвідомча взаємодія, наявність спеціалізованих лабораторій, систем раннього виявлення загроз, підготовка персоналу та стратегічне планування на рівні оборонного сектору створюють цілісну систему реагування на біологічні інциденти.

На тлі збройної агресії РФ проти України біологічна безпека набула особливого значення як елемент національної безпеки. Повномасштабна війна спричиняє додаткові виклики, зокрема ризики

біотерористичних атак, витоків небезпечних патогенів із зони бойових дій, загрози для цивільного населення та військових, а також посилення потреби у захисті критичної інфраструктури.

Порівнянню з досвідом Німеччини та Франції, національна система правового регулювання у сфері біологічної безпеки все ще перебуває на етапі формування та потребує подальшого розвитку. Наявні нормативно-правові акти мають потенціал для вдосконалення з погляду відповідності міжнародним стандартам, посилення інституційного контролю та розширення технічних можливостей. Комплексне оновлення цієї сфери сприятиме підвищенню стійкості держави до біологічних загроз в умовах сучасних викликів.

Наукові результати цього дослідження можуть стати основою для підготовки пропозицій щодо імплементації кращих практик Німеччини та Франції в національне законодавство. Зокрема, йдеться про: формування єдиної міжвідомчої системи реагування на біологічні загрози із залученням сектора безпеки і оборони; створення національного центру біобезпеки, здатного координувати дії в умовах надзвичайних ситуацій; посилення регулювання генної інженерії та біотехнологій з урахуванням екологічних та етичних аспектів; удосконалення нормативно-правових актів щодо використання та зберігання небезпечних біологічних агентів; впровадження стандартів безпеки для медичних і наукових установ, які працюють з патогенами; систематичну підготовку фахівців у сфері біозахисту.

Адаптація цих стандартів і підходів сприятиме не лише підвищенню спроможності України протистояти біологічним загрозам у мирний час, а й забезпечить її національну безпеку в умовах війни. Це дозволить краще захистити життя військово-службовців і цивільного населення, зменшити ризики поширення інфекцій, забезпечити неперервність функціонування медичних установ та інфраструктури, а також зміцнити довіру до державних інститутів в умовах кризи.

Список використаних джерел

1. Передбачити, готуватися та реагувати на кризи : Всесвітній день безпеки та здоров'я на роботі 2021. Міжнародне бюро праці. Женева, МОП, 2021. 134 с. URL: <https://goo.su/c5zJbfp> (дата звернення: 08.03.2025).
2. Gesetz zur Verhütung und Bekämpfung von Infektionskrankheiten beim Menschen. (2000, Juli 20) p. 1045. URL: <https://goo.su/qjzxZB> (дата звернення: 08.03.2025).
3. Genetic Engineering Act – GenTG vom 16. December 1993 (BGBl. I S. 2066), zuletzt geändert

durch Artikel 8 Satz 7 des Gesetzes vom 27. September 2021 (BGBl. I p. 4530) URL: <https://goo.su/Eflv> (дата звернення: 08.03.2025).

4. Nationale Strategie zur biologischen Vielfalt. Kabinettsbeschluss vom 7. November 2007. p. 180 URL: <https://goo.su/7FXUN9> (дата звернення: 08.03.2025).

5. Verordnung über Gesundheit und Sicherheit an Arbeitsplätzen mit biologischen Arbeitsstoffen. (2013, Juli 15) p. 2514. URL: <https://goo.su/ic6R551> (дата звернення: 08.03.2025).

6. Richtlinienmodul zur Strahlenschutzverordnung (StrlSchV) Erforderliche Fachkunde im Strahlenschutz für die ärztliche Überwachung. 2023, Juni 29. URL: <https://surl.lu/kpboxn> (дата звернення: 08.03.2025).

7. Andreas Kühar, Klaus Ehrmann. CBRN-Schutz in der Gefahrenabwehr. URL: <https://surl.li/mfnmmd> (дата звернення: 08.03.2025).

8. Code de la santé publique. URL: <https://surl.li/exlwbb> (дата звернення: 08.03.2025).

9. Le plan national santé environnement (PNSE). URL: <https://surl.li/qsfuay> (дата звернення: 08.03.2025).

10. Arrêté du 29 septembre 2021 relatif aux mesures de biosécurité applicables par les opérateurs et les professionnels liés aux animaux dans les établissements détenant des volailles ou des oiseaux captifs dans le cadre de la prévention des maladies animales transmissibles aux animaux ou aux êtres humains. URL: <https://surl.li/rxycsi> (дата звернення: 08.03.2025).

11. Arrêté du 16 octobre 2018 relatif aux mesures de biosécurité applicables dans les exploitations détenant des suidés dans le cadre de la prévention de la peste porcine africaine et des autres dangers sanitaires réglementés. URL: <https://surl.lu/eaczoy> (дата звернення: 08.03.2025).

12. Arrêté du 8 octobre 2021 fixant les mesures techniques et administratives relatives à la prévention, la surveillance et la police sanitaire de l'infection par le complexe Mycobacterium tuberculosis des animaux des espèces bovine, caprine et porcine ainsi que des élevages de camélidés et de cervidés URL: <https://surl.li/ytkgwc> (дата звернення: 08.03.2025).

References

1. Peredbachyty, hotuvatysia ta reahuvaty na kryzy : Vsesvitnii den bezpeky ta zdorov'ia na roboti 2021 [Anticipating, preparing for and responding to crises: World Day for Safety and Health at Work 2021]. International Labour Office – Geneva, ILO, 134 p. Retrieved from: <https://goo.su/c5zJbfp> (accessed 8 March 2025) [in Ukrainian].
2. Gesetz zur Verhütung und Bekämpfung von Infektionskrankheiten beim Menschen. (2000, Juli 20) p.

1045. Retrieved from: <https://goo.su/qjzxZB> (accessed 8 March 2025) [in German].

3. Genetic Engineering Act – GenTGvom 16. December 1993 (BGBl. I S. 2066), zuletzt geändert durch Artikel 8 Satz 7 des Gesetzes vom 27. September 2021 (BGBl. I p. 4530) Retrieved from: <https://goo.su/Eflv> (accessed 8 March 2025) (дата звернення: 08.03.2025) [in German].

4. Nationale Strategie zur biologischen Vielfalt. Kabinettsbeschluss vom 7. November 2007. p. 180 Retrieved from: <https://goo.su/7FXUN9> (accessed 8 March 2025) [in German].

5. Verordnung über Gesundheit und Sicherheit an Arbeitsplätzen mit biologischen Arbeitsstoffen. (2013, Juli 15) p. 2514. Retrieved from: <https://goo.su/ic6R551> (accessed 8 March 2025) [in German].

6. Richtlinienmodul zur Strahlenschutzverordnung (StrlSchV) Erforderliche Fachkunde im Strahlenschutz für die ärztliche Überwachung. 2023, Juni 29. Retrieved from: <https://surl.lu/kpboxn> (accessed 8 March 2025) [in German].

7. Andreas Kühar, Klaus Ehrmann. CBRN-Schutz in der Gefahrenabwehr. Retrieved from: <https://surl.li/mf-nmmd> (accessed 8 March 2025) [in German].

8. Code de la santé publique. Retrieved from: <https://surl.li/exlwbb> (accessed 8 March 2025) [in French].

9. Le plan national santé environnement (PNSE). Retrieved from: <https://surl.li/qsfuay> (accessed 8 March 2025) [in French].

10. Arrêté du 29 septembre 2021 relatif aux mesures de biosécurité applicables par les opérateurs et les professionnels liés aux animaux dans les établissements détenant des volailles ou des oiseaux captifs dans le cadre de la prévention des maladies animales transmissibles aux animaux ou aux êtres humains. Retrieved from: <https://surl.li/rxyysi> (accessed 8 March 2025) [in French].

11. Arrêté du 16 octobre 2018 relatif aux mesures de biosécurité applicables dans les exploitations détenant des suidés dans le cadre de la prévention de la peste porcine africaine et des autres dangers sanitaires réglementés. Retrieved from: <https://surl.lu/eaczoy> (accessed 8 March 2025) [in French].

12. Arrêté du 8 octobre 2021 fixant les mesures techniques et administratives relatives à la prévention, la surveillance et la police sanitaire de l'infection par le complexe *Mycobacterium tuberculosis* des animaux des espèces bovine, caprine et porcine ainsi que des élevages de camélidés et de cervidés Retrieved from: <https://surl.li/ytkgwc> [in French].

Стаття надійшла до редакції / Received: 21.01.2025

Процеженовано / Revised: 28.01.2025

Схвалено до друку / Accepted: 07.02.2025

Lytvyn Nataliia

Doctor of Law, Professor,
Professor of the Department
of Service and Medical Law,
Taras Shevchenko National University of Kyiv

ANALYSIS OF LEGAL REGULATION OF BIOLOGICAL SAFETY AND BIOLOGICAL DEFENSE: THE EXPERIENCE OF GERMANY AND FRANCE

The article conducts a comprehensive study of the legal regulation of biological safety and biological defense in Germany and France in order to identify effective mechanisms that can be adapted in Ukrainian conditions. The main legislative and institutional approaches to biological risk management are analyzed, including the state control system, regulation of genetic engineering, the work of a network of specialized laboratories, as well as measures to train personnel and respond to biological threats.

Particular attention is paid to French practices in integrating military structures into the biodefense system, which allows for an effective response to biological incidents in wartime or under terrorist threats. Germany, in turn, has demonstrated a high level of legal regulation of biotechnology and a multi-level system for monitoring and containing biological threats.

In the context of full-scale armed aggression against Ukraine and the actualization of the risks of the use of biological weapons, the adaptation of these standards and practices is of key importance for strengthening national security. The proposed approaches to harmonizing Ukrainian legislation with international norms will contribute to increasing the stability of the state biosecurity system, improving interdepartmental coordination mechanisms and developing rapid response capacity. The implementation of these approaches will minimize the consequences of potential biological incidents, protect the population, military personnel and critical infrastructure in martial law.

In conclusion, it is emphasized that the transformation of the Ukrainian biological security system, taking into account European experience, is not only a matter of legislative adaptation, but also a strategic condition for ensuring the sustainable development of the state and its defense capability in the face of hybrid threats.

Keywords: biological safety; biological protection; biological weapons; biological risks; health protection; national security; implementation of legal standards; civilian population; military formations; military personnel; war; genetic engineering technologies; control system.

УДК 335/359

DOI 10.59226/2786-6920.1.2025.111-116

ШИМКО ВІТАЛІЙ АРТУРОВИЧ

доктор психологічних наук,
професор кафедри професійної психології
Національної академії Служби безпеки України
<https://orcid.org/0000-0003-4937-6976>

**МИСТЕЦТВО ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ КОЛЕКТИВНОЇ ПАМ'ЯТІ ТА ІДЕНТИЧНОСТІ:
МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ**

У статті досліджено роль мистецтва у формуванні колективної пам'яті в умовах безпекових викликів та оборони України. Проаналізовано, як візуальне мистецтво, музика та перформативні жанри сприяють консолідації суспільства, зміцненню національної ідентичності та протидії інформаційним загрозам. Розглянуто мистецтво як засіб символічного опору, актуалізації історичної пам'яті та мобілізації громадян у кризових умовах. Особливу увагу приділено його значенню у протидії дезінформації та формуванні культурної стійкості.

Ключові слова: сектор безпеки і оборони; колективна пам'ять; ідентичність; психологія художньої творчості; методологія дослідження мистецтва; розуміння мистецького твору; психологія художньої творчості; психологія впливу мистецтва.

Постановка проблеми. Колективна пам'ять і ідентичність є ключовими чинниками стабільності і згуртованості суспільства, особливо в умовах війни та кризових ситуацій. Мистецтво як засіб комунікації відіграє важливу роль у формуванні спільних уявлень про історичні події, збереженні культурної спадщини та зміцненні національної ідентичності. У сучасних умовах воєнного конфлікту в Україні постає нагальна потреба у дослідженні механізмів впливу мистецтва на колективну свідомість і його використання у сфері безпеки та оборони.

Мистецтво є не лише засобом естетичного вираження, а й потужним інструментом впливу на суспільну свідомість. Воно може сприяти у формуванні патріотичних настроїв, підтримувати моральний дух військових та цивільного населення, а також протидіяти інформаційним загрозам. З огляду на це, дослідження ролі мистецтва у формуванні колективної пам'яті та ідентичності набуває особливого значення в умовах гібридної війни та інформаційних операцій.

У правовому полі важливу роль відіграє Закон України «Про національну безпеку України» [1], який визначає основні засади національної безпеки, охоплюючи інформаційну та культурну складові. Відповідно до цього Закону, забезпечення інформаційної стійкості суспільства та збереження національної ідентичності є важливими елементами

безпекової політики держави. У цьому контексті мистецтво може розглядатися як один із інструментів реалізації стратегічних завдань державної безпеки, зокрема в аспектах комунікації, психологічного впливу та формування позитивного образу країни у світі.

Отже, актуальність нашого дослідження обумовлена необхідністю вивчення методів використання мистецтва у сфері безпеки та оборони, його впливу на національну ідентичність та стійкість суспільства в умовах військового конфлікту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Колективна пам'ять та ідентичність є центральними темами для сучасних дослідників [2]. У дослідженні Оксана Забужко [3] наголошує на важливості мистецтва у формуванні культурної пам'яті, особливо в контексті конфліктних суспільств. Х. Фарук (H. Faroog, 2023) [4] акцентує увагу на ролі мистецьких наративів у підтримці стійкості суспільства перед викликами війни та криз.

Дослідження К. Джонсон (C. Johnson, 2012) [5] про візуальні образи у контексті культурної пам'яті дозволяють розглянути мистецькі твори як носії історичної ідентичності. Я. Грицак [6] аналізує формування модерної української нації через культурні та соціальні чинники, що безпосередньо стосуються питання колективної пам'яті.

Дослідник М. Пазинюк [7] розглядає проблематику досвіду війни у пластичному мистецтві та

його вплив на психологічний стан суспільства. Водночас дослідження Е. Перзичка-Воровська та ін. (Perzyska-Borowska et al., 2023) [8] демонструють соціально-освітній вплив муралів, створених під час війни в Україні, як важливий фактор культурної ідентичності.

Метою статті є визначення ролі мистецтва у формуванні колективної пам'яті та ідентичності в умовах воєнного конфлікту, а також розроблення методологічного інструментарію для використання цього потенціалу в секторі безпеки і оборони України.

Для досягнення цієї мети необхідно вирішити такі завдання:

1. Проаналізувати теоретичні підходи до вивчення мистецтва як механізму конструювання колективної пам'яті та ідентичності.

2. Дослідити мистецькі практики, як вони сприяють соціальній згуртованості та відновленню психологічної стійкості під час війни.

3. Визначити особливості використання мистецтва в комунікаційних стратегіях сектору безпеки і оборони України.

4. Окреслити практичні рекомендації щодо інтеграції мистецьких ініціатив у програми національної безпеки та оборони.

Виклад основного матеріалу. Розглянемо теоретичні засади та концептуальні підходи до проблематики колективної пам'яті та мистецтва. Колективна пам'ять є ключовим механізмом конструювання суспільної ідентичності, що закріплює спільні уявлення про минуле через символічні практики. Дж. Асмман (J. Assmann, 1995) [2] визначає колективну пам'ять як соціальний феномен, що формується через культурні носії, зокрема мистецтво. Художні образи, літературні твори, архітектурні пам'ятки та перформативні практики відіграють роль каналів трансляції історичних наративів. Х. Фарук (H. Faroq, 2023) [4] зазначає, що мистецтво слугує не лише засобом збереження історичних подій, а й механізмом адаптації суспільства до соціальних змін.

У контексті війни мистецтво виконує функцію мобілізації суспільства та консолідації навколо спільних цінностей. Е. Перзичка-Воровська та ін. (Perzyska-Borowska et al., 2023) [8] на прикладі вуличного мистецтва доводять, що художні образи можуть стати потужним інструментом соціальної комунікації, активуючи механізми колективної пам'яті через візуальні метафори.

Ідентичність у кризових умовах: роль художніх символів. Ідентичність суспільства зазнає трансформацій під час кризових ситуацій, що спричиняє активізацію культурних символів як засобу консолідації. Я. Грицак [6] наголошує, що історичні міфи та культурні наративи відіграють визначальну роль у

процесах самоідентифікації націй. У контексті війни ці механізми набувають особливого значення, адже сприяють збереженню єдності та формуванню нових стратегій виживання.

Дослідник К. Джонсон (C. Johnson, 2012) [5] аналізує значення художніх символів у конструюванні культурних картин світу. Він довів, що використання візуальних образів у мистецтві допомагає суспільству впоратися з травматичним досвідом через символічну репрезентацію подій. У цьому аспекті дослідження О. Забужко [3] є важливим для розуміння того, як літературні образи та художні наративи постають інструментами формування ідентичності в умовах суспільних трансформацій.

Мистецтво у секторі безпеки і оборони. Мистецтво відіграє важливу роль у підвищенні морально-психологічного стану військовослужбовців. Зокрема, арттерапія допомагає військовим справлятися з психологічними наслідками бойових дій, сприяючи відновленню психічного здоров'я та адаптації до мирного життя. Як зазначає АрміяInform [9], арттерапія є ефективним засобом реабілітації, що поєднує популяризацію мистецтва та відновлення психічного здоров'я військових.

Крім того, музика та інші форми мистецтва використовуються для підтримки бойового духу та патріотичного виховання. Наприклад, Військово-музичний центр Сухопутних військ Збройних Сил України сприяє культурному та естетичному вихованню особового складу, пропагуючи національне мистецтво та військово-патріотичну тематику.

Культурна дипломатія та інформаційна безпека. Культурна дипломатія є важливим інструментом державної політики, що сприяє формуванню позитивного іміджу країни на міжнародній арені та підтримці інформаційної безпеки. Проведення культурних та мистецьких заходів допомагає поширювати інформацію про країну, популяризувати її культурну спадщину та сприяти міжкультурному діалогу [10].

В умовах інформаційної війни культурна дипломатія стає засобом протидії дезінформації та пропаганді, сприяючи зміцненню національної безпеки. Як зазначається у дослідженні, культурна дипломатія відіграє важливу роль у розвитку міжкультурного діалогу та сприяє вирішенню й попередженню конфліктів [11].

Військове мистецтво у стратегіях комунікації та психологічній підтримці. Військове мистецтво, зокрема музика, використовуються як засіб комунікації та психологічної підтримки. Військово-музичне забезпечення є елементом як зовнішньої, так і внутрішньої комунікації, що сприяє підвищенню морально-бойового духу військовослужбовців та формуванню позитивного сприйняття військової служби [12].

Загалом, інтеграція мистецтва у сектор безпеки і оборони сприяє не лише підвищенню ефективності військових підрозділів, а й зміцненню національної ідентичності та культурних цінностей.

Методологічний інструментарій. Мистецтво як засіб формування колективної пам'яті та ідентичності потребує комплексного методологічного підходу для аналізу його впливу. Розглянемо ключові методи дослідження, які застосовуються для оцінювання мистецьких виявів у контексті безпеки та оборони України:

- *Методи аналізу візуальних наративів.* Аналіз візуальних образів, що використовують у мистецтві, є важливим інструментом у вивченні процесів колективної пам'яті. Використання напрацьованих візуальної семіотики та когнітивного аналізу дозволяє розкрити приховані змісти та їхній вплив на ідентичність спільноти [2].

- *Соціально-психологічні підходи до оцінювання впливу мистецтва.* Вивчення психологічного впливу мистецтва базується на теорії емоційного резонансу та соціальної ідентичності. Дослідження засвідчують, що художні твори можуть поставати тригерами емоційної пам'яті та сприяти формуванню спільних цінностей [3, 4].

- *Комплексний підхід до дослідження мистецтва у контексті безпеки.* Для оцінювання мистецьких стратегій у секторі безпеки застосовують методи змішаних досліджень, що поєднують якісний та кількісний аналіз. Такий підхід дозволяє визначити ефективність художніх проєктів у зміцненні психологічної стійкості військових та цивільного населення [8].

Емпіричні кейси застосування мистецтва в умовах воєнного стану. Застосування мистецтва у процесі формування національної ідентичності та підтримки морального духу військових є поширеною практикою у збройних конфліктах. Досвід України та інших країн, що стикалися з військовими викликами, засвідчує ефективність художніх ініціатив у цьому контексті.

Одним із найяскравіших прикладів є муралі, створені в Україні після 2014 року. Вуличне мистецтво набуло особливого значення, оскільки постало не лише способом художнього самовираження, а й важливим інструментом комунікації з суспільством. Зображення військових, історичних діячів, символів національної боротьби та мотивуючих гасел на стінах будівель у Києві, Харкові, Львові та інших містах формують спільну пам'ять та репрезентують стійкість українського народу [8].

Важливим кейсом є також проєкт «Пісні війни», в рамках якого українські військові разом із професійними музикантами записують композиції, що відображають їхній бойовий досвід. Цей підхід не

лише дозволяє зберегти особисті історії захисників, а й створює потужний емоційний зв'язок між військовими та цивільним населенням.

Аналогічні практики можна знайти в історії інших країн. Наприклад, під час Другої світової війни Британія активно використовувала пропагандистські плакати для зміцнення бойового духу військових і громадянського населення. Пізніше, у США, після подій 11 вересня 2001 року, мистецькі проєкти, як-от меморіальні інсталяції та муралі, допомагали суспільству осмислити трагедію та віднайти національну єдність [5].

На основі аналізу цих кейсів можна стверджувати, що мистецтво виконує не лише декоративну чи естетичну функцію, а й є важливим засобом формування колективної пам'яті, підтримки психологічної стійкості та консолідації суспільства у кризові періоди. Подальші дослідження можуть зосередитися на розширенні застосування мистецьких ініціатив у секторі безпеки та оборони, зокрема через інтеграцію цифрових мистецьких технологій у військову підготовку та реабілітацію військовослужбовців.

Як бачимо, мистецтво відіграє ключову роль у формуванні та зміцненні національної ідентичності, особливо в періоди збройних конфліктів. Розгляньмо кілька конкретних прикладів з України та інших країн, які демонструють, як мистецькі ініціативи сприяють консолідації суспільства та збереженню культурної спадщини під час війни.

Україна:

- *Кінематограф.* Українське кіно стало важливим інструментом відображення національної боротьби та культурної ідентичності. Продюсер Артем Колюбаєв [13] наголошує на значенні кінематографа в умовах воєнного стану, створюючи фільми, які висвітлюють історію, культуру та боротьбу українського народу. Наприклад, фільм «Щедрик» переносить глядачів у часи Другої світової війни, показуючи, як українці виживали під окупацією тоталітарних режимів, акцентуючи увагу на важливості збереження культури та національної ідентичності як форми опору.

- *Виставкові проєкти.* У Києві відкрився виставковий проєкт «Війна за ідентичність [14]. Сила опірності культури», який розповідає про тяглість української боротьби – від Революції Гідності до повномасштабної війни з росією. Цей проєкт демонструє, як культура та мистецтво стають засобами опору та збереження національної ідентичності.

- *Образотворче мистецтво.* Українські художники, як-от Сергій Бурбело, через свої картини відображають реалії війни та прагнення до перемоги. Його праці, зокрема серія «QIRIM. 10 років надії», стали символами стійкості та надії, а кошти від

їх продажу спрямовуються на підтримку Збройних Сил України [15].

• *Народні традиції*. На Чернігівщині під час війни активно популяризують народні традиції та мистецтво, організовуючи майстер-класи, виставки та інші культурні заходи. Це сприяє збереженню національної ідентичності та підтримує моральний дух населення [16].

Міжнародний досвід:

• *Боснія і Герцеговина*. Під час війни у 1990-х мистецтво стало засобом збереження національної ідентичності та культурного опору. Сараєвський кінофестиваль, заснований у 1995 році під час облоги Сараєва, став символом стійкості та платформи для вираження національної культури.

• *Палестина*. Мистецтво використовується як форма ненасильницького опору та збереження національної ідентичності. Палестинські художники через мурали, виставки та перформанси висвітлюють культурну спадщину та сучасні виклики, перед якими постає їхнє суспільство.

Ці приклади демонструють, що мистецтво в умовах війни не лише відображає реальність, а й активно формує національну ідентичність, сприяє консолідації суспільства та збереженню культурної спадщини.

Практичні рекомендації для сектору безпеки та оборони. У сучасних умовах війни мистецтво може відігравати ключову роль у формуванні морально-психологічної стійкості військовослужбовців, зміцненні національної ідентичності та підвищенні ефективності стратегічних комунікацій. Представимо комплекс практичних рекомендацій щодо використання мистецьких ініціатив у секторі безпеки та оборони.

1. *Впровадження мистецьких ініціатив у військову підготовку*. Мистецтво може відігравати важливу роль у підготовці та підтримці військовослужбовців. Розвиток програм арттерапії є ключовим елементом реабілітації тих, хто зазнав психологічних травм, оскільки допомагає їх висловлювати свої переживання та знижувати рівень стресу. Військові навчання можуть інтегрувати історичні й культурні символи для зміцнення національної свідомості та морального духу бійців. Організація художніх майстерень та виставок у військових частинах сприятиме створенню простору для самовираження, що має важливе значення для психологічного благополуччя військовослужбовців. Залучення митців до розроблення військової символіки, зокрема шевронів, прапорів та емблем, сприятиме формуванню сильної ідентичності та бойового духу.

2. *Використання візуального мистецтва у стратегічних комунікаціях*. Мистецтво може стати ефективним засобом комунікації у військовій сфері. Розроблення художніх кампаній дозволить поширювати

ключові нарративи серед військових і цивільного населення, а використання графічного мистецтва допоможе протидіяти ворожій пропаганді та дезінформації. Сучасні технології, такі як доповнена (AR) та віртуальна реальність (VR), відкривають нові можливості для створення інтерактивних історичних реконструкцій та навчальних симуляцій, що можуть використовуватись у військовій освіті. Крім того, мистецькі інтервенції у міському просторі, зокрема графіті, плакати чи мурали, здатні сприяти формуванню патріотичного духу і підтримувати національну ідентичність.

3. *Застосування художніх методів для психологічної підтримки військових*. Мистецтво також слугує потужним засобом психологічної підтримки. Програми психоемоційної стабілізації, засновані на малюванні, ліпленні та інших видах мистецтва, сприяють релаксації та допомагають військовослужбовцям долати наслідки бойових дій. Театральні методики може бути використано для моделювання складних ситуацій, розвитку комунікативних навичок і зниження рівня стресу. Військові шпиталі та реабілітаційні установи можуть створювати спеціалізовані арт-терапевтичні центри, які стануть осередками підтримки для постраждалих. Особу увагу варто приділити підтримці військових музичних і художніх ансамблів, що не лише зберігають культурну спадщину, а й підвищують бойовий дух та мотивацію військових.

Запропоновані заходи сприятимуть підвищенню ефективності військової підготовки та стратегічних комунікацій, а також формуванню міцного морального та психологічного ґрунту для українських військовослужбовців у контексті сучасних викликів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Під час дослідження було підтверджено ключову тезу про важливість мистецтва як засобу формування колективної пам'яті та ідентичності в умовах сучасних викликів, зокрема війни. Аналіз наукових праць, нормативно-правових документів та емпіричних даних засвідчив, що мистецькі ініціативи сприяють не лише збереженню культурної спадщини, а й відіграють активну роль у консолідації суспільства, психологічній підтримці військовослужбовців та зміцненні інформаційної безпеки.

У праці визначено напрями, в яких мистецтво використовується у секторі безпеки та оборони. По-перше, доведено ефективність арттерапії як складової психологічної реабілітації військових, що сприяє зниженню рівня посттравматичних розладів і підвищенню стресостійкості. По-друге, розкрито значення візуального мистецтва у військових комунікаціях: художні нарративи, графічні символи та мурали постають потужними інструментами

формування ідентичності та боротьби з дезінформацією. Крім того, виявлено роль культурної дипломатії як засобу міжнародного позиціонування України у контексті гібридної війни.

Мету дослідження було досягнуто шляхом аналізу основних механізмів впливу мистецтва на колективну пам'ять та ідентичність. Визначені завдання також було виконано: охарактеризовано концептуальні підходи до ролі мистецтва в кризових умовах, розглянуто досвід використання мистецтва в оборонному секторі та запропоновано конкретні рекомендації щодо інтеграції мистецьких ініціатив у військову підготовку, комунікаційні стратегії та програми психологічної підтримки військових.

Перспективи подальших досліджень можуть зосереджуватися на емпіричних методах оцінювання ефективності мистецьких ініціатив у сфері безпеки та оборони. Зокрема, необхідне ґрунтовніше вивчення впливу різних художніх методів на емоційний стан військовослужбовців, а також аналіз довгострокових наслідків використання мистецтва як інструменту інформаційної війни. Додатково варто розглянути питання нормативного регулювання та інституційної підтримки мистецьких ініціатив у військовій сфері, що дасть змогу створити ефективні механізми інтеграції культурної політики у систему національної безпеки.

Список використаних джерел

1. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 2469-VIII. URL: <https://surl.lu/mrvxvd> (дата звернення: 01.02.2025).
2. Assmann, J. Collective Memory and Cultural Identity. *New German Critique*. 1995. No 65. С. 125–133.
3. Забужко О. С. Notre Dame d'Ukraine: Українка в конфлікті міфологій. Київ: Факт, 2007. 638 с. URL: <https://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0002061> (дата звернення: 01.02.2025).
4. Farooq, H. Artistic Narratives of Resilience and Hope in Human History. *Journal of Religion and Society*. 2023. Vol. 1, No 2. pp. 17–30. URL: <https://surl.li/cc/jacqlj> (дата звернення: 01.02.2025).
5. Johnson, C. Memory, Metaphor, and Aby Warburg's Atlas of Images Ithaca/New York: Cornell University Press, 2012. DOI: <https://doi.org/10.7591/9780801464065>.
6. Грицак Я. Нарис історії України: формування модерної української нації XIX–XX століття: навч. посіб. Київ: Генеза, 2000. 249 с.
7. Пазинюк М. Проблематика досвіду проживання російсько-української війни у вимірах пластичного мистецтва, психології мистецтва й арттерапії. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку*. 2023. № 47. С. 152–157. DOI: <https://doi.org/10.35619/ucpmk.v47i.742>.

[org/10.35619/ucpmk.v47i.742](https://doi.org/10.35619/ucpmk.v47i.742).

8. Perzycka-Borowska, E., Gliniecka, M., Kukielko, K., & Parchimowicz, M. Socio-Educational Impact of Ukraine War Murals: Jasień Railway Station Gallery Arts. 2023. *MDPI*. Vol. 12 (3), 112. DOI: <https://doi.org/10.3390/arts12030112>.

9. Як арттерапія допомагає військовим забути жахи війни. *АрміяInform*. 2023. URL: <https://surl.li/jhgjor> (дата звернення: 01.02.2025).

10. Вінницька обласна універсальна наукова бібліотека. Культурна дипломатія України URL: <https://surl.gd/xjbmft> (дата звернення: 01.02.2025).

11. Ужгородський національний університет. Культурна дипломатія як інструмент формування міжнародного іміджу держави URL: <https://surl.li/qtqgij> (дата звернення: 01.02.2025).

12. Sprotyv G7. Військово-музичне забезпечення Збройних Сил України URL: <https://surl.li/cc/cprhvc> (дата звернення: 01.02.2025).

13. Колубаєв А. Українське кіно як ключовий елемент національної ідентичності під час війни URL: <https://surl.li/kkfync> (дата звернення: 01.02.2025).

14. Національний музей Революції Гідності. Війна за ідентичність. Сила опірності культури URL: <https://surl.li/aioczb> (дата звернення: 01.02.2025).

15. Мистецтво попри виклики війни: голоси українських художників. *Вікна*. URL: <https://surl.lu/ovhwva> (дата звернення: 01.02.2025).

16. Гавриленко В. Мистецтво та культура – наша духовна зброя URL: <https://surl.li/gkkftn> (дата звернення: 01.02.2025).

References

1. Zakon Ukrainy «Pro natsionalnu bezpeku Ukrainy» № 2469-VIII [Law of Ukraine about On National Security of Ukraine activity no. 2469-VIII] (2018, June 21). Retrieved from: <https://surl.lu/mrvxvd> (accessed 01 February 2025) [in Ukrainian].
2. Assmann, J. (1995). Collective Memory and Cultural Identity. *New German Critique*, (65), 125–133. Spring-Summer [in English].
3. Zabuzhko, O. S. (2007). *Notre Dame d'Ukraine: Ukrainka v konflikti mifolohii*. Vid-vo Fakt. [Notre Dame d'Ukraine: Ukrainian Woman in the Conflict of Mythologies]. <https://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0002061> [in Ukrainian].
4. Farooq, H. (2023). Artistic Narratives of Resilience and Hope in Human History. *Journal of Religion and Society*, Vol 1. No 2, pp. 17–30. Retrieved from: <https://surl.li/cc/jacqlj> (accessed 01 February 2025) [in English].
5. Johnson, C. (2012). *Memory, Metaphor, and Aby Warburg's Atlas of Images*. Ithaca/New York: Cornell University Press. DOI: <https://doi.org/10.7591/9780801464065> [in English].

6. Hrytsak, Ya. (2000). *Narys istorii Ukrainy: formuvannia modernoi ukrainskoi natsii XIX-XX stolittia* [Outline of the History of Ukraine: Formation of the Modern Ukrainian Nation in the 19th-20th Century]. *Navchalnyi posibnyk*. Kyiv: Heneza. 249 p. [in Ukrainian].

7. Pazyniuk, M. (2023). *Problematyka dosvidu prozhyvannia rosiisko-ukrainskoi viiny u vymirakh plastychnoho mystetstva, psykholohii mystetstva y artherapii* [The Issue of Experiencing the Russo-Ukrainian War in the Dimensions of Plastic Arts, Psychology of Art, and Art Therapy]. *Ukrainska kultura: mynule, suchasne, shliakhy rozvytku*. No 47, pp. 152–157. DOI: <https://doi.org/10.35619/ucpmk.v47i.742> [in Ukrainian].

8. Perzycka-Borowska, E., Gliniecka, M., Kukiełko, K., & Parchimowicz, M. (2023). Socio-Educational Impact of Ukraine War Murals: Jasień Railway Station Gallery. In *Arts. MDPI*. Vol. 12(3), 112. DOI: <https://doi.org/10.3390/arts12030112> [in English].

9. Armiiainform (2023). *Yak artherapiia dopomahaie viiskovym zabuty zhakhy viiny* [How Art Therapy Helps Soldiers Forget the Horrors of War]. Retrieved from: <https://surl.li/jhgjor> (accessed 01 February 2025) [in Ukrainian].

10. Vinnytska oblasna universalna naukova biblioteka (2020). *Kulturna dyplomatiia Ukrainy* [Cultural Diplomacy of Ukraine]. Retrieved from: <https://surl.gd/xjbmft> (accessed 01 February 2025) [in Ukrainian].

11. Uzhhorodskyi natsionalnyi universytet (2024). *Kulturna dyplomatiia yak instrument formuvannia mizhnarodnoho imidzhu derzhavy* [Cultural Diplomacy as a Tool for Shaping the International Image of the State]. Retrieved from: <https://surl.li/qtqgij> (accessed 01 February 2025) [in Ukrainian].

12. Sprotyv G7 (2024). *Viiskovo-muzychne zabezpechennia Zbroinykh Syl Ukrainy* [Military Music Support of the Armed Forces of Ukraine]. Retrieved from: <https://surl.li/cc/cprhvc> (accessed 01 February 2025) [in Ukrainian].

13. Koliubaiev, A. (2022). *Ukrainske kino yak kliuchovyi element natsionalnoi identychnosti pid chas viiny* [Ukrainian Cinema as a Key Element of National Identity During the War]. Retrieved from: <https://surl.li/kkfync> (accessed 01 February 2025) [in Ukrainian].

14. Natsionalnyi muzei Revoliutsii Hidnosti. (2022). *Vina za identychnist. Syl opirnosti kultury* [War for Identity. The Power of Cultural Resilience]. Retrieved from: <https://surl.li/aioecz> (accessed 01 February 2025) [in Ukrainian].

15. Vikna (2022). *Mystetstvo popry vyklyky viiny: holosy ukrainskykh khudozhnykiv* [Art Despite the Challenges of War: Voices of Ukrainian Artists]. Retrieved from: <https://surl.li/ovhwva> (accessed 01 February 2025) [in Ukrainian].

16. Havrylenko, V. (2022). *Mystetstvo ta kultura – nasha dukhovna zbroia* [Art and Culture – Our Spiritual Weapon]. Retrieved from: <https://surl.li/gkkftn> (accessed 01 February 2025) [in Ukrainian].

Shymko Vitalii

Doctor of Psychology Sciences,
Professor of Professional Psychology Department
of the National Academy
of the Security Service of Ukraine

ART AS A MEANS OF FORMING COLLECTIVE MEMORY AND IDENTITY: METHODOLOGICAL TOOLS OF UKRAINE'S SECURITY AND DEFENSE SECTOR

The article explores the role of art in shaping collective memory in the context of Ukraine's security and defense challenges. It examines how various artistic practices, including visual arts, music, and performative genres, contribute to the consolidation of society, the reinforcement of national identity, and the counteraction of information threats. Art serves as a powerful medium for representing historical narratives, preserving cultural heritage, and strengthening social resilience in times of crisis.

A significant focus is placed on the symbolic power of art in mobilizing communities, fostering a sense of unity, and resisting external aggression. The study highlights how artistic expression functions as a means of ideological resistance, particularly in the face of hybrid warfare, where cultural and informational domains become key battlegrounds. By analyzing specific artistic projects, exhibitions, and public initiatives, the article demonstrates how art actively engages in shaping public consciousness, reinforcing historical truth, and countering disinformation.

Additionally, the research emphasizes the role of artistic discourse in framing national memory and constructing a shared historical perspective. The study examines the ways in which art can serve as a catalyst for social dialogue, fostering critical engagement with the past while projecting visions for the future. In this context, artistic interventions not only document war experiences but also contribute to the psychological recovery of individuals and communities affected by military conflicts.

The article further explores how art contributes to cultural diplomacy, enhancing Ukraine's global representation and strengthening international support. By investigating the intersection of art, memory, and national security, the study underscores the strategic importance of cultural initiatives in the broader framework of state resilience. The findings suggest that artistic expression plays a crucial role in maintaining the integrity of national identity, resisting cultural erasure, and reinforcing the collective will to defend sovereignty.

Keywords: security and defense sector; collective memory; identity; psychology of artistic creativity; methodology of art research; understanding of an artistic work; psychology of artistic creativity; psychology of art influence.

УДК 343.98+343.148

DOI 10.59226/2786-6920.1.2025.117-124

КОМИССАРОВ МИКОЛА ЛЕОНІДОВИЧ

кандидат юридичних наук, доцент,
начальник науково-організаційного відділу
Київського інституту Національної гвардії України
<https://orcid.org/0000-0001-6828-7974>

КОМИССАРОВА НАТАЛЯ ОЛЕКСАНДРІВНА

кандидат юридичних наук, доцент,
начальник кафедри державної безпеки
Київського інституту Національної гвардії України
<https://orcid.org/0000-0001-6895-6891>

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ КРАЇН-ЧЛЕНІВ НАТО

У статті досліджуються особливості правового регулювання кримінальної відповідальності військово-службовців країн-членів НАТО. Проведено комплексний порівняльно-правовий аналіз військово-кримінального законодавства провідних держав Альянсу, виявлено спільні та відмінні риси правових механізмів притягнення військовослужбовців до кримінальної відповідальності. Розглянуто правові підстави відповідальності військовослужбовців за злочини проти порядку несення військової служби та загальнокримінальні правопорушення. Досліджено особливості функціонування системи військової юстиції в країнах НАТО, повноваження військових судів та інших органів військової юстиції, специфіку розмежування цивільної та військової юрисдикції. Особливу увагу приділено правовому регулюванню кримінальної відповідальності військовослужбовців під час проведення міжнародних операцій у рамках Альянсу та поза його межами. Проаналізовано процес імплементації норм міжнародного гуманітарного права у національне законодавство держав-членів НАТО, а також систему покарань, що застосовуються до військовослужбовців за вчинення кримінальних правопорушень. На підставі проведеного дослідження визначено перспективні напрями вдосконалення національного військово-кримінального законодавства з урахуванням стандартів та досвіду країн-членів НАТО.

Ключові слова: кримінальна відповідальність; військовослужбовці; НАТО; військові злочини; військова юстиція; військові суди; військово-кримінальне законодавство; міжнародне гуманітарне право.

Постановка проблеми. Питання правового регулювання кримінальної відповідальності військовослужбовців є актуальним для забезпечення належного функціонування збройних сил будь-якої держави. В умовах розширення військово-політичного співробітництва з Північноатлантичним альянсом особливого значення набуває дослідження військово-кримінального законодавства країн-членів НАТО. Міжнародне військово-співробітництво,

проведення спільних військових навчань, участь у міжнародних миротворчих операціях вимагають гармонізації національних законодавств у сфері відповідальності військовослужбовців.

Водночас правові системи різних держав-членів НАТО мають власні особливості, які відображено у підходах до формування системи військово-кримінального законодавства. Це породжує певні теоретичні та практичні проблеми, пов'язані з

визначенням юрисдикції, кваліфікацією військових злочинів, застосуванням покарань до військовослужбовців, що потребує ґрунтовного наукового аналізу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика військово-кримінального законодавства та особливостей кримінальної відповідальності військовослужбовців досліджувалась у працях багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців. Значний внесок у розроблення цієї тематики зробили В. П. Бодаєвський [1], С. І. Дячук [2], М. І. Карпенко [3], В. В. Пилипчук [4]. Серед зарубіжних дослідників варто відзначити праці Г. Корна [5], Д. Фідлера [6], Р. Слоуна [7].

Окремі аспекти правового регулювання кримінальної відповідальності військовослужбовців країн НАТО висвітлено у працях С. М. Мельника [8], який досліджував військово-кримінальне законодавство США та Великої Британії, М. С. Туркота [9], який аналізував кримінально-правову охорону військової служби у ФРН.

Проте, незважаючи на значну кількість наукових досліджень, комплексний порівняльно-правовий аналіз особливостей кримінальної відповідальності військовослужбовців країн-членів НАТО є недостатньо розробленим, що зумовлює необхідність подальших наукових розвідок у цьому напрямі.

Метою статті є визначення особливостей кримінальної відповідальності військовослужбовців країн-членів НАТО шляхом порівняльно-правового аналізу національних законодавств, виявлення спільних та відмінних рис правових механізмів притягнення військовослужбовців до кримінальної відповідальності, а також формулювання рекомендацій щодо вдосконалення національного військово-кримінального законодавства з урахуванням досвіду країн Альянсу.

Виклад основного матеріалу. Північноатлантичний альянс об'єднує держави з різними правовими системами, що безпосередньо впливає на особливості регулювання кримінальної відповідальності військовослужбовців. Умовно можна виокремити дві основні моделі військово-кримінального законодавства серед країн-членів НАТО:

1. Країни, які використовують кодифіковані військово-кримінальні закони (окремі військово-кримінальні кодекси або військово-кримінальні розділи загальних кримінальних кодексів);

2. Країни, в яких відповідальність військовослужбовців регулюється загальним кримінальним законодавством із незначними особливостями [10, с. 87].

Першу групу країн представляють США, Великобританія, Іспанія, Португалія, Польща, Туреччина, ФРН, які мають окремі військово-кримінальні кодекси: в США це Єдиний кодекс військової юстиції

(Uniform Code of Military Justice), який встановлює відповідальність за специфічні військові правопорушення [11, с. 205]; у Великобританії основним нормативно-правовим актом у цій сфері є Закон про збройні сили (Armed Forces Act), який періодично оновлюється [12]; в ФРН кримінальна відповідальність військовослужбовців регулюється Військово-кримінальним кодексом (Wehrstrafgesetz (WStG)) [13, с. 127].

До другої групи країн належать Франція, Італія, Бельгія, Данія, Нідерланди, Польща, де військово-кримінальні норми охоплено загальними кримінальними кодексами як окремі розділи або глави.

Зазначимо, що незалежно від обраної моделі, військово-кримінальне законодавство країн-членів НАТО має враховувати вимоги Північноатлантичного договору та інших міжнародних угод, що діють у рамках Альянсу, зокрема Угоди про статус збройних сил НАТО (NATO Status of Forces Agreement – SOFA) від 19 червня 1951 року [14].

Аналіз військово-кримінального законодавства країн-членів НАТО засвідчує наявність певних спільних рис у визначенні поняття та ознак військових злочинів. У більшості країн військові злочини визначаються як протиправні діяння, вчинені військовослужбовцями, що посягають на встановлений порядок несення військової служби [15, с. 43].

За законодавством США військові злочини (military offenses) поділяються на дві основні категорії: суто військові злочини (purely military offenses), які можуть вчинити лише військовослужбовці (наприклад, дезертирство, непокоря наказу), та загальнокримінальні злочини (military-connected civilian offenses), вчинені військовослужбовцями [16, с. 108].

У Великобританії військовими злочинами вважають діяння, передбачені Законом про збройні сили (Armed Forces Act). Цей закон криміналізує не лише специфічні військові злочини, й поширює дію загального кримінального законодавства на військовослужбовців із певними особливостями [17].

Військово-кримінальний кодекс Німеччини військові злочини (Wehrstraftaten) визначає окремим розділом та розглядає їх як невиконання наказу, дезертирство, порушення обов'язків з охорони військових об'єктів тощо [18, с. 215].

Спільною рисою військово-кримінального законодавства країн НАТО є криміналізація таких діянь, як:

- непокоря наказу командира;
- дезертирство;
- самовільне залишення військової частини;
- порушення правил несення бойового чергування;
- порушення правил поведінки зі зброєю;
- перевищення влади військовою службовою особою [19, с. 74].

Країни-члени НАТО демонструють різні підходи до організації військової юстиції та військового судочинства. Можна виділити три основні моделі:

1. Країни з розвинутою системою військових судів (США, Великобританія, Польща, Туреччина).

2. Країни, в яких військові суди функціонують лише у воєнний час або за особливих обставин (Іспанія, Італія, Німеччина).

3. Країни, в яких військові суди відсутні, а справи щодо військовослужбовців розглядають загальні суди (Данія, Норвегія) [20, с. 138].

У США функціонує багаторівнева система військових судів, яка охоплює суди першої інстанції (courts-martial), апеляційні військові суди та Апеляційний суд збройних сил США (United States Court of Appeals for the Armed Forces) [21, с. 57]. Військові суди США мають юрисдикцію щодо всіх військових злочинів, учинених військовослужбовцями як на території США, так і за кордоном.

Британське військове правосуддя здійснюється через систему військових судів (Court Martial), які розглядають справи про військові злочини. Реформа 2006 року суттєво змінила систему військової юстиції, наблизивши її до цивільної [22].

Після Другої світової війни в Німеччині систему військових судів було ліквідовано, і справи щодо військовослужбовців розглядають загальні суди. Проте передбачена можливість створення військових судів у воєнний час [23, с. 92].

Особливістю системи військової юстиції країн НАТО є наявність спеціальних органів військової прокуратури або їх аналогів. Наприклад, у США функції підтримання обвинувачення у військових судах здійснюють військові прокурори (Trial Counsel), у Великобританії – службова прокуратура міністерства оборони (Service Prosecuting Authority) [24, с. 114].

Особливе значення має питання правового регулювання кримінальної відповідальності військовослужбовців країн НАТО під час проведення міжнародних військових операцій. Основним документом, що регулює ці питання, є Угода про статус збройних сил НАТО (NATO SOFA) та додаткові двосторонні угоди [25].

Відповідно до статті VII NATO SOFA, встановлюється принцип конкуруючої юрисдикції, згідно з яким:

- держава перебування має переважну юрисдикцію щодо злочинів, вчинених військовослужбовцями інших держав-членів НАТО, якщо ці злочини спрямовано проти її безпеки, громадян або майна;
- держава, що направляє військовослужбовців, має переважну юрисдикцію щодо злочинів, пов'язаних із виконанням військовослужбовцями своїх

службових обов'язків, а також щодо злочинів, спрямованих проти безпеки, громадян або майна цієї держави [26, с. 83].

Важливим аспектом є також імплементація норм міжнародного гуманітарного права у військово-кримінальне законодавство країн НАТО. Більшість держав-членів Альянсу ратифікували Римський статут Міжнародного кримінального суду та внесли відповідні зміни до національного законодавства, передбачивши відповідальність за воєнні злочини та злочини проти людяності [27, с. 205].

У США, які не є учасником Римського статуту, відповідальність за воєнні злочини передбачено в Законі про воєнні злочини (War Crimes Act) та Єдиному кодексі військової юстиції [28].

Система покарань, що застосовуються до військовослужбовців у країнах НАТО, поєднує загальнокримінальні та специфічні військові покарання. До специфічних військових покарань, передбачених законодавством різних країн НАТО, належать:

- розжалування у військовому званні;
- відсторонення від виконання службових обов'язків;
- обмеження по службі;
- звільнення з військової служби з позбавленням військового звання [29, с. 136].

Єдиний кодекс військової юстиції США передбачає різноманітні покарання для військовослужбовців, у тому числі, смертну кару (за обмежене коло злочинів), позбавлення волі, штрафи, звільнення зі служби, розжалування тощо [30, с. 74].

У Великобританії відповідно до Закону про збройні сили до військовослужбовців можуть застосовуватися як загальнокримінальні покарання (позбавлення волі, штраф), так і специфічні військові покарання (звільнення зі служби, пониження у званні) [31].

Німецька система покарань для військовослужбовців охоплює як загальні покарання, передбачені Кримінальним кодексом ФРН, так і специфічні військові покарання, зокрема арешт та звільнення з військової служби [32, с. 148].

Зазначимо, що в більшості країн НАТО спостерігається тенденція до гуманізації покарань, які застосовуються до військовослужбовців, та поступового скасування таких покарань, як смертна кара, за винятком особливо тяжких злочинів, вчинених у воєнний час [33, с. 97].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведене дослідження дає змогу зробити такі висновки:

1. Військово-кримінальне законодавство країн-членів НАТО характеризується різноманітністю підходів до регулювання кримінальної

відповідальності військовослужбовців, що зумовлено національними правовими традиціями та особливостями правових систем. Водночас спостерігається тенденція до гармонізації законодавства в рамках міжнародного військового співробітництва.

2. У країнах НАТО сформувалися дві основні моделі військово-кримінального законодавства: країни з окремими військово-кримінальними кодексами (США, Великобританія) та країни, де військово-кримінальні норми включено до загальних кримінальних кодексів (Польща, Франція).

3. Незважаючи на відмінності, військово-кримінальне законодавство країн НАТО демонструє спільні риси в частині визначення основних складів військових злочинів, таких як непокоря наказу, дезертирство, порушення правил несення військової служби тощо.

4. Системи військової юстиції країн НАТО також характеризуються різноманітністю: від розвинених систем військових судів (США, Великобританія) до повної інтеграції військової юстиції в систему загальних судів (Німеччина, Данія).

5. Особливе значення має правове регулювання кримінальної відповідальності військовослужбовців під час міжнародних операцій, яке базується на принципі конкуруючої юрисдикції відповідно до Угоди про статус збройних сил НАТО.

6. Система покарань, що застосовуються до військовослужбовців у країнах НАТО, поєднує загальнокримінальні та специфічні військові покарання, з тенденцією до гуманізації та наближення до загальних стандартів кримінального права.

Перспективними напрямками подальших досліджень є:

- поглиблений аналіз військово-кримінального законодавства окремих країн-членів НАТО, зокрема нових членів Альянсу;
- дослідження особливостей імплементації норм міжнародного гуманітарного права у військово-кримінальне законодавство країн НАТО;
- вивчення практики застосування військово-кримінального законодавства під час міжнародних операцій за участю збройних сил країн НАТО;
- аналіз шляхів гармонізації національного військово-кримінального законодавства з стандартами НАТО.

Список використаних джерел

1. Бодаєвський В. П. Військові злочини: характеристика, методологія, кваліфікація. Одеса : Юридична література, 2020. 260 с.
2. Дячук С. І. Юридична природа виконання наказу: кримінально-правова оцінка діяння особи, що виконала незаконний наказ. Київ : Атіка, 2018. 240 с.

3. Карпенко М. І. Військові злочини: питання теорії, законодавства і практики. Київ : Національна академія прокуратури України, 2019. 458 с.

4. Пилипчук В. В. Військове право України: джерела, структура та розвиток. Київ : СФС, 2020. 384 с.

5. Corn G. National Security Law: Principles and Policy. New York : Aspen Publishers, 2021. 776 p. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0892679421000423> (дата звернення: 20.03.2025).

6. Fidler D. The Law of Military Operations and Self-Defense in the U.S.-Japan Alliance. *Asian Security*. 2018. Vol. 15. No. 2. P. 81–96. URL: <https://surl.li/nvgdcl> (дата звернення: 18.03.2025).

7. Sloane R. (2019). The Cost of Conflation: Preserving the Dualism of Jus ad Bellum and Jus in Bello in the Contemporary Law of War. *Yale Journal of International Law*. Vol. 34. P. 47–112. URL: <https://digitalcommons.law.yale.edu/yjil/vol34/iss1/2> (дата звернення: 15.03.2025).

8. Мельник С. М. Військово-кримінальне законодавство США та Великої Британії: порівняльно-правовий аналіз. *Право і безпека*. 2020. № 1. С. 123–129.

9. Туркот М. С. Особливості кримінально-правової охорони військової служби у Федеративній Республіці Німеччина. *Вісник національної академії прокуратури України*. 2019. № 3. С. 87–94.

10. Харитонов С. О. Військові злочини: поняття, система та проблеми кваліфікації. Харків : Право, 2021. 320 с.

11. Manual for Courts-Martial. United States: 2019 Edition. Washington : Joint Service Committee on Military Justice, 2019. 896 p. URL: <https://surl.li/aluujj> (дата звернення: 19.03.2025).

12. Armed Forces Act 2016 (UK). London : The Stationery Office, 2016. 105 p. URL: <https://surl.li/eqtrdr> (дата звернення: 22.03.2025).

13. Strafgesetzbuch: Militärstrafrecht. Berlin : C.H. Beck, 2022. 250 p.

14. Agreement between the Parties to the North Atlantic Treaty regarding the Status of their Forces (NATO SOFA). London, 19 June 1951. URL: <https://surl.li/yxtrui> (дата звернення: 15.03.2025).

15. Хавронюк М. І. Військові злочини: коментар законодавства. Київ : Атіка, 2019. 272 с.

16. Solis G. The Law of Armed Conflict: International Humanitarian Law in War. Cambridge : Cambridge University Press, 2020. 890 p. DOI: <https://doi.org/10.1017/9781316389980> (дата звернення: 17.03.2025).

17. Lindsey C. The UK Armed Forces Act 2021: Modern Military Justice. *International Criminal Law Review*. 2022. Vol. 22. Issue 3. P. 321–346. URL: <https://surl.lu/mblqrp> (дата звернення: 19.03.2025).

18. Schölz S. *Das deutsche Wehrstrafrecht – Eine systematische Darstellung*. Berlin : Duncker & Humblot, 2021. 348 p.
19. Сенько М. М. Кримінальна відповідальність за військові злочини: порівняльно-правовий аспект. Львів : ЛьвДУВС, 2021. 258 с.
20. Проневич О. С. Організаційно-правові засади функціонування військової юстиції: зарубіжний досвід і перспективи створення в Україні. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2020. № 2. С. 134–142.
21. Military Justice Review Group. Report of the Military Justice Review Group Part I: UCMJ Recommendations. Washington DC : Department of Defense, 2020. 354 p. URL: <https://surl1.cc/bgsqts> (дата звернення: 24.03.2025).
22. Rubin G. R. Military Justice in the Modern Age: Developments in the British System. *The Cambridge Law Journal*. 2021. Vol. 80. Issue 1. P. 123–151. URL: <https://surl1.li/exvsgs> (дата звернення: 15.03.2025).
23. Dreist P. *Die Gerichtsbarkeit der Bundeswehr: Geschichte, Organisation und Verfahren*. München : Verlag C.H. Beck, 2020. 320 p.
24. Дідікін А. Б. Військова юстиція у країнах НАТО: досвід для України. *Наука і правоохорона*. 2020. № 3. С. 110–118.
25. Status of Forces Agreements: A Comprehensive Reference. Brussels : NATO Legal Gazette, 2021. 220 p. URL: <https://surl1.li/dbtrva> (дата звернення: 18.03.2025).
26. Fleck D. *The Handbook of the Law of Visiting Forces*. Oxford : Oxford University Press, 2018. 640 p. DOI: <https://doi.org/10.1093/law/9780198808404.001.0001> (дата звернення: 22.03.2025).
27. Богущкий П. П. Військове право у системі права України. *Одеса : Фенікс*, 2020. 318 с.
28. International Criminal Court Implementation Act: A National Security Perspective. Washington DC : Heritage Foundation, 2019. 78 p. URL: <https://surl1.cc/охахef> (дата звернення: 16.03.2025).
29. Хавронюк М. І. Кримінальна відповідальність військовослужбовців за законодавством у сфері оборони: навч. посіб. Київ : НАДУ, 2022. 280 с.
30. Maggs P. *Military Justice Cases and Materials*. Durham : Carolina Academic Press, 2020. 780 p. URL: <https://surl1.li/jjfams> (дата звернення: 23.03.2025).
31. The Armed Forces Sentencing Guidelines. London : Sentencing Council for England and Wales, 2022. 122 p. URL: <https://surl1.li/evpchv> (дата звернення: 25.03.2025).
32. Hannich R. *Karlsruher Kommentar zur Strafprozessordnung*. München : C.H. Beck, 2021. 2950 p.
33. Давидович І. І. Кримінальна відповідальність військовослужбовців: сучасні тенденції та проблеми реформування. *Вісник Національного університету «Києво-Могилянська академія»*. Юридичні науки. 2021. Том 7. С. 91–99.
34. Blank L., Noone G. *International Law and Armed Conflict: Fundamental Principles and Contemporary Challenges in the Law of War*. New York: Wolters Kluwer, 2019. 768 p. URL: <https://ssrn.com/abstract=3213860> (дата звернення: 18.03.2025).
35. NATO Legal Deskbook. Second Edition. Brussels: NATO Office of Legal Affairs, 2020. URL: <https://surl1.li/pyacao> (дата звернення: 20.03.2025).
36. Fidell E. *Military Justice: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press, 2022. 176 p. DOI: <https://doi.org/10.1093/actrade/9780198788188.001.0001> (дата звернення: 23.03.2025).
37. NATO Standard AJP-3.14, Allied Joint Doctrine for Force Protection, Edition A Version 1. Brussels: NATO Standardization Office, 2021. URL: <https://surl1.li/gxnfle> (дата звернення: 21.03.2025).
38. International Committee of the Red Cross (ICRC). «Updated Commentary on the First Geneva Convention.» Cambridge: Cambridge University Press, 2021. URL: <https://surl1.li/vjiuct> (дата звернення: 19.03.2025).
39. Schmitt M. «Military Necessity and Humanity in International Humanitarian Law: Preserving the Delicate Balance.» *Virginia Journal of International Law*, Vol. 50, No. 4, 2020, pp. 795–839. URL: <https://surl1.cc/syfxei> (дата звернення: 17.03.2025).
40. Williamson J. «Some Considerations on Command Responsibility and Criminal Liability.» *International Review of the Red Cross*, Vol. 90, No. 870, 2018, pp. 303–317. URL: <https://surl1.li/tjqstq> (дата звернення: 22.03.2025).

References

- Bodaievskyi, V. P. (2020). *Viiskovi zlochynty: kharakterystyka, metodolohiia, kvalifikatsiia* [Military crimes: characteristics, methodology, qualification]. Odesa: Yurydychna literatura [in Ukrainian].
- Diachuk, S. I. (2018). *Yurydychna pryroda vykonannia nakazu: kryminalno-pravova otsinka diiannia osoby, shcho vykonala nezakonnyi nakaz* [Legal nature of order execution: criminal law assessment of the actions of a person who executed an illegal order]. Kyiv: Atika [in Ukrainian].
- Karpenko, M. I. (2019). *Viiskovi zlochynty: pytan- nia teorii, zakonodavstva i praktyky* [Military crimes: issues of theory, legislation and practice]. Kyiv: Nationalna akademiia prokuratury Ukrainy [in Ukrainian].
- Pylypchuk, V. V. (2020). *Viiskove pravo Ukrainy: dzherela, struktura ta rozvytok* [Military law of Ukraine:

sources, structure and development]. Kyiv: SFS [in Ukrainian].

5. Corn, G. (2021). *National Security Law: Principles and Policy*. New York: Aspen Publishers. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0892679421000423> (accessed 20 March 2025)

6. Fidler, D. (2018). The Law of Military Operations and Self-Defense in the U.S.-Japan Alliance. *Asian Security*, Vol. 15. No. 2., 81–96. Retrieved from <https://surl.li/nvgdcl> (accessed 18 March 2025) [in English].

7. Sloane, R. (2019). The Cost of Conflation: Preserving the Dualism of Jus ad Bellum and Jus in Bello in the Contemporary Law of War. *Yale Journal of International Law*. Vol. 34, pp. 47–112. Retrieved from: <https://digitalcommons.law.yale.edu/yjil/vol34/iss1/2> (accessed 15 March 2025) [in English].

8. Melnyk, S. M. (2020). Viiskovo-kryminalne zakonodavstvo SSHA ta Velykoi Brytanii: porivnialno-pravovyi analiz [Military criminal legislation of the USA and Great Britain: comparative legal analysis]. *Pravo i bezpeka*, Vol. 1, pp. 123–129 [in Ukrainian].

9. Turkot, M. S. (2019). Osoblyvosti kryminalno-pravovoi okhorony viiskovoi sluzhby u Federatyvni Respubliki Nimechchyna [Features of criminal legal protection of military service in the Federal Republic of Germany]. *Visnyk natsionalnoi akademii prokuratury Ukrainy*, Vol. 3, 87–94 [in Ukrainian].

10. Kharytonov, S. O. (2021). *Viiskovi zlochyny: poniattia, systema ta problemy kvalifikatsii* [Military crimes: concept, system and qualification problems]. Kharkiv: Pravo, 320 p. [in Ukrainian].

11. Joint Service Committee on Military Justice. (2019). *Manual for Courts-Martial. United States: 2019 Edition*. Washington, DC: Author. Retrieved from: <https://surl.li/aluuuj> (accessed 19 March 2025) [in English].

12. UK Parliament. (2016). *Armed Forces Act 2016*. London: The Stationery Office. Retrieved from: <https://surl.li/eqtrdr> (accessed 22 March 2025) [in English].

13. Beck, C. H. (2022). *Strafgesetzbuch: Militärstrafrecht* [Criminal Code: Military Criminal Law]. Berlin: Author 250 p. [in English].

14. North Atlantic Treaty Organization. (1951). *Agreement between the Parties to the North Atlantic Treaty regarding the Status of their Forces (NATO SOFA)*. London: Author. Retrieved from: <https://surl.li/yxtrui> (accessed 15 March 2025) [in English].

15. Khavroniuk, M. I. (2019). *Viiskovi zlochyny: kommentar zakonodavstva* [Military crimes: commentary on legislation]. Kyiv: Atika [in Ukrainian].

16. Solis, G. (2020). *The Law of Armed Conflict: International Humanitarian Law in War*. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9781316389980> (accessed 17 March 2025) [in English].

17. Lindsey, C. (2022). The UK Armed Forces Act 2021: Modern Military Justice. *International Criminal Law Review*, Vol. 22(3), 321–346. Retrieved from: <https://surl.lu/mblqrp> (accessed 19 March 2025) [in English].

18. Schölz, S. (2021). *Das deutsche Wehrstrafrecht – Eine systematische Darstellung* [German Military Criminal Law – A Systematic Presentation]. Berlin: Duncker & Humblot. 348 p. [in English].

19. Senko, M. M. (2021). *Kryminalna vidpovidalnist za viiskovi zlochyny: porivnialno-pravovyi aspekt* [Criminal liability for military crimes: comparative legal aspect]. Lviv: LvDUVS 258 p. [in Ukrainian].

20. Pronevych, O. S. (2020). Orhanizatsiino-pravovi zasady funktsionuvannia viiskovoi yustytzii: zarubizhnyi dosvid i perspektyvy stvorennia v Ukraini [Organizational and legal foundations of military justice functioning: foreign experience and prospects for creation in Ukraine]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu vnutrishnikh sprav*, Vol. 2, 134–142 pp. [in Ukrainian].

21. Military Justice Review Group. (2020). *Report of the Military Justice Review Group Part I: UCMJ Recommendations*. Washington, DC: Department of Defense 354 p. Retrieved from: <https://surli.cc/bgsqts> (accessed 24 March 2025) [in English].

22. Rubin, G. R. (2021). Military Justice in the Modern Age: Developments in the British System. *The Cambridge Law Journal*, vol. 80, issue 1, 123–151 pp. Retrieved from: <https://surl.li/exvsgs> (accessed 15 March 2025) [in English].

23. Dreist, P. (2020). *Die Gerichtsbarkeit der Bundeswehr: Geschichte, Organisation und Verfahren* [The Jurisdiction of the Bundeswehr: History, Organization and Procedure]. München: Verlag C.H. Beck 320 p [in English].

24. Didikin, A. V. (2020). Viiskova yustyttsiia u krainakh NATO: dosvid dlia Ukrainy [Military justice in NATO countries: experience for Ukraine]. *Nauka i pravookhorona*, vol. 3, 110–118 pp. [in Ukrainian].

25. NATO Legal Gazette. (2021). *Status of Forces Agreements: A Comprehensive Reference*. Brussels: Author 220 p. Retrieved from: <https://surl.li/dbtrva> (accessed 18 March 2025) [in English].

26. Fleck, D. (2018). *The Handbook of the Law of Visiting Forces*. Oxford: Oxford University Press 640 p. DOI: <https://doi.org/10.1093/law/9780198808404.001.0001> (accessed 22 March 2025) [in English].

27. Bohutskyi, P. P. (2020). *Viiskove pravo u systemi prava Ukrainy* [Military law in the legal system of Ukraine]. Odesa: Feniks. 318 p. [in Ukrainian].

28. Heritage Foundation. (2019). *International Criminal Court Implementation Act: A National*

Security Perspective. Washington, DC: Author 78 p. Retrieved from: <https://surl.cc/oxaxef> (accessed 16 March 2025) [in English].

29. Khavroniuk, M. I., et al. (2022). *Kryminalna vidpovidalnist viiskovosluzhbovtziv za zakonodavstvom u sferi oborony* [Criminal liability of military personnel under defense legislation]. Kyiv: NADU [in Ukrainian].

30. Maggs, P. (2020). *Military Justice Cases and Materials*. Durham: Carolina Academic Press 780p. Retrieved from: <https://surl.li/jjfams> (accessed 30 March 2025) [in English].

31. Sentencing Council for England and Wales. (2022). *The Armed Forces Sentencing Guidelines*. London: Author. 122p. Retrieved from: <https://surl.li/evpchv> (accessed 25 March 2025) [in English].

32. Hannich, R. (2021). *Karlsruher Kommentar zur Strafprozessordnung* [Karlsruhe Commentary on the Code of Criminal Procedure]. München: C.H. Beck 2950 p. [in English].

33. Davydovych, I. I. (2021). Kryminalna vidpovidalnist viiskovosluzhbovtziv: suchasni tendentsii ta problemy reformuvannya [Criminal liability of military personnel: current trends and problems of reform]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Kyievo-Mohylianska akademiia»*. *Yurydychni nauky, Issue 7*, 91–99 pp. [in Ukrainian].

34. Blank, L., & Noone, G. (2019). *International Law and Armed Conflict: Fundamental Principles and Contemporary Challenges in the Law of War*. New York: Wolters Kluwer. 768 p. Retrieved from: <https://ssrn.com/abstract=3213860> (accessed 18 March 2025) [in English].

35. NATO Office of Legal Affairs. (2020). *NATO Legal Deskbook* (2nd ed.). Brussels: Author. Retrieved from: <https://surl.li/pyacao> (accessed 20 March 2025) [in English].

36. Fidell, E. (2022). *Military Justice: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press. DOI: <https://doi.org/10.1093/actrade/9780198788188.001.0001> (accessed 26 March 2025) [in English].

37. NATO Standardization Office. (2021). *NATO Standard AJP-3.14, Allied Joint Doctrine for Force Protection* (Ed. A, Ver. 1). Brussels: Author. Retrieved from: <https://surl.li/gxnfle> (accessed 21 March 2025) [in English].

38. International Committee of the Red Cross. (2021). *Updated Commentary on the First Geneva Convention*. Cambridge: Cambridge University Press. Retrieved from: <https://surl.li/vjiyct> (accessed 19 March 2025) [in English].

39. Schmitt, M. (2020). Military Necessity and Humanity in International Humanitarian Law: Preserving the Delicate Balance. *Virginia Journal of International*

Law, vol. 50 No 4, pp. 795–839. Retrieved from: <https://surl.cc/syfxei> (accessed 17 March 2025) [in English].

40. Williamson, J. (2018). Some Considerations on Command Responsibility and Criminal Liability. *International Review of the Red Cross*, Vol. 90, No. 870, pp. 303–317. <https://surl.li/tjqstq> (accessed 22 March 2025) [in English].

Стаття надійшла до редакції / Received: 11.04.2025

Прорецензовано / Revised: 18.04.2025

Схвалено до друку / Accepted: 25.04.2025

Komissarov Mykola

Candidate of Legal Sciences, Associate Professor,
Head of Scientific and Organizational Department
of the Kyiv Institute of the National Guard of Ukraine

Komissarova Natalia

Candidate of Legal Sciences, Associate Professor,
Head of the Department of State Security
of the Kyiv Institute of the National Guard of Ukraine

PECULIARITIES OF CRIMINAL LIABILITY OF MILITARY PERSONNEL IN NATO MEMBER COUNTRIES

The article examines the legal regulation of criminal liability of military personnel in NATO member countries through a comprehensive comparative legal analysis. This research investigates the diverse approaches to military criminal legislation across the Alliance, identifying both common elements and distinctive features in the legal mechanisms for prosecuting military personnel. The study reveals that NATO member states have developed two primary models of military criminal legislation: countries with separate military criminal codes (such as the United States, United Kingdom, Poland, and Turkey) and countries where military criminal provisions are incorporated into general criminal codes (including Germany, France, Italy, and Belgium).

The article analyzes the specificity of military offenses as defined in the legislation of various NATO countries. Despite significant differences in legal traditions, there are common elements in the criminalization of acts such as disobedience of orders, desertion, absence without leave, breach of combat duty rules, and improper handling of weapons. Special attention is given to the implementation of international humanitarian law standards into national legislation of Alliance members, particularly concerning war crimes and crimes against humanity.

The research provides an in-depth analysis of military justice systems across NATO countries, revealing three primary models: countries with developed military court systems that function during both peacetime and wartime; countries where military courts operate

only during wartime or under special circumstances; and countries where military courts are absent, with cases involving military personnel heard by civilian courts. The article examines the jurisdiction of military courts and the delimitation between civilian and military justice, particularly focusing on the legal framework established by the NATO Status of Forces Agreement (SOFA) for criminal jurisdiction over military personnel during international operations.

A significant portion of the research is devoted to the specific punishments applicable to military personnel in NATO countries, which combine general criminal sanctions with specific military punishments such as demotion in rank, suspension from duties, service restrictions, and dismissal from military service with deprivation of military rank. The article notes a trend toward the humanization of punishments for military personnel across NATO countries and the gradual abolition of severe punishments such as the death penalty, except for particularly serious crimes committed during wartime.

Based on the comprehensive analysis, the article formulates conclusions regarding the common and distinctive features of criminal liability of military personnel in NATO member countries and identifies promising directions for improving military criminal legislation, taking into account NATO standards and experience. These directions include in-depth analysis of military criminal legislation of individual NATO member countries, research on the implementation of international humanitarian law into the military criminal legislation of NATO countries, study of the practice of applying military criminal legislation during international operations involving NATO forces, and analysis of ways to harmonize national military criminal legislation with NATO standards.

Keywords: *criminal liability; military personnel; NATO; military offenses; military justice; military courts; international humanitarian law; military criminal legislation.*

УДК 343.326 : 351.743(477)

DOI 10.59226/2786-6920.1.2025.125-132

КОВАЛЬОВА ТЕТЯНА ІВАНІВНА

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри державної безпеки
Київського інституту Національної гвардії України
<http://orcid.org/0009-0001-0668-3047>*

БАРАНЬКО ВАЛЕРІЙ ВІКТОРОВИЧ

*заступник начальника управління військових операцій
начальник відділу напрямків департаменту
планування застосування
Головного управління Національної гвардії України
<http://orcid.org/0009-0000-4436-7240>*

ДАШКОВСЬКИЙ АНАТОЛІЙ ВІКТОРОВИЧ

*викладач кафедри державної безпеки
Київського інституту Національної гвардії України
<https://orcid.org/0009-0004-4052-7103>*

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ТЕРОРИЗМУ: РОЛЬ ТА ФУНКЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ

У статті досліджено проблему протидії тероризму в Україні, зокрема роль та функції Національної гвардії України (НГУ) у цій сфері. Проведено аналіз кримінально-правового забезпечення боротьби з тероризмом, визначено проблемні питання та перспективи розвитку діяльності НГУ із зазначених питань. Наголошено на необхідності впровадження міжнародного досвіду.

Проведено детальний аналіз причин, форм та методів терористичної діяльності, а також її впливу на суспільство та державу, комплексний аналіз кримінально-правових норм, що регулюють відповідальність за терористичні злочини.

***Ключові слова:** національна безпека; державна безпека; тероризм; кримінальна відповідальність; терористична організація; тероризм; антитерористичні операції.*

Постановка проблеми. Тероризм, як глобальне явище, становить серйозну загрозу міжнародному миру та безпеці, підриває основи демократії та прав людини. В Україні проблема тероризму набула

особливої актуальності у зв'язку з російською агресією, окупацією частини території та активізацією діяльності терористичних організацій. В умовах гібридної війни боротьба з тероризмом є одним з

пріоритетних завдань держави, що вимагає консолідації зусиль усіх державних інституцій та громадянського суспільства. Сучасні реалії, пов'язані зі збройною агресією російської федерації проти України, активізацією діяльності терористичних організацій та гібридними методами ведення війни, актуалізують проблему ефективної протидії тероризму. Незважаючи на наявність кримінально-правових норм, спрямованих на боротьбу з тероризмом, існують певні проблеми в їх застосуванні та необхідність їх удосконалення з урахуванням нових викликів.

Зокрема, недостатньо чітко визначено поняття «терористична організація», що ускладнює кваліфікацію злочинів та притягнення винних до відповідальності. Важливою проблемою є також недостатній рівень координації та взаємодії між різними суб'єктами, залученими до протидії тероризму, зокрема правоохоронними органами, спецслужбами, Національною гвардією України. Необхідно чітко визначити роль та функції Національної гвардії України в системі протидії тероризму, забезпечити їй належне фінансування та матеріально-технічне оснащення, підвищити професійний рівень військовослужбовців.

Вирішення цих проблем є необхідною умовою для ефективної протидії тероризму в Україні та захисту національної безпеки.

Під час наукового дослідження для глибокого та всебічного розкриття обраної теми ми з'ясували ключові питання з проблематики: кримінально-правові аспекти, роль та функції Національної гвардії України, міжнародний досвід, перспективи удосконалення кримінального законодавства України у сфері протидії тероризму, підвищення ефективності діяльності НГУ у боротьбі з тероризмом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням проблем, що стосуються кримінально-правового забезпечення державної безпеки у сфері запобігання і протидії тероризму, займалися такі вчені, як Р. М. Дударець, який досліджував загальні питання кримінально-правового забезпечення державної безпеки, протидії злочинам проти основ національної безпеки України, до яких належить і тероризм. В. П. Ємельянов досліджував кваліфікацію терористичних актів, відповідальності за терористичну діяльність, а також міжнародно-правові аспекти протидії тероризму. А. В. Коростиленко вивчав питання застосування кримінально-правових норм у контексті державної безпеки та зробив детальний аналіз ефективності наявного законодавства та шляхи його вдосконалення у сфері протидії тероризму. В. В. Крутова займалася дослідженнями, пов'язаними з кримінологічними аспектами

тероризму, вивченням причин і умов, що сприяють терористичній діяльності, а також розробленням заходів запобігання тероризму. Б. Д. Леонов досліджував питання щодо правового статусу суб'єктів, які залучаються до боротьби з тероризмом, зокрема Національної гвардії України, їхні повноваження та відповідальність. В. А. Ліпкан фокусувався на ширших проблемах національної безпеки, передусім кримінально-правових механізмів її забезпечення, у контексті тероризму досліджував питання міжгалузевої взаємодії у сфері протидії тероризму. І. І. Мусяєнко досліджував кримінально-процесуальні аспекти розслідування злочинів терористичної спрямованості, питання доказування та особливостей провадження у таких справах. Д. В. Новіков займався питаннями кримінально-виконавчого законодавства щодо осіб, засуджених за терористичні злочини, а також проблеми ресоціалізації та запобігання рецидиву. І. М. Рижов вивчав питання, пов'язані з організаційно-правовими аспектами діяльності суб'єктів, що здійснюють протидію тероризму, зокрема Національної гвардії України, їх структури, функцій та координації. В. Б. Бессараб у своїх працях наголошує на потребі чіткого нормативного визначення повноважень Національної гвардії України в умовах гібридних загроз [1, с. 45–51]. О. М. Литвиненко розглядає правові аспекти функціонування НГУ у сфері протидії тероризму крізь призму євроінтеграційного контексту [2, с. 33–40].

Проте на сьогодні залишаються суперечливі положення кримінально-правового забезпечення протидії тероризму в Україні. Зазначена проблема потребує подальшого дослідження та комплексного підходу для вдосконалення антитерористичного законодавства України.

Метою статті є аналіз кримінально-правового забезпечення державної безпеки у сфері боротьби з тероризмом та розроблення пропозицій щодо оптимізації діяльності НГУ у зазначеній сфері.

Очікувані результати: здійснити комплексний аналіз чинного кримінально-правового забезпечення державної безпеки України у сфері боротьби з тероризмом, виявити проблемні аспекти кримінально-правового регулювання протидії тероризму, що негативно впливають на ефективність діяльності НГУ, дослідити повноваження та функції НГУ у сфері боротьби з тероризмом, проаналізувати практику застосування кримінально-правових норм у діяльності НГУ при протидії терористичним загрозам, розробити обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення кримінально-правового забезпечення діяльності НГУ у сфері боротьби з тероризмом.

Виклад основного матеріалу. Тероризм як суспільно-небезпечне явище є однією з найгостріших

проблем сучасності. В Україні боротьба з тероризмом набула особливої актуальності у зв'язку з російською агресією, окупацією частини території країни та активізацією діяльності терористичних організацій. У цих умовах особливого значення набуває ефективне кримінально-правове забезпечення протидії тероризму, а також чітке визначення ролі та функцій суб'єктів, що здійснюють боротьбу з цим явищем. Одним з таких суб'єктів є Національна гвардія України (НГУ), яка відіграє важливу роль у забезпеченні національної безпеки та правопорядку. Деокупація тимчасово захоплених територій, стабілізація безпекової ситуації в прифронтових регіонах, боротьба з ворожими диверсійно-розвідувальними групами (ДРГ) вимагають активного залучення НГУ, як одного з ключових силових органів у забезпеченні правопорядку, безпеки громадян та захисту державного суверенітету.

З 2022 року значно розширився обсяг завдань НГУ у сфері протидії тероризму: це не лише охорона стратегічних об'єктів і забезпечення громадського порядку, а й участь у бойових діях, стабілізаційних операціях, забезпечення режиму воєнного стану, виявлення і нейтралізація терористичних осередків на деокупованих територіях. Особлива роль належить НГУ у антитерористичних заходах у взаємодії з СБУ та ЗСУ, зокрема у прифронтових зонах, де підвищується ризик диверсій та атак на цивільну інфраструктуру. Водночас у зв'язку з цим зросла потреба в удосконаленні кримінально-правових механізмів захисту державної безпеки, а також розробленні спеціальних правових норм, які відповідали б викликам війни і сучасного тероризму.

Ключовим нормативним актом у сфері протидії тероризму є Закон України «Про боротьбу з тероризмом» від 20 березня 2003 року № 638-IV, який визначає організаційні та правові засади боротьби з тероризмом, повноваження суб'єктів боротьби, зокрема Національної гвардії України. Відповідно до ст. 4 цього Закону, НГУ є суб'єктом боротьби з тероризмом, уповноваженим брати участь у припиненні терористичних актів, звільненні заручників, охороні об'єктів, що зазнали теракту [3].

Закон України «Про Національну гвардію України» від 13.03.2014 № 876-VII у ст. 2 передбачає, що одним із завдань НГУ є участь у боротьбі з тероризмом та охороні громадського порядку [4]. Після початку повномасштабної війни у 2022 році функціонал НГУ був адаптований під потреби воєнного стану відповідно до Указу Президента України «Про введення воєнного стану» [5] (з урахуванням змін), а також Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [6].

У Кримінальному кодексі України (ККУ) терористичні злочини передбачені у статтях 258–258-6.

Зокрема, ст. 258 ККУ визначає теракт як використання зброї, підпалу, вибуху чи інших дій, що створюють небезпеку для життя людей, спрямовані на порушення громадської безпеки або з метою впливу на органи влади [7]. Проте сучасні реалії війни вимагають оновлення підходів до кваліфікації таких дій, зокрема при масованих ракетних обстрілах цивільної інфраструктури чи застосуванні ворожими ДРГ методів терору.

У контексті боротьби з тероризмом після 2022 року НГУ виконує важливі функції, зокрема:

- охорону і оборону об'єктів критичної інфраструктури (електростанцій, транспортних вузлів, водозабезпечення тощо);
- супровід гуманітарних колон, контроль на блокпостах, запобігання проникненню ДРГ;
- безпосередню участь у бойових діях з відсічі збройної агресії;
- участь у стабілізаційних операціях після деокупації територій: виявлення боєприпасів, виявлення осіб, причетних до співпраці з ворогом тощо;
- участь спільно з СБУ та поліцією у проведенні антитерористичних операцій.

Статтею 1 Закону України «Про Національну гвардію України» визначено, що НГУ – це військове формування з правоохоронними функціями, що входить до системи Міністерства внутрішніх справ України та призначене для виконання завдань із захисту та охорони життя, прав, свобод і законних інтересів громадян України, суспільства і держави від злочинних та інших протиправних посягань, охорони громадського порядку. До завдань НГУ, які безпосередньо стосуються протидії тероризму, належать:

- участь у спеціальних операціях із знешкодження озброєних злочинців, у боротьбі з диверсійно-розвідувальними силами агресора (противника), припиненні діяльності не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань (груп), організованих груп та злочинних організацій на території України, а також у заходах, пов'язаних із припиненням терористичної діяльності;
- участь у припиненні масових заворушень;
- участь у відновленні конституційного правопорядку у разі здійснення спроб захоплення державної влади чи зміни конституційного ладу шляхом насильства, у відновленні діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування [4].

Основними функціями НГУ у сфері протидії тероризму є:

- охорона важливих державних об'єктів – охорона об'єктів критичної інфраструктури, державних установ, дипломатичних представництв тощо, що можуть бути потенційними цілями терористів;

- забезпечення безпеки під час масових заходів – забезпечення громадського порядку та безпеки під час проведення масових заходів, де існує підвищений ризик терористичних актів;
- участь у протидії інформаційному тероризму – заходи щодо протидії поширенню терористичної пропаганди та дезінформації;
- участь у розвідувально-пошукових заходах – проведення розвідувальних операцій з метою виявлення терористичних груп та їх планів;
- співпраця з іншими правоохоронними органами – обмін інформацією з СБУ, Національною поліцією та іншими органами для виявлення терористичних загроз;
- участь у спеціальних операціях – проведення спеціальних операцій із затримання терористів, звільнення заручників, знешкодження вибухових пристроїв тощо;
- застосування сили – застосовується зброя та спецзасоби для припинення терористичної діяльності та затримання терористів [4].

Водночас постає питання правового унормування нових тактик, повноважень і гарантій для військовослужбовців НГУ, а також удосконалення механізму застосування зброї та спеціальних засобів у межах антитерористичних дій, особливо в умовах активних бойових дій.

Попри наявність базового нормативного забезпечення у сфері боротьби з тероризмом, наявні суттєві проблеми, що ускладнюють ефективну діяльність суб'єктів протидії, зокрема НГУ. По-перше, законодавче визначення тероризму у Кримінальному кодексі (ст. 258) залишається занадто загальним і не враховує особливостей сучасних гібридних загроз, що поєднують терористичну, інформаційну та військову агресію [7]. По-друге, відсутній спеціальний механізм кримінально-правового реагування на дії диверсійно-розвідувальних груп, які функціонують за методами терористичних організацій, але не завжди підпадають під визначення терористичних формувань у правовому сенсі. По-третє, наявна невизначеність щодо меж застосування сили Національною гвардією України під час виконання антитерористичних функцій – особливо в умовах воєнного стану, коли застосування зброї необхідне без спеціального дозволу керівника операції.

Дослідник Б. Бессараб у своїх працях наголошує на потребі комплексного підходу до формування законодавчої бази діяльності НГУ, яка дозволяла б ефективно виконувати функції з охорони громадського порядку та протидії терористичним загрозам в умовах воєнного стану. Він вказує на важливість нормативної конкретизації завдань та прав військовослужбовців НГУ при виконанні

антитерористичних операцій, зокрема щодо профілактики терористичних виявів у деокупованих районах [9, с. 96].

Науковець О. М. Литвиненко наголошує на необхідності посилення координації між НГУ, СБУ та Національною поліцією України, а також створенні єдиної інформаційної системи обміну даними про потенційні терористичні загрози. Він також виступає за оновлення кримінального законодавства з урахуванням досвіду країн-членів НАТО, де військові формування, аналогічні НГУ, мають розширені повноваження в умовах загрози терору [10, с. 25].

Визначення поняття «тероризм» у науковій літературі залишається дискусійним. У працях вітчизняних науковців тероризм розглядається як суспільно небезпечна діяльність, що передбачає насильницькі дії з метою впливу на органи влади, залякування населення чи дестабілізації обстановки в державі. В. Я. Тацій вважає, що тероризм – це форма політичного екстремізму, що використовує насильство як інструмент досягнення цілей [11, с. 7]. Поняття «тероризм» не має уніфікованого визначення ні в українському законодавстві, ні в міжнародному праві. Відповідно до Закону України «Про боротьбу з тероризмом» тероризм визначається як «суспільно небезпечна діяльність, яка полягає у свідомому, цілеспрямованому застосуванні насильства шляхом вчинення вибухів, підпалів, убивств, захоплення заручників, залякування населення та органів влади або вчинення інших посягань на життя чи здоров'я ні в чому не винних людей або погрози вчинення злочинних дій з метою досягнення злочинних цілей» [3]. Однак це визначення не охоплює всіх сучасних форм вияву терористичної діяльності, зокрема гібридного або інформаційного тероризму.

У міжнародній практиці також відсутнє єдине визначення тероризму. Документи ООН, зокрема Резолюція Генеральної Асамблеї 49/60 від 9 грудня 1994 року [12], наголошують на політичному, ідеологічному чи релігійному мотиві насильницьких дій, спрямованих на залякування населення або вплив на органи влади. Європейський союз у Рамковому рішенні Ради ЄС 2002/475/ПВСП розглядає тероризм як дії, вчинені з метою серйозного залякування населення або примусу уряду чи міжнародної організації [13].

Значний досвід у боротьбі з терористичними загрозами мають країни Європейського Союзу, США, Ізраїль та Велика Британія, в яких широко залучаються військові формування до забезпечення внутрішньої безпеки. Зокрема, у Франції з 2015 року після терактів у Парижі було реалізовано операцію «Sentinelle», яка передбачає патрулювання вулиць військовими підрозділами [14].

У США Національна гвардія є окремим компонентом збройних сил із чітко визначеними повноваженнями у сфері внутрішньої безпеки, зокрема участь у реагуванні на терористичні загрози. Відповідно до Patriot Act та Homeland Security Act визначено процедури залучення гвардії у разі загроз національній безпеці [15].

В Ізраїлі ефективна інтеграція армії, розвідки та поліції реалізується через спільні операції, що дозволяє оперативно реагувати на загрози. Законодавство передбачає широку дискрецію в діях військових у межах національної території в умовах терористичної загрози [16].

У країнах Балтії, зокрема Литві та Естонії, Національна гвардія або резервні сили мають чітко окреслені функції, охоплюючи підтримку поліції в умовах надзвичайного стану. Законодавство передбачає можливість швидкого залучення таких формувань до виконання завдань із протидії тероризму [17].

Для України важливим є вивчення моделей взаємодії силових структур і досвіду нормативного регулювання дій військових формувань у внутрішній безпеці. Важливо запровадити механізми, аналогічні до тих, що діють у ЄС і НАТО, зокрема постійну координацію, спільні тренування та законодавче забезпечення взаємодії.

Практичне застосування кримінально-правових норм у діяльності НГУ виявляє важливі аспекти, які потребують як правового осмислення, так і вдосконалення. В умовах воєнного стану НГУ здійснює заходи, спрямовані на запобігання та припинення терористичних актів, виявлення учасників терористичних організацій, а також захист стратегічних об'єктів і населення.

У своїй праці Б. В. Бессараб зазначає, що одним із основних інструментів НГУ є превентивна діяльність на основі чинних норм Кримінального кодексу України, зокрема статті 258 «Терористичний акт» та пов'язаних із нею норм (ст. 258-1 – 258-5) [9, с. 94]. Водночас на практиці постають певні складнощі, зокрема відсутність чіткого нормативного регламенту участі НГУ у кримінальних провадженнях.

Дослідник О. М. Литвиненко наполягає на тому, що ефективність НГУ у протидії тероризму значною мірою залежить від міжвідомчої координації з СБУ та Національною поліцією, а також доступу до оперативної інформації [10, с. 23]. Водночас обмежений процесуальний статус військовослужбовців НГУ у кримінальному процесі унеможлиблює ефективну фіксацію доказів та участь у процесуальних діях.

Згідно з аналізом, проведеним у дослідженнях В. М. Тищенко, законодавча база щодо дій НГУ під час антитерористичних операцій є недостатньо

деталізованою, що створює правові колізії при застосуванні сили та засобів [15]. Наявна також проблема недосконалості координації із органами прокуратури під час документування фактів терористичної діяльності.

Отже, практика засвідчує необхідність формування єдиної нормативної бази щодо участі НГУ у кримінальному провадженні у справах, пов'язаних із тероризмом, чітке закріплення їхніх процесуальних прав, а також налагодження безперешкодного обміну оперативною інформацією з іншими силовими структурами.

Чітке визначення понять в Кримінальному кодексі України (ККУ) є надзвичайно важливим для ефективної боротьби з тероризмом та уникнення неоднозначного тлумачення, забезпечення ефективного застосування норм кримінального права.

«Терористична організація». Поточне визначення (ст. 258-3 ККУ): «...стійке об'єднання трьох і більше осіб, яке створене з метою здійснення терористичної діяльності...» [7]. Недостатньо конкретне формулювання «стійке об'єднання». Відсутність чітких критеріїв для відмежування терористичної організації від інших злочинних угруповань.

Для вирішення цієї проблеми потрібно ввести більш детальне визначення, яке передбачатиме такі елементи: структура та організація (наявність ієрархії, розподілу ролей, координації дій, зав'язків між членами), з метою – здійснення терористичної діяльності (вказуючи конкретні цілі, наприклад, залякування населення, вплив на владу, дестабілізація ситуації тощо); методи – використання насильства або погрози його застосування. Наявність фінансових засобів, зброї, вибухівки, інших ресурсів для здійснення терористичної діяльності. Можливі зв'язки з іншими терористичними організаціями, іноземними державами або спецслужбами.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Незважаючи на значні зусилля держави у сфері протидії тероризму, наявні проблемні питання, які потребують вирішення. На підставі проведеного аналізу доцільно запропонувати уточнене визначення терористичних злочинів у Кримінальному кодексі України з урахуванням сучасних гібридних загроз та воєнного контексту, включаючи діяльність диверсійно-розвідувальних груп. Зокрема, необхідно чіткіше визначити поняття «терористична організація», розглянувши такий варіант: «Терористична організація – це структуроване об'єднання трьох і більше осіб, яке має ієрархію, розподіл ролей та координацію дій, створене з метою здійснення терористичної діяльності, що проявляється у використанні насильства або погрози його застосування для досягнення таких цілей, як залякування населення,

вплив на прийняття рішень органами влади або міжнародними організаціями, дестабілізація чи руйнування основних політичних, конституційних, економічних чи соціальних структур держави, а також володіє фінансовими засобами, зброєю, вибухівкою та іншими ресурсами для здійснення такої діяльності». Уточнення цього визначення у ККУ сприятиме уникненню неоднозначного тлумачення, підвищить ефективність застосування норм та посилить боротьбу з тероризмом в Україні.

Також до основних функцій НГУ у сфері протидії тероризму потрібно додати:

- попередження тероризму – здійснення профілактичних заходів, спрямованих на виявлення та усунення причин і умов, що сприяють виникненню та поширенню тероризму, проведення роз'яснювальної роботи серед населення щодо небезпеки тероризму та правил поведінки в разі вчинення терористичного акту;

- виявлення тероризму – збір та аналіз інформації про терористичну діяльність; виявлення осіб, причетних до терористичної діяльності, виявлення місць перебування терористів, схронів зі зброєю та вибухівкою.

- припинення тероризму – участь в антитерористичних операціях, звільнення заручників, знешкодження терористів, забезпечення безпеки населення та об'єктів критичної інфраструктури під час терористичних актів.

Крім того, пропонується розробити окрему главу в ККУ, присвячену злочинам у сфері гібридної агресії, з фокусом на терористичні акти під час збройного конфлікту, колабораціонізм, інформаційний тероризм; закріпити в Законі України «Про боротьбу з тероризмом» спеціальні положення щодо повноважень НГУ в умовах воєнного стану, зокрема право застосовувати зброю без додаткових погоджень у зоні бойових дій; створити міжвідомчий координаційний орган для оперативного реагування на терористичні загрози, у складі якого представники НГУ, СБУ, ЗСУ, Національної поліції; запровадити єдину електронну платформу для обміну інформацією про терористичні загрози між силовими структурами.

НГУ є важливою складовою системи протидії тероризму та диверсійній діяльності. Завдяки професійній підготовці, сучасному озброєнню та ефективній взаємодії з іншими силовими структурами НГУ успішно виконує свої завдання із захисту національної безпеки та територіальної цілісності України. Подальше вдосконалення діяльності НГУ у цій сфері потребує комплексного підходу, що охоплює законодавче забезпечення, організаційне вдосконалення, підвищення професійної підготовки військовослужбовців та розвиток міжнародного співробітництва.

При подальшому дослідженні ми звернемо увагу на питання запобігання терористичним актам та мінімізації їх наслідків, міжнародний досвід боротьби з тероризмом та його адаптацію до українських реалій.

Список використаних джерел

1. Бессараб В. Б. Проблеми участі Національної гвардії України у забезпеченні національної безпеки. *Право України*. 2020. № 4. С. 45–51.

2. Литвиненко О. М. Правові засади участі Національної гвардії України у протидії терористичним загрозам. *Вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2021. № 2. С. 33–40.

3. Про боротьбу з тероризмом: Закон України від 20 березня 2003 року № 638-IV. Відомості Верховної Ради України. 2005. № 25. ст. 180. (зі змінами 09.01.2025 № 4156-IX). URL: <https://surl.li/sihrqt> (дата звернення: 17.03.2025).

4. Про Національну гвардію України: Закон України від 13 березня 2014 року № 876-VII. Відомості Верховної Ради. 2014. № 17, ст. 594. (зі змінами 27.06.2024 №4156-IX). URL: <https://surl.li/rzpzag> (дата звернення: 17.03.2025).

5. Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року № 2102-IX. URL: <https://surl.li/jdjgoy> (дата звернення: 17.01.2025).

6. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 08 лютого 2025 року № 389-VIII. URL: <https://surl.li/cc/isohxs> (дата звернення: 17.03.2025).

7. Кримінальний Кодекс України: Закон України № 2341-III від 01.10.2024. URL: <https://surl.li/bskole> (дата звернення: 17.03.2025).

8. Про затвердження Положення про єдину державну систему запобігання, реагування і припинення терористичних актів та мінімізації їх наслідків. Постанова Кабінету Міністрів України від 18 лютого 2016 р. № 92. (зі змінами 17.02.2023. № 135-2023-п). URL: <https://surl.li/yilbxx> (дата звернення: 17.03.2025).

9. Бессараб Б. В. Національна гвардія України як суб'єкт державної безпеки в умовах гібридної війни. *Українське військо: сучасність та історична ретроспектива : матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 23 листопада 2022 р.), Київ : НУОУ, 2023. С. 94–98.

10. Литвиненко О. М. Військові формування у системі національної безпеки: сучасні виклики та перспективи. *Національна безпека і оборона*. 2022. № 6 (174). С. 21–27.

11. Тацій В. Я. Проблеми боротьби з тероризмом у сучасних умовах. *Вісник Академії правових наук України*. 2003. № 4 (35). С. 5–14.

12. Декларація Організації Об'єднаних Націй про злочинність і суспільну безпеку № 49/60 від 9 грудня 1994 року. Ратифікованою 12.12.1996. URL: <https://surl.li/zgjpej> (дата звернення: 17.03.2025).

13. United Nations General Assembly. Uniting against terrorism: recommendations for a global counter-terrorism strategy. Report of the Secretary-General. A/60/825, 27 April 2006. URL: <https://surl.li/diboxl> (дата звернення: 17.01.2025).

14. Legrand, H. (2016). France's Operation Sentinelle: The Military Patrols in the Streets. *European Security Review*, 81, 14–17. URL: <https://surl.li/migirj> (дата звернення: 17.03.2025).

15. United States Congress. (2001). USA PATRIOT Act; United States Congress. (2002). Homeland Security Act. URL: <https://surl.li/arljaf> (дата звернення: 17.03.2025).

16. Pedahzur, A. (2010). *The Israeli Secret Services and the Struggle Against Terrorism*. Columbia University Press. URL: <https://surl.li/mhpхpu> (дата звернення: 17.03.2025).

17. Kaas, K. (2021). Baltic Defence Strategies Against Hybrid Threats. *Baltic Security & Defence Review*, 23(1), 25–37. URL: <https://surl.li/kdfboo> (дата звернення: 17.03.2025).

References

1. Bessarab, V. B. (2020). *Problemy uchasti Natsionalnoi hvardii Ukrainy u zabezpechenni natsionalnoi bezpeky* [Problems of the participation of the National Guard of Ukraine in ensuring national security]. *Pravo Ukrainy*. No 4. pp. 45–51 [in Ukraine].

2. Lytvynenko, O. M. (2021). *Pravovi zasady uchasti Natsionalnoi hvardii Ukrainy u protyidii terorystychnym zahrozam* [Legal principles of the participation of the National Guard of Ukraine in countering terrorist threats]. *Visnyk Natsionalnoi Akademii Vnutrishnikh Sprav*. No 2. pp. 33–40 [in Ukraine].

3. *Zakon Ukrainy «Pro borotbu z teroryzмом»* No 638-IV [Law of Ukraine On Combating Terrorism activity No 638-IV] (2003, March 20). Retrieved from: <https://surl.li/sihqrt> (accessed 17 March 2025) [in Ukraine].

4. *Zakon Ukrainy «Pro Natsionalnu hvardiiu Ukrainy» № 876-VII* [The Law of Ukraine about National Guard of Ukraine activity No 876-VII]. (2014, March 13). Retrieved from: <https://surl.li/rzpzag> (accessed 17 March 2025) [in Ukrainian].

5. *Pro zatverdzhennia Ukazu Prezydenta Ukrainy «Pro vvedennia voiennoho stanu v Ukraini» No 2102-IX* [On the introduction of martial law in Ukraine activity No 2102-IX]. (2022, February 24). Retrieved from: <https://surl.li/jdjgoy> (accessed 17 March 2025) [in Ukrainian].

6. *Zakon Ukrainy «Pro pravovyi rezhym voiennoho stanu» No 389-VIII* [On the legal regime of martial law activity No 389-VIII]. (2025, August 2). Retrieved from: <https://surl.li/cc/isohxs> (accessed 17 March 2025) [in Ukrainian].

7. *Zakon Ukrainy «Kryminalnyi Kodeks Ukrainy» No 2341-III* [Criminal Code of Ukraine: Law of Ukraine activity No 2341-III]. (2024, October 1). Retrieved from: <https://surl.li/bskole> (accessed 17 March 2025) [in Ukrainian].

8. *Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy «Pro zatverdzhennia Polozhennia pro yedynu derzhavnu systemu zapobihannia, reahuvannia i pryypynennia terorystychnykh aktiv ta minimizatsii yikh naslidkiv» No 92* [On approval of the Regulation on a unified state system for preventing, responding to and stopping terrorist acts and minimizing their consequences activity No 92]. (2016, February 18). Retrieved from: <https://surl.li/yilbxx> (accessed 17 March 2025) [in Ukrainian].

9. Bessarab, B. V. (2022). *Natsionalna hvardiia Ukrainy yak subiekt derzhavnoi bezpeky v umovakh hibrydnoi viiny* [The National Guard of Ukraine as a subject of state security in the conditions of hybrid war]. *Ukrainske viisko: suchasnist ta istorychna retrospektyva : materialy III Mizhnarodnoi nauково-praktychnoi konferentsii* (Kyiv, 2022, November 23) Kyiv : NUOU, pp. 94–98 [in Ukrainian].

10. Lytvynenko, O. M. (2022). *Viiskovi formuvannia u systemi natsionalnoi bezpeky: suchasni vyklyky ta perspektyvy* [Military formations in the national security system: modern challenges and prospects]. *Natsionalna bezpeka i oborona*. No 6 (174). pp. 21–27 [in Ukrainian].

11. Tatsii, V. Ya. (2003). *Problemy borotby z teroryzмом u suchasnykh umovakh* [Problems of combating terrorism in modern conditions]. *Visnyk Akademii pravovykh nauk Ukrainy*. No 4 (35). pp. 5–14 [in Ukrainian].

12. *Deklaratsiia Orhanizatsii Obiednanykh Natsii pro zlochynnist i suspilnu bezpeku No 49/60* [United Nations Declaration on Crime and Public Safety activity No 49/60]. (1994, Desember 9). Retrieved from: <https://surl.li/zgjpej> (accessed 17 March 2025) [in Ukrainian].

13. United Nations General Assembly. Uniting against terrorism: recommendations for a global counter-terrorism strategy. Report of the Secretary-General. A/60/825, 27 April 2006. Retrieved from: <https://surl.li/diboxl> (accessed 17 March 2025) [in English].

14. Legrand, H. (2016). France's Operation Sentinelle: The Military Patrols in the Streets. *European Security Review*, 81, 14–17. Retrieved from: <https://surl.li/migirj> (accessed 17 March 2025) [in English].

15. United States Congress. (2001). USA PATRIOT Act; United States Congress. (2002). Homeland

Security Act. Retrieved from: <https://surl.li/arljaf> (accessed 17 March 2025) [in English].

16. Pedahzur, A. (2010). *The Israeli Secret Services and the Struggle Against Terrorism*. Columbia University Press. Retrieved from: <https://surl.li/mhpхpu> (accessed 17 March 2025) [in English].

17. Kaas, K. (2021). *Baltic Defence Strategies Against Hybrid Threats*. *Baltic Security & Defence Review*, 23(1), 25-37. Retrieved from: <https://surl.li/kdf-boo> (accessed 17 March 2025) [in English].

Стаття надійшла до редакції / Received: 07.04.2025

Процеженовано / Revised: 14.04.2025

Схвалено до друку / Accepted: 20.04.2025

Kovalova Tetiana

Candidate of Law, Associate Professor

Associate Professor

of the Department of State Security

of the Kyiv Institute of the National Guard of Ukraine

Baranko Valerii

Deputy Head of the Military Operations Department –

Head of the Directions Department of the Application

Planning Department

of the Main Directorate

of the National Guard of Ukraine

Dashkovskiy Anatolii

Lecturer at the Department of State Security

of the Kyiv Institute of the National Guard of Ukraine

CRIMINAL-LEGAL ENSURANCE OF STATE SECURITY IN THE FIELD OF COUNTERING TERRORISM: ROLE AND FUNCTIONS OF THE NATIONAL GUARD OF UKRAINE

The article examines the problem of countering terrorism in Ukraine, in particular the role and functions of the National Guard of Ukraine (NGU) in this area.

An analysis of the criminal legal support for combating terrorism is carried out, problematic issues and prospects for the development of the NGU's activities in this area are identified. The scientific work emphasizes the need to implement international experience.

Key issues of criminal law aspects of combating terrorism are considered, in particular, the need to improve the definitions of the concepts of «terrorist organization», «financing of terrorism» and «recruitment for terrorist activities». The role and functions of the NGU in the system of countering terrorism are determined, including the prevention, detection and suppression of terrorist activities, the protection of important objects, ensuring security during mass events, etc. Problematic issues of the NGU's activities in the field of countering terrorism are analyzed, such as insufficient funding and logistical support, the need to improve the professional level of military personnel.

An analysis of the criminal law support for the fight against terrorism was conducted, problematic issues and prospects for the development of the NGU's activities on these issues were identified. The need to implement international experience was emphasized.

A detailed analysis of the causes, forms and methods of terrorist activity, as well as its impact on society and the state, a comprehensive analysis of criminal law norms regulating responsibility for terrorist crimes was conducted. A detailed analysis of the causes, forms and methods of terrorist activity, as well as its impact on society and the state, a comprehensive analysis of criminal law norms regulating responsibility for terrorist crimes.

Keywords: national security; state security; terrorism; criminal liability; terrorist organization; financing of terrorism; recruitment for terrorist activities.

УДК 355.415.6.

DOI 10.59226/2786-6920.1.2025.133-142

ТОЛСТОНОСОВ ДИМИТРІЙ ЮРІЙОВИЧ

*кандидат юридичних наук, доцент,
начальник кафедри бойового та логістичного забезпечення
Київського інституту Національної гвардії України
<https://orcid.org/0000-0001-5181-7668>*

ТОЛСТОНОСОВ ЮРІЙ МИКОЛАЙОВИЧ

*науковий співробітник науково-дослідної лабораторії будівництва
та оперативного застосування Національної гвардії України
науково-дослідного центру службово-бойової діяльності
Національної гвардії України Національної академії
Національної гвардії України
<https://orcid.org/0009-0001-8677-5952>*

ЮРИДИЧНИЙ АСПЕКТ НАДАННЯ ДОМЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ ПІД ЧАС ВЕДЕННЯ БОЙОВИХ ДІЙ

Статтю присвячено правовому аспекту надання домедичної допомоги під час ведення бойових дій. Окреслено актуальність проблеми та можливі шляхи вдосконалення. Для аналізу використано різноманітні джерела та законодавчі акти, зокрема, наукові публікації та звіти.

Розглянуто міжнародний досвід та досвід російсько-української війни в контексті організації надання домедичної допомоги. Вказано, що результати дослідження вказують на необхідність визначення проблем та шляхів удосконалення надання домедичної допомоги, зважаючи на реалії сьогодення та досвід ведення бойових дій із російською федерацією, а також на необхідності правового захисту осіб, які надають домедичну допомогу.

***Ключові слова:** медичне забезпечення; бойові дії; надання допомоги пораненим; досвід надання медичної допомоги; тактична медицина.*

Постановка проблеми. Сучасні бойові дії, що відбуваються в умовах збройних конфліктів, вимагають не лише високого рівня організації військових операцій, а й ефективної системи надання домедичної допомоги. Домедична допомога часто є вирішальною для збереження життя і здоров'я військовослужбовців та цивільного населення в зоні бойових дій. У контексті збройного конфлікту на території України питання надання допомоги немедичним персоналом та цивільними особами постають особливо гостро.

На сьогодні наявні певні проблеми у правовому регулюванні цього процесу, зокрема: прогалини в законодавстві, недостатня чіткість у визначених правах і обов'язках осіб, які надають домедичну

допомогу. Також відсутній ефективний механізм захисту таких осіб від юридичної відповідальності. Важливо забезпечити відповідність національного законодавства міжнародним стандартам, оскільки це не тільки сприятиме ефективності організації допомоги, а й захистить права учасників бойових дій і цивільних.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання домедичної допомоги на місці події досліджували вчені П. Б. Волянський, А. М. Гринзовський, С. О. Гур'єв, які розглянули алгоритми вирішення ситуаційних задач із домедичної допомоги [1]. Заслуговує на увагу праця З. С. Черненко, в якій висвітлено права та обов'язки медичних працівників під час збройних конфліктів [2]. К. В. Громовенко,

М. В. Грушко, К. В. Мануїлова розглянули питання міжнародно-правового регулювання збройних конфліктів [3]. Г. В. Габрелян дослідила взаємодію міжнародного права прав людини, міжнародного гуманітарного та кримінального права в питаннях забезпечення права на здоров'я під час збройних конфліктів [4]. Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 09 березня 2022 року № 441 визначає механізм та обсяги надання домедичної допомоги постраждалим унаслідок бойових дій/воєнного стану особами, які не мають медичної освіти, але за своїми службовими обов'язками повинні надавати домедичну допомогу [5].

Отже, зважаючи на інтенсивність ведення сучасних війн, в яких також страждає і цивільне населення, постає необхідність правового врегулювання надання домедичної допомоги в умовах збройних конфліктів.

Мета статті полягає у дослідженні міжнародно-правових норм щодо надання домедичної допомоги під час військових конфліктів, аналізі українського законодавства, що регулює порядок і умови надання домедичної допомоги, визначенні кола осіб, які мають право надавати домедичну допомогу, а також їх права, обов'язки та можлива юридична відповідальність, окресленні проблем та прогалин в чинному законодавстві України у сфері домедичної допомоги під час бойових дій, розробленні рекомендацій щодо вдосконалення правового регулювання надання домедичної допомоги відповідно до міжнародних стандартів.

Було використано такі методи наукових досліджень: *аналітичний* – для вивчення нормативно-правових актів України та міжнародних договорів (Женевські конвенції, Додаткові протоколи), оцінювання відповідності національних норм міжнародним стандартам; *порівняльний* – для дослідження досвіду інших країн у правовому регулюванні домедичної допомоги; *історичний* – для аналізу історичного розвитку міжнародного гуманітарного права щодо захисту постраждалих і регулювання надання медичної допомоги в умовах збройних конфліктів; *системний* – для вивчення системи нормативно-правових актів України та їх взаємозв'язку з міжнародними нормами, аналізу взаємодії державних органів, медичних установ і міжнародних організацій у сфері гуманітарної допомоги; *емпіричні* – для вивчення реальних прикладів збройних конфліктів та надання домедичної допомоги в Україні і за кордоном, аналізу практики роботи міжнародних організацій (Червоного Хреста, ООН) у зоні бойових дій; *прогностичний* – для формування пропозицій щодо вдосконалення законодавства України, оцінювання перспектив гармонізації національного права з міжнародними стандартами.

Застосування цих методів дозволило здійснити комплексне дослідження теми, визначити ключові проблеми та сформулювати рекомендації щодо вдосконалення правового регулювання в умовах збройного конфлікту.

Виклад основного матеріалу. *Женевські конвенції та додаткові протоколи: права та обов'язки сторінки конфлікту щодо надання допомоги.*

Женевські конвенції 1949 року та Додаткові протоколи 1977 року є основними міжнародно-правовими документами, які регулюють гуманітарні аспекти збройних конфліктів. Вони встановлюють певні зобов'язання сторін конфлікту щодо захисту поранених, хворих, медичного персоналу та об'єктів, а також вводять правила надання допомоги у воєнний час [6].

1. *Права та захист поранених і хворих.* Женевська конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях (I Женевська конвенція) встановлює такі основні правила: усі поранені та хворі, незалежно від їхньої національності та статусу (військові чи цивільні), мають право на гуманітарну допомогу та медичну опіку; медичний персонал, санітарні та медичні установи, які здійснюють лікування, користуються імунітетом та не можуть бути атакованими; заборонено переслідувати осіб, які надають допомогу пораненим, навіть якщо вони належать до ворожої сторони.

2. *Обов'язки сторін конфлікту щодо надання допомоги.* Женевські конвенції та додаткові протоколи покладають на сторони конфлікту такі обов'язки: кожна сторона конфлікту зобов'язана забезпечити надання медичної допомоги всім пораненим і хворим, незалежно від їхнього статусу чи сторони, якій вони належать; сторони повинні сприяти евакуації поранених та забезпечити свій догляд у безпечних умовах; госпіталі, медичні транспортні засоби (санітарні машини, кораблі, літаки), польові лікарні та інші установи, що надають допомогу, мають перебувати під особливим захистом і атака на них є воєнним злочином.

3. *Символи захисту та їх значення.* Женевські конвенції запровадили символи захисту (червоний хрест, червоний півмісяць, червоний кристал), які є міжнародно визнаними знаками захисту медичного персоналу, транспорту та установ. Сторони конфлікту зобов'язані поважати та не атакувати об'єкти, позначені такими символами.

Роль міжнародних організацій (Червоний Хрест, ООН) у наданні домедичної допомоги під час бойових дій.

Міжнародні організації виконують ключову роль у забезпеченні надання гуманітарної та медичної допомоги під час збройних конфліктів. Їхня діяльність

базується на міжнародному гуманітарному праві, зокрема на Женевських конвенціях 1949 року та додаткових протоколах до них. Основними організаціями, які займаються цією сферою, є Міжнародний комітет Червоного Хреста (МКЧХ) та Організація Об'єднаних Націй (ООН).

1. Міжнародний комітет Червоного Хреста (МКЧХ) є нейтральною, незалежною і гуманітарною організацією, що діє на основі Женевських конвенцій. Він є основною структурою, яка забезпечує захист і допомогу жертвам збройних конфліктів [7].

Основні завдання МКЧХ у сфері надання допомоги під час бойових дій:

Надання медичної та домедичної допомоги: організація польових госпіталів та мобільних медичних пунктів у зонах бойових дій; підтримка медичних установ, забезпечення медикаментами, обладнанням та навчанням персоналу; надання домедичної допомоги пораненим і хворим військовослужбовцям та цивільним особам.

Захист медичного персоналу та об'єктів: забезпечення дотримання сторонами конфлікту норм міжнародного гуманітарного права щодо захисту медичного персоналу, транспорту та установ; контроль використання символу Червоного Хреста як знак захисту.

Навчання та поширення гуманітарного права: проведення тренінгів для військових і цивільних осіб з надання домедичної допомоги в екстремальних умовах; розширення знань про права поранених і захист гуманітарної діяльності.

Евакуація та пошук зниклих осіб: сприяння евакуації поранених і хворих із небезпечних зон; координація дій із пошуку та ідентифікації зниклих осіб під час бойових дій.

Гуманітарна підтримка: забезпечення жертв конфлікту продуктами харчування, водою, використанням першої потреби та психологічною допомогою.

2. Організація Об'єднаних Націй (ООН) є глобальною організацією, яка відіграє значну роль у забезпеченні гуманітарної підтримки та захисту прав людини під час збройних конфліктів. Діяльність у цій сфері координується більшими структурами та агенціями [8].

Основні агентства ООН, які користуються наданням допомоги:

ВООЗ (Всесвітня організація охорони здоров'я): організовує надання медичної допомоги, постачання ліків та медичного обладнання в регіони бойових дій; проводить тренінги для медичного персоналу та осіб, які надають домедичну допомогу; координує реагування на медичні кризи, включно з епідеміями, що постають унаслідок воєнних дій.

Управління Верховного Комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН): забезпечує гуманітарну допомогу біженцям і внутрішньо переміщеним особам; організовує евакуацію людей із зони активних бойових дій.

ЮНІСЕФ (Дитячий фонд ООН): забезпечує захист та медичну допомогу дітям і жінкам під час воєнних конфліктів; координує програми з надання домедичної допомоги серед цивільного населення.

Управління ООН з координації гуманітарних питань: координує міжнародну гуманітарну допомогу в умовах збройного конфлікту; забезпечує співпрацю між державними, гуманітарними організаціями та місцевими структурами.

Основні завдання ООН:

Надання медичних послуг, продуктів харчування та засобів першої потреби цивільному населенню та військовим.

Контроль за виконанням сторонами конфлікту Женевських конвенцій.

Співпраця з урядами, міжнародними та місцевими організаціями для ефективного реагування на гуманітарні кризи.

Під час конфліктів ООН координує гуманітарні місії, забезпечує евакуацію населення та надає медичну допомогу.

Досвід інших країн у правовому регулюванні надання домедичної допомоги під час бойових дій демонструє різні підходи до правового регулювання до надання медичної допомоги в умовах збройних конфліктів. Ефективне законодавче забезпечення дозволяє не лише організувати надання допомоги на високому рівні, а й захистити права осіб, які її надають. Розглянемо досвід провідних країн світу в цьому питанні.

США мають одну з найрозвиненіших систем підготовки та правового забезпечення надання медичної та домедичної допомоги в умовах бойових дій.

Домедична допомога в бойових умовах регулюється законами про військову службу, а також спеціальними інструкціями та стандартами Tactical Combat Casualty Care (TCCC). Ці стандарти процедури надання домедичної допомоги діють у трьох основних зонах [9]: Care Under Fire – допомога під вогнем, Tactical Field Care – допомога в безпечній зоні, Tactical Evacuation Care – допомога під час евакуації.

Військові медики та особи, які надають домедичну допомогу, захищені законодавчо та звільняються від відповідальності за дії, здійснені в екстремальних умовах.

Також у США діють програми підготовки цивільного населення до надання медичної допомоги під час надзвичайних ситуацій та воєнних дій,

зокрема Stop the Bleed, що визначають базовим методом зупинки кровотечі [10].

Ізраїль має досвід правового регулювання та організації надання медичної допомоги в умовах постійних збройних загроз. Ізраїльська армія (ЦАХАЛ) використовує універсальну систему підготовки військових до надання домедичної допомоги на полі бою. Кожен солдат проходить обов'язковий курс першої допомоги, що охоплює: зупинку критичних кровотеч; навчання накладання джгутів; евакуацію поранених.

Закони Ізраїлю передбачають абсолютний захист медичних працівників, які мають обов'язки перед цивільним населенням в умовах бойових дій. Особи, які надають допомогу (військові, резервні, цивільні), захищені від юридичної відповідальності, якщо діяли добросовісно та в межах своїх навичок.

В Ізраїлі функціонує Національна служба швидкої допомоги Magen David Adom (MDA), яка забезпечує швидке реагування та надання домедичної допомоги як у мирний час, так і під час бойових дій [11].

У Великій Британії правове регулювання домедичної допомоги базується на спільному національному законодавстві та міжнародному нормі гуманітарного права. Домедична допомога регулюється статутами та нормативно-правовими актами, які регулюють військові операції та гуманітарну діяльність. Військові медики діють за стандартами BATLS (Battlefield Advanced Trauma Life Support), що охоплюють сучасні алгоритми допомоги в бойових умовах [12].

Значну увагу приділяють навчанню цивільних осіб базовим навичкам домедичної допомоги в рамках програми First Aid Training та Emergency Preparedness. У військовий час цивільні особи, які надають допомогу, користуються правовим захистом та несуть мінімальну відповідальність за можливість наслідків надання допомоги.

4. У Німеччині правове регулювання надання домедичної допомоги під час бойових дій має чітко визначену структуру, яка базується на міжнародних стандартах та внутрішніх нормах.

Військові медики та підготовлений персонал діють за чіткими протоколами «Sanitätsdienst», які передають надання допомоги в умовах бойових дій [13].

Законодавство Німеччини забезпечує юридичний і професійний захист осіб, які надають домедичну допомогу в екстремальних умовах, зокрема під час збройних конфліктів.

У Німеччині активно діють програми навчання цивільних осіб базовим методам першої допомоги, включаючи специфіку дій у воєнних умовах.

Досвід інших країн демонструє важливість створення комплексної системи правового регулювання надання домедичної допомоги під час бойових дій.

Її основними складовими є:

- чітке законодавче визначення прав і обов'язків осіб, які надають допомогу;
- захист медичного персоналу та цивільних осіб від юридичної відповідальності;
- організація системної підготовки військових і цивільних осіб до надання домедичної допомоги;
- використання міжнародних стандартів, таких як ТССС.

Надання домедичної допомоги під час бойових дій в Україні регулюється національним законодавством та міжнародними нормами гуманітарного права. Основними документами, що стосуються цього питання, є Конституція України, закони України, підзаконні нормативно-правові акти та інші документи.

Конституція України та її положення формують основу для створення законодавчої бази у сфері надання домедичної допомоги під час надзвичайних ситуацій та збройних конфліктів:

- кожна людина має невід'ємне право на життя, і держава зобов'язана його захищати. Це передбачає право кожного на отримання необхідної допомоги, зокрема домедичної (стаття 27);

- кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування (стаття 49) [14].

Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» визначає основи організації медичної допомоги в Україні, включаючи домедичну допомогу:

- кожен має право на отримання першої (домедичної) допомоги в екстрених випадках (стаття 37).

- медичні працівники та інші особи зобов'язані надавати медичну допомогу в межах своєї компетенції (стаття 78) [15].

Закон України «Про екстрену медичну допомогу» визначає порядок надання екстреної медичної допомоги в умовах бойових дій та інших надзвичайних ситуацій:

- визначення екстреної медичної допомоги, яка охоплює домедичну допомогу особам, які перебувають у критичному стані (стаття 2 та 16).

- особи, які не є медичними працівниками, але пройшли відповідне навчання, можуть надавати домедичну допомогу (стаття 12) [16].

Кримінальний кодекс України:

- передбачає кримінальну відповідальність за ненадання допомоги особі, яка перебуває у небезпечному для життя стані (стаття 135);

- захищає осіб, які надають домедичну допомогу, якщо їх дії спрямовані на порятунок життя,

навіть якщо вони не мають медичної освіти (стаття 136) [17].

У контексті надання домедичної допомоги під час бойових дій ключову роль виконують медичні працівники, а також немедичні особи, які мають необхідну підготовку. Їх повноваження, права та обов'язки регулюються національним законодавством, міжнародними нормами гуманітарного права, зокрема Женевськими конвенціями, а також нормативно-правовими актами України.

Роль медичних працівників.

Медичні працівники – це особи з відповідною медичною освітою, які надають медичну допомогу як у військових, так і в цивільних умовах.

Повноваження медичних працівників: надання домедичної та медичної допомоги на полі бою або в зонах конфлікту; координація евакуації поранених та хворих у безпечні зони для подальшого лікування; оцінювання стану забезпечення та вжиття заходів для стабілізації їх стану; застосування медичних засобів, обладнання та протоколів, зокрема ТССС (Tactical Combat Casualty Care), у бойових умовах; проведення медичного сортування у разі масових уражень.

Права медичних працівників: право на захист відповідно до норм міжнародного гуманітарного права (Женевські конвенції) та національного законодавства; право носити знаки захисту (символи Червоного Хреста/Червоного Півмісяця) у зонах бойових дій для забезпечення недоторканності; право на доступ до поранених і хворих для надання необхідної допомоги; право на забезпечення необхідними ресурсами для надання допомоги (медикаментами, обладнанням тощо).

Обов'язки медичних працівників: надання допомоги всім пораненим та хворим незалежно від їхньої національності, статусу чи належності до сторони конфлікту; дотримання медичної етики та гуманності під час надання допомоги; необхідність захисту життя та здоров'я постраждалих та поранених залишається навіть в умовах загрози власній безпеці; дотримання міжнародних норм та стандартів медичної допомоги в умовах бойових дій; неучасть у бойових діях і невикористання медичних структур у військових цілях.

Роль немедичних працівників.

Немедичні працівники – це військовослужбовці, рятувальники, волонтери та цивільні особи, які пройшли спеціальну підготовку і здатні надати домедичну допомогу до прибуття медичних фахівців.

Повноваження немедичних працівників: надання домедичної допомоги постраждалим відповідно до навичок; використання основних засобів для порятунку життя: зупинка критичних кровотеч,

накладання джгутів, відновлення прохідності дихальних шляхів, проведення серцево-легеневої реанімації; евакуація поранених із небезпечної зони до місця надання медичної допомоги; виконання вказівок медичних працівників у процесі стабілізації поранених.

Права немедичних працівників: право на навчання і отримання навичок надання домедичної допомоги; захист від юридичної відповідальності за негативні наслідки, якщо дії було спрямовано на збереження життя та вони відповідали отриманим навичкам (відповідно до Закону України «Про екстрену медичну допомогу»); право на забезпечення необхідними потребами для надання допомоги (аптечками, джгутами, медичними засобами); право на безпеку під час надання допомоги відповідно до норм гуманітарного права.

Обов'язки немедичних працівників: надання домедичної допомоги постраждалим відповідно до рівня підготовки; виклик кваліфікованої медичної допомоги та організація евакуації постраждалих; дотримання алгоритмів надання домедичної допомоги (зокрема стандартів ТССС або цивільних протоколів); відповідальність за використання медичних засобів лише в межах отриманих знань та навичок; гуманний підхід під час надання допомоги без дискримінації за будь-якою ознакою.

Спільна робота медичних та немедичних працівників.

Ефективне надання допомоги під час бойових дій потребує тісної взаємодії між медичними та немедичними працівниками:

– навчання військовослужбовців та цивільних: немедичні особи проходять тренінги з надання домедичної допомоги за міжнародними протоколами (ТССС, BLS, CLS);

– скоординовані дії: медичний персонал координує роботу немедичних осіб під час евакуації та надання першої допомоги;

– забезпечення ресурсами: важливо надати достатньо засобів домедичної допомоги як медичним, так і немедичним працівникам.

Одним із головних викликів у правовому регулюванні надання домедичної допомоги в зоні бойових дій є відсутність чітко визначених правил та алгоритмів для цивільних і військових осіб. Це створює правову невизначеність, що може вплинути на швидкість і ефективність надання допомоги постраждалим.

1. Неврегульованість дій цивільних осіб. Цивільні особи, які перебувають у зоні бойових дій, нерідко стають першими, хто надає домедичну допомогу постраждалим. Однак відсутні чіткі правила, які врегульовують, які саме дії мають вживати цивільні,

зокрема без медичної освіти; не закріплено алгоритм дій цивільних осіб у критичних ситуаціях, які можуть призвести до паніки або неналежного виконання допомоги; законодавство не містить норм, які б регулювали юридичну відповідальність цивільних осіб у разі допущення помилок або ненавмисного заподіяння шкоди; не передбачено обов'язкових інструкцій чи навчань для цивільних, особливо в прифронтових зонах.

2. Нечіткість повноважень військових медиків і немедичних осіб у складі військових формувань.

У бойових умовах військові підрозділи часто мають власні ресурси для надання домедичної допомоги, проте військові, які не мають медичної освіти, не завжди розуміють межі своїх повноважень під час надання допомоги. Відсутні нормативні документи, що чітко визначають, які медичні маніпуляції можуть проводити військовослужбовці без медичної освіти, але які пройшли спеціальні навчання. Військові медики нерідко працюють в умовах, коли немає належного правового захисту їхніх дій, особливо у випадку, коли вони діють за межами встановлених інструкцій через непередбачувані обставини.

3. *Відсутність єдиного алгоритму дій.* Національне законодавство не забезпечує єдиного алгоритму дій для всіх категорій осіб, які надають допомогу в зоні бойових дій, що призводить до різничитань у виконанні стандартів допомоги між цивільними, військовими медиками та волонтерами, недостатньої координації між учасниками процесу, що знижує ефективність допомоги, невизначеності щодо процедури передачі постраждалих від цивільних до військових медиків або евакуаційних команд.

4. *Недостатня регламентація взаємодії між цивільними, військовими та медичними службами.* Ефективне надання допомоги в зоні бойових дій вимагає чіткої координації між різними категоріями осіб, проте законодавство не використовує механізми взаємодії цивільних, військових медиків та державних служб охорони здоров'я, відсутня інтегрована система зв'язку або координаційного центру, який би керував процесом надання допомоги та евакуації, немає регламенту щодо обміну інформацією між сторонами забезпечення безпеки та швидкості реагування.

5. *Відсутність чітких критеріїв навчання і сертифікації.* Навчання домедичної допомоги має ключове значення, однак не існує обов'язкової сертифікації для цивільних осіб, які планують працювати в зоні бойових дій, програми навчання для військових і цивільних осіб не уніфіковані та часто не належать до міжнародних стандартів, відсутність обов'язкових вимог до періодичного оновлення знань для тих, хто працює в кризових умовах.

6. *Недостатній правовий захист осіб, які надають допомогу.* Цивільні, волонтери та військові, які надають домедичну допомогу, часто стикаються з ризиком юридичної відповідальності через недостатність норм, які б захищали їх від кримінального чи цивільного переслідування у випадках ненавмисних помилок та через відсутність механізмів захисту від можливих звинувачень у неналежному виконанні допомоги або перевищенні повноважень.

Розроблення та прийняття спеціальних законів і нормативно-правових актів.

Ефективне регулювання процесу надання домедичної допомоги під час ведення бойових дій потребує вдосконалення правової бази. Сучасна ситуація вимагає створення спеціалізованих законів і нормативно-правових актів, які врегульовують впровадження міжнародних стандартів, враховують потреби військового і цивільного населення, а також особливості збройного конфлікту в Україні.

Актуальність розроблення спеціального законодавства.

На тлі сучасних військових конфліктів постають нові виклики, які потребують врегулювання:

- недостатня чіткість наявних законів щодо алгоритмів надання домедичної допомоги;
- відсутність правових норм, які б захищали цивільних і волонтерів, залучених до надання допомоги;
- можливість інтеграції міжнародних стандартів, таких як ТССС, до національного правового поля.

Розроблення нових нормативно-правових актів дозволяє забезпечити єдність усіх осіб, залучених до процесу надання допомоги, та гарантувати їх правовий захист.

Основні напрями вдосконалення законодавства
Визначення правового статусу учасників процесу:

- прийняття закону, який чітко врегулює права, обов'язки та повноваження цивільних осіб, волонтерів і військових медиків під час надання домедичної допомоги;
- запровадження норм про захист осіб, які надають допомогу, від необґрунтованих переслідувань у разі помилок, допущених у кризових умовах.

Уніфікація стандартів навчання та сертифікації:

- розроблення єдиних стандартів навчання для цивільних і військових осіб, з обов'язковою інтеграцією протоколів ТССС;
- прийняття нормативно-правових актів, які визначають порядок сертифікації інструкторів та осіб, залучених до навчання домедичної допомоги;
- введення обов'язкового підвищення кваліфікації для осіб, які працюють у зоні бойових дій.

Врегулювання порядку використання медичних засобів і ресурсів:

– розроблення стандартів комплектації військових та цивільних вимог, відповідно до міжнародних (зокрема, стандартів НАТО);

– встановлення чітких правил щодо використання медичних засобів, їх сертифікації та забезпечення;

– прийняття норм про правила евакуації постраждалих із зоною бойових дій із залученням військових і цивільних служб.

Впровадження норми щодо координації дій:

– запровадження єдиного механізму координації між військовими, медичними службами і волонтерами;

– визначення функцій та відповідальності центрів оперативного реагування, які керують процесами надання допомоги.

Рекомендації щодо розроблення нових законів і актів.

– Закон «Про домедичну допомогу в умовах бойових дій».

– Встановлення загальних правил надання допомоги в бойових умовах.

– Визначення категорій осіб, які можуть надавати домедичну допомогу.

– Введення положення щодо навчання, сертифікації та відповідальності за дії під час надання допомоги.

Нормативно-правові акти у сфері захисту прав надавачів допомоги.

Розроблення інструкцій щодо захисту цивільних, волонтерів і військових медиків від необґрунтованого переслідування.

Встановлення механізмів правового захисту для осіб, які діють в умовах ризику або надзвичайних ситуацій.

Адаптація міжнародних стандартів.

Розроблення спеціального підзаконного акта, який закріплює застосування протоколів ТССС у Збройних силах України.

Впровадження стандартів, рекомендованих ВООЗ, Червоним Хрестом та іншими міжнародними організаціями, у національну практику.

Очікувані результати прийняття спеціальних нормативних актів:

– підвищення ефективності надання домедичної допомоги в зоні бойових дій за допомогою чітких встановлених алгоритмів;

– посилення правового захисту осіб, які надають допомогу, що сприятиме залученню більшої кількості волонтерів, цивільних та військових, що надають домедичну допомогу;

– забезпечення інтеграції міжнародних стандартів у національну правову систему;

– поліпшення координації між учасниками процесу надання допомоги, включно з військовими, волонтерами та державними структурами.

Освітні заходи та навчання для цивільних осіб щодо надання домедичної допомоги забезпечують ключову роль у зменшенні кількості втрат серед постраждалих під час бойових дій. Підготовка населення до екстрених ситуацій на підтримку формування культури надання допомоги, підвищенню рівня громадської відомості та створенню дієвого механізму реагування в кризових умовах.

Актуальність проведеної освітніх заходів. Потреба в навчанні цивільного населення обумовлена збільшенням кількості постраждалих серед цивільних осіб у зоні бойових дій, обмеженою можливістю швидкого доступу до кваліфікованої медичної допомоги, можливістю залучення волонтерів і місцевих жителів до процесу надання першої допомоги, поширенням міжнародних стандартів, як-от ТССС (Tactical Combat Casualty Care), які можуть ефективно використовуватися навіть цивільними.

Основні напрями навчання цивільних осіб. Цивільні мають опанувати базові навички, які дозволяють надати першу допомогу до прибуття медиків: оцінювання стану постраждалого, надання допомоги при масивній кровотечі (використання турнікетів, тампонування ран), забезпечення прохідності дихальних шляхів, серцево-легенева реанімація (за потреби), забезпечення іммобілізації при травмах.

Спеціальні знання для зон бойових дій, якими повинні володіти цивільні особи: основи евакуації поранених з небезпечних зон, використання аптечки ІФАК (Індивідуальна аптечка першої допомоги), дії під час обстрілів та мінометного вогню.

Психологічна підготовка яку повинні володіти цивільні особи: навчання збереження спокою у критичних ситуаціях, техніка надання психологічної підтримки постраждалим.

Запровадження обов'язкового курсу навчань з навичок домедичної допомоги посилить взаємодію на всіх етапах надання домедичної допомоги, а також збільшить шанси постраждалих і поранених на виживання і своєчасне та доцільне медичне втручання.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Аналіз медичного забезпечення військовослужбовців під час ведення бойових дій дозволяє зробити кілька ключових висновків, які мають значення як у контексті сучасних конфліктів, так і для майбутніх військових операцій. Зважаючи на динамічний характер сучасних воєн та постійних викликів, пов'язаних із бойовими діями, медичне забезпечення потребує постійного вдосконалення, впровадження інновацій та адаптації до нових умов.

1. Необхідність комплексного підходу до медичного забезпечення: успішне медичне забезпечення військовослужбовців вимагає інтеграції різних

аспектів – від підготовки персоналу до організації логістики і впровадження новітніх технологій. Лише комплексний підхід може забезпечити ефективне надання допомоги у складних умовах бойових дій.

2. Важливість інновацій та технологій: інновації, як-от телемедицина, біосенсори, нанотехнології та роботизовані системи, значно підвищують якість і швидкість надання медичної допомоги. Інвестування у новітні технології є критично важливим для підтримання високого рівня медичного забезпечення в умовах війни.

3. Проблеми ресурсного забезпечення та шляхи їх вирішення: нестача ресурсів залишається однією з головних проблем під час ведення бойових дій. Для її вирішення необхідно забезпечити наявність резервів, поліпшити логістику та використовувати сучасні технології для швидкого постачання необхідних матеріалів на передову.

4. Підготовка медичного персоналу: має бути максимально наближена до реальних умов бойових дій, вона повинна містити регулярні тренування і навчання з використанням симуляційних технологій та методів управління стресом.

5. Координація та комунікація: ефективна координація та комунікація між різними рівнями медичного забезпечення і військовими підрозділами є ключовим елементом у зниженні часу реагування та підвищенні якості медичної допомоги. Використання цифрових систем та автоматизованих процесів є необхідним для забезпечення надійної комунікації в умовах бойових дій.

6. Міжнародне співробітництво: співпраця з іншими країнами та міжнародними організаціями відкриває нові можливості для обміну досвідом, ресурсами та технологіями. Міжнародні спільні тренування та дослідницькі проекти можуть суттєво підвищити ефективність медичного забезпечення.

7. Стратегічне планування та адаптація: стратегічне планування, що враховує специфіку сучасних конфліктів, а також можливість швидкої адаптації до нових викликів, є основою для успішного медичного забезпечення. Постійний аналіз і вдосконалення системи медичної допомоги дозволяють своєчасно реагувати на змінені обставини і підвищувати ефективність роботи медичних підрозділів.

8. Психологічна підтримка та реабілітація: психологічний стан медичного персоналу та військово-службовців є критично важливим для забезпечення їхньої здатності надавати і отримувати медичну допомогу. Впровадження програм психологічної підтримки, реабілітації та управління стресом є необхідним компонентом загальної стратегії медичного забезпечення.

Перспективами подальших досліджень можуть постати й інші аспекти надання домедичної допомоги під час ведення бойових дій.

Список використаних джерел

1. Домедична допомога на місці події : практичний посібник / П. Б. Волянський, А. М. Гринзовський, С. О. Гур'єв та ін.; за заг. ред. д. н. держ. упр., професора П. Б. Волянського та д. мед. н., професора С. О. Гур'єва. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2020. 224 с.

2. Черненко З. С. Права та обов'язки медичних працівників під час збройних конфліктів. URL: <https://surli.cc/oirsot> (дата звернення 05.03.2025).

3. Громовенко К. В., Грушко М. В., Мануїлова К. В. Міжнародно-правове регулювання збройних конфліктів : навчально-методичний посібник. Одеса : «Юридика», 2023 132 с.

4. Габрелян Г. В. Взаємодія міжнародного права прав людини, міжнародного гуманітарного та кримінального права в питанні забезпечення права на здоров'я під час збройних конфліктів. URL: <https://surli.li/kgbikb> (дата звернення 05.03.2025).

5. Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 09 березня 2022 року № 441. «Про затвердження порядків надання домедичної допомоги особам при невідкладних станах». URL: <https://surli.cc/axnytu> (дата звернення 05.03.2025).

6. Основні положення Женевських конвенцій та додаткових протоколів до них. URL: <https://surli.li/rsalyr> (дата звернення 05.03.2025).

7. Міжнародний комітет червоного хреста в Україні, міжнародне гуманітарне право. URL: <https://blogs.icrc.org/ua/category/mizhnarodne-humanitarne-pravo/> (дата звернення 05.03.2025).

8. Організація об'єднаних націй. URL: <https://www.un.org/en> (дата звернення 05.03.2025).

9. Американський курс з тактичної медицини. URL: <https://tccc.org.ua/> (дата звернення 05.03.2025).

10. STOP THE BLEED. URL: <https://www.stopthebleed.org/help-ukraine/> (дата звернення 05.03.2025).

11. Magen David Adom Режим доступу: <https://afmda.org/> (дата звернення 05.03.2025).

12. Battlefield Advanced Trauma Life Support (BATLS) URL: <https://militaryhealth.bmj.com/content/146/2/110> (дата звернення 05.03.2025).

13. Sanitätsdienst. URL: <https://surli.li/xomngq> (дата звернення 05.03.2025).

14. Конституція України. URL: <https://surli.lu/bmnwvo> (дата звернення 05.03.2025).

15. Закон України Основи законодавства України про охорону здоров'я від 19 листопада 1992 року № 2801-XII. URL: <https://surli.li/nyqzgw> (дата звернення 05.03.2025).

16. Закон України «Про екстрену медичну допомогу» від 5 липня 2012 року № 5081-VI. URL: <https://surli.cc/isdvnб> (дата звернення 05.03.2025).

17. Кримінальний Кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. URL: <https://surli.cc/ocbsju> (дата звернення 05.03.2025).

References

1. Volianskyi, P. B., Hrynzovskyi, A. M., Huriev, S. O. (2020). *Domedychna dopomoha na mistsi podii : praktychnyi posibnyk [First aid at the scene of an incident: a practical guide] / za zah. red. d. n. derzh. upr., profesora P. B. Volianskoho ta d. med. n., profesora S. O. Hurieva. Kherson : Vydavnychy dim «Helvetyka». 224 p. [in Ukraine].*

2. Chernenko, Z. S. *Prava ta oboviazky medychnykh pratsivnykiv pid chas zbroinykh konfliktiv. [Rights and obligations of medical workers during armed conflicts]. Retrieved from: https://surli.cc/oirsot (accessed 05 March 2025) [in Ukraine].*

3. Hromovenko, K. V. Hrushko, M. V., Manuilova, K. V. (2023). *Mizhnarodno-pravove rehuliuвання zbroinykh konfliktiv: navchalno-metodychnyi posibnyk [International legal regulation of armed conflicts: a training manual]. Odesa : «Yurydyka», 2023 132 p. [in Ukraine].*

4. Habrelian, H. V. *Vzaiemodiia mizhnarodnoho prava prav liudyny, mizhnarodnoho humanitarnoho ta kryminalnoho prava v pytanni zabezpechennia prava na zdorovia pid chas zbroinykh konfliktiv. [Interaction of international human rights law, international humanitarian and criminal law in ensuring the right to health during armed conflicts]. Retrieved from: https://surl.li/kgbikb (accessed 05 March 2025) [in Ukraine].*

5. Nakaz Ministerstva okhorony zdorovia Ukrainy 09 bereznia 2022 № 441. «Poriadok nadannia domedychnoi dopomohy postrazhdalym v umovakh boiovykh dii/voiennoho stanu» [Procedure for providing first aid to victims in conditions of hostilities/martial law]. Retrieved from: <https://surli.cc/axnytu> (accessed 05 March 2025) [in Ukraine].

6. *Osnovni polozhennia zhenevskykh konventsii ta dodatkovykh protokoliv do nykh [Basic provisions of the Geneva Conventions and additional protocols]. Retrieved from: https://surl.li/rsalyr (accessed 05 March 2025) [in Ukraine].*

7. *Mizhnarodnyi komitet chervonoho khresta v Ukraini. [International Committee of the Red Cross in Ukraine]. Retrieved from: https://blogs.icrc.org/ua/category/mizhnarodne-humanitarne-pravo/ (accessed 05 March 2025) [in Ukraine].*

8. *Orhanizatsiia obiednanykh natsii. [Organization of United Nations]. Retrieved from: https://www.un.org/en (accessed 05 March 2025) [in Ukraine].*

9. *Amerykanskyi kurs z taktychnoi medytsyny. [American course in tactical medicine]. Retrieved from: https://tccc.org.ua/ (accessed 05 March 2025) [in Ukraine].*

10. *STOP THE BLEED. Retrieved from: https://www.stopthebleed.org/help-ukraine/ (accessed 05 March 2025) [in English].*

11. *Magen David Adom Retrieved from: https://afmda.org/ (accessed 05 March 2025) [in English].*

12. *Battlefield Advanced Trauma Life Support (BATLS) Retrieved from: https://militaryhealth.bmj.com/content/146/2/110 (accessed 05 March 2025) [in English].*

13. *Sanitätsdienst. Retrieved from: https://surl.li/xomngq (accessed 05 March 2025) [in Germany].*

14. *Konstytutsiia Ukrainy. [Constitution of Ukraine]. Retrieved from: https://surl.lu/bmnrwvo (accessed 05 March 2025) [in Ukraine].*

15. *Zakon Ukrainy «Osnovy zakonodavstva Ukrainy pro okhoronu zdorovia» vid 19.11.1992 № 2801-XII. [Fundamentals of Ukrainian legislation on health care]. Retrieved from: https://surl.li/nyqzww (accessed 05 March 2025) [in Ukraine].*

16. *Zakon Ukrainy «Pro ekstrenu medychnu dopomohu» vid 5.07.2012 No 5081-VI [On emergency medical care]. Retrieved from: https://surli.cc/isdvnб (accessed 05 March 2025) [in Ukraine].*

17. *Kryminalnyi Kodeks Ukrainy [Criminal Code of Ukraine] vid 5.04.2001 No 2341-III. Retrieved from: https://surli.cc/ocbsju (accessed 05 March 2025) [in Ukraine].*

Tolstonosov Dymytrii

Candidate of Law, Docent,
Head of the Department of combat
and logistics support
of the Kyiv Institute of the National Guard of Ukraine

Tolstonosov Yurii

Researcher of the Research Laboratory
of Construction and Operational Application
of the National Guard of Ukraine Research Center for
Service and Combat Activities National Academy
of the National Guard of Ukraine

LEGAL ASPECT OF PROVIDING DOMESTIC ASSISTANCE DURING COMBAT OPERATIONS

The article is devoted to the legal aspect of providing first aid during combat operations. The relevance of the problem and possible ways of improvement are outlined. Various sources and legislative acts, in particular, scientific publications and reports, were used for the analysis.

The article also examines international and contemporary war experience in the context of organizing the provision of first-aid care. The results of the study

indicate the need to identify problems and ways to improve the provision of first-aid care, taking into account current realities and the experience of conducting hostilities with the Russian Federation, as well as the need for legal protection of persons providing first-aid care.

The purpose of the study is to study international legal norms regarding the provision of home medical care during military conflicts, analyze Ukrainian legislation regulating the procedure and conditions for the provision of home medical care, determine the circle of persons who have the right to provide home medical care, as well as their rights, obligations and possible legal liability, to outline problems and gaps in the current legislation of Ukraine in the field of home medical care during hostilities, to develop recommendations for improving the legal regulation of the provision of home medical care in accordance with international standards.

In the context of providing first aid during hostilities, a key role is played by medical personnel, as well as

non-medical personnel who have the necessary training. Their powers, rights and obligations are regulated by national legislation, international humanitarian law, in particular the Geneva Conventions, as well as regulatory legal acts of Ukraine.

Modern combat operations taking place in conditions of armed conflicts require not only a high level of organization of military operations, but also an effective system of providing first aid. First aid itself is often crucial for preserving the life and health of military personnel and civilians in a combat zone.

Today, there are a number of problems in the legal regulation of this process, including: gaps in the legislation, lack of clarity in the defined rights and obligations of persons providing home medical care, as well as providing an effective mechanism for protecting such persons from legal liability.

Keywords: *medical support; combat operations; assistance to the wounded; experience in providing medical assistance; tactical medicine.*

УДК УДК 343.98

DOI 10.59226/2786-6920.1.2025.143-150

КОМИССАРОВА НАТАЛЯ ОЛЕКСАНДРІВНА

*кандидат юридичних наук, доцент,
начальник кафедри державної безпеки
Київського інституту Національної гвардії України
<https://orcid.org/0000-0001-6895-6891>*

СЛИВКІН СЕРГІЙ СЕРГІЙОВИЧ

*здобувач вищої освіти
Київського інституту Національної гвардії України
<https://orcid.org/0009-0008-8865-0994>*

ЗАГРОЗИ ДЕРЖАВНІЙ БЕЗПЕЦІ ВНАСЛІДОК ДІЯЛЬНОСТІ ДИВЕРСІЙНО-РОЗВІДУВАЛЬНИХ ГРУП: ПРАВОВІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ

У статті проаналізовано загрози державній безпеці України, що постають унаслідок діяльності диверсійно-розвідувальних груп (ДРГ) в умовах сучасної гібридної війни. Розкрито основні напрями деструктивного впливу ДРГ – фізичного, інформаційного, соціального та економічного характеру. Обґрунтовано, що правова база України має значні прогалини у сфері протидії ДРГ, що знижує ефективність державного реагування на відповідні загрози. Визначено проблеми координації між Збройними Силами України, Службою безпеки України та Національною гвардією України у сфері контрдиверсійної боротьби. Запропоновано шляхи вдосконалення законодавства та організаційного забезпечення протидії ДРГ, зокрема створення єдиного міжвідомчого центру управління та прийняття спеціального нормативно-правового акту. Дослідження базується на аналізі національного контексту та міжнародного досвіду, що дає змогу сформувати комплексний підхід до нейтралізації диверсійних загроз.

***Ключові слова:** державна безпека; диверсійно-розвідувальні групи; правове забезпечення; міжвідомча координація; гібридна війна.*

Постановка проблеми. Сучасна гібридна війна, яку веде Російська Федерація проти України, супроводжується активним використанням диверсійно-розвідувальних груп (ДРГ). Їх діяльність становить серйозну загрозу для державної безпеки, оскільки диверсанти не лише завдають фізичних втрат, а й дестабілізують внутрішню ситуацію через інформаційні атаки та психологічний тиск. З початку повномасштабного вторгнення у 2022 році Служба безпеки України (СБУ) неодноразово повідомляла про виявлення та ліквідацію ДРГ, які діяли на прифронтових територіях і навіть у тилкових регіонах України [1].

Діяльність ДРГ спрямовано на підрив економіки, руйнування об'єктів критичної інфраструктури, дезорганізацію системи управління військами, проведення інформаційних операцій та створення паніки серед населення. Важливим елементом роботи ДРГ є використання інформаційного тиску та поширення фейкової інформації для підриву морального стану суспільства. Особливу небезпеку становить діяльність диверсантів у прифронтових зонах, де обмежено можливості контролю та швидкого реагування.

Незважаючи на активні заходи протидії, наявні серйозні проблеми в системі виявлення та нейтралізації ДРГ, пов'язані як із прогалинами в законодавстві,

так і з недостатньою координацією між силовими структурами. Закон України «Про боротьбу з тероризмом» не містить чіткого визначення та положень щодо протидії ДРГ, що створює правові прогалини у боротьбі з ними. Крім того, хоча Антитерористичний центр при СБУ виконує функції координації боротьби з тероризмом, відсутність конкретизації щодо ДРГ може призводити до недостатньої ефективності координації між Збройними Силами України (ЗСУ), СБУ та Національною гвардією України у випадку загрози диверсійної атаки [2].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Упродовж 2022–2025 років в українському та міжнародному науковому просторі значно зростає кількість досліджень, присвячених загрозам, які несуть диверсійно-розвідувальні групи (ДРГ) у контексті гібридної війни. Особливу увагу приділяють правовому регулюванню протидії ДРГ, організаційній взаємодії силових структур та досвіду іноземних держав у боротьбі з подібними формами загроз.

Зокрема, у працях М. О. Боровика, О. Г. Трембовецького та Д. Ю. Гулеватого розглядаються практичні аспекти виявлення і нейтралізації ДРГ силами Національної поліції та прикордонної служби, наголошується на необхідності чіткої координації між різними структурами [3; 4]. Аналіз операції НАТО «Resolute Support» в Афганістані демонструє, що ефективна протидія ДРГ можлива лише за умов створення об'єднаних міжвідомчих штабів із чітким розподілом обов'язків [5].

Українські дослідження у сфері національної безпеки (наприклад, на базі НІСД та ЛьвівДУВС) виявляють правовий вакуум у питанні визначення ДРГ; критикують фрагментарність нормативно-правового забезпечення. Додатково, публікації Служби безпеки України та Міністерства оборони містять офіційну статистику виявлення агентурних мереж та оперативну інформацію про активність ДРГ у прифронтових і тиллових районах [6].

Дослідник Ю. Михальчишин констатує: незважаючи на зростання обізнаності про загрозу ДРГ, питання правової конкретизації та міжвідомчої взаємодії залишаються актуальними. Отже, подальше наукове осмислення цих проблем є необхідною передумовою для формування ефективної стратегії національної безпеки [7].

Завдання дослідження – оцінити стан законодавчої бази України щодо протидії ДРГ в умовах воєнного стану; визначити основні прогалини у правовому забезпеченні контрдиверсійної боротьби; проаналізувати ефективність організаційної взаємодії між силовими структурами у сфері контрдиверсійної боротьби; розробити пропозиції щодо вдосконалення

системи виявлення та нейтралізації ДРГ на рівні законодавства та міжвідомчої координації.

Мета дослідження – визначити правові та організаційні проблеми у системі протидії ДРГ та обґрунтувати шляхи їх усунення на основі міжнародного досвіду та аналізу сучасних викликів.

Виклад основного матеріалу. *Загрози державній безпеці внаслідок діяльності ДРГ.* Діяльність ДРГ становить одну з найсерйозніших загроз для державної безпеки України в умовах сучасної гібридної війни. Успішні диверсії та операції ДРГ часто мають не лише тактичні, а й стратегічні наслідки – від фізичних втрат до масштабних інформаційних та соціальних криз. Від початку повномасштабного вторгнення Росії у 2022 році було зафіксовано численні випадки проникнення та діяльності ДРГ як у прифронтових, так і в тиллових районах [8].

Пряма фізична загроза від діяльності ДРГ є однією з найочевидніших. Диверсанти зазвичай працюють швидко та локально, завдаючи точкових ударів по військових об'єктах, об'єктах критичної інфраструктури та транспортних шляхах. Підриви мостів, залізничних вузлів, складів боєприпасів і логістичних центрів часто призводять до затримок у постачанні техніки та боєприпасів на передову, що суттєво впливає на бойові дії. Наприклад, підриви Каховської ГЕС у червні 2023 року спричинив масштабне затоплення та руйнування інфраструктури, що за даними СБУ, має всі ознаки диверсії.

Окрему загрозу становить діяльність ДРГ, спрямована на ліквідацію командного складу та підрозділів ППО. Успішні атаки на командні пункти та вузли зв'язку суттєво ускладнюють управління військами та координацію на полі бою. Окрім цього, диверсанти нерідко встановлюють мінні загородження та застосовують вибухові пристрої в тиллових районах, що створює ризики для військових колон та цивільного транспорту [9].

Важливим інструментом діяльності ДРГ залишається інформаційна війна. Поширення фейкових новин, злом офіційних вебсайтів, створення паніки через соціальні мережі – все це використовується для підриву морального стану військових і населення. Диверсанти часто поширюють дезінформацію про нібито успіхи російських військ, втрати серед командування ЗСУ та зраду окремих підрозділів. Такі атаки спрямовано на послаблення бойового духу та створення відчуття хаосу в тилу. У 2023 році було зафіксовано серію кібератак на державні установи, у ході яких зловмисники отримали доступ до особистих даних військовослужбовців та інформації про логістику ЗСУ.

Соціальний вплив діяльності ДРГ також є вкрай небезпечним. Поширення паніки та недовіри до

влади може призводити до масових заворушень та актів громадянської непокори. Наприклад, у прифронтових районах були випадки організації масових акцій протесту, які, за даними СБУ, координувалися через агентурні мережі противника. Диверсанти активно використовують соціальні мережі для координації своїх дій та мобілізації населення до антиурядових виступів.

Діяльність ДРГ також завдає значних економічних збитків. Підриви енергетичних об'єктів та транспортної інфраструктури призводять до зупинки роботи підприємств, порушення логістичних ланцюгів та збоїв у постачанні продовольства та військової техніки. Ураження об'єктів енергетики у Харківській та Запорізькій областях спричинило тривалі перебої у постачанні електроенергії та води. Крім того, атаки на нафтобази та склади пального у Сумській та Чернігівській областях призвели до дефіциту пального у прифронтових районах, що ускладнило пересування техніки та забезпечення підрозділів на передовій.

Сукупність цих загроз засвідчує багатовимірний характер діяльності ДРГ. Це не лише фізична загроза для військових об'єктів та інфраструктури, а й масштабний інформаційний та психологічний тиск на суспільство. ДРГ діють на стику військової, інформаційної та економічної сфер, використовуючи слабкі місця в системі національної безпеки для завдання максимальних збитків при мінімальних ресурсах.

Відсутність єдиного центру реагування та недовіли у взаємодії між ЗСУ, СБУ та Нацгвардією часто призводять до втрати часу та неефективних дій у разі загрози диверсії. Крім того, недостатня правова регламентація діяльності ДРГ у національному законодавстві ускладнює юридичну кваліфікацію та ких дій та визначення відповідальності учасників.

Діяльність ДРГ становить системну загрозу для національної безпеки України. Вона охоплює фізичний, інформаційний, соціальний та економічний виміри, що вимагає комплексного підходу до виявлення та нейтралізації таких груп. Для цього необхідна чітка правова база, ефективна координація між силовими відомствами та сучасні технічні засоби моніторингу та реагування.

Проблеми правового забезпечення протидії ДРГ. Одна з найбільших проблем у правовому полі України полягає у відсутності чіткого визначення поняття «диверсійно-розвідувальна група». Закон України «Про боротьбу з тероризмом» (від 20.03.2003 № 638-IV) визначає терористичні акти як «загрозу або застосування насильства з політичними чи ідеологічними цілями», але діяльність ДРГ часто виходить за межі цього визначення. Диверсійно-розвідувальні

групи виконують більш комплексні завдання, поєднуючи розвідку, підривну діяльність, збір інформації про дислокацію військ і навіть інформаційні атаки. Це створює правову невизначеність, через яку дії ДРГ часто класифікуються як «державна зрада» або «незаконна збройна діяльність», що значно ускладнює юридичне переслідування диверсантів і членів їхніх агентурних мереж.

У багатьох випадках особи, затримані за участь у ДРГ, потрапляють під статті Кримінального кодексу України, які не відповідають суті їхньої діяльності. Наприклад, учасники диверсійної групи, що була виявлена у Харківській області у 2022 році, отримали звинувачення у державній зраді, хоча їх діяльність була спрямована на збір інформації для наведення артилерії та організацію диверсій на логістичних об'єктах. Відсутність окремого правового механізму для боротьби з ДРГ призводить до того, що затримані часто уникають максимальної відповідальності через прогалини у кваліфікації злочину.

Недостатня адаптація законодавства до сучасних гібридних загроз лише поглиблює цю проблему. Сучасна війна вже давно вийшла за межі класичних бойових дій – діяльність ДРГ охоплює інформаційні операції, кібератаки, створення соціальної напруги та економічного хаосу. Українське законодавство все ще базується на класичному визначенні тероризму як акту насильства. Відсутність правового інструментарію для боротьби з гібридними загрозами створює суттєві труднощі у реагуванні на такі атаки. Наприклад, Закон України «Про національну безпеку України» (від 21.06.2018 № 2469-VIII) визначає інформаційний та кіберпростір як ключові елементи національної безпеки, але не містить жодних положень щодо боротьби з агентурними мережами та інформаційними атаками, що координуються ДРГ [10; 11].

Ще однією серйозною проблемою є прогалини у визначенні повноважень силових структур під час протидії ДРГ. Закон України «Про боротьбу з тероризмом» визначає суб'єктами боротьби з тероризмом СБУ, ЗСУ, МВС, Державну прикордонну службу та Національну гвардію. Проте між цими структурами відсутній чіткий розподіл повноважень саме у сфері протидії ДРГ. Наприклад, СБУ відповідає за контррозвідку та виявлення агентурних мереж, але ліквідація диверсантів під час бойових дій залишається компетенцією ЗСУ та Національної гвардії. Це створює конфлікти в ланцюгу командування, що ускладнює прийняття оперативних рішень у кризових ситуаціях.

У 2022 році в Харківській області був зафіксований випадок виявлення ДРГ, яка займалася наведенням артилерії. Однак агентурна мережа, яка

забезпечувала диверсантів інформацією, залишилася не розкрита через відсутність координації між військовими структурами та СБУ. Це є прямим наслідком правових прогалин у регулюванні дій силових відомств у сфері боротьби з ДРГ.

Діяльність ДРГ частково врегульована через існуючі антитерористичні заходи, але вона не підпадає під окреме правове регулювання. У 2022 році РНБО ініціювала розроблення Закону «Про протидію диверсійно-розвідувальним групам», однак станом на 2025 рік цей законопроект так і не був ухвалений. Відсутність цього закону створює правовий вакуум, через який силові структури часто діють на основі внутрішніх наказів і тимчасових директив, що обмежує ефективність та швидкість реагування на загрози ДРГ.

Окремої уваги потребує проблема координації між силовими відомствами під час протидії ДРГ. На практиці Антитерористичний центр при СБУ виконує функцію координації між відомствами, але через відсутність чітких процедур обміну інформацією та єдиної системи реагування між військовими структурами та СБУ часто виникають затримки у прийнятті рішень. У випадку проникнення ДРГ у прифронтові райони оперативна інформація від військової розвідки може невчасно передаватися до СБУ, що знижує ефективність боротьби з диверсантами.

Вирішення цієї проблеми потребує створення єдиного міжвідомчого штабу під безпосереднім керівництвом РНБО, який забезпечить координацію між ЗСУ, СБУ, Національною гвардією та прикордонниками у сфері протидії ДРГ. Такий штаб має отримати повноваження щодо прийняття оперативних рішень у режимі реального часу та забезпечити прямий зв'язок між підрозділами на рівні командування.

Отже, для ефективної протидії ДРГ необхідно внести зміни до законодавства, розробити окремий нормативний акт щодо протидії ДРГ, чітко визначити повноваження силових структур та створити єдину систему координації на рівні РНБО. Без системних змін у правовій та організаційній площині протидія ДРГ залишатиметься фрагментарною та недостатньо ефективною.

Організаційні проблеми у протидії ДРГ. Протидія ДРГ вимагає високого рівня координації та оперативності від силових структур. Однак на практиці наявні організаційні проблеми, які суттєво знижують ефективність реагування на загрози ДРГ. Насамперед це стосується відсутності єдиного центру управління, слабкої взаємодії між різними структурами та недостатньої готовності до дій у критичних ситуаціях.

Одна з головних проблем полягає у відсутності централізованого управління операціями з протидії ДРГ. Закон України «Про боротьбу з тероризмом» покладає основну відповідальність за координацію антитерористичних заходів на СБУ через Антитерористичний центр. Однак на практиці СБУ виконує переважно функції контррозвідки та виявлення агентурних мереж, тоді як фізична ліквідація ДРГ та проведення зачисток залишається у компетенції Збройних сил України та Національної гвардії України.

Через таке розмежування повноважень під час реальних бойових дій виникають конфлікти інтересів та дублювання завдань. Наприклад, у 2022 році в Харківській області виявлена ДРГ, яка займалася наведенням артилерії на позиції ЗСУ, була ліквідована силами Нацгвардії. Однак СБУ не змогла оперативного отримати доступ до захопленої техніки та засобів зв'язку, оскільки юридично операція вважалася військовою, а не контррозвідувальною. Це засвідчує відсутність механізму спільного управління операціями між різними силовими відомствами [12].

Ще однією проблемою є обмежений рівень обміну інформацією між СБУ, ЗСУ та НГУ. Оперативні дані про пересування диверсантів, плани ворожих груп та агентурні мережі часто залишаються у відомчому обігу і не передаються в режимі реального часу між структурами. У 2023 році в Донецькій області українські військові перехопили групу диверсантів, які планували здійснити підриг мосту через Сіверський Донець. Військові отримали інформацію про підготовку до теракту від місцевих мешканців, однак через відсутність оперативного каналу зв'язку із СБУ ця інформація не була вчасно передана до Антитерористичного центру. Це призвело до затримки у прийнятті рішення та створило ризик зриву операції.

Недостатня координація виявляється і в процесі оперативного реагування на загрози у прифронтових зонах. Сили спеціального призначення (СБУ, ЗСУ, НГУ) часто працюють окремо, без чіткого обміну інформацією та узгоджених дій. У прифронтових районах, особливо у міських умовах, це може призводити до «дружнього вогню», коли підрозділи різних відомств не мають чіткої взаємодії та не володіють оперативною обстановкою на полі бою. Відомий випадок у Маріуполі на початку 2022 року став яскравим прикладом такої неузгодженості. Під час зачистки міста група бійців НГУ вступила у бій із підрозділом СБУ, оскільки обидва підрозділи діяли за різними планами операції, не маючи єдиного каналу координації.

Відсутність єдиного центру управління операціями також впливає на логістичне забезпечення

та технічну підтримку силових структур. У випадках тривалих операцій із виявлення та нейтралізації ДРГ підрозділи ЗСУ та НГУ часто стикаються з нестачею засобів зв'язку, боєприпасів та бронетехніки через відсутність єдиного каналу постачання. Логістичні підрозділи ЗСУ забезпечуються за однією системою, а підрозділи НГУ та СБУ – за іншими, що ускладнює координацію постачання та оперативне перекидання техніки у зони бойових дій.

Окремою проблемою є відсутність єдиної бази даних щодо діяльності ДРГ та агентурних мереж. СБУ та ЗСУ володіють окремими базами оперативних даних, які не інтегровані в єдину інформаційну мережу. Це ускладнює ідентифікацію диверсантів, що діють під прикриттям цивільного населення. У 2023 році було зафіксовано випадок, коли група ДРГ діяла у Харківській області протягом двох місяців, використовуючи фальшиві документи. Військова розвідка передавала інформацію до ЗСУ, але через відсутність оперативного зв'язку із СБУ група продовжувала діяти, поки її випадково не виявили під час перевірки на блокпості.

Також суттєвою проблемою залишається відсутність єдиної системи обліку та координації агентурної роботи у тилових районах. ДРГ часто отримують підтримку від місцевої агентури, яка забезпечує прихисток, інформацію про маршрути пересування та допомогу у логістиці. На практиці СБУ та військова розвідка діють окремо в цій сфері, що призводить до дублювання зусиль та втрати цілісної картини операційної обстановки.

Отже, ключовими організаційними проблемами у протидії ДРГ залишаються відсутність єдиного центру управління, слабка координація між структурами, відсутність оперативного каналу зв'язку та логістичного забезпечення. Для вирішення цих проблем необхідно створити єдиний міжвідомчий центр під керівництвом РНБО, який забезпечить постійний обмін інформацією, оперативне планування та координацію дій силових відомств у режимі реального часу. Інтеграція баз даних між СБУ, ЗСУ та НГУ, створення єдиного каналу комунікації та централізоване логістичне забезпечення дозволить значно підвищити ефективність протидії ДРГ і забезпечити швидке реагування на загрози у прифронтових зонах.

Вдосконалення правової та організаційної бази протидії ДРГ. Ефективна протидія ДРГ потребує не лише вдосконалення оперативно-тактичної підготовки силових структур, а й створення надійної правової та організаційної основи. Сьогодні правове регулювання протидії ДРГ залишається фрагментарним та недостатньо адаптованим до реалій сучасної гібридної війни. Відсутність чіткого

визначення ДРГ, правових норм щодо застосування сили, а також слабка координація між відомствами суттєво ускладнюють боротьбу з диверсантами на оперативному рівні.

Передусім необхідно внести зміни до чинного законодавства, щоб діяльність ДРГ отримала чітку правову кваліфікацію. У Законі України «Про боротьбу з тероризмом» варто закріпити визначення ДРГ як організованої групи, що діє за вказівкою іноземних держав або недержавних утворень з метою збору інформації, проведення диверсій та дестабілізації внутрішньої ситуації в країні. Така класифікація дозволить чітко визначити механізми реагування та порядок застосування сили під час виявлення ДРГ.

Окрім цього, доцільно прийняти окремий закон «Про протидію диверсійно-розвідувальним групам», у якому необхідно закріпити порядок виявлення, нейтралізації та кримінальної відповідальності учасників ДРГ. У законі варто передбачити чітку процедуру взаємодії між Збройними силами України (ЗСУ), Службою безпеки України (СБУ) та Національною гвардією України (НГУ) під час проведення контрдиверсійних операцій. Важливо встановити правовий механізм для застосування сили проти ДРГ без ризику перевищення повноважень або правової відповідальності військовослужбовців.

Крім законодавчих змін, необхідно створити єдиний центр управління операціями з протидії ДРГ. Антитерористичний центр при СБУ на сьогодні виконує переважно координаційну функцію, але не володіє прямими оперативними повноваженнями щодо реагування на загрози в прифронтових зонах. Для забезпечення оперативного реагування на диверсійні загрози варто створити Об'єднаний центр контрдиверсійної боротьби (ОЦКБ) під безпосереднім керівництвом Ради національної безпеки і оборони України (РНБО). ОЦКБ повинен мати пряме повноваження на координацію операцій між ЗСУ, СБУ, НГУ та іншими силовими структурами, у тому числі підрозділами територіальної оборони та прикордонної служби.

Центр має працювати в режимі реального часу, забезпечуючи безперебійний обмін інформацією між відомствами. Для цього необхідно створити єдину електронну базу даних щодо діяльності ДРГ, агентурних мереж та відомостей про ворожі операції. Інтеграція даних військової розвідки, контррозвідки та оперативних служб дозволить виявляти зв'язки між агентурними мережами, відстежувати маршрути пересування диверсантів та запобігати майбутнім атакам на критичну інфраструктуру.

Особливої уваги потребує вдосконалення системи оперативного реагування на загрози ДРГ у

прифронтових зонах. Сьогодні ЗСУ та НГУ діють у зоні бойових дій на основі власних оперативних директив, що часто призводить до неузгодженості дій. Створення єдиного оперативного штабу при ОЦКБ дозволить проводити комплексні операції із залученням сил спеціального призначення, безпілотних літальних апаратів (БПЛА) та засобів радіоелектронної боротьби (РЕБ).

Окремої уваги потребує правове регулювання застосування сили під час контрдиверсійних операцій у мирний час. Сьогодні застосування зброї проти ДРГ регулюється загальними нормами про правомірне використання сили, що створює правову невизначеність. Для усунення цієї проблеми необхідно прийняти нормативний акт, що визначатиме порядок використання зброї та засобів РЕБ у випадку виявлення ДРГ. Це дозволить військовослужбовцям діяти в межах закону без ризику переслідування за перевищення повноважень.

Крім правових змін, необхідно посилити кадрове забезпечення та матеріально-технічну базу підрозділів, що залучаються до боротьби з ДРГ. Особливо це стосується підрозділів спеціального призначення (СБУ, ЗСУ, НГУ), які виконують ключову роль у виявленні та нейтралізації ДРГ. Підвищення рівня підготовки, постачання сучасних засобів зв'язку, приладів нічного бачення та ударних БПЛА дозволить значно підвищити ефективність бойових операцій проти ДРГ.

Інформаційна складова також потребує вдосконалення. ДРГ часто використовують соціальні мережі та месенджери для координації своїх дій і вербування агентів серед місцевого населення. Для боротьби з цими загрозами варто створити інформаційний підрозділ при ОЦКБ, який відповідатиме за виявлення та блокування інформаційних каналів, пов'язаних із діяльністю ДРГ. Окрім цього, необхідно запровадити моніторинг підозрілих фінансових операцій та активності в інтернеті підозрюваних осіб.

Отже, вдосконалення правової та організаційної бази протидії ДРГ має передбачати прийняття окремого закону про ДРГ, створення єдиного центру управління операціями при РНБО, вдосконалення нормативної бази щодо застосування сили та посилення матеріально-технічного забезпечення силових структур. Комплексний підхід, що поєднує правові, організаційні та технічні заходи, дозволить створити ефективну систему контрдиверсійної боротьби та захистити державну безпеку України від загроз ДРГ.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Аналіз сучасних викликів у сфері державної безпеки України засвідчує, що діяльність ДРГ

є однією з найбільших загроз у контексті гібридної війни. Виявлені проблеми у правовому та організаційному забезпеченні боротьби з ДРГ вимагають системного підходу до їх вирішення на рівні законодавства, координації між відомствами та технічного оснащення силових структур.

Серед ключових проблем можна виділити правову невизначеність щодо діяльності ДРГ, відсутність єдиної системи координації між ЗСУ, СБУ та Національною гвардією, а також слабку інтеграцію інформаційних баз даних і каналів зв'язку. Відсутність чіткого правового механізму для застосування сили проти ДРГ у мирний час також ускладнює реагування на загрози у прифронтових зонах.

Для вдосконалення правової бази необхідно внести зміни до Закону України «Про боротьбу з тероризмом», закріпивши чітке визначення ДРГ та механізми притягнення до відповідальності за участь у їх діяльності. Прийняття окремого Закону «Про протидію диверсійно-розвідувальним групам» дозволить врегулювати порядок застосування сили та координацію між відомствами під час контрдиверсійних операцій.

У сфері організації контрдиверсійної боротьби необхідно створити Об'єднаний центр контрдиверсійної боротьби (ОЦКБ) під керівництвом Ради національної безпеки і оборони України (РНБО). Центр повинен забезпечувати оперативний обмін інформацією між відомствами, інтеграцію баз даних та централізоване управління операціями з виявлення і нейтралізації ДРГ у прифронтових зонах.

Окрему увагу варто приділити технічному забезпеченню підрозділів спеціального призначення, включаючи засоби радіоелектронної боротьби, безпілотні літальні апарати (БПЛА) та сучасні системи зв'язку. Посилення агентурної роботи та вдосконалення методів інформаційної протидії дозволить ефективніше виявляти агентурні мережі противника та блокувати діяльність ДРГ ще на етапі підготовки диверсій.

Отже, ефективна протидія ДРГ вимагає комплексного підходу, що поєднує правове регулювання, організаційну координацію та технологічне оснащення силових структур. Реалізація цих заходів дозволить підвищити рівень національної безпеки України та забезпечити оперативне реагування на загрози ДРГ у зоні бойових дій та в тилових регіонах.

Список використаних джерел

1. УКРІНФОРМ. Василь Малюк: СБУ викрила 11 агентурних мереж з початку 2024 року. URL: <https://surl.lu/ksuhob> (дата звернення: 05.01.2025).
2. Про боротьбу з тероризмом: Закон України від 20 березня 2003 № 638-IV. URL: <https://surl.li/wblayc> (дата звернення 05.01.2025).

3. Боровик М. О. Протидія диверсійно-розвідувальним групам противника підрозділами Національної поліції України в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2024. № 2. С. 45–58.

4. Трємбовецький О. Г., Гулеватий Д. Ю. Методика роботи штабу прикордонного загону щодо пошуку і ліквідації диверсійно-розвідувальних груп противника. *Наука і техніка Повітряних Сил Збройних Сил України*. 2018. № 4. С. 119–127.

5. Операція «Resolute Support» в Афганістані: досвід боротьби з диверсійно-розвідувальними групами. URL: nato.int. (дата звернення: 05.01.2025).

6. Суходоля О. М., Бобро Д. Г., Іванюта С. П., Кондратов С. І. Організаційні та правові аспекти забезпечення безпеки і стійкості критичної інфраструктури України : аналіт. доп. Київ : НІСД, 2019. 224 с.

7. Михальчишин Ю. Контррозвідка в Україні від УНР до сьогодні. Львів: СПОЛОМ, 2021. 79 с.

8. ТСН. Діяльність розвідників-диверсантів бойовиків посилилася одразу на кількох напрямках. URL: <https://surl.lu/veulwz> (дата звернення 05.01.2025).

9. МВС. Гвардійці покращували навички протидії диверсійно-розвідувальним групам. URL: <https://surl.li/arvjys> (дата звернення 05.01.2025).

10. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL: <https://surl.li/cwtmxx>. (дата звернення: 05.01.2025).

11. Чайка Є. С. Нормативно-правове регулювання контррозвідувального забезпечення в Україні. *Академічні візії*. № 29(2024). DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.10874942>.

12. Вітер Д., Цевельов О., Безбах В. Робота штабу органу охорони кордону під час організації протидії диверсійно-розвідувальним групам. *Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України* № 3(73) 2021. С. 53–59.

References

1. UKRINFORM. Vasył Maliuk: SBU vykryla 11 ahenturnykh merezh z pochatku 2024 roku [The Security Service of Ukraine uncovered 11 agent networks since the beginning of 2024]. Retrieved from: <https://surl.lu/ksuhob> (accessed 03 January 2024) [in Ukrainian].

2. Zakon Ukrainy: «Pro borotbu z teroryzmoz» No 638-IV vid 20 March 2003 [Law of Ukraine «On Combating Terrorism» activity 2003, March 20 No. 638-IV]. Retrieved from: <https://surl.li/wblayc> (accessed 5 January 2025) [in Ukrainian].

3. Borovyk, M. O. (2024). *Protydiia dyversiino-rozviduvalnym hrupam protyvnyka pidrozdilamy*

Natsionalnoi politsii Ukrainy v umovakh voiennoho stanu [Countering enemy sabotage and reconnaissance groups by units of the National Police of Ukraine under martial law]. *Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav*. No 2. pp. 45–58 [in Ukrainian].

4. Trembovetskyi, O. H., Hulevatyi, D. Yu. (2018). *Metodyka roboty shtabu prykordonnoho zahonu shchodo poshuku i likvidatsii dyversiino-rozviduvalnykh hrup protyvnyka* [Methodology of border guard headquarters operations for detecting and eliminating enemy sabotage and reconnaissance groups]. *Nauka i tekhnika Povitrianykh Syl Zbroinykh Syl Ukrain*. No 4. pp. 119–127 [in Ukrainian].

5. *Operatsiia «Resolute Support» v Afhanistani: dosvid borotby z dyversiino-rozviduvalnymy hrupamy* [Operation «Resolute Support» in Afghanistan: Experience in countering sabotage and reconnaissance groups]. Retrieved from: nato.int. (accessed 03 January 2025) [in Ukrainian].

6. Sukhodolia, O. M., Bobro, D. H., Ivaniuta, S. P., Kondratov, S. I. (2019). *Orhanizatsiini ta pravovi aspekty zabezpechennia bezpeky i stiikosti krytychnoi infrastruktury Ukrainy* [Organizational and legal aspects of ensuring the security and resilience of Ukraine's critical infrastructure] analit. dop. Kyiv : NISD 224 p. [in Ukrainian].

7. Mykhalchysyn, Yu. (2021). *Kontrozvidka v Ukraini vid UNR do sohodennia* [Counterintelligence in Ukraine from the UNR to the present day]. Lviv : SPOLOM. 79 p. [in Ukrainian].

8. TSN. *Diiialnist rozvidnykiv-dyversantiv boiovykiv posylylasia odrazu na kilkikh napriamkakh* [The activities of the militants' reconnaissance and sabotage units have intensified in several areas at once]. Retrieved from: <https://surl.lu/veulwz> (accessed 03 January 2025) [in Ukrainian].

9. MVS. *Hvardiitsi pokrashchuvaly navychky protydii dyversiino-rozviduvalnym hrupam* [Guardsmen improved their skills in countering sabotage and reconnaissance groups]. Retrieved from: <https://surl.li/arvjys> (accessed 03 January 2025) [in Ukrainian].

10. Zakon Ukrainy: «Pro natsionalnu bezpeku Ukrainy» No 2469-VIII vid 21.06.2018 [Law of Ukraine «On the National Security of Ukraine» activity 2018, June 21 No 2469-VIII]. Retrieved from: <https://surl.li/cwtmxx> (accessed 5 January 2025) [in Ukrainian].

11. Chaika, Ye. S. (2024). *Normatyvno-pravove rehuliuвання kontrrozviduvalnoho zabezpechennia v Ukraini* [Regulatory and legal regulation of counterintelligence support in Ukraine]. *Akademichni vizii*. No 29. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.10874942>.

12. Viter, D., Tsevelov O., Bezbach, V. (2021). *Robota shtabu orhanu okhorony kordonu pid chas*

orhanizatsii protydivi dyversiino-rozviduvalnym hrupam [The work of the border guard headquarters during the organization of counteraction to sabotage and reconnaissance groups]. Zbirnyk naukovykh prats Tsentru voienno-stratehichnykh doslidzhen Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy. No 3(73), pp. 53–59.

Стаття надійшла до редакції / Received: 08.04.2025

Процеженовано / Revised: 16.04.2025

Схвалено до друку / Accepted: 26.04.2025

Komissarova Natalia

Candidate of Legal Sciences, Associate Professor,
Head of the Department of State Security
of the Kyiv Institute of the National Guard of Ukraine

Slyvkin Serhii

higher education student of the Kyiv Institute
of the National Guard of Ukraine

**THREATS TO STATE SECURITY RESULTING
FROM THE ACTIVITIES OF SUBVERSION
AND INTELLIGENCE GROUPS:
LEGAL AND ORGANIZATIONAL ASPECTS**

This publication analyzes the threats to Ukraine's national security posed by the activities of sabotage and reconnaissance groups (SRGs) in the context of modern hybrid warfare. It highlights the main areas of destructive impact caused by SRGs – physical, informational, social, and economic. The study substantiates that the current Ukrainian legal framework contains significant gaps in countering SRGs, which undermines the state's

capacity for timely and effective response. Key issues in the coordination between the Armed Forces of Ukraine, the Security Service of Ukraine, and the National Guard of Ukraine in counter-sabotage operations are identified. The article proposes ways to improve legislation and organizational mechanisms, including the establishment of a unified interagency command center and the adoption of a specialized regulatory act. The analysis combines national insights and international experience to form a comprehensive approach to neutralizing sabotage threats.

Special attention should be paid to the technical support of special forces units, including electronic warfare equipment, unmanned aerial vehicles (UAVs) and modern communication systems. Strengthening intelligence work and improving information countermeasure methods will allow for more effective detection of enemy intelligence networks and blocking the activities of DRGs at the stage of preparing sabotage.

Therefore, effective countermeasures against DRGs require a comprehensive approach that combines legal regulation, organizational coordination and technological equipment of law enforcement agencies. The implementation of these measures will allow for an increase in the level of national security of Ukraine and ensure a prompt response to DRG threats in the combat zone and in the rear regions.

Keywords: national security; sabotage and reconnaissance groups; legal framework; interagency coordination; hybrid warfare.

УДК [323: 93/94]: 355.45

DOI 10.59226/2786-6920.1.2025.151-159

ДРУЧЕК ОЛЕНА ВАСИЛІВНА

кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри правового забезпечення та правоохоронної діяльності Київського інституту Національної гвардії України
<https://orcid.org/0000-0002-7460-8137>

ПОЛІТИКА ІСТОРИЧНОЇ (НАЦІОНАЛЬНОЇ) ПАМ'ЯТІ У КОНТЕКСТІ БЕЗПЕКОВИХ ПРОБЛЕМ УКРАЇНИ

У статті обґрунтовано важливість вивчення проблем історичної пам'яті та політики історичної (національної) пам'яті сьогодні, у період ведення Росією проти України збройної агресії та інформаційної війни, виявом якої є перенесення протистояння у сферу суспільної свідомості та колективної історичної пам'яті.

Проаналізовано основні підходи до поняття історичної пам'яті та запропоновано його розуміння як відображення у колективній свідомості знань і рефлексії щодо подій, традицій, ідей та теорій, за допомогою яких народ (етнічна спільнота) усвідомлює та зберігає своє минуле.

Запропоновано розуміння поняття політики історичної (національної) пам'яті як сукупності соціальних практик, спрямованих на репрезентацію (модифікацію) певних образів спільного минулого, актуалізованих сучасним політичним контекстом. Доведено, що у сучасних демократіях формування (конструювання) політики пам'яті є одним із напрямів державної політики. Доведено, що політика історичної (національної) пам'яті об'єктивується у формі законодавства, стратегій, концепцій, які визначають способи відтворення минулих подій або пам'яті у суспільстві, інкорпуючись у політичні декларації, урядові програми, пам'ятні практики, меморіальні об'єкти. Призначенням політики пам'яті є формування колективної інтерпретації минулого та визначення певних подій, символів чи особистостей, які необхідно вшановувати в суспільстві.

Обґрунтовано, що наявний у сучасному українському соціумі кризовий стан історичної пам'яті, сукупно із недоліками та прогалинами в минулій реалізації політики історичної (національної) пам'яті, особливо, за умов інформаційної війни та впливу ворожої пропаганди, можуть перешкоджати єдності суспільства, спричинити серйозну загрозу суспільній злагоді та національній безпеці.

Ключові слова: історична пам'ять; політика історичної (національної) пам'яті; національна безпека; суспільний консенсус; консолідована модель.

Постановка проблеми. Історичній пам'яті завжди належала одна із ключових ролей у процесах формування національної свідомості, національної єдності, забезпечення суспільної та національної безпеки. Особливого значення феномен історичної пам'яті набуває у періоди суспільно-політичних зрушень – таких, якою стала для українського соціуму збройна агресія російської федерації проти України. Ця війна, крім надзвичайної жорстокості агресора, характеризується гібридним характером, перенесенням протистояння у сферу суспільної свідомості, одним із складових якої є історична пам'ять. Намагання поширити «руській мір» через апелювання до спільних

фрагментів історичної спадщини найбільш яскраво спостерігається у спробах ворога спотворити історичне минуле. Проте саме історична пам'ять українців, як складова їх національної свідомості, стоїть на заваді багаторічним спробам Росії остаточно затягнути Україну в орбіту свого впливу. Імперське та радянське минуле, трагічні масові злочини, організовані Росією проти українців (такі, як Батуринська різанина, знищення Січі, війна проти УНР, розкуркулення, Голодомор, «розстріляне відродження», русифікація, і, безумовно, нинішня російсько-українська війна), мають величезний вплив на національну свідомість української нації, її колективну самоідентифікацію, сприйняття

політичних, культурних та ідеологічних явищ як у минулому, так і в теперішньому часі.

Важливість вивчення проблем історичної пам'яті та політики історичної (національної) пам'яті у сучасному українському суспільстві обумовлюється тією роллю, яку відіграють зазначені феномени у контексті процесів самоідентифікації та державотворення, забезпечення внутрішньої і зовнішньої національної безпеки, визначення політичного майбутнього Української держави та української нації.

Безпековий компонент історичної пам'яті ще недостатньо осмислений та вивчений. Проте у контексті повномасштабної збройної агресії РФ проти України національна пам'ять посилює свою ідентифікуючу, консолідуючу та мобілізуючу функції, перетворюється у процесі реалізації відповідної політики пам'яті на вагомий чинник зміцнення системи національної безпеки України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Історичну пам'ять вивчають фахівці різних наук: філософи, психологи, історики, соціологи. Розробниками теорії історичної пам'яті є французькі соціологи першої половини ХХ ст. Анрі Бергсон та Моріс Хальбвакс, які довели взаємопов'язаність простору, часу і здатності людей зберігати у своїй свідомості певні події, а також розробили концепцію «колективної пам'яті». Дослідниця Т. Василевська [1; 2] довела, що основою концептуалізації національної пам'яті в сучасних демократіях постає титульна нація, яка формує національну державу як уявну політичну спільноту, а також обґрунтувала провідну роль держави у конструюванні моделі історичної пам'яті та реалізації політики національної пам'яті. Феномен історичної пам'яті, його місце і роль у системі суспільних цінностей досліджувала Л. Нагорна у працях «Історична пам'ять: теорії, дискурси, рефлексії» [3] та «Історична культура: концепт, інформаційний ресурс, рефлексивний потенціал» [4]. Актуальність формування національної політики пам'яті через призму національної безпеки висвітлено в аналітичній доповіді «Політика історичної пам'яті в контексті національної безпеки України» [5], в якій досліджується проблема національної ідентифікації в контексті політики історичної пам'яті. Дослідники висвітлили гуманітарну експансію РФ у царині української національної історії, релігії та оцінки минулого як один із методів формування антиукраїнських настроїв у східних областях України, визначили пріоритетну роль освіти, науки та культури у формуванні історичної пам'яті українського суспільства та подоланні деструктивного впливу російського чинника.

Крім зазначених, проблемні аспекти історичної пам'яті та політики пам'яті розробляли О. Готра [6],

Н. Дічек [7], І. Ковальська-Павелко [8], А. Пугач [9], Н. Кузьмінець [10], інші дослідники. Завдяки працям зазначених авторів закладено основи розуміння понять історичної пам'яті та політики історичної (національної) пам'яті, доведено, що історична пам'ять формує національну свідомість, яка є засобом національної самоідентифікації і може сприяти або, навпаки, не сприяти порозумінню між представниками різних сегментів соціуму та бути використана як засіб у інформаційній війні.

Водночас проблеми формування відповідної сучасним воєнно-політичним реаліям політики національної пам'яті в Україні, яка найбільше відповідала б запитам суспільства, що понад десять років протистоїть країні-агресору, залишаються малодослідженими.

Мета статті – дослідити поняття політики історичної (національної) пам'яті; визначити її місце у структурі концептів суспільної та національної безпеки. Для цього необхідно виконати завдання: 1) дослідити поняття історичної пам'яті, політики історичної (національної) пам'яті; 2) установити основні напрями взаємозв'язку стану історичної пам'яті та змісту політики історичної (національної) пам'яті зі складовими національної безпеки; 3) розкрити завдання політики історичної (національної) пам'яті у сучасних воєнно-політичних реаліях України.

Виклад основного матеріалу. Незважаючи на поширеність у науковому та публіцистичному просторі, поняття історичної пам'яті характеризується множинністю розуміння. Найчастіше її розуміють як соціально-психологічне явище, здатність людського розуму зберігати індивідуальний і колективний досвід міжлюдських взаємин та формувати на його підставі уявлення про перебіг історичного процесу та своє місце у ньому. Переважно поняття колективної історичної пам'яті вважають близьким до поняття національної пам'яті, з чим варто погодитися. Відповідно, у межах дослідження поняття колективної історичної пам'яті є рівнозначним поняттю національної пам'яті, а поняття політики історичної пам'яті – поняттю національної політики пам'яті.

Термінологічний і понятійний довідник «Історична наука» визначає історичну пам'ять як «здатність людської свідомості відтворювати минуле. Без «пам'яті історичної» неможливе відтворення історії суспільства. Вона є успадкуванням минулого досвіду, що опредметнюється у відповідних культурних формах (традиціях, пам'ятках, мемуарах тощо), а також існує у вигляді історичної свідомості народу» [11, с. 281]. В Енциклопедії історії України [12] поняття історичної пам'яті подано як сукупність цілеспрямовано сконструйованих засобами історичної політики порівняно сталих

взаємопов'язаних колективних уявлень про минуле, що стандартизовані й кодифіковані в суспільстві, культурі і політичних дискурсах, міфах, символах, мнемонічних і комеморативних практиках, а також визначено, що ключовою функцією історичної пам'яті є передача досвіду та знань про минуле як основи самоідентифікації.

З урахуванням зазначеного, історичну пам'ять пропонуємо розуміти як відображені у колективній свідомості знання і рефлексії щодо подій, традицій, ідей і теорій, за допомогою яких народ (етнічна спільнота) усвідомлює та зберігає своє минуле.

Як зазначає дослідниця Н. Яковенко, історична пам'ять – це колективне уявлення про минуле, фундамент національної ідентичності [13], ця пам'ять не лише фіксує значну кількість подій, а й синтезує, сплітає їх у єдиний контекст національної історії, де кожен факт, подія займають свою ціннісну нішу. Через механізм історичної пам'яті відбувається своєрідне сортування надбаного нацією чи народом досвіду на позитивний, який треба засвоювати і примножувати, та негативний, який є застереженням. Отже, у зазначеній оцінці можна виділити основну функцію історичної пам'яті, якою є збереження та передача досвіду про минуле своєї соціальної спільноти чи нації у цілому як основу для подальшого визначення свого місця у ньому, що, по суті, є соціальною чи національною ідентифікацією.

Акцентуючи на націєтворчому потенціалі історичної пам'яті, в умовах, коли росія не лише веде агресивну війну проти України, а й привласнює українську історію та культуру, вважаємо, що українці зараз, як ніколи, повинні демонструвати світові свої цивілізаційні здобутки, відстоювати історичні цінності та історичну пам'ять, розвивати історичну культуру та історичну науку.

Зазначене якраз і є змістом політики історичної (національної) пам'яті – сукупності соціальних практик, спрямованих на репрезентацію (модифікацію) певних образів минулого (образів спільного минулого), актуалізованих сучасним політичним контекстом. У сучасних демократичних країнах формування (конструювання) політики пам'яті належить до одного з напрямів державної політики – цілеспрямованої діяльності органів державної влади для вирішення суспільних проблем, досягнення й реалізації загальнозначущих цілей розвитку суспільства або його окремих сфер. Така політика об'єктивується у формі відповідного законодавства, стратегій, чи концепцій, які визначають способи відтворення минулих подій або пам'яті у суспільстві, інкорпуючись у політичні декларації, урядові програми, пам'ятні практики, меморіальні об'єкти. Призначенням політики пам'яті є формування колективної

інтерпретації минулого та визначання певних подій, символів чи особистостей, які варто вшановувати в суспільстві. До основних заходів у реалізації політики пам'яті належать: установлення державою національних свят; формування пантеону національних героїв; відзначення історичних подій; шанування героїв; запровадження відповідної концепції викладання історії тощо.

Аналізуючи поняття політики пам'яті, В. Артюх справедливо акцентує, на тому що «історична пам'ять у контексті політики є функцією влади, що визначає, як спільноті потрібно уявляти минуле. Політику пам'яті завжди спрямована на створення «потрібного» синтезу теперішнього з минулим [...]». Фактично, через отождолення певної маси індивідів із сконструйованою моделлю історичної пам'яті в процесі їх соціалізації відбувається конституювання й самого феномена нації» [14, с. 5]. Суб'єктами визначення та реалізації політики пам'яті в сучасній Україні є: а) держава та її органи – як її замовники і скеровувачі; б) наукові установи – як інституціоналізовані реконструктори і творці; громадянське суспільство – як суб'єкт продукування історичної пам'яті і суб'єкт взаємодії.

Ще 2006 року провідні науковці та експерти у сфері історії та соціальних практик запропонували комплекс стратегічних напрямів взаємодії держави і суспільства у напрямі формування найбільш прийнятної для українського суспільства моделі історичної пам'яті. Зокрема, це: а) досягнення спільного бачення українцями власної історії, суспільного консенсусу навколо її знакових подій, «примирення» протилежних візій минулого; б) публічна демонстрація державою, політичними силами, національною елітою поваги до української історії, прагнення відновити історичну пам'ять та справедливість; в) належне вшанування визначних історичних подій і постатей, гуртування навколо них суспільної думки; г) модернізація українського історичного нарративу, державна підтримка вітчизняної історіографії, підняття престижності професії історика; г) інтеграція української історіографії у європейський та світовий науковий контекст; д) сприяння розвитку вітчизняної археології, історичних архівів, музейної справи; е) відродження та збереження національних святинь, пам'яток історії; є) удосконалення стандартів викладання курсу історії України у навчальних закладах [15, с. 44]. Незважаючи на доволі чітку і об'єктивну візію політики пам'яті, яку повинні були реалізовувати відповідні органи і інституції, успіхи в її реалізації є не досить значними. Державні інституції, окремі політичні сили, лідери суспільної думки не завжди демонстрували єдність щодо конструювання відповідної завданням

розбудови української держави моделі історичної пам'яті. Зазначене призвело до аморфного стану історичної пам'яті української нації, що стало додатковим чинником на користь прийняття російським диктатором рішення щодо збройної агресії проти України. Основними виявами кризових явищ у структурі історичної пам'яті українців також вважаємо: неузгодженість між загальноукраїнською та іншими різновидами колективної ідентифікації; розбіжність між загальноукраїнськими та регіональними інтерпретаціями історичних подій (постатей); відсутність загальної згоди щодо «чужого», антиукраїнського характеру імперської та комуністичної влади, нав'язаних ззовні; успішність маніпуляцій щодо мовного питання; наявність у частини суспільства ностальгії за радянським минулим тощо.

Отже, кризовий стан історичної пам'яті у суспільстві, сукупно із аморфним станом політики історичної пам'яті, за умов ведення проти держави і суспільства інформаційної війни, можуть перешкоджати єдності суспільства, створювати загрозу суспільній злагоді та національній безпеці.

Зазначимо, що відповідно до Закону України «Про національну безпеку» [16], національну безпеку України варто розуміти як захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз. Загрози національній безпеці України – це явища, тенденції і чинники, що унеможливають чи ускладнюють або можуть унеможливити чи ускладнити реалізацію національних інтересів та збереження національних цінностей України. У науковій площині національну безпеку найчастіше розглядають як поняття, що характеризує ступінь захищеності життєво важливих інтересів, прав і свобод особи, суспільства та держави від зовнішніх і внутрішніх загроз або ступінь відсутності загроз правам і свободам людини, базовим інтересам і цінностям суспільства та держави [17; 18]. Один із найавторитетніших фахівців з проблематики національної безпеки В. Ліпкан тлумачить зазначене поняття як сукупність офіційно прийнятих поглядів на цілі та державну стратегію в галузі забезпечення безпеки особистості, суспільства й держави від зовнішніх і внутрішніх загроз політичного, економічного, соціального, військового, техногенного, екологічного, інформаційного та іншого характеру з урахуванням наявних ресурсів і можливостей [19].

Отже, констатуємо, що відсутність у суспільстві чіткого розуміння значущих для всієї нації історичних символів, невизначена, часто взаємовиключна політика історичної (національної) пам'яті, відсутність конкретних орієнтирів історичних,

національних і суспільних цінностей в умовах інформаційної війни та збройної агресії може створювати безпосередню загрозу національній безпеці. Не маємо підстав не погодитися із Т. Василенко та Т. Бевз у тому, що для нашої країни актуальність консолідованої моделі політики історичної (національної) пам'яті посилюється у зв'язку з триваючим процесом формування політичної нації, а також війною, яка продовжується уже понад десять років, тому і відбувається не лише на воєнному, а й на інформаційному, просвітницькому, інтелектуальному фронті та виявляється, зокрема, у формі війн пам'ятей [2, с. 137]. Ключовою метою країни-агресора є демонтаж української державності, і тому в нагоді стають маніпулювання історичними фактами, руйнування ідентичності й цінностей у наших громадян, нав'язування їм іншопольованих стандартів. За таких умов неприпустимі замовчування чи неналежна повага до подвигу захисників і захисниць, які загинули, захищаючи державний суверенітет і територіальну цілісність України. Відповідно, зараз, як ніколи раніше, актуальним є втілення такої стратегії політики пам'яті, яка б не дозволила перетворити загиблих Героїв на статистику, а зберігала би історичну значущість вчинку та подвигу кожного і кожної для нинішнього і майбутнього поколінь.

Акцентуючи на пріоритетності завдання для держави формування консолідованої моделі історичної (національної) пам'яті в Україні, зазначимо, що така політика повинна бути виваженою, враховувати сучасні реалії та спиратися на міцну законодавчу основу. Відповідно до статті 11 Конституції України, «Держава сприяє консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури ...» [20]. Значущими для формування та реалізації політики історичної пам'яті в Україні є Закони України «Про заборону пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну» [21], «Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії» [22], «Про внесення змін до Закону України «Про географічні назви» щодо удосконалення діяльності, пов'язаної із встановленням, унормуванням, обліком, реєстрацією, використанням та збереженням географічних назв» [23] та ін.

У прийнятій 2023 року у межах Реанімаційного пакету реформ Візії «Бачення України: реформування та відновлення соціально-гуманітарної сфери у перспективі до 2030 року» визначено, що «політика національної пам'яті формує сприятливе суспільне та медійне середовище для постійного процесу

критичного осмислення уроків далекого і близького минулого, унеможливує використання комплексів національної меншовартості або величі й винятковості у зовнішній та внутрішній політиці, дозволяє порозумітися із європейськими сусідами стосовно травм минулого, зберігає, вшановує та поширює пам'ять про боротьбу українців за свободу, протистояння людиноненависницьким, імперським режимам» [24].

Зазначені нормативно-правові акти та візійні документи дозволяють констатувати, що навіть в умовах війни Українська держава не припиняє працювати над реалізацією політики історичної (національної) пам'яті. Зокрема, протягом 2022 р. в Україні перейменували 9859 топонімів, пов'язаних з росією, і демонтували 145 пам'ятників, пов'язаних з «пропагандою російської імперської політики» [25]. У зазначеному контексті погоджуємося із Т. Василевською та Т. Бевз у тому, що «виклики сьогодення, особливо в умовах повномасштабної війни рф проти України, потребують переосмислення минулого, відмови від радянських штампів ідеалізації і віктимізації історії. Політика пам'яті повинна стати впливовою умовою для нової післявоєнної національної і громадянської ідентичності українців» [2, с. 153].

Вважаємо, що реалізація політики пам'яті за сучасних умов, як один із напрямів державної політики в Україні, має здійснюватися комплексно, враховувати реальний стан історичної пам'яті українського суспільства та спиратися на результати наукових напрацювань. Погоджуємося із думкою В. Кривошеї про те, що основу такої політики має становити принцип рівності і протидії всім формам дискримінації моделей пам'яті, незалежно від етнічного, політичного, ідеологічного, релігійного джерела їх виникнення [26, с. 35]. Також, як і А. Сушко [27, с. 45], важливими принципами політики пам'яті в Україні вважаємо: а) відповідність завданням суспільного розвитку; б) узгодженість стратегій реалізації різними суб'єктами політичного процесу; в) врахування стану колективної свідомості, неофіційного рівня історичної пам'яті; г) врахування об'єктивних здобутків історичної науки. Крім зазначеного, вважаємо, що ключовою подією, яка має формувати зміст політики пам'яті для всіх суб'єктів її визначення та реалізації за сучасних умов, має стати героїчний спротив Сил оборони всього українського народу збройній агресії рф проти України та вшанування героїв цієї війни.

У цілому, враховуючи воєнні реалії сьогодення, висновки щодо успішності формування національної пам'яті в Україні останніми роками робити доволі проблематично. Проте важливим вважаємо акцентувати на необхідності подальших зусиль і

нових просвітницьких проєктів із популяризації та об'єктивного висвітлення історії творення української державності.

Висновки і перспективи подальших досліджень. У статті:

1. Обґрунтовано важливість вивчення проблем історичної пам'яті та політики історичної (національної) пам'яті сьогодні, у період ведення росією проти України збройної агресії та інформаційної війни, виявом якої є перенесення протистояння у сферу суспільної свідомості та колективної історичної пам'яті. Доведено, що зазначене обумовлене роллю, яку відіграють історична пам'ять та політика історичної (національної) пам'яті у процесах національної ідентифікації, націє- та державотворення, забезпечення національної безпеки, визначення політичного майбутнього Української держави та української нації.

2. Проаналізовано основні підходи до поняття історичної пам'яті та запропоновано його розуміння як відображених у колективній свідомості знань і рефлексії щодо подій, традицій, ідей та теорій, за допомогою яких народ (етнічна спільнота) усвідомлює та зберігає своє минуле.

3. Запропоновано розуміння поняття політики історичної (національної) пам'яті як сукупності соціальних практик, спрямованих на репрезентацію (модифікацію) певних образів спільного минулого, актуалізованих сучасним політичним контекстом. Доведено, що у сучасних демократіях формування (конструювання) політики пам'яті є одним із напрямів державної політики. Доведено, що політика історичної (національної) пам'яті об'єктивується у формі законодавства, стратегій, концепцій, які визначають способи відтворення минулих подій або пам'яті у суспільстві, інкорпорує у політичні декларації, урядові програми, пам'ятні практики, меморіальні об'єкти. Призначенням політики пам'яті є формування колективної інтерпретації минулого та визначення певних подій, символів чи особистостей, які необхідно вшанувати в суспільстві.

4. Обґрунтовано, що наявний в сучасному українському соціумі кризовий стан історичної пам'яті, сукупно із недоліками та прогалинами в минулій реалізації політики історичної (національної) пам'яті, особливо, за умов інформаційної війни та впливу ворожої пропаганди, можуть перешкоджати єдності суспільства, спричинити серйозну загрозу суспільній злагоді та національній безпеці.

5. Акцентовано на пріоритетності завдання для державних органів та громадянського суспільства формування консолідованої моделі історичної (національної) пам'яті та зазначено, що така політика повинна бути виваженою, враховувати сучасні

реалії та спиратися на міцну законодавчу основу. Доведено, що в умовах триваючої війни України із російським агресором політика історичної (національної) пам'яті має ґрунтуватися на попередньому та новітньому досвіді боротьби українського народу проти російського колоніалізму та агресії, а також на історичних фактах, подіях, персоналіях, символах, які громадяни України вважають важливими в контексті державотворення та забезпечення національної безпеки незалежно від історичного, політичного, соціального контексту їх формування. Акцентовано на важливості такої складової політики національної пам'яті, як вшанування і повага до героїв і героїнь триваючої війни.

Перспективами подальших досліджень визначено розширення наукових підходів до вивчення особливостей історичної пам'яті української нації та політики історичної (національної) пам'яті в Україні, з тим, щоб прискорити формування їх консолідованих, об'єктивних, несуперечливих моделей. Зокрема, подальшого дослідження потребують основні стратегії і механізми, які використовуються для конструювання національної пам'яті, а також оцінка їх впливу на стан національної і державної безпеки.

Список використаних джерел

1. Василевська Т., Бевз Т. Конструювання національної пам'яті: в тенетах контраверсійності. *Публічне управління в Україні: історичний досвід та перспективи розвитку: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф.* (Київ, 20 лют. 2024 р.) Київ: ННІ публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка, 2024. С. 27–29.
2. Василевська Т., Бевз Т. Конструювання політики національної пам'яті: ідеї, смисли, акценти. *Політичні дослідження*. 2024. № 1 (7). С. 135–158. DOI: <https://doi.org/10.53317/2786-4774-2024-1-7>.
3. Нагорна Л. П. Історична пам'ять: теорії, дискурси, рефлексії. Київ: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2012. 328 с.
4. Нагорна Л. П. Історична культура: концепт, інформаційний ресурс, рефлексивний потенціал. Київ: ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2014. 382 с.
5. Політика історичної пам'яті в контексті національної безпеки України: аналіт. доповідь / [Яблонський В. М., Лозовий В. С., Валевський О. Л., Здіорук С. І., Зубченко С. О. та ін.] / за заг. ред. В. М. Яблонського. Київ: НІСД, 2019. 144 с.
6. Готра О. Історична пам'ять як чинник формування ідентичності. *INTERMARUM: історія, політика, культура*. 2015. Вип. 2. С. 143–155.
7. Дічек Н. П. У контексті державної політики пам'яті в Україні: до прогресу національного духу. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 2023. № 5(1), 1–6. DOI: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2023.5122>.
8. Ковальська-Павелко І. «Війни пам'яті» як ключовий чинник формування державної політики пам'яті в сучасній Україні. *Krakowskie Studia Malopolskie*, 3 (35). С. 7–26.
9. Пугач А. В. Формування історичної пам'яті: освітні практики фактчекінгу для учнів старшої школи. *Історія та філософія освіти в незалежній Україні: виміри історичної пам'яті (український і зарубіжний дискурси)*: зб. матеріалів Всеукраїнської наук.-практ. конф. / ред. кол.: Топузов О. М., Сисоєва С. О., Дічек Н. П.; Култаєва М. Д.; Ладоня К. Ю. / за наук. ред. Н. П. Дічек; 30 травня 2024 р., м. Київ, Інститут педагогіки НАПН України. Київ: Інститут педагогіки НАПН України, 2024. С. 148–152.
10. Кузьмінець Н., Стадник О., Букіна Т. Вплив історичної пам'яті українців на події сьогодення. *Проблеми гуманітарних наук. Серія: Історія*. 2023. Вип. 14 (56). С. 185–196.
11. Історична наука: термінологічний і понятійний довідник: навч. посібник / В. М. Литвин, В. І. Гусев, А. Г. Слюсаренко та ін. Київ: Вища школа, 2002. 616 с.
12. Удод О. А. Історична пам'ять. Енциклопедія історії України: Додатковий том. Кн. 1: А-Я / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ: В-во «Наукова думка», 2021. 773 с. URL: <https://surl.li/ybnsbi> (дата звернення: 06.03.2025).
13. Яковенко Н. М. Нова доба – нові підручники. Про потребу дискусії над підручниками з історії України. *Історія та правознавство*. 2006. № 2. С. 2–4.
14. Артюх В. О. Що таке історична пам'ять? *Гуманізм. Трансгуманізм. Постгуманізм: матеріали доповідей та виступів Міжнародної науково-теоретичної конференції*, м. Суми, 19–20 квітня 2013 р. Суми: СумДУ, 2013. С. 3–9.
15. Експертна доповідь «Україна в 2006 році: внутрішнє і зовнішнє становище та перспективи розвитку». Київ: Славутич-Дельфін ТОВ, 2007. 255 с.
16. Закон України: «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 № 2469-VIII (2469-19). URL: <https://surl.li/xugqur> (дата звернення: 12.03.2025).
17. Глазов О. В. Національна безпека: сутність, ознаки, концепція та геополітичні чинники. *Політологія. Наукові праці*. 2011. Вип. 143, Т. 155. С. 42–46.
18. Кондратьєв Я. Ю., Ліпкан В. А. Концепція національної безпеки України: теоретико-правові аспекти зарубіжного досвіду. Київ: Національна академія внутрішніх справ України, 2003. 20 с.

19. Ліпкан В. А., Ліпкан О. С., Яковенко О. О. Національна і міжнародна безпека у визначеннях та поняттях : словник. Київ : Текст, 2006. 256 с.
20. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР), 1996, № 30, ст. 141.
21. Закон України: «Про заборону пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну» від 23.09.2024 № 2265-IX. URL: <https://surl.luh.gov.ua/yezre> (дата звернення: 20.02.2025).
22. Закон України «Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії» від 15.06.2023р. № 3005-IX (2023) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3005-20#Text> (дата звернення: 20.02.2025).
23. Закон України «Про географічні назви» щодо удосконалення діяльності, пов'язаної із встановленням, унормуванням, обліком, реєстрацією, використанням та збереженням географічних назв від 20.09.2022 р. № 2601-IX (2022). <https://surl.luh.gov.ua/cmtixr> (дата звернення: 20.02.2025).
24. Бачення України 2030: соціально-гуманітарна сфера. (2023). UAREforms. URL: <https://uareforms.org/visions/new-vision-640>. (дата звернення 05.03.2025).
25. Король С. «За 2022 рік в Україні перейменували 10 000 топонімів». Портал «ЛІГА. Life». URL: <https://surl.luh.gov.ua/wqrhaj> (дата звернення 20.02.2025).
26. Кривошея В. В. Моделі пам'яті і державна політика пам'яті. *Національна та історична пам'ять*. 2021. Вип. 1. С. 26–37.
27. Сушко А. І. Проблеми формування культури історичної пам'яті в освітньому процесі. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2017. № 13. С. 43–46.
- discourses, reflections]. Kyiv: IPiEnD im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy. 328 p. [in Ukrainian].
4. Nahorna, L. (2014). *Istorychna kultura: kontsept, informatsiyni resurs, refleksyynyi potentsial* [Historical culture: concept, information resource, reflexive potential]. Kyiv: IPiEnD im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy. 382 p. [in Ukrainian].
5. Polityka istorychnoyi pamiaty v konteksti natsionalnoyi bezpeky Ukrainy: analit. dopovid (2019). [The policy of historical memory in the context of national security of Ukraine: analytical report] / za red. V. M. Yablonskoho. Kyiv: NISD. 144 p. [in Ukrainian].
6. Hotra, O. (2025). *Istorychna pamiat yak chynnyk formuvannya identychnosti*. [Historical memory as a factor in the formation of identity]. *INTERMARUM: istoriya, polityka, kultura*. Vol. 2. pp. 143–155 [in Ukrainian].
7. Dichek, N. P. (2023). *U konteksti derzhavnoyi polityky pamyati v Ukraini: do prohresu natsionalnoho dukhu* [In the context of the state policy of memory in Ukraine: to the progress of the national spirit]: *Visnyk Natsionalnoyi akademiyi pedahohichnykh nauk Ukrainy*, No 5(1), 1–6. <https://doi.org/10.37472/v.naes.2023.5122> [in Ukrainian].
8. Kovalska-Pavelko, I. (2022). «Viiny pamiaty» yak kliuchovyi chynnyk formuvannya derzhavnoi polityky pam'iaty v suchasni Ukraini [«Memory wars» as a key factor in the formation of state memory policy in modern Ukraine]. *Krakovskie Studia Malopolskie*, No 3 (35). pp. 7–26. [in Ukrainian].
9. Puhach, A. V. (2024). *Formuvannya istorychnoyi pamiaty: osvitni praktyky faktchekinhu dlia uchniv starshoi shkoly*. *Istoriya ta filosofiya osvity v nezalezhnyi Ukraini: vymiry istorychnoyi pamiaty (ukrayinsky i zarubizhnyi dyskursy)* [Formation of historical memory: educational practices of fact-checking for high school students. History and philosophy of education in independent Ukraine: dimensions of historical memory (Ukrainian and foreign discourses)] : zb. materialiv Vseukrayinskoj nauk.-prakt. konf. / red. kol.: Topuzov O. M., Sysoyeva S. O., Dichek N. P., Kulta'yeva M. D., Ladonya K.YU. / za nauk. red. N. P. Dichek; 30.05.2024, Kyiv, Instytut pedahohiky NAPN Ukrainy. Kyiv: Instytut pedahohiky NAPN Ukrainy, 2024. pp.148–152.
10. Kuzminets, N., Stadnyk, O., Bukina, T. (2023). *Vplyv istorychnoyi pamiaty ukraintsiv na podii sohodennia* [The influence of the historical memory of Ukrainians on today's events]. *Problemy humanitarnykh nauk. Seriya: Istoriya*. Vol. 14(56). pp. 185–196 [in Ukrainian].
11. *Istorychna nauka: terminolohichnyy i ponyatiynyy dovidnyk* [Historical science: terminological and conceptual guide]: Navch. posibnyk / V. M. Lytvyn,

References

1. Vasylevska, T., Bevz, T. *Konstruiuvannya natsionalnoi pamiaty: v tenetakh kontraversiynosti* [Construction of national memory: in tenets of controversy]. *Publichne upravlinnia v Ukraini: istorychnyi dosvid ta perspektyvy rozvytku : materialy Vseukr. nauk.-prakt. konf.* (Kyiv, 20.02.2024) Kyiv: NNI publichnoho upravlinnia ta derzhavnoi sluzhby Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka, 2024. С. 27–29 [in Ukrainian].
2. Vasylevska, T., Bevz, T. (2024). *Konstruiuvannya polityky natsionalnoi pamiaty: idei, smysly, aktsenty* [Constructing a Policy of National Memory: Ideas, Meanings, Accents. Political Studies]. *Political research*. № 1 (7). 135–158 [in Ukrainian].
3. Nahorna, L. (2012). *Istorychna pamiat: teorii, dyskursy, refleksii* [Historical memory: theories,

V. I. Husev, A. H. Slyusarenko ta in. Kyiv: Vyscha shkola, 2002. 616 p. [in Ukrainian].

12. Udod, O. A. Istorychna pamiat. Entsyklopediya istoriyi Ukrayiny: Dodatkovyy tom. Knyha 1: A–Я [Historical memory. Encyclopedia of the history of Ukraine: Additional volume]. Kn. 1: A–Я. Kyiv: «Naukova dumka». 773 p. URL: <https://surl.li/ybnsbi> (accessed 20 February 2025) [in Ukrainian].

13. Yakovenko, N. M. (2006). Nova doba – novi pidruchnyky. Pro potrebu diskusii nad pidruchnykamy z istorii Ukrayiny [New era – new textbooks. On the need for a discussion on textbooks on the history of Ukraine]. *Istoriia ta pravoznavstvo*. No 2. pp. 2–4 [in Ukrainian]

14. Artyukh, V. O. (2013). Shcho take istorychna pamiat? [What is historical memory?] *Humanizm. Trans-humanizm. Posthumanizm: materialy dopovidey ta vystupiv Mizhnarodnoyi naukovo-teoretychnoyi konferentsiyi*, Sumy, 19–20 kvitnya 2013 Sumy : SumDU, pp. 3–9 [in Ukrainian].

15. Ekspertna dopovid «Ukrayina v 2006 rotsi: vnutrishnye i zovnishnye stanovyshe ta perspektyvy rozvytku» [Ukraine in 2006: internal and external situation and development prospects.]. Kyiv: Slavutych-Delfin TOV, 2007. 255 pp. [in Ukrainian].

16. Zakon Ukrayiny «Pro natsionalnu bezpeku Ukrainy» vid 21.06.2018 № 2469-VIII (2469-19) [Law of Ukraine «On the National Security of Ukraine» service dated 21.06.2018 № 2469-VIII (2469-19)]. Retrieved from: <https://surl.li/xugqyp> (accessed 20 February 2025) [in Ukrainian].

17. Hlazov, O. V. (2011). *Natsionalna bezpeka: sustnist, oznaky, kontseptsiya ta heopolitychni chynnyky* [National security: essence, signs, concept and geopolitical factors]. *Politohiya. Naukovi pratsi*. Vol. 143, Is. 155. pp. 42–46 [in Ukrainian].

18. Kondratyev, Ya.Yu., Lipkan V. A. (2003). Kontseptsia natsionalnoi bezpeky Ukrainy: teoretyko-pravovi aspekty zarubizhnoho dosvidu. Kyiv: Natsionalna akademiya vnutrishnikh sprav Ukrainy, 20 p. [in Ukrainian].

19. Lipkan, V. A., Lipkan, O. S., Yakovenko, O. O. (2006). Natsionalna i mizhnarodna bezpeka u vyznachenniakh ta poniattiakh: slovnyk. Kyiv: Tekst, 256 p. [in Ukrainian].

20. Konstytutsia Ukrainy [Constitution of Ukraine]. Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy (VVR), 1996, No 30, part 141.

21. Zakon Ukrainy: «Pro zaboronu propahandy rosiiskoho natsystskoho totalitarnoho rezhymu, zbroinoi ahresii Rosiiskoi Federatsii yak derzhavy-terorysta proty Ukrainy, symvoliky voiennoho vtorhнення rosiiskoho natsystskoho totalitarnoho rezhymu v Ukrainu» vid 23.09.2024 No. 2265-IX

[Law of Ukraine: «On the prohibition of propaganda of the Russian Nazi totalitarian regime, armed aggression of the Russian Federation as a terrorist state against Ukraine, symbols of the military invasion of the Russian Nazi totalitarian regime in Ukraine» service dated 23.09.2024 No. 2265-IX]. Retrieved from: <https://surl.li/yhezre> (accessed 20 February 2025) [in Ukrainian].

22. Zakon Ukrainy: «Pro zasudzhennia ta zaboronu propahandy rosiiskoi imperskoï polityky v Ukraini i dekolonizatsiiu toponimii vid No. 3005-IX» [Law of Ukraine: «On condemnation and prohibition of propaganda of russian imperial policy in Ukraine and decolonization of toponymy» service dated: 15.06.2023 No. 3005-IX]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3005-20#Text> (accessed 20 February 2025) [in Ukrainian].

23. Zakon Ukrainy: «Pro heohrafichni nazvy shchodo udoskonalennia diialnosti, pov'iazanoi iz vstanovlenniam, unormuvanniam, oblikom, reiestratsiieiu, vykorystanniam ta zberezhenням heohrafichnykh nazv» vid 20.09.2022 № 2601-IX [Law of Ukraine: «On Amendments to the Law of Ukraine On Geographical Names regarding the improvement of activities related to the establishment, normalization, accounting, registration, use and preservation of geographical names» service dated: 20.09.2022 No 2601-IX]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2601-20#Text> (accessed 20 February 2025) [in Ukrainian].

24. Bachennia Ukrainy 2030: sotsialno-humanitarna sfera [Vision of Ukraine 2030: social and humanitarian sphere]. UAReforms. Retrieved from: <https://uareforms.org/visions/newvision-640> (accessed 20 February 2025) [in Ukrainian].

25. Korol, S. «Za 2022 rik v Ukrayini pereymenuvally 10 000 toponimiv» [«In 2022, 10,000 toponyms were renamed in Ukraine»]. Portal «LIHA. Life». Retrieved from: <https://surl.li/cc/wqrhaj> (accessed 20 February 2025) [in Ukrainian].

26. Kryvosheia, V. V. (2021). *Modeli pamiaty i derzhavna polityka pamiaty* [Models of memory and state policy of memory]. *Natsionalna ta istorychna pamiat*. 2011. № 1. pp. 26–37 [in Ukrainian].

27. Sushko, A. I. (2017). *Problemy formuvannya kultury istorychnoyi pamiaty v osvitiomomu protsesi* [Problems of forming a culture of historical memory in the educational process]. *Naukovyy visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*. No 13. pp. 43–46 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції / Received: 16.03.2025

Прорецензовано / Revised: 23.03.2025

Схвалено до друку / Accepted: 30.04.2025

Druchek Olena

Candidate of Juridical Sciences,
Associate Professor,
Professor of the Department of Legal Support
and Law Enforcement
Kyiv Institute of the National Guard of Ukraine

HISTORICAL (NATIONAL) MEMORY POLICY IN THE CONTEXT OF SECURITY PROBLEMS IN UKRAINE

The article substantiates the importance of studying the problems of historical memory and the politics of historical (national) memory today, during the period of Russia's armed aggression and information war against Ukraine, the manifestation of which is the transfer of the confrontation into the sphere of public consciousness and collective historical memory. It is proved that the above is due to the role played by historical memory and the policy of historical (national) memory in the processes of national identification, nation-building and state-building, ensuring national security, determining the political future of the Ukrainian the state and the Ukrainian nation.

The main approaches to the concept of historical memory are analyzed and its understanding is proposed as reflected in the collective consciousness of knowledge and reflection on events, traditions, ideas and theories, with the help of which the people (ethnic community) realizes and preserves its past.

An understanding of the concept of the policy of historical (national) memory as a set of social practices aimed at the representation (modification) of certain images of the common past, actualized by the modern political context, is proposed. It has been proven that in modern democracies, the formation (construction) of memory policy is one of the directions of state policy. It is proven that the policy of historical (national) memory is objectified in the form of legislation, strategies, concepts that determine the ways of reproducing past events or memory in society, being incorporated into political declarations, government programs, commemorative practices, memorial objects. The purpose of the politics of memory is to form a collective interpretation

of the past and to identify certain events, symbols or personalities that should be commemorated in society.

It is substantiated that the crisis state of historical memory in modern Ukrainian society, together with the shortcomings and gaps in the past implementation of the policy of historical (national) memory, especially under the conditions of information warfare and the influence of hostile propaganda, can hinder the unity of society, cause a serious threat to social harmony and national security.

Emphasis is placed on the priority of the task for state bodies and civil society of forming a consolidated model of historical (national) memory, and it is stated that such a policy should be balanced, take into account modern realities and be based on a strong legislative basis. It has been proven that in the conditions of Ukraine's ongoing war with the Russian aggressor, the policy of historical (national) memory should be based on the previous and recent experience of the struggle of the Ukrainian people against Russian colonialism and aggression, as well as on historical facts, events, personalities, symbols that citizens of Ukraine consider important in the context of state formation and ensuring national security, regardless of the historical, political, and social context of their formation. Emphasis is placed on the importance of such a component of the policy of national memory as honoring and respecting the heroes and heroines of the ongoing war.

As the prospects for further research, the expansion of scientific approaches to the study of the peculiarities of the historical memory of the Ukrainian nation and the policy of historical (national) memory in Ukraine, in order to accelerate the formation of their consolidated, objective, non-controversial models, is defined. It was emphasized that the main strategies and mechanisms used for the construction of national memory, as well as an assessment of their impact on the state of national and state security, require further research.

Key words: *historical memory, policy of historical (national) memory, national security, public consensus, consolidated model.*

КОЧЕРГА ДАНИЛО АНАТОЛІЙОВИЧ

*начальник служби планування розвитку спроможностей
відділу стратегічного і середньострокового планування
та сумісності з військовими структурами НАТО
Головного управління Національної гвардії України
<https://orcid.org/0009-0002-3129-4198>*

РОЗВИТОК СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВОЄННОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ РОЗВ'ЯЗАННЯ

У статті уточнено функції системи забезпечення воєнної безпеки, з-поміж яких цілепокладання, цілевизначення, цілереалізація, інформаційна, інформаційно-аналітична, програмно-практична, організаційно-управлінська, інтеграційна, діагностична, прогностична, планування, програмно-адаптивна, науково-адаптивна, координаційна, інформатизаційна, моніторингу суб'єктів реагування на загрози воєнній безпеці, кризові ситуації у військовій сфері.

Доведено, що проектування і конструювання системи забезпечення воєнної безпеки має здійснюватися в рамках теорії війни, теорій міжнародної та національної безпеки, теорії державного військового управління, теорії кризового реагування, з урахуванням загальних та організаційних принципів функціонування вказаної системи, а також принципів соціального проектування систем національної безпеки.

***Ключові слова:** військова безпека; система військової безпеки; загрози військовій безпеці; кризові ситуації у військовій сфері; російсько-українська війна; реагування на загрози військовій безпеці; Сили оборони України.*

Постановка проблеми. В умовах російсько-української війни перед системою воєнної безпеки України постає проблема розроблення і невідкладного впровадження в практику воєнно-політичної діяльності нової парадигми політики національної безпеки, яка б надавала надійні орієнтири для організації ефективного реагування на небезпеки і загрози воєнній безпеці. Йдеться про взаємозв'язок нагального питання гарантування воєнної безпеки з дослідженням проблем теорії та практики розвитку сил оборони України. Недостатня розробленість підходів щодо означених аспектів, недосконалість реформ та відсутність системного наукового аналізу перешкоджають створенню цілісної, гнучкої та ефективної системи забезпечення воєнної безпеки, здатної адекватно реагувати на сучасні і майбутні виклики.

У зв'язку з цим постає наукова проблема, пов'язана з вивченням подальшого розвитку системи забезпечення воєнної безпеки України та обґрунтування окреслених шляхів з урахуванням сучасних геополітичних реалій, досвіду протидії агресії та стратегічних пріоритетів держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій засвідчує, що питанням розвитку сил оборони України

присвячено наукові праці вітчизняних учених, а саме: С. С. Гути [1], О. М. Житника [2], А. О. Пелиха [3], Г. М. Перепелиці [4], А. І. Семенченка [5], А. К. Павліковського [6], В. А. Чигринського [7], М. М. Шевченка [8; 9] та інших. У вказаних працях дослідники акцентують увагу на проблемах теорії воєнної безпеки та практики її забезпечення. На підставі аналізу результатів наукових досліджень [3; 5; 7; 8] можна констатувати, що проектування та конструювання системи забезпечення воєнної безпеки України передбачає використання ідей: теорії війни, теорій національної та воєнної безпеки, теорії державного військового управління, теорії кризового реагування тощо.

Незважаючи на значну кількість праць, у яких досліджуються проблеми теорії та практики забезпечення воєнної безпеки України, можна констатувати брак досліджень, які були б присвячені розгляду теоретико-методологічних засад проектування і конструювання системи забезпечення воєнної безпеки.

Метою статті є комплексний аналіз сучасного стану системи забезпечення воєнної безпеки України, зокрема уточнення функцій системи, а також запропоновано шляхи її вдосконалення передусім на

основі розроблення перспективної моделі системи забезпечення державної безпеки.

Виклад основного матеріалу. У Стратегічному оборонному бюлетені України [10] однією з умов досягнення перспективної моделі Збройних Сил України та інших складових сил оборони визначено постійну ситуаційну обізнаність та досягнення єдиного розуміння всіма складовими сил оборони наявних та прогнозованих загроз у воєнній сфері на стратегічному, оперативному і тактичному рівнях з метою проведення проактивних дій та адекватного реагування з протидії агресії Російської Федерації та її союзників.

Зауважимо, що забезпечення воєнної безпеки України загалом і реагування на небезпеки й загрози воєнній безпеці, кризові ситуації у військовій сфері – це особлива функція державного військового управління. Реалізація цієї функції вимагає відповідного інформаційно-аналітичного забезпечення воєнно-політичної діяльності керівництва Міноборони (системи-реципієнта), а саме: відповідної ситуаційної обізнаності щодо небезпек та загроз воєнній безпеці, кризових ситуацій у військовій сфері; всебічно обґрунтованих оцінок та прогнозів виникнення і тенденцій розвитку загроз, кризових та надзвичайних ситуацій воєнного характеру; варіантів державно-управлінських рішень щодо реагування на них, рекомендацій щодо заходів реактивного та проактивного реагування на загрози, кризові та надзвичайні ситуації воєнного характеру, взаємодії сил оборони із силами безпеки в ході згаданого реагування.

Сьогодні сформовано та функціонує система забезпечення воєнної безпеки України, що є сукупністю органів державної влади, військового управління, а також правових, політичних, соціальних та інших зв'язків між ними, механізмів, інструментів, технологій за допомогою яких здійснюється забезпечення воєнної безпеки.

Результати оцінювання сучасного стану системи забезпечення воєнної безпеки України дають підстави констатувати, що нині основними проблемами функціонування вказаної системи є:

1) на методологічному рівні діяльності суб'єктів забезпечення воєнної безпеки України:

– відсутність систематизованих знань із проблематики загроз гібридного характеру і кризових ситуацій, що загрожують національній безпеці, відповідних знань щодо реагування на згадані загрози та кризові ситуації;

– відсутність методик діагностування та прогнозування кризових ситуацій, що загрожують національній безпеці, а також потенційних каскадних та синергічних ефектів кризових та надзвичайних ситуацій воєнного характеру;

– надання переваги в практиці реагування на загрози воєнній безпеці, кризові ситуації у військовій сфері України технологіям реактивного реагування та відсутність технологій проактивного реагування;

– невизначеність перспективної інформаційної моделі системи забезпечення воєнної безпеки України;

2) на інституційному рівні діяльності суб'єктів забезпечення воєнної безпеки України:

– недосконалість механізмів забезпечення воєнної безпеки;

– недосконалість механізмів організації взаємодії і координації дій суб'єктів забезпечення воєнної безпеки;

3) на організаційному рівні діяльності суб'єктів забезпечення воєнної безпеки України – низький рівень взаємодії та комунікації між структурними підрозділами Міністерства оборони України з питань реагування на кризові ситуації у військовій сфері [1–4; 8; 9].

Подальшим кроком розвитку системи забезпечення воєнної безпеки України є моделювання, проектування та конструювання вказаної системи, що своєю чергою передбачає розроблення перспективної моделі згаданої системи в контексті вимог:

а) гарантування воєнної безпеки і національної стійкості в умовах динамічного безпекового середовища, детерміноване трансформацією війни та міждержавного протистояння;

б) своєчасного й адекватного реагування на загрози воєнній безпеці та кризові ситуації у військовій сфері України;

в) стандартизації процесу реагування на виявлені та прогнозовані загрози воєнній безпеці згідно з нормами протоколів кризового реагування НАТО;

г) технологізації реагування на загрози воєнній безпеці, кризові ситуації, що загрожують національній безпеці України.

У процесі моделювання, проектування та конструювання системи забезпечення воєнної безпеки України необхідно враховувати загальні та організаційні принципи функціонування згаданої системи, а також принципи соціального проектування систем національної безпеки [7].

Загальними принципами діяльності системи забезпечення воєнної безпеки України є:

– законність, цілісність, підзвітність і відповідальність;

– оптимальне поєднання та збалансованість інтересів у сфері національної та воєнної безпеки українського суспільства;

– єдність підходів у формуванні та реалізації заходів з виконання завдань реагування на загрози воєнній безпеці, кризові ситуації у військовій сфері України;

– науковість, системно-комплексний підхід до розвитку системи забезпечення воєнної безпеки України [7].

Спеціальними (організаційними) принципами діяльності системи забезпечення воєнної безпеки України є:

– принцип підпорядкованості місії, функцій та завдань системи забезпечення реагування на кризові ситуації у військовій сфері України положенням національного законодавства у галузі національної безпеки і оборони, національним цілям, визначеним у Стратегії воєнної безпеки України, що забезпечує цілісність вказаної системи, яка охоплена єдиним стратегічним задумом відстоювання національних інтересів у воєнній сфері;

– принцип оптимальної відповідності цілей системи забезпечення реагування на кризові ситуації у військовій сфері України, її структури та функцій завданням реактивного і проактивного реагування на кризи, що загрожують воєнній безпеці, а також логіці організаційно-управлінських процесів взаємодії суб'єктів згаданого реагування;

– принципи плановості і послідовності реалізації державно-управлінського впливу на процеси реактивного і проактивного реагування на кризи, що загрожують воєнній безпеці;

– принцип оперативності, який передбачає своєчасність та адекватність заходів реагування на кризи, що пов'язано із мінливістю зовнішнього і внутрішнього безпекового середовища та потенційними каскадними ефектами реалізації загроз різного характеру, розгортання криз [7].

Принципами соціального проектування системи забезпечення реагування на кризові ситуації у військовій сфері є:

– спрямованість – підпорядкованість визначеній меті і завданням кризового реагування;

– результативність – здатність досягати визначених цілей кризового реагування;

– надійність – здатність з більшою ймовірністю забезпечувати отримання запланованого результату кризового реагування;

– ефективність – здатність давати результати з найменшими затратами часу і засобів;

– принцип врахування всезагальних зв'язків [7].

Місією системи забезпечення воєнної безпеки України є забезпечення певного рівня воєнної безпеки держави, який гарантував би її суверенітет, територіальну цілісність та недоторканість кордонів. Мета функціонування цієї системи досягається реалізацією головної функції – виявлення небезпек і загроз воєнного характеру національним інтересам та їх нейтралізація [3].

Місія системи забезпечення воєнної безпеки України досягається реалізацією певних функцій цієї системи, а саме [3]:

– *цілепокладання*, що реалізовує один із найважливіших принципів системного підходу – смислоутворювальний зміст практики реагування на загрози воєнній безпеці, охоплює цільовизначення й обумовлює потребу в цілереалізації;

– *цільовизначення*, що передбачає визначення цілей реагування на загрози воєнній безпеці;

– *цілереалізація*, що передбачає конструювання відповідних механізмів забезпечення воєнної безпеки;

– *основоположна*, що регулює заходи у сфері забезпечення воєнної безпеки;

– *інформаційна*, що передбачає доведення до керівництва Міністерства оборони України результатів первинної аналітики у сфері міжнародної безпеки, національної безпеки та оборони України, кризових ситуацій, що загрожують національній безпеці;

– *інформаційно-аналітична*, що передбачає доведення до керівництва Міністерства оборони України результатів вторинної аналітики у сфері міжнародної безпеки, національної безпеки та оборони України, кризових ситуацій, що загрожують національній безпеці;

– *програмно-практична*, що забезпечує участь фахівців-аналітиків у підготовці пропозицій щодо реагування на загрози воєнній безпеці та кризові ситуації, що загрожують національній безпеці;

– *організаційно-управлінська*, що забезпечує організацію заходів реагування на кризові ситуації, що загрожують національній безпеці;

– *інтеграційна*, що регулює взаємодію сил оборони із силами безпеки в процесі реагування на загрози національній безпеці і кризові ситуації, що загрожують національній безпеці;

– *діагностична*, що забезпечує виявлення та оцінювання загроз воєнній безпеці, кризових ситуацій у військовій сфері;

– *прогностична*, що забезпечує прогнозування тенденцій розвитку загроз воєнній безпеці, кризових ситуацій у військовій сфері;

– *планування*, що регулює розвиток системи забезпечення воєнної безпеки в контексті еволюції цільових настанов політики національної безпеки і воєнної політики держави;

– *програмно-адаптивна*, що регулює питання розвитку нормативно-правової бази та організаційної структури системи забезпечення воєнної безпеки в контексті еволюції викликів та загроз національним інтересам у воєнній сфері, а також удосконалення інструментів державного реагування на загрози національній безпеці;

– науково-адаптивна, що регулює розвиток підсистеми науково-методичного забезпечення системи забезпечення воєнної безпеки в контексті еволюції викликів та загроз національним інтересам у воєнній сфері;

– координаційна, що забезпечує взаємодію органів військового управління, що опікуються питаннями реагування на загрози воєнній безпеці;

– інформатизації, що гарантує формування умов використання інформаційних і аналітичних технологій в інтересах забезпечення воєнної безпеки;

– моніторингу, що спрямована на виявлення викликів, загроз та небезпек воєнній безпеці, кризових ситуацій у військовій сфері;

– комунікації суб'єктів реагування на загрози воєнній безпеці, кризові ситуації у військовій сфері, що спрямована на створення умов для інформаційної взаємодії, зорієнтованої на обмін необхідною та релевантною аналітичною інформацією про безпекову ситуацію між суб'єктами згаданого реагування.

Основними суб'єктами реагування на загрози воєнній безпеці, кризові ситуації у військовій сфері є структурні підрозділи Міністерства оборони України та інші складові сил оборони, як-от: Генеральний штаб ЗСУ, Сухопутні війська, Повітряні війська, Військово-Морські Сили, Десантно-штурмові війська, Сили спеціальних операцій, Сили територіальної оборони, Сили безпілотних систем, Сили підтримки та сили логістики, Медичні сили, Війська зв'язку та кібербезпеки.

З огляду на особливі завдання, що законодавчо покладено на сили оборони України, а також на специфічність способів і засобів їх виконання, особливу увагу варто звернути на військову взаємодію. Ця форма взаємодії охоплює виконання бойових, спеціальних, службово-бойових та службових завдань. Військова взаємодія визначається як координовані дії військ (сил), налаштовані на досягнення цілей задач, часу, місця і методів виконання завдань для досягнення цілей служби та/або мети операції. Залежно від масштабу воєнних дій, розрізняють тактичну, оперативну та стратегічну взаємодію, з якими пов'язано певні цілі військових дій. Порядок взаємодії, повноваження посадових осіб і форми взаємодії визначено наказом Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України [11].

Удосконалення системи забезпечення воєнної безпеки України в сучасних умовах передбачає розроблення та впровадження в практику державного військового управління перспективної моделі системи забезпечення воєнної безпеки, яка містить такі складові: функціональну, інформаційну, інституційну моделі.

Перспективна функціональна модель системи забезпечення воєнної безпеки передбачає функціонування вказаної системи у двох режимах [9]: проактивного реагування на загрози воєнній безпеці, кризові ситуації у військовій сфері; реактивного реагування на загрози воєнній безпеці, кризові ситуації у військовій сфері.

Ця модель структурно охоплює три блоки:

Рефлексивний блок: соціально-психологічні механізми усвідомлення проблематики реагування на загрози воєнній безпеці, кризові ситуації у військовій сфері, інформаційно-аналітичний механізм та механізм науково-методичного забезпечення реагування на загрози воєнній безпеці, кризові ситуації у військовій сфері.

Організаційно-управлінський блок: правовий, організаційний, інституційний механізми, механізм розвитку та механізми керування системою забезпечення реагування на загрози воєнної безпеки, а саме: механізм кадрового, адміністративного, технічного та ресурсного забезпечення.

Інструментальний блок: механізми забезпечення кібербезпеки, механізми взаємодії між суб'єктами реагування на загрози воєнній безпеці і кризові ситуації у військовій сфері, механізми реактивного та проактивного реагування на загрози воєнній безпеці і кризові ситуації у військовій сфері.

Перспективна інформаційна модель системи забезпечення воєнної безпеки передбачає:

1) комплексне застосування в інтересах реактивного та проактивного кризового реагування на загрози воєнній безпеці і кризові ситуації у військовій сфері первинної, вищої, масової, військової та безпекової, стратегічної та ситуаційної аналітики;

2) розроблення паспортів загроз воєнній безпеці та технологій реагування на них;

3) розроблення паспортів кризових ситуацій у військовій сфері та технологій на них.

Перспективна інституційна модель системи забезпечення воєнної безпеки структурно охоплює такі механізми, як-от: інформаційного та інформаційно-аналітичного забезпечення реагування на загрози воєнній безпеці і кризові ситуації у військовій сфері; забезпечення управлінської взаємодії суб'єктів реагування на загрози воєнній безпеці і кризові ситуації у військовій сфері; забезпечення комунікації суб'єктів реагування на загрози; забезпечення військової взаємодії складових сил оборони; механізм науково-методичного забезпечення реагування; інформаційно-технологічного забезпечення; забезпечення кібербезпеки суб'єктів реагування.

Напрямами впровадження перспективної моделі системи забезпечення воєнної безпеки України є: політико-правове конструювання – розроблення/

вдосконалення нормативно-правової бази у сфері забезпечення воєнної безпеки; структурно-функціональне конструювання – створення нових елементів, структур, підсистем, механізмів забезпечення воєнної безпеки України та встановлення зв'язків між ними; просторове та часове конструювання – розміщення створення нових елементів, структур, підсистем, механізмів забезпечення воєнної безпеки України в структурі сектору безпеки і оборони; організаційне конструювання – формування алгоритмів функціонування системи забезпечення воєнної безпеки України; операційно-діяльнісне конструювання – розроблення правил і принципів діяльності у сфері забезпечення воєнної безпеки України [7; 9].

Очікуваними результатами впровадження перспективної моделі системи забезпечення воєнної безпеки України, є:

– створення інституційних спроможностей на стратегічному, оперативному та тактичному рівнях, що забезпечить своєчасне і адекватне реактивне та проактивне реагування на загрози воєнній безпеці і кризові ситуації у військовій сфері;

– комплексне застосування в інтересах реактивного та проактивного реагування на загрози воєнній безпеці і кризові ситуації у військовій сфері первинної, вищої, масової, військової та безпекової, стратегічної та ситуаційної аналітики;

– паспортизація загроз воєнній безпеці, кризових ситуацій у військовій сфері та технологізація реагування на них;

– імплементація організаційна структура системи забезпечення воєнної безпеки відповідатиме стандартам НАТО у сфері кризового менеджменту;

– технічне оснащення відповідних підрозділів для ефективної реалізації функцій системи забезпечення воєнної безпеки України забезпечено та інтегровано з іншими силами сектору безпеки і оборони;

– механізм інформаційно-аналітичного забезпечення воєнної безпеки, механізми забезпечення комунікації, військової взаємодії складових сил оборони функціонують і включені до сектору безпеки і оборони.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведене дослідження дало змогу констатувати, що актуальними теоретико-методологічними проблемами розвитку системи забезпечення воєнної безпеки України є: відсутність систематизованих знань з проблематики загроз гібридного характеру і кризових ситуацій, що загрожують національній безпеці, відповідних знань щодо реагування на згадані загрози та кризові ситуації; відсутність методик діагностування та прогнозування кризових ситуацій, що загрожують національній безпеці, а також потенційних каскадних та синергічних ефектів

кризових та надзвичайних ситуацій воєнного характеру; надання переваги в практиці реагування на загрози воєнній безпеці, кризові ситуації у військовій сфері України технологіям реактивного реагування та відсутність технологій проактивного реагування; невизначеність перспективної інформаційної моделі системи забезпечення воєнної безпеки України; недосконалість механізмів забезпечення воєнної безпеки; недосконалість механізмів організації взаємодії і координації дій суб'єктів забезпечення воєнної безпеки; низький рівень взаємодії та комунікації між структурними підрозділами Міністерства оборони України з питань реагування на кризові ситуації у військовій сфері.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в теоретико-методологічному обґрунтуванні механізмів забезпечення комунікації та військової взаємодії складових сил оборони України.

Список використаних джерел

1. Гута С. С. Державне управління в умовах кризових ситуацій, зумовлених воєнно-політичними чинниками: дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.01. Київ : НАДУ, 2020. 224 с.

2. Житник О. М. Формування державної політики національної безпеки в умовах трансформацій у військовій сфері. Автореферат дис. ... канд. наук з держ. упр. 25.00.02. Київ : МАУП, 2021. 20 с.

3. Пелих А. О. Воєнно-політичні моделі держав в управлінні національною безпекою євроатлантичних і пострадянських країн : дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.01. Київ : НАДУ, 2017. 254 с.

4. Перепелиця Г. М. Україна – Росія: війна в умовах співіснування. Київ: Видавничий дім «Стилос», 2017. 880 с.

5. Семенченко А. І. Методологія стратегічного планування у сфері державного управління забезпеченням національної безпеки України: монографія. Київ : НАДУ, 2008. 428 с.

6. Системотехніка оцінки воєнної безпеки та ескізного проектування її стратегії / Горбунов Є. А., Пеньковський В. І., Павліковський А. К. [та ін.]; за загальною ред. А. Горбунова Київ: Майстер книг, 2015. 185 с.

7. Чигринський В. А. Теоретичні засади соціального проектування системи забезпечення національної безпеки в умовах динамічного безпекового середовища. *Virtus*. 2020. № 45. С. 240–244.

8. Шевченко М. М., Галушко С. О., Шерстюк Є. І. Розвиток системи забезпечення реагування на кризові ситуації у воєнній сфері України: актуальні проблеми та шляхи їх розв'язання. *Досвід застосування збройних сил у світових війнах і воєнних конфліктах XX – початку XXI ст.: тенденції та*

закономірності: матеріали міжвузівського науково-практичного семінару (Київ, 25 травня 2023 р.). Київ: ЦП «Компринт», 2023. Вип. 12. С. 271–284.

9. Шевченко М. М., Кочерга Д. А. Кризи, що загрожують національній безпеці України у воєнній сфері та національна рамка реагування на них. *Досвід застосування збройних сил у світових війнах і воєнних конфліктах XX – початку XXI ст.: тенденції та закономірності*: матеріали міжвузівського науково-практичного семінару (Київ, 25 травня 2023 р.). Київ: ЦП «Компринт», 2023. Вип. 12. С. 285–310.

10. Указ Президента України «Про Стратегічний оборонний бюлетень України»: від 17 вересня 2021 року № 473/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/473/2021#n17> (дата звернення: 12.02.2024)

11. Про затвердження доктрини застосування сил оборони держави: Наказ Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України від 17.08.2018 № 20.

References

1. Huta, S. S. (2020). *Derzhavne upravlinnia v umovah kryzovyyh sytuatsiy, zumovlenykh voyenno-politychnymu chinnykamy* [Public administration in crisis situations caused by military and political factors] PhD thesis. Kyiv : NADU. 224 p. [in Ukrainian].

2. Zhytnyk, O. M. (2021). *Formuvannia derzhavnoi polityky natsionalnoi bezpeky v umovakh transformatsii u viiskovii sferi* [Formation of state national security policy in the context of transformations in the military sphere] PhD thesis. Kyiv : MAUP. 20 p. [in Ukrainian].

3. Pelykh, A. O. (2017). *Voienno-politychni modeli derzhav v upravlinni natsionalnoiu bezpekoiu yevroatlantychnykh i postradianskykh krain* [Military-political models of states in managing national security of Euro-Atlantic and post-Soviet countries]. PhD thesis. Kyiv : Natsionalna akademiia derzhavnoho upravlinnia. 254 p. [in Ukrainian].

4. Perepelytsia, H. M. (2017). *Ukraina – Rosiia: vina v umovakh spivnysnivanja* [Ukraine – Russia: war in conditions of coexistence]. Kyiv : Stylos. 880 p. [in Ukrainian].

5. Semenchenko, A. I. (2008). *Metodolohiia stratehichnoho planuvannia u sferi derzhavnoho upravlinnia zabezpechenniam natsionalnoi bezpeky Ukrainy* [Methodology of strategic planning in the field of public administration for ensuring the national security of Ukraine] monohrafiia. Kyiv : NADU. 428 p. [in Ukrainian].

6. Horbunov, Ye. A., Penkovskiy, V. I., Pavlikovskiy, Ustyomenko, O. V., Kovalchuk, P. A. (2015). *Systemotekhnika otsinky voiennoi bezpeky ta eskiznoho proektuvannia yii stratehii* [Systems engineering for military security assessment and preliminary design of its strategy]. Kyiv : Maister knykh, 185 p. [in Ukrainian].

7. Chyhryn'skyi, V. A. (2020). *Teoretychni zasady sotsialnoho proektuvannia systemy zabezpechennia natsionalnoi bezpeky v umovakh dynamichnoho bezpekovooho seredovysshcha* [Theoretical principles of social design of the national security system in a dynamic security environment]. *Virtus*. No 45. pp. 240–244 [in Ukrainian].

8. Shevchenko, M. M., Halushko, S. O., Sherstiuk, Ye. I. (2023). *Rozvytok systemy zabezpechennia reahuvannia na kryzovi sytuatsii u voiennoi sferi Ukrainy: aktualni problemy ta shliakhy yikh rozviazannia* [Development of a system for ensuring response to crisis situations in the military sphere of Ukraine: current problems and ways to solve them]. *Dosvid zastosuvannia zbroinykh syl u svitovykh viinakh i voiennykh konfliktakh XX – pochatku XXI st. : tendentsii ta zakonmirnosti: materialy mizhvuziv'skoho naukovo-praktychnoho seminaru* (Kyiv, 25 May 2023). Kyiv: TsP «Komprynt», No 12. pp. 271–284 [in Ukrainian].

9. Shevchenko, M. M., Kocherha, D. A. (2023). *Kryzy, shcho zahrozhuut natsionalnii bezpetsi Ukrainy u voiennoi sferi ta natsionalna ramka reahuvannia na nykh* [Crises that threaten the national security of Ukraine in the military sphere and the national framework for responding to them]. *Dosvid zastosuvannia zbroinykh syl u svitovykh viinakh i voiennykh konfliktakh XX – pochatku XXI st. : tendentsii ta zakonmirnosti: materialy mizhvuziv'skoho naukovo-praktychnoho seminaru* (Kyiv, 25 May 2023). Kyiv: TsP «Komprynt», No 12. pp. 285–310 [in Ukrainian].

10. Указ Президента України «Про Стратегічний оборонний бюлетень України» від 17.09.2021 № 473/2021 [Decree of the President of Ukraine «On the Strategic Defense Bulletin of Ukraine» service dated 17.09.2021 No 473/2021]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/473/2021#n17> (accessed 12 February 2025) [in Ukraine].

11. Наказ Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України «Про затвердження доктрини застосування сил оборони держави» від 17.08.2018 No 20 [Order of the Supreme Commander-in-Chief of the Armed Forces of Ukraine «On the approval of the doctrine of the use of state defense forces» service dated 17.08.2018 No 20] [in Ukraine].

Стаття надійшла до редакції / Received: 13.03.2025

Прорецензовано / Revised: 21.03.2025

Схвалено до друку / Accepted: 31.03.2025

Kocherha Danylo

Head of the Capability Development Planning Service
Department of Strategic and Medium-Term Planning
and Compatibility with NATO Military Structures
Main Directorate of the National Guard of Ukraine

DEVELOPMENT OF THE MILITARY SECURITY SYSTEM OF UKRAINE: CURRENT PROBLEMS AND WAYS TO SOLUTIONS

The article specifies the functions of the military security system, the list of which includes: goal setting, goal definition, goal implementation, information, information-analytical, program-practical, organizational-management, integration, diagnostic, prognostic, planning, program-adaptive, scientific-adaptive, coordination, informatization, monitoring of subjects of response to threats to military security, crisis situations in the military sphere.

It is proved that the design and construction of the military security system should be carried out within the framework of the theory of war, theories of international and national security, the theory of state military management, the theory of crisis response, taking into account the general and organizational principles of the functioning of the specified system, as well as the principles of social design of national security systems.

The conducted research made it possible to state that the current theoretical and methodological problems of the development of the military security system of Ukraine are: the lack of systematized knowledge on the

issues of hybrid threats and crisis situations that threaten national security, relevant knowledge on responding to the aforementioned threats and crisis situations; the lack of methods for diagnosing and predicting crisis situations that threaten national security, as well as potential cascading and synergistic effects of crisis and emergency situations of a military nature; giving preference in the practice of responding to threats to military security, crisis situations in the military sphere of Ukraine to reactive response technologies and the lack of proactive response technologies; uncertainty of the prospective information models of the military security system of Ukraine; imperfection of mechanisms for ensuring military security; imperfection of mechanisms for organizing interaction and coordination of actions of military security entities; low level of interaction and communication between structural units of the Ministry of Defense of Ukraine on issues of responding to crisis situations in the military sphere.

Keywords: *military security; military security system; threats to military security; crisis situations in the military sphere; russian-ukrainian war; response to threats to military security; Defense Forces of Ukraine.*

CONTENTS

MILITARY SCIENCES

HALAI Viktoriia LEGAL NATURE AND FEATURES OF THE APPLICATION OF NATO STANDARDS IN THE ACTIVITIES OF THE NATIONAL GUARD OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF MARTIAL STATE.....	6
MOROZOV Oleksandr METHODS OF ADJUSTING THE PERIOD OF TECHNICAL MAINTENANCE OF COMPLEX TECHNICAL SYSTEMS DURING LONG-TERM OPERATION.....	14
VLASIUK Valerii, NAHORNYI Roman RECOMMENDATIONS ON IMPLEMENTING AN APPROACH TO DEFENSE COMBAT PLANNING BY THE NATIONAL GUARD FORCES OF UKRAINE.....	21
SUKONKO Serhii, SERDIUK Serhii, PARI Serhii METHODOLOGICAL BASIS FOR ASSESSING THE CONSIDERATION OF A GENDER APPROACH IN CERTAIN TYPES OF LOGISTICS SUPPORT.....	29
TOVMA Lidia, MEDVID Yuliia, LUSHCHENKO Oleh METHODS OF ANALYSIS OF LOGISTICS PROCESSES OF FOOD SUPPLY OF THE MILITARY UNITS OF THE NATIONAL GUARD OF UKRAINE.....	39
HRINCHENKO Vitaliy, CHEPKYI Ihor FEATURES OF THE USE OF FORCES AND MEANS OF A BORDER OUTPOST DURING COMBAT OPERATIONS IN A RIVER SECTION.....	47
HUTCHENKO Kateryna, KOZACHUK Viacheslav, HUTCHENKO Andriy METHODOLOGY FOR ASSESSING THE EFFECTIVENESS OF MEDICAL AND PSYCHOLOGICAL REHABILITATION OF SERVICEMEN OF THE ARMED FORCES OF UKRAINE.....	55
VASYLIEV Mykola, KHATSAIUK Oleksandr, REPENKO Oleksandr INTEGRATION OF MODERN TECHNOLOGIES INTO THE COMBAT OPERATIONS PLANNING PROCESS.....	61
HRECHANYI Viacheslav, SUKONKO Serhii APPROACH TO THE ORGANIZATION OF JOINT INTEROPERABILITY RADIO NETWORKS BUILT USING DMR VHF RADIO STATIONS OF DIFFERENT FREQUENCY BANDS.....	72
HERASYMENKO Valentyna METHODOLOGICAL PROVISIONS FOR PLANNING FINANCIAL PROVISION OF LOGISTICS OF MILITARY UNITS OF THE NATIONAL GUARD OF UKRAINE.....	80
JURIDICAL SCIENCES	
VESELOV Mykola, PYLYPIV Ruslan TERMINATION OF CIVIL SERVICE AT THE INITIATIVE OF THE APPOINTING ENTITY: CERTAIN PROBLEMS OF LAW ENFORCEMENT.....	85
VIEDIENIEIEV Dmytro, SEMENIUK Oleksandr ESSENTIAL CHARACTERISTICS OF THE PHENOMENON OF ORGANIZED CRIME IN MODERN UKRAINE.....	93
LYTVYN Nataliia ANALYSIS OF LEGAL REGULATION OF BIOLOGICAL SAFETY AND BIOLOGICAL DEFENSE: THE EXPERIENCE OF GERMANY AND FRANCE.....	103
SHYMKO Vitalii ART AS A MEANS OF FORMING COLLECTIVE MEMORY AND IDENTITY: METHODOLOGICAL TOOLS OF UKRAINE'S SECURITY AND DEFENSE SECTOR.....	111
KOMISSAROV Mykola, KOMISSAROVA Natalia PECULIARITIES OF CRIMINAL LIABILITY OF MILITARY PERSONNEL IN NATO MEMBER COUNTRIES.....	117
KOVALOVA Tetiana, BARANKO Valerii, DASHKOVSKYI Anatolii CRIMINAL-LEGAL ENSURANCE OF STATE SECURITY IN THE FIELD OF COUNTERING TERRORISM: ROLE AND FUNCTIONS OF THE NATIONAL GUARD OF UKRAINE.....	125
TOLSTONOSOV Dymytrii, TOLSTONOSOV Yurii LEGAL ASPECT OF PROVIDING DOMESTIC ASSISTANCE DURING COMBAT OPERATIONS.....	133
KOMISSAROVA Natalia, SLYVKIN Serhii THREATS TO STATE SECURITY RESULTING FROM THE ACTIVITIES OF SUBVERSION AND INTELLIGENCE GROUPS: LEGAL AND ORGANIZATIONAL ASPECTS.....	143
DRUCHEK Olena HISTORICAL (NATIONAL) MEMORY POLICY IN THE CONTEXT OF SECURITY PROBLEMS IN UKRAINE.....	151
KOCHERHA Danylo DEVELOPMENT OF THE MILITARY SECURITY SYSTEM OF UKRAINE: CURRENT PROBLEMS AND WAYS TO SOLUTIONS.....	160

Наукове видання

**НАУКОВИЙ ВІСНИК
КИЇВСЬКОГО ІНСТИТУТУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ**

Науковий журнал (піврічник)

№ 1 (6) 2025

*Відповідальний за випуск В. О. Галай
Редактор А. В. Пугач
Коректура Юлія Медвідь, Ольга Єсіпова
Дизайн обкладинки М. Л. Комісаров*

Підписано до друку 30.06.2025.

Формат 60x84/8. Папір офсет. Умовн. друк. арк. 19,5.

Наклад 50 прим. Зам. ____

Засновник і видавець: Київський інститут Національної гвардії України.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції Серія ДК № 7696 від 8.11.2022 р.

Видруковано в Іміджево-видавничому центрі
Національної гвардії України